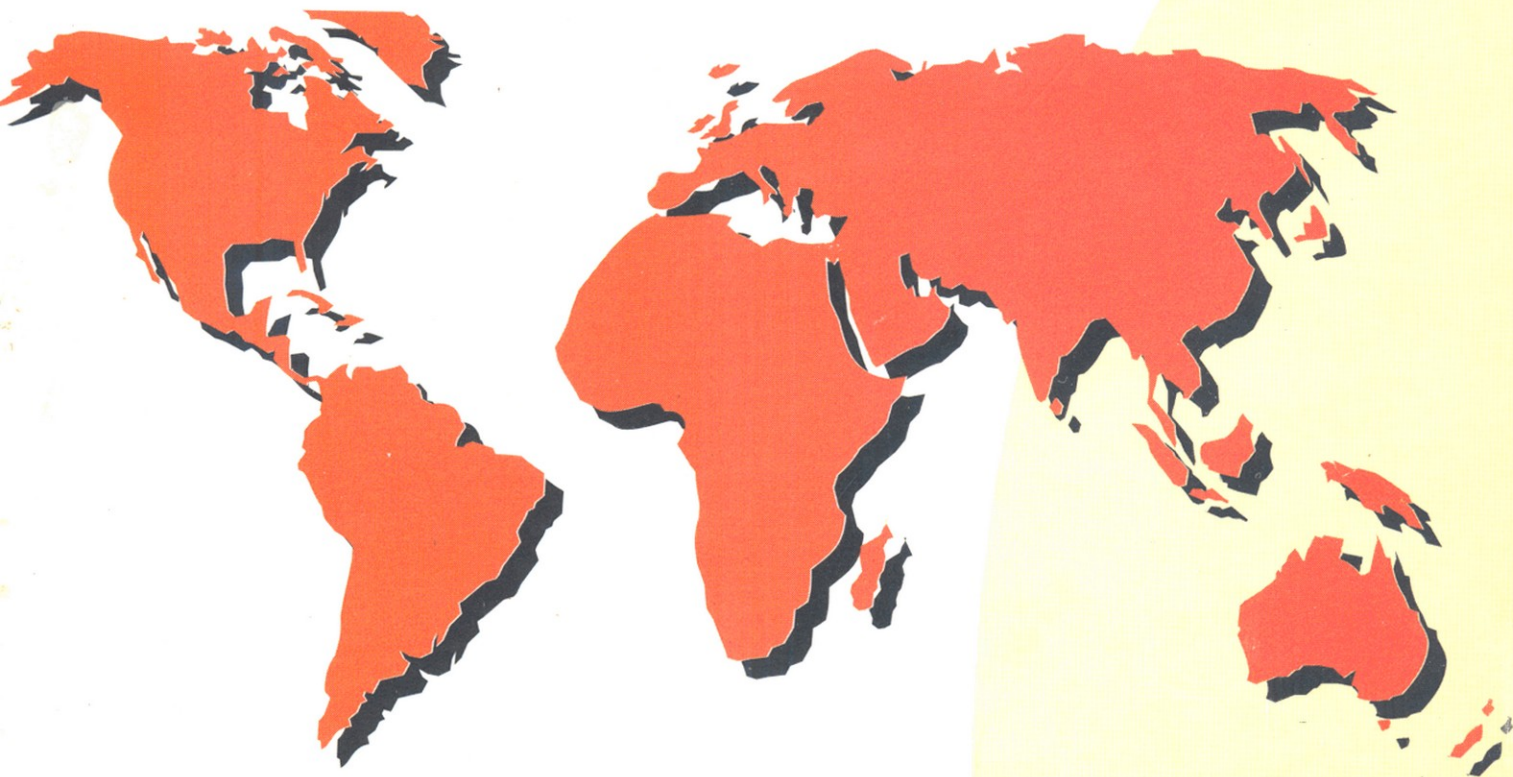

1574

2007

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

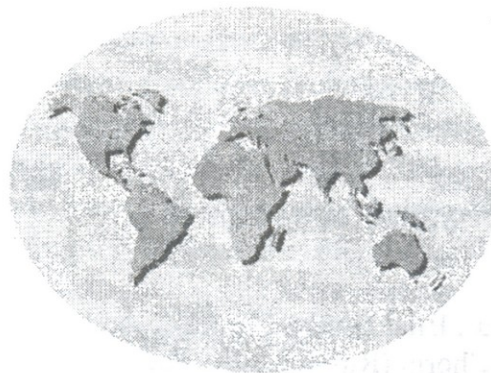
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№2

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси

2007

UDC (უკ) 008 (100)
კ-897

მთავარი რედაქტორი
Editor-in-chief
Главный редактор

ინდირა ძაგანია
Indira Dzagania
Индира Дзагания

რედაქტორები
ლირა გაბუნია
ოლღა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava

Редакторы
Ли́ра Габу́ния
Ольга Петриашвили
Марина Турава
Ирина Джобава

კომპიუტერული
რედაქტირება
რობერტ მესხი

**Computer
Editing**
Robert Meskhi

**Компьютерное
редактирование**
Роберт Месхи

პასუხისმგებელი
მდივანი
ლიანა გვასალია

**Executive
Secretary**
Liana Gvasalia

**Ответственный
секретарь**
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ალექსანდრე შანგუა (საქართველო), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), დორის ფოგელი (ავსტრია), იური ჩორნი (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), ილონა მანელიდუ (საბერძნეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ახმედოვა (აზერბაიჯანი), დავით გოცირიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი).

Editorial Board

Alexander Shangua (Georgia), Bilal Dindar (Turkey), Andrew Harris (Great Britain), Doris Fögel (Austria), Yuri Chorni (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Iona Manelidou (Greece), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhaia (Georgia), Michal Bogucki (Poland).

Редакционный совет

Александр Шангуа (Грузия), Билял Диндар (Турция), Эндрю Харрис (Великобритания), Дорис Фегель (Австрия), Юрий Черный (Россия), Петр Кононенко (Украина), Илона Манелиду (Греция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джахая (Грузия), Михаил Богуцки (Польша).

EAN 9771512 43 6007

მარინე ჯაიანი
(საქართველო)

**ქართულ-ინგლისური კულტურული
ურთიერთობების ისტორიიდან
(მარჯორი და ოლივერ უორდროპების
მთარგმნელობით-შემოქმედებითი საქმიანობა)**

საუკუნე-ნახევარზე მეტია, რაც შოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ გასცდა ეროვნულ საზღვრებს და საპატიო ადგილი დაიმკვიდრა მსოფლიო კულტურის საგანძურში. პოემას ეცნობიან, სწავლობენ სხვადასხვა ქვეყნის მწერლები, მეცნიერები, ლიტერატურისმცოდნეები. მისი შეფასება ხდება მსოფლიო კულტურის, სიტყვაკაზმული მწერლობის გამორჩეულ ნიმუშებთან შედარებით, მისი სიდიადის წარმოჩენით.

რუსთაველის განსაკუთრებული პოპულარობა, მისი სიდიადის შეგრძნება და აღიარება აიხსნება იმ ფაქტით, რომ იგი რენესანსული უნივერსალური ინდივიდუალიზმის განსახიერებაა. პოეტი იმ ეპოქაში ცხოვრობდა, როცა სულიერი განვითარების იმპულსები უკავშირდებოდა მხოლოდ გენიალურ მოაზროვნეთა სრულიად დამოუკიდებელ ძალისხმევას. რუსთაველი ეკუთვნის ყველა დროის იმ უდიდეს შემოქმედთა რიცხვს, ვინც ამაყად იცავს ადამიანის დიდი, მშვენიერი და თავისუფალი ცხოვრების წმინდა უფლებას, ამკვიდრებს რა ადამიანის დიად ფასეულობას, იგი წინააღმდეგია პიროვნების ყოველგვარი თვითნებობისა.

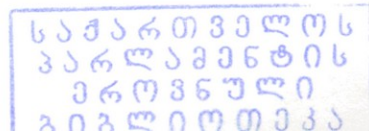
შოთა რუსთაველი არის პირველი ქართველი პოეტი-მოაზროვნე, რომელიც თავის-ში ასახიერებს პოეტური ხმოვანების საოცარ ძალას, განსაცვიფრებელ სახეობრიობას და ცხოვრების ურთულესი საკითხების უღრმეს ფილოსოფიურ ჭვრეტას (2).

ყოველივე ზემოთქმულმა განაპირობა ალბათ ინგლისელი მწერლების, სხვა ქვეყნების წარმომადგენელთა დარად, რუსთაველის პოემით დაინტერესება.

„ვეფხისტყაოსანის“ გაცნობის ისტორია ინგლისში XIX საუკუნიდან იწყება. უფრო ადრე, დასავლეთ ევროპის რომელსამე ქვეყანაში, რუსთაველის სახელი არ გვხვდება. ცნობილია, რომ ევროპაში დიდი პოეტის შესახებ ცნობებმა ე. ბოლხოვიტინოვის წიგნის გერმანული თარგმანის საშუალებით შეაღწია.

XIX ს-ის მეორე ნახევარში ინგლისში ქართული კულტურის ერთ-ერთი პირველი აქტიური პროპაგანდისტი ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორი (1834-1904) უ. მორფილი იყო. იგი სპეციალობით სლავისტი იყო.

მკვლევარი ქართული ენითაც დაინტერესდა, თბილისში ჩამობრძანდა, გაეცნო ჩვენს ქვეყანას და შემდგომ ინგლისურ პრესაში დაიწყო სტატიების გამოქვეყნება საქართველოსა და ქართული კულტურის ისტორიის შესახებ. უ. მორფილმა არტურ ლაის-

ტის მეშვეობით გაიცნო ქართული საზოგადო მოღვაწეები, მწერლები, ლიტერატორები, პირველი ნაშრომი მან უურნალ „აკადემიაში“ გამოაქვეყნა (6). ეს იყო მეტად საინტერესო კვლევა, სათაურით „ქართული ენა და ლიტერატურა“, რომელშიც იგი ცდილობდა მიეწოდებინა ინგლისელი მკითხველისათვის ცნობები საქართველოს ისტორიის, ლიტერატურისა და ენის შესახებ. მკვლევარი გამოეხმაურა უცხოელთა მიერ დაწერილ არა ერთ სამეცნიერო წერილს ქართულ ნაწარმოებთა თარგამანების შესახებ. საინტერესოა, რომ ამ დროისათვის, მორფილს „ვეფხისტყაოსანის“ ორი ეგზემპლარი მოეპოვებოდა. ერთ-ერთი მათგანი თბილისში დაბეჭდილი, დასურათებული გამოცემა, საქართველოში ყოფნის დროს საჩუქრად მიუღია ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისაგან (7).

უ. მორფილის შრომებს ქართულ ფილოლოგიაში, ამჟამად მხოლოდ ისტორიული მნიშვნელობა აქვთ, მაგრამ მათ თავის დროზე, საყურადღებო წვლილი შეიტანეს ქართულ-ინგლისური კულტურულ-ლიტერატურულ ურთიერთობათა საქმეში.

მართალია, წინამდებარე ნაშრომში ოლივერ და მარჯორი უორდროპების ღვაწლზე გვეჩვენება საუბარი, ინგლისში ქართული კულტურის, ენისა და ლიტერატურის პოპულარიზაციის საქმეში მათი განუსაზღვრელი წვლილის შესახებ, მაგრამ გვერდს ვერ ავუვლიდით უ. მორფილის შრომების თუნდაც მცირედ მიმოხილვას, რადგან სწორედ მისი სამეცნიერო თუ პოპულარული ხასიათის სტატიები გახდა შემდგომში ერთგვარი იმპულსის მიძღვემი და-ძმისათვის, რათა სიღრმისეულად გასცნობოდნენ „ვეფხისტყაოსანს“ და პოემის შედგენილობა, ავტორის სიდიადე გაეტანათ ჩვენი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ. უორდროპებმა შეისწავლეს ქართველი ერის ისტორია, მწერლობა, ზნე-ჩვეულება და მიზნად დაისახეს, საქართველო ევროპულ მეცნიერთა შესწავლის სპეციალურ საგნად გაეხადათ.

ცნობილია, რომ ქართული მწერლობის შესახებ უცხოეთის პრესაში სისტემატურად აქვეყნებდნენ წერილებს ინგლისელი მეცნიერი, არმენოლოგი კონიბრი, ავსტრიელი ლიტერატორი ბარონი ზუტნერი და მრავალი სხვა უცხოელი, მაგრამ ქართველი ერის წინაშე ყველაზე დიდი ღვაწლი ინგლისელ და-ძმას ოლივერ და მარჯორი უორდროპებს მიუძღვით.

1888 წელს ოლივერ უორდროპმა გამოსცა წიგნი „საქართველოს სამეფო“, რომელშიც ავტორი მკითხველ საზოგადოებას მოუთხრობდა საქართველოს წარსულის, ხელოვნების, ლიტერატურისა და მუსიკის შესახებ: „კარგად განათლებულმა ხალხმა მხოლოდ ის იცის, -წერდა იგი, რომ საქართველო განთქმულია ლამაზი ქალებით, მაგრამ არავინ იცის სპარსეთის, ოსმალეთის, თუ რუსეთის მფლობელობაში არიან ეს მშვენიერი ქმნილებანი... ათასში ერთმა თუ იცის, რომ ქართველები და ჩერქეზები სხვადასხვა ხალხია... საქართველოში განუზომელი მასალაა, რომელიც ჯერ სრულიად ხელუხლებელია... ქართველი მართო სახით კი არ არის სასიამოვნო სანახავი, ეს ხალხი ნამდვილად სანდომიანი ხალხია... ვისაც სურს, წავიდეს და იცხოვროს ამ მხიარულ, გულდია, პატიოსან და ალაღ ხალხთან (3).

მარჯორი და ოლივერ უორდროპების თარგმანებით გაეცნო ინგლისელი საზოგადოება ძველი ქართული მწერლობის ბრწყინვალე ნიმუშებს: „ვისრამიანს“, „სიბრძნე-სიცრუისას“, „წმინდა ნინოს ცხოვრებას“ და „წმინდა იაკობის ცხოვრებას“. მკვლევარი წმინდა ენათმეცნიერულ მოღვაწეობასაც ეწეოდა. 1911 წელს ოქსფორდში მან გამოაქვეყნა ინ-

გლისურ-სვანური ლექსიკონი, რომელიც, როგორც თვითონ მიუთითებდა წინასიტყვაობაში, წარმოადგენდა ერთგვარ ტრამპლინს ინგლისელთა მხრიდან სვანურის შემდგომი შესწავლისათვის და უცხოელებს ყოველდღიური სასაუბრო ენისათვის საჭირო ლექსიკას აწვდიდა. ამ ლექსიკონის მნიშვნელობა კიდევ ერთხელ აღინიშნა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, 2007 წლის 15 ივნისს, საენათმეცნიერო საზოგადოების მიერ გამართულ შეკრებაზე, სადაც ბესარიონ ნიჟარაძის („თავისუფალი სვანის“) ქართულ-სვანურ-რუსული ლექსიკონის პრეზენტაცია შედგა. (ლექსიკონი აღადგინა, გამოსაცემად მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო, ბესარიონ ნიჟარაძის პირდაპირმა შთამომავალმა, ლელა ნიჟარაძემ).

1913 წელს, ცნობილ არმენოლოგ კონიბრთან ერთად, ო. უორდროპმა გამოსცა ოქსფორდის უმდიდრესი ბიბლიოთეკის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. ოლივერისავე ინიციატივითა და სახსრებით დაარსდა ოქსფორდში მარჯორი უორდროპის ფონდი, სადაც მრავალი უნიკალური ხელნაწერი და დასტამბული წიგნი ინახება.

ზემოთაღნიშნულმა საერთო ვითარებამ, უფროსი ძმის დაინტერესებამ მრავალსაუკუნოვანი ქართული მწერლობით, ხელი შეუწყო საქართველოსადმი მარჯორი სკოტ უორდროპის ინტერესის გაღვივებას, „რამდენიმე წლის წინათ ჩემი ძმის მიერ დაწერილმა წიგნმა პირველად გააღვივა ჩემი ინტერესი კავკასიისა და მისი მამაც და მშვენიერი მემკვიდრეებისადმი“ (1).

მარჯორი სკოტ უორდროპი ლონდონში დაიბადა 1869 წლის 26 ნოემბერს ინგლისელი არისტოკრატის ოჯახში. იგი ფლობდა ექვს უცხო ენას: ფრანგულს, გერმანულს, რუსულს, რუმინულს, იტალიურს, ქართულს. მას უმოგზაურია და უცხოვრია: იტალიაში, საფრანგეთში, ჩრდილოეთ აფრიკაში, კუნძულ ჰაიტზე, რუსეთში, რუმინეთში, პოლონეთსა და სხვა ქვეყნებში.

მარჯორი უორდროპმა განსაკუთრებული ყურადღება ქართულ კულტურას მიაქცია. ქართული ენა და ლიტერატურა სპეციალური შესწავლის საგნად გაიხადა და დაიწყო ქართული მწერლობის ნიმუშთა ინგლისურ ენაზე თარგმნა. ჯერ კიდევ ინგლისში ყოფნის დროს დაიწყო მან ძველი ქართული ენის შესწავლა. ქართული სახარება, ბროსეს ლექსიკონი და გრამატიკა იყო მისი პირველი სახელმძღვანელო ლიტერატურა, პარალელურად ახალ ქართულ ენასაც ეუფლებოდა. ახალგაზრდა ქალი იმდენად გაიწაფა, რომ 1894 წელს ლონდონში, ანთროპოლოგიური სკოლის ფუძემდებლის იბ. ტეილორის თანადგომით ქართული ხალხური ზღაპრების ინგლისური თარგმანი გამოაქვეყნა: „ამ წიგნისა ჰხდის ძვირფასად, რომ ბევრი მეცნიერისათვის უცნობ ენითგან არის გადმოთარგმნილი, რის გამოც წიგნი დიდად იზიდავს ინგლისელ მკითხველს“ (4). ამ მიმზიდველი არაკების კრებული სამი ნაწილისაგან შედგება: ქართლ-კახური-მეგრულ-გურული არაკები. ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ხასიათითაც და შედგენლობითაც.

თარგმანმა უმაღლვე მიიპყრო მკითხველი საზოგადოების ყურადღება. 1894 წელს „ივერიაში“ იბეჭდება „ინგლისური პრესის აზრი ზღაპრების თარგმანზე“. დავიმოწმებთ რამდენიმე ამონარიდს ამ სტატიიდან: „მისის მარჯორი უორდროპს ქართულს საერთო სიტყვიერებაში ძვირფასი საუნჯე უპოვია და თავის წიგნში მოუქცევია, რაც ერთადერთი ახალი ამბავია ინგლისელი მკითხველებისათვის“... ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორი მორფილი მყისვე გამოეხმაურა ამ მნიშვნელოვან ფაქტს: „დასაწყისი მშვენიერია, სულითა და გულით ვეგებებით და ვისურვებთ მისთვის სრულ წარმატებას. წა-

ვიკითხეთ ეს ზღაპრები, ისევ ჩვენი მეგობრები არიან ქართულ, მეგრულსა და აჭარულ ტანისამოსში გამოწყობილნი... ინგლისური ენა თარგმნისა მეტად სადაა... ძალიან უხდება შინაარსს... მით უფრო სიამოვნებით მივეგებებით ამ კრებულს, რომ იგი პირველი მაგალითია ქართულიდან გადმოთარგმნებისა... (5).

მარჯორი უორდროპის თარგმანს გამოხმაურება და დიდი კამათი მოჰყვა ქართველი ქალებისაგან. XIX ს-ის საზოგადო მოღვაწენი - ეკ. გაბაშვილი, მარიამ დემურია და სხვანი, ერთხმად აღნიშნავენ, რომ „ეს იყო ქართული ენის დაცვის გამო გამართული მეტად საჭირო პაექრობა“ (5).

საყოველთაო აღიარებით გათამამებული მარჯორი უორდროპი პოეზიის თარგმანსაც იწყებს. ის ილია ჭავჭავაძეს სთხოვს ნებართვას (4), რომ პოემა „განდევილი“ გადართარგმნოს ინგლისურ ენაზე. ილია დიდი სიამოვნებით დასთანხმდა მარჯორის და წერილიც გაუგზავნა. მარჯორის სიყვარულით გამთბარი წერილი ილიასადმი „ივერიაში“ დაიბეჭდა, როგორც საუკეთესო ნიმუში უცხოელის მიერ საქართველოს გულწრფელი სიყვარულისა. სწორედ მის გამოქვეყნებას მოჰყვა ის დავა და პაექრობა, რომელზედაც ზემოთ მოგახსენეთ: „ახლა რაღას იტყვით ქალბატონო მშვენიერო და არმშვენიერო, ტურფანო და ჰაეროვანო! თუ ინგლისელმა ყმაწვილმა ქალმა შესძლო ლონდონში ქართულის ერთი სიტყვის გაუგონრადაც კი, ასე ლამაზად შესწავლა ქართულის ენისა, ნუთუ აქ, საქართველოში, თქვენ არ შეგიძლიათ ქართული შეისწავლოთ... მიჰბაძეთ ჩქარა თქვენს უცხოელ დას, შეისწავლეთ ქართული ენა და თქვენც გაითავისუფლეთ თავი სირცხვილისაგან... ქართველ ყმაწვილ კაცებს გადაუწყვეტიათ... რომ არც ერთი ქართველი ქალი არ შევირთოთ, თუ საფუძვლიანად არ ეცოდინება ქართული ენაო (5).“

1984 წელს, დეკემბრის თვეში, მარჯორი პირველად ეწვია საქართველოს. ვიზიტი რამდენიმე თვეს გაგრძელდა. ქართველი ერი დიდი სიხარულით შეხვდა მის ჩამოსვლას. შემოქმედი ქალის საქართველოში მოგზაურობისა და საქმიანობის შესახებ „ივერია“ ქართულ საზოგადოებას დაწვრილებით ინფორმაციას აწვდიდა.

თავისი შთაბეჭდილებები საქართველოში მოგზაურობის შესახებ მარჯორიმ სპეციალურ ნაშრომში აღწერა (8).

როგორც ყოველთვის, მასპინძლობა მარჯორისათვის ილია ჭავჭავაძეს გაუწევია. ეკ. გაბაშვილის გადმოცემით: „ილია გამოწყობილი იყო შავ სერთუკში, მთელი თავისი მიმზიდველობის ძლიერებით და წამის წინათ, ძილისაგან გამოფხიზლებული, ეხლა ნამდვილის ინგლისელი ლორდმერის ღირსებით იდგა ამ ყმაწვილი ქალის წინ და თავისებურის დარბაისლობით აღჭურვილი მარგალიტივით აკინძულ სიტყვას მოახსენებდა.“⁵

1895 წლის შვიდ ნოემბერს მარჯორი უორდროპი საქართველოდან, ოდესის გავლით, ლონდონს გაემგზავრა. ქართველმა ახალგაზრდებმა, მას, ოდესის რკინიგზის სადგურზე, მთელი ერის სახელით, მიართვა ულამაზესი ყვავილების თაიგული წარწერით: „რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს, ეგ ვერაფერი სიყვარულია. საქმე ის არის, კაცს ის უყვარდეს, ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია“ (1).

1895 წელს ლონდონში დაიბეჭდა ილიას „განდევილის“ ინგლისური თარგმანი. მას უდიდესი წარმატება ხვდა წილად. თარგმანი იამბიკური პენტამეტრითაა შესრულებული. მარჯორიმ შესძლო, ამ ერთი პოემით, ინგლისელი მკითხველისათვის ეჩვენებინა დიდი ქართველი მწერლისა და მოაზროვნის შესაძლებლობანი.

1896 წლის გაზაფხულზე, მარჯორი უორდროპი ხელმეორედ ეწვია საქართველოს, ამჯერად შშობლებისა და მეორე ძმის - თომასის თანხლებით. მარჯორიმ იმდროინდელი ურა როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქართველოში. „მე გაამბეთ ამ საოცნებო ქვეყნის შესახებ. რის გადმოცემაც ვერ მოვახერხე, თქვენ თქვენის თვალთ იხილეთო,“ - აღტაცებით მიმართავდა იგი ახლობლებს (3).

მარჯორი უორდროპის ეს სტუმრობა მნიშვნელოვანი იყო იმით, რომ იგი დაუახლოვდა „ხალხის ყოველ კლასს“. ქართული პრესა გაფაციცებით აღევნებდა თვალყურს უორდროპების ყოველ ნაბიჯს.

კახეთში მარჯორი უორდროპის ოჯახი ეწვია ქართველი საზოგადო მოღვაწისა და პედაგოგის ივანე როსტომაშვილის ოჯახს. დიასახლისის, ელენეს, დაჟინებული თხოვნით ქალიშვილი მონათვლინეს მარჯორის. სტუმრებმა აქ დაათვალიერეს ქართული მატერიალური კულტურის მრავალი ძეგლი. მათ ყველგან სადილს უმართავდნენ, სადაც განუმეორებელი ქართული სიმღერები და ცეკვები სრულდებოდა. „ბევრი ქართველი ქალი და კაცი დააფიქრა საკეთილდღეოდ ქ-ნ უორდროპის ტკბილმა ქართულმა სიტყვაპასუხმა (5).

დასავლეთ საქართველოში გ. წერეთელს მიუწვევია ისინი სოფელ ჭალაში. ყვირილას პირზე გაუმართავთ დაუვიწყარი პურობა. აქედან დიმიტრი აბაშიძეს გადაუწვევია სტუმრები სოფელ სავანეში. მარჯორის მუდამ თან ჰქონდა ფოტოაპარატი და მოგზაურობის საინტერესო ეპიზოდებს ფირზე აღბეჭდავდა ხოლმე.

მკათათვეს უორდროპები თბილისისაკენ გამოგზავრებულან. გზად ისინი საგურამოში შეჩერებულან. აქ მარჯორი სასურველი სტუმარი იყო. ის ძალიან დაუახლოვდა ოლლას, ილიას დას - ელისაბედ ჭავჭავაძე-საგინაშვილისას (მასთან მიმოწერა სიკვდილამდე არ შეუწყვეტია). ბუქარესტიდან გამოგზავნილ ერთ-ერთი წერილი ამ ორი ოჯახის სიახლოვისა და გულწრფელი სიყვარულის, თანადგომის საუკეთესო ნიმუშია: „ილიას სურათი მუდამ ჰდგას ჩვენს ოთახში, ერთი შინ და ერთიც აქ... ვერ გამოძითქვამს სიტყვით ჩემი გულის დარდი. თქვენმა უბედურებამ ჩვენც გაგვაუბედურა... არ მჯერა, რომ ილია აღარ არის...“ (3) შემზარავი იყო ილიას ვერაგული მკვლელობის ამბის გაგება მათთვის, უკვე საქართველოდან შორს მყოფნი, საქართველოს მწუხარების თანამოზიარენი ხდებიან.

ინგლისში დაბრუნებული მარჯორი უორდროპი, ძმასთან ერთად მუხლჩაუხრელად შრომობს ოქსფორდის ქართული ფონდის შესაკვებად. ამ დიდ საქმეს უორდროპებმა თითქმის მთელი სიცოცხლე მოანდომეს. მათ იცოდნენ, რომ საქმე წინ ვერ წავიდოდა, თუ არ დაუკავშირდებოდნენ საზღვარგარეთ მოღვაწე ქართველ მეცნიერებს, უცხოელ ქართველოლოგებს, საქართველოში ჩვენი ერის მოწინავე წარმომადგენლებს.

მარჯორი იმთავითვე უღრმესი პატივისცემის გრძნობით განიმსჭვალა რუსეთში მოღვაწე ქართველი პროფესორების აღ. ხახანაშვილისა და აღ. ცაგარლის მიმართ. 1896 წლით დათარაღებული წერილიდან ირკვევა, რომ მას აღ. ხახანაშვილისათვის უთხოვია მიეწოდებინა მასალები რუსთაველის შესახებ.

სწორედ რუსთაველის პოემა იყო მარჯორი უორდროპის დიდი ზრუნვის საგანი. მან მთელი თავისი სიცოცხლე შეაღია „ვეხისტყაოსნის“ თარგმნის საქმეს. როგორც მიმოწერიდან ჩანს, ხახანაშვილს მკვლევრისათვის გაუგზავნია ყველა ის შრომა, რომელნიც კი უორდროპებს სჭირდებოდათ. აღფრთოვანებული მარჯორი, 1900 წელს პროფე-

სორს მადლობის ბარათს უგზავნის: „ეს შრომები ძვირფასი შენაძენია ჩვენი ქართული ბიბლიოთეკისათვის, რომელიც მუდამ იზრდება და ამჟამად შეიცავს თითქმის მთლიანად დე წიგნს. (შევნიშნავთ, რომ წერილების უმრავლესობა ინგლისურ ენაზეა დაწერილი. მ.ჯ.). წერილი მნიშვნელოვანია იმიტაც, რომ სწორედ აქ აცნობებს მარჯორი ალ. ხახანაშვილს, რომ „შავად უკვე დავასრულე „ვეფხისტყაოსნის“ სრული თარგმანი და ვიმედოვნებ, კვლავ ვიმუშაოთ მასზე, მალე გავაუმჯობესებ და შევასწორებ (1).

პოემაზე მუშაობა ათ წელზე მეტ ხანს გრძელდებოდა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მარჯორი ქართველ მწერლებთან, მთარგმნელებთან, საზოგადო მოღვაწეებთანაც მეგობრობდა, ხშირად ითვალისწინებდა მათ მოსაზრებებს თარგმანის შესრულების პროცესში. საინტერესოა წერილი, რომელიც ან. თუმანიშვილ-წერეთელთან არის გამოგზავნილი. უორდროპი აცნობებს მას თავისი მთარგმნელობითი საქმიანობის შესახებ და ატყობინებდა ტასოს, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ ისევ, დასაწყისიდან გადაეთარგმნე, იმიტომ, რომ ჩემი პირველი თარგმანი არ მომწონდაო, გაზაფხულისათვის გავასრულებო, „ეს მხოლოდ მკვახე (უხეში) თარგმანი იქნება და დიდი შრომა და მოთმინება უნდა წინათ დაიბეჭდოს“ (3). აქვე უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ მარჯორი ალტაცებაში მოჰყავდა ივ. მაჩაბლის თარგმანებს. და-ძმა პირველი შემფასებელი იყო მისი შრომებისა. იმდენად შემზარავი და დამთრგუნველი იყო ივ. მაჩაბლის გაუჩინარების ამბავი მარჯორისათვის, რომ მხოლოდ ერთი წლის შემდეგ შეძლო მეგობრისათვის თანაგრძნობის ბარათი გამოეგზავნა: „აქამდე იმედი მქონდა, იქნებ სადმე გამოჩნდესო“... (3)

1900 წელს, უკვე ძძიმედ დაავადებული მარჯორი, კიდევ ერთხელ ატყობინებს მეგობრებს საქართველოში, რომ „ამ ზამთარს სურვილი მაქვს მესამედ შევადარო ჩემი თარგმანი რუსთაველის დედანთან და ბევრი შეცდომა შევასწორო... ამჟამად ვკითხულობ ჩახრუხადეს... (4) სამწუხაროდ, მარჯორი უორდროპი ვერ მოესწრო პოემის დაბეჭდვას, ის 1909 წლის დეკემბერში, ბუქარესტში, სამშობლოდან შორს გარდაიცვალა. თითქოს წინასწამეტყველური იყო მეგობრებისადმი გამოგზავნილი უკანასკნელი ბარათები:

„აქ დიდი ზამთარია, ყოველი დღე ყინვა არის და ჰჩანს არ მოდის გაზაფხული ამ წელს,... შესჩიოდა იგი ოღლა ჭავჭავაძეს... „მე ღმერთსა ვთხოვ ყოველთვის მაღირსოს თქვენი ნახვა და საქართველოში წასვლა. ყოველ წელიწადს ვგონებ, რომ მომავალში შეიძლება მოვალ იქითკენ, მაგრამ ჯერ ჩემ ბედში არ წერილა. ცამეტი წელიწადია არ ვყოფილვარ საქართველოში. ჩემი გული მისკენ სიყვარულით უკუნისამდე ბრუნდება...“(4)

1912 წელს, მარჯორის გარდაცვალებიდან სამი წლის შემდეგ, ოლივერ უორდროპმა ლონდონში გამოსცა „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური თარგმანი. მან გამოცემას დაურთო წინასიტყვაობა, ნ. მარის მიერ განმარტებულ სტროფთა თარგმანი, ბიბლიოგრაფიული ცნობები „ვეფხისტყაოსანის“ შესახებ, სახელთა, პირთა და გეოგრაფიულ სახელწოდებათა საძიებლები. საინტერესოა მისი შეხედულებები პოემის ორიგინალობისა, რაობისა და რუსთაველის მსოფლმხედველობის შესახებ.

ოლივერ უორდროპი თვლის, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ არის ქმნილება, რომელიც ქართულ სინამდვილეში პოულობს ფესვებს: რომ რუსთაველის პოემის გაცნობა სასარგებლოა მთელ კაცობრიობისათვის, რადგან ის გმირობის, ვაჟკაცობის, მეგობრობის თავდადებისა და წმინდა სიყვარულის იდეებს შთააგონებს ადამიანს.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ წიგნი მაშინ დაიბეჭდა, როცა ნ.მარი ცდილობდა დემტიციებინა „ვეფხისტყაოსანის“ მსგავსება „მაჰრიარ-ნამესთან“, რომლის ხელნაწერი

თითქოს ბრიტანეთის მუზეუმში ინახებოდა. მარჯორი ამბობს: „დღემდე ამის შესახებ არაფერი არ ვიცი“. მისი კვალიც კი არ აღმოუჩენიათ“ და აღმოჩენილიც რომ იყოს, ჩვენი ავტორის სახელსა და დიდებას ისევე არაფერი დააკლდება, როგორც შექსპირისას არ დაჰკლებია ლუიჯი და პორტოს ამბის გამო“. მკვლევარმა ამ სიტყვებით ხაზი გაუსვა პოემის ფაბულის ორიგინალობის საკითხს. ო. უორდროპი იცნობს როგორც ნ. მარის, ასევე ალ. ხახანაშვილის შეხედულებებს ქართული ხალხური გადმოცემებისა და რუსთაველის პოემის ურთიერთმიმართების შესახებ.

წინამდებარე ნაშრომს ვრცელი შესავალი „ვეფხისტყაოსანის“ შესწავლისა და მნიშვნელობის რაობაზე იმიტომაც წავუძღვარეთ, რომ მარჯორი უორდროპს მთელი არსით შეემეცნებულე ჰქონდა პოემის ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობა და ცდილობდა, სათანადო, კარგი თარგმანით გაეცნო იგი ევროპელი მკითხველისათვის. მარჯორისეული თარგმანი იყო პირველი სერიოზული მცდელობა უკვდავი პოემა ეროვნულ საზღვრებს გასცილებოდა.

ცხადია, რომ „ვეფხისტყაოსანის“ თარგმნა, ნებისმიერ სხვა ენაზე, რთული საქმე იყო. ზოგი მთარგმნელი „ვეფხისტყაოსანის“ თარგმნის უარყოფამდეც მივიდა. მაგალითად, ფრანგი ფილოლოგი ე. მურიე პირდაპირ აცხადებდა: „რუსთაველის თარგმნა სასურველ შედეგს ვერ მიაღწევს, რადგან მისი თავისებურება, ორიგინალობა და მხატვრული სიდიადე, რაც საყრველთაოდ ცნობილია, დაიკარგება და რუსთაველის განთქმული სახელი დამცირდება“ (6). ზოგი ფიქრობდა, რომ შეუძლებელია რუსთაველის თარგმნა მისი ლექსის უნიკალური ფორმის, შინაარსით განპირობებული ალიტერაციისა და აფორიზმთა სიმრავლის გამო. მარჯორი უორდროპმა პოემის მისეული თარგმანით გააქარწყლა ზემოთ მოყვანილი დებულებანი.

მარჯორი უორდროპმა თარგმანზე მუშაობა 1891 წლიდან დაიწყო (პირველი თარგმანის, ქართული ხალხური ზღაპრების გამოქვეყნებამდე სამი წლით ადრე). აქამდე იგი აგროვებდა მასალებს რუსთაველის გარშემო. მკვლევარი, დაიწყო თუ არა პოემის თარგმნა, მიხვდა, რომ მწიგნობრული ქართულის ცოდნა საკმარისი არ იყო. (გავიხსენოთ, თავდაპირველად, „სახარებით“ ისწავლა ქართული). მან მტკიცედ გადაწყვიტა შეესწავლა ცოცხალი, სამეტყველო ენა. მარჯორი დაეუფლა ხატოვან თქმებს, ფოლკლორს... წერილებიდან ირკვევა, რომ მიღწეულით არასდროს კმაყოფილდებოდა, ქართველ მეგობართა დახმარებით არკვევდა „ვეფხისტყაოსანის“ ზოგიერთ, მისთვის ბუნდოვან, ადგილს.

მარჯორი უორდროპს პოემა ჯერ პროზად უთარგმნია, მერე ლექსად გაწყობაც უცდია, მაგრამ „გალექსვა ძალიან ჭრისო“ - იგონებდა ოლივერი (1). მას გადაწყვეტილი ჰქონია კიდევ ათი წელი ემუშავა. მისთვის თვრამეტწლიანი მუხლჩაუხრელი შრომა საკმარისი არ ყოფილა.

საქმეს ართულებდა ის გარემოებაც, რომ რუსთველოლოგიის გარიჟრაჟზე, პოემის ტექსტი მეცნიერულად თითქმის შეუსწავლელი იყო. ასეთ ვითარებაში, შეძლო თუ არა მარჯორი უორდროპმა როგორც „ვეფხისტყაოსანის“ შინაარსობრივი მხარის, ისე რუსთაველის მხატვრული მეტყველების ელემენტების ინგლისურ ენაზე გადატანა? ეს არის კითხვა, რომელიც უკვე თანამედროვე რუსთველოლოგიის გადასახედიდან, დადებითად ფასდება.

მარჯორი უორდროპმა შეასრულა უზარმაზარი სამუშაო, კერძოდ:

1. მარჯორი გულდასმით უდარებს ერთმანეთს კარიჭაშვილის, ჩუბინაშვილის, თველიშვილის გამოცემებს - ტექსტის სრულყოფილად გაგებისათვის. საერთოდ შეიძლება, რომ სტროფთა მისეული ინტერპრეტაცია ნ. მარისეულს ემთხვევა. თუმცა ხშირია შემთხვევები, როცა იგი თარგმანში საკუთარი გაგებას, ინტერპრეტაციას გეთავაზობს(1).

2. ცნობილია, რომ ინგლისურ ენას ხატოვანი თქმების, ანდაზებისა და აფორიზმების უაღრესად დიდი მარაგი აქვს: როგორც საკუთრივ ინგლისური, ასევე აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ქვეყნებიდან შემოსული სიბრძნეც. აქაც გამოიჩინა თავი მთარგმნელმა. ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ უორდროპის მიერ თარგმნილ აფორიზმთა ერთი ნაწილი ვერ ინარჩუნებს პოეტისათვის დამახასიათებელ მოქნილობას, რადგან თარგმანი პროზაულია. უნდა ითქვას, რომ აზრს ზუსტად გადმოცემს.

3. მარჯორი ცდილობს, რაც შეიძლება ახლოს იყოს დედანთან და ნათლად, სადად გადმოსცეს პოემის ცალკეულ სტროფთა, მეტაფორათა შინაარსი. ამ დროს თარგმანს ემჩნევა პოეტის ფაქიზი ხელი. იგი ხშირად მიმართავს ინვერსიას. მან იცის, რომ ზომიერად ნახმარი ინვერსია ემოციურობასა და ზემოქმედებით ძალას ჰმატებს წინადადებას.

4. მომხიბლველია რუსთაველის ლექსის უღერადობა. ცდუნებას მარჯორიმაც ვერ გაუძლო და იმდენად განიმსჭვალა პოემის კეთილხმოვანებით (შინაგანი რიტმი და რითმა), რომ თვითონაც დაემორჩილა მგოსანს და მრავალგან წარმატებით გადაიტანა „ვეფხისტყაოსნის“ ალიტერაცია.

მარჯორი უორდროპისეული თარგმანით შესრულდა დიდი მისია: მან ქართული კულტურისადმი, ლიტერატურისადმი უცხოელ მეცნიერთა და მკვლევართა დიდი ინტერესი გამოიწვია. საქებად სიტყვებს ევროპელ მეცნიერთაგან ფასეული გამოხმაურებებიც მოჰყვა. ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორი უ. მორფილი წერდა: „ინგლისის სალიტერატურო კრიტიკა შეძლებს და ღირსეულად დააფასებს რუსთაველის ნიჭის ძალასაც და ქართველი ერის განათლების ხარისხსაც იმ შორეულ ხანაში, რომელსაც ისტორიკოსები სახელად „შუა საუკუნეების ევროპის გონებრივი ცხოვრების წყვდიადის უწოდებენ“. რუსთაველი დიდებულია, მეცნიერება და მცოდნენი ღირსეულ მსჯავრს დასდებენ“ (4). გერმანელი მწერალი რ. ბლაიხშტაინერი უფრო მოგვიანებით წერდა: „ეს არის ზუსტი, ტექსტის ზედმიწევნითი ერთგული თარგმანი... იგი დღესაც, ჯერ კიდევ ძალიან სასარგებლოა (1).

ცნობილია, რომ სხვა მრავალ ფაქტორთან ერთად, კ. ბალმონტისათვის ინგლისური თარგმანი შთაგონების წყაროდაც კი იქცა. მას აღედრა დაუოკებელი სურვილი რუსულ ენაზე ეთარგმნა რუსთაველი. ანტიკური და ევროპული ლიტერატურის საუკეთესო მცოდნე, ინგლისელი ფოლოლოგი ს.მ. ბაურა გამოაქვეყნებს ნაშრომს - „შთაგონება და პოეზია“, სადაც მთელ თავს რუსთაველსა და მის პოემას მიუძღვნის.

დიდი აღტაცებით შეხვდა მარჯორი უორდროპისეულ თარგმნას ქართველი საზოგადოება. სოლ. იორდანიშვილი აღნიშნავდა, „ნ. მარი, რომელიც ძვირად ვინმეს შეაქება, დიდად აფასებდა თარგმნასო“ (1). თ. საზოკია, მიუთითებს რა თარგმნის ღირსებაზე, დასძენდა: „იქნებ ინგლისელის მიერ გაწეულმა ამ უებრო შრომამ გულისხმაში ჩაგვადოს ქართველობა და ჩვენს გონებრივ საუნჯეს უფრო მეტი ზრუნვით მოვუპყრათ... იქნებ ჩვენც დავაარსოთ რუსთაველის პოემისა და ენის შემსწავლელი საზოგადოება (თუ

საზოგადოებანი არა), მსგავსად იტალიელთა, რომელთაც თითქმის ყველა ქალაქშიც დაარსებული „დანტეს საზოგადოება“...

თავმანი მეორეჯერ გამოიცა 1938 წელს საქართველოში სოლ. იორდანიშვილისა და მთარგმნელი ქალის ელ. ორბელიანის თანადგომით. სოლ. იორდანიშვილს, ორიგინალისა და თარგმნის შედარების შედეგად, შეუსწორებია ოლივერ უორდროპის მიერ განხორციელებული გამოცემა და რუსთველოლოგიის იმდროინდელი მონაპოვრების საფუძველზე, ზოგი ადგილი უფრო ნათლად წარმოუდგენია.

მარჯორი და ოლივერ უორდროპებმა ინგლისურ ენაზე შესრულებული თანგმანებით შესძლეს მთლიანობაში წარმოედგინათ მრავალსაუკუნოვანი ქართული მწერლობა; მხატვრული ლიტერატურისა და ჰაგიოგრაფიულ ნაწარმოებთა კარგად შესრულებული თარგმანებით ინგლისელი მკითხველი საზოგადოებისათვის გაეცნოთ ქართული სიტყვა-კაზმული მწერლობის ნიმუშები.

ლიტერატურა:

1. ნ. ანდრონიკაშვილი, ვეფხისტყაოსანის ინგლისური თარგმანები, თბ., 1984.
2. გ. ბენაშვილი, წინათქმა, შოთა რუსთაველი - სამეცნიერო შრომების კრებული, თბ., 2000.
3. ლ. თაქთაქიშვილი-ურუშაძისა, მარჯორი უორდროპი, თბ., 1965.
4. ლ. თაქთაქიშვილი-ურუშაძისა, მარჯორი უორდროპი და ქართული საზოგადოებრიობა, „მნათობი“, 1960. №1.
5. „ივერია“, 1894, 1896 წწ. №221, 223, 194, 209, 224, 233, 240, 246, 248, 252.
6. უ. მორფილი, ფრაგმენტები წერილებიდან, რუსთაველი მსოფლიო ლიტერატურაში, ტ 1. თბ., 1976.
7. ი. მანსვეტაშვილი, მოგონებანი, ნახული და გაგონილი, თბ., 1936.

Marina Jaiani

From the History of Georgian and English Literary Relations

Summary

After having studied closely the history of Georgian people, their poetry, prose, customs and habits, Marjory and Oliver Wardropes aimed at turning Georgia into a special research subject for European scientists.

In 1888 Oliver Wardrope printed the “The Kingdom of Georgia” in English.

Being fluent in the old Georgian language, as well as in modern, Marjory Wardrope together with her brother translated many chiselled samples of Georgian literature, like

საქართველოს
ხალხური მემკვიდრეობის
სახელმწიფო ბიბლიოთეკა

“Visramiani”, “The Wisdom of Lies”, “St. Nino’s Life”, “St. Jakob’s Life”, “Georgian Folk Tales”.

Marjory Wardrope began translating Shota Rustaveli’s poetic masterpiece “The Knight in the Panther’s Skin” in 1891 and finished it after 18 years’ hard work. It was the first prosaic translation. Unfortunately, the researcher did not live till the time her work was published. In 1912, 3 years later after Marjory’s death, her brother Oliver printed this work in London. Owing to Marjory Wardrope’s English translation of the poem a very important mission was accomplished – “The knight in the Panther’s Skin” crossed the national boundaries and became available for the European readers.

Марина Джаиани

Из истории грузино-английских литературных взаимоотношений

(Художественно-переводческая деятельность М. и О. Уордропов)

Резюме

Марджори и Оливер Уордропы основательно изучили историю грузинского языка, грузинские обычаи и поставили перед собой задачу изучения европейскими учёными Грузии как специального предмета.

В 1888 году Оливер Уордроп напечатал на английском языке книгу «Грузинское царство», Марджори прекрасно владела как новым, так и древним грузинским языком. Она вместе с братом перевела на английский язык чеканные образцы грузинских писателей: “Висрамиани”, “Мудрость”, “Житие святой Нино”, “Житие Святого Якова”, “Грузинские народные сказки”.

Марджори Уордроп в 1891 году занялась переводом на английский язык “Витязя в тигровой шкуре” и в течение восемнадцати лет самоотверженного труда перевод был завершён. Это был первый прозаический перевод. К сожалению, выполненная работа не была издана при жизни автора. Через три года после смерти Марджори, её брат - Оливер напечатал его в 1912 году, в Лондоне. Переводом Марджори Уордроп была выполнена большая миссия, “Витязь в тигровой шкуре” пересек национальные пределы и стал доступен европейскому читателю.

Давид Гоциридзе
(Грузия)

ПРИНЦИПЫ СИСТЕМАТИЗАЦИИ ИНФОРМАЦИИ В ДОПИСЬМЕННОЙ И ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВЫХ СИСТЕМАХ

Мощная «индустрия информации», сопровождаемая «информационным кризисом» на фоне «информационного взрыва», значительно опережает темпы развития технологии ее обработки, которая, в свою очередь, детерминирована психо-мнемологическими возможностями человека.

Единство человеческого общества обеспечивается особой коммуникативной системой. Характерная для современного этапа социальных коммуникаций общественная коммуникативная система, по словам А.В.Соколова, «структурированная (упорядоченная определенным образом) совокупность коммуникантов, реципиентов, смысловых сообщений коммуникационных каналов и служб, располагающих материально-техническими ресурсами и профессиональными кадрами» [3,229].

Если отвлечься от уровня развития современных информационных технологий, то, с нашей точки зрения, вполне допустима аналогия с древнейшими информационными системами, характерными для дописьменной эпохи. С целью подтверждения нашего предположения сравним принципы хранения и передачи информации в паремиологической системе и в современных информационно-поисковых системах. Говоря об общественной коммуникативной системе, мы отметим несколько принципиально важных компонентов: коммуниканты реципиенты смысловые сообщения, коммуникационные каналы и службы, располагающие материально-техническими ресурсами и профессиональными кадрами.

Информационные системы в обществе могут быть разделены на общественные и технические системы. Первые - это коллективы людей, регулирующие движение информации и участвующие в «управлении» обществом. Необходимо отметить, что информация не может существовать без воспринимающего субъекта, который включен в систему социального взаимодействия. Сам процесс взаимодействия предполагает необходимость наличия у коммуникантов единого кода. Помимо слов, появление которых, по мнению информологов, знаменовало первую информационную революцию, функцию формирования единого культурно-информационного пространства выполняли тексты. Данная точка зрения согласуется с пониманием культуры как совокупности текстов, в том числе и невербальных (Ю.М.Лотман, Умберто эко и др.).

Взаимодействие коммуникантов в дописьменную эпоху было проникнуто чувством сопричастности. Лишь тесное взаимодействие и ощущение коллективизма позволяли успешно вести борьбу за выживание. В этой связи

06.03.2020
11:20:00

особую роль играли культурно значимые тексты, которые, с одной стороны, фокусировали информационную целостность общества. В условиях устного общения коммуниканты постоянно менялись ролями и партнерами по общению, «что обеспечивало как рецензию информации, так и ее обращение. В отличие от одноразовых сообщений, культурно-значимые тексты имели воспроизводимый характер и способствовали выработке единого кода. Несмотря на «демократизм» первобытных обществ, информация в них имела и управленческий характер. Паремнологические тексты содержали информацию о речеповеденческих приоритетах народа, на основе которых функционировали первичные институты власти. «Дидактизм», присущий паремнологическим текстам, обеспечивал им особое место в процессе обучения, т.е. приобщения детей к культурно-информационным ценностям народа.

Коммуниканты в пределах культуры образовали единое информационное пространство, со своей иерархией смыслов.

Целостность «информационного общества» осуществлялась наличием культурнозначимых текстов, имеющих фоновый характер и отражающих речеповеденческие ориентиры народа.

Эффективность функционирования информационно-поисковой системы напрямую зависит от характера, используемого в коммуникации кода. В роли последнего наиболее эффективно использовались паремнологические тексты. Данное обстоятельство следует объяснить рядом существенных причин, как справедливо отмечается в специальной литературе, паремии являются знаками стереотипных ситуаций, что дает возможность внедрить в сознание народа речеповеденческие нормы. В условиях дописменной культуры возникала необходимость выработки особых механизмов хранения и передачи информации.

Помимо фактора воспроизводимости, удобозапоминаемость обеспечивалась особой ритмо-мелодической структурой паремий. Количество слов в паремнологических единицах (поговорах и поговорках) соответствует оптимальному режиму запоминания и согласуется с экспериментальными данными психологов (5-7 слов).

Как известно, паремии возникают или как самостоятельные речевые комментарии знаковых ситуаций, или как элементы развернутых текстов, соотносясь с последними как мораль с басней. Комментируя подобные ситуации, мы обратились к понятию «аббревиация» и пришли к мнению, что наряду с морфологической и синтаксической аббревиацией возможно говорить и о текстовой аббревиации. Исследуя процессы текстовой аббревиации, мы выделили категорию фразовых текстов, выступающих в роли репрезентантов первичных текстов. К числу фразовых текстов мы относим как паремнологические единицы, так и явления, имеющие другое происхождение – заглавия, лозунги, призывы и т.д. Паремнологические тексты генетически связаны с соответствующими первичными текстами и представляют их уже в конкретных типовых ситуациях. Характер и содержание типовых ситуаций позволяет говорить о связи с национальной картиной мира. Паремнологическая система представляет собой набор культурно-значимых вторичных текстов,

охватывающих все области человеческой деятельности. В центре паремиологической системы находится человек и его отношение к окружающей действительности. Степень детализации последней зависит от условий жизни каждого отдельного народа и системы его ценностей.

Так как все стороны человеческой деятельности тесно переплетены и образуют единую системную целостность, то вполне закономерно говорить и о системности текстов, отражающих указанное единство.

В современных общественных коммуникативных системах принято говорить о коммуникационных каналах и специальных службах, располагающих материально-техническими ресурсами и профессиональными кадрами. Сложно предположить прямую аналогию с дописменным периодом, однако, необходимо отметить, что и без существования специальных коммуникационных служб все культурные смыслы передавались в социальном пространстве и времени посредством устной коммуникации. Общинная коммуникационная система отличалась первобытным равенством и социальной однородностью. Не существовало социального противопоставления по принципу: грамотный – неграмотный. Устное слово, используемое как коммуникативный код, было доступно всем. Следует отметить, что в это время не существовало понятия авторства и паремии представляли, по словам М.Сервантеса, «остроумие одного и мудрость многих». Функцию органа, осуществляющего отбор и переработку информации, брало на себя общество.

При всем многообразии технических возможностей современные информационно-поисковые системы представляют собой модернизированный вариант паремиологической информационной системы. Как и последняя, они возникли в условиях информационной энтропии, вызванной на этот раз информационным взрывом, породившим огромный дисбаланс между количеством информации и возможностью его переработки человеком. Как и в первом случае, человек оказался беспомощным перед бесконечным миром и проблемой его осмысления. Первым шагом была сегментация целостной картины мира и выделение и выделение информационных ориентиров, являющихся результатом эмпирической деятельности. В современных поисковых системах также используется принцип сегментации, однако количество информации увеличивается такими бурными темпами, что создаются специальные информационные тексты об информации. Специальные науки, получившие название «информатика» и «информология», занимаются созданием специальных вторичных текстов, функция которых заключается в репрезентации первичных сообщений для обеспечения наиболее эффективного режима функционирования в поисковых системах.

Как и в паремиологических текстах, в текстах информатики, создаваемых коллективом специально подготовленных профессионалов, понятие авторства весьма специфично. Фактическим автором вторичного текста является именно тот коллектив, «заслуги которого остаются за кадром», как и заслуги «автора» паремиологического текста.

При определении задач информационно-поисковых систем выделяют три следующих фактора: 1) получение; 2) хранение; 3) передача информации.

Сравнение современных информационно-поисковых паремиологической системой позволяет говорить о некоторой преемственности явлений. В этой связи хотелось бы напомнить закон, сформулированный Ю.В.Рожественским: «Введение в систему речи новой фактуры речи сопровождается установлением преемственности между языковыми знаками разных фактур речи» [2,107].

Возвращаясь к принципам существования информационно-поисковых систем, отметим, что все три фактора - получение, хранение и передача информации – одинаково присущи сопоставляемым явлениям. Источником получения информации в обоих случаях являются первичные тексты, репрезентируемые паремиями и текстами информатики. Обе системы, исходя из соответствующих технических возможностей, осуществляют хранение и передачу информации. Обе системы обеспечивают информационную целостность общества. Интересное явление было подмечено Ю.В.Рожественским. Рассуждая о факторах разрушения племени, он говорит о факторе поддержки интенсивного общения и единства фольклора [2, 358]. Указанное обстоятельство подчеркивает системообеспечивающее значение паремий, выступающих в качестве оперативных единиц коллективной памяти народа.

Таким образом, следует признать, что паремиологическая система обладает всеми функциями информационно-поисковых систем, опережает их во времени и выступает в качестве их своеобразного прообраза.

Литература:

- 1.Гоциридзе Д.З. Принципы типологической интерпретации фразовых текстов. Тбилиси, 1988.
- 2.Рожественский Ю.В. Теория риторики. Москва, 1999.
- 3.Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации. СПб, 2002.

D. Gotsiridze

Maxims of information systematization in prelettering and data retrieval systems

Summary

1. Modern informative community found a basis on the high tech IT meeting the informative needs of people today.
2. The prototype of modern informative systems is the paremeological system covering all spheres of the human activity.
3. The paremeological system can be referred to the informative systems due to the following reasons:
 - a) systematic way of the reflected world image

- b) specific means of storing and transferring of the information peculiar to the oral utterance;
 - c) culture integrating function of the paremeological texts that had the great educational meaning in the former times.
4. In spite of the differences in the technology in transference and storage of the information preconditioned by the various speech factors, the paremeological system may be regarded as a particular type of the information retrieval system.

დავით გოცირიძე

ინფორმაციის სისტემატიზაციის პრინციპები დამწერლობაძლე და ინფორმაციულ-საძიებო სისტემებში

რეზიუმე

ავტორი სტატიაში განსაზღვრავს რა ინფორმაციულ-საძიებო სისტემის ამოცანებს, გამოყოფს სამ ფაქტორს: 1. მიღება, 2. შენახვა და 3. ინფორმაციის გადაცემა. თანამედროვე ინფორმაციულ-საძიებო სისტემების შედარება პარამიოლოგიურ სისტემასთან საშუალებას გვაძლევს ვისაუბროთ მოვლენათა თანმიმდევრობაზე.

25228

საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

აპოკალიფსური სახეები გალაკტიონ ტაბიკის შემოქმედებაში

გალაკტიონ ტაბიკემ ღმერთისუარმყოფელ, მეფისტოფელის საუკუნეში იცხოვრა. ამ ეპოქის დირიჟორი იყო სატანა, ანუ ათეისტური, სისხლიანი რუსული ბოლშევიზმი.

„ღრმა სიბრძნით თვალანახელი“ პოეტების მეფე საგნების, მოვლენების „მიზეზთა მიზეზს“ ეძებდა, ბიბლიური წინასწარმეტყველებით ევლინებოდა ხილვები, რომლებიც მომავალს უცდომლად მიანიშნებდნენ.

„ბუმბერაზი წინაგრძნობით“ მომადლებულმა გალაკტიონმა ყოველგვარი ნიღბის გარეშე იხილა სოციალ-დემოკრატიის სახეები, ოქტომბრის რევოლუციის რეჟისორთა სული, მათი საქმიანობის დამლუპველი შედეგები. წინასწარ დარწმუნდა, რომ სოციალიზმის სახელით არა ქრისტეს, არამედ ბარაბას გზას ერთგულებდნენ. პოეტი მთელი ეპოქის აშკარა თუ ფარულ დინებებს მისწვდა.

ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში გალაკტიონი გამოცხადებული იყო რევოლუციის, საბჭოთა წყობილების, სოციალისტური აღმშენებლობის გულწრფელ მომდერლად.

მაგრამ პოეტის საღმრთო და საღვთისმშობლო სახისმეტყველება, გრაალის, ქრისტიანული იდეალებისადმი ერთგულება გამორიცხავს სისხლიანი ძალადობისადმი სიმპათიებს, თანაც რევოლუციის ცნება ერთმნიშვნელოვანი როდია და აშკარად სხვადასხვაგვარია გალაკტიონის დამოკიდებულება თებერვლისა და ოქტომბრის რევოლუციებისადმი.

„წმინდა ცის“ შუქით გაალებული პოეტის სული უცდომლად ჭვრეტდა მიწიერ უკეთურობებს, გლობალური კატაკლიზმების მიზეზებს უღრმავდებოდა, მეფისტოფელის, აპოკალიფსური მხეცების საუფლოდ ქცეულ ქვეყანას ხსნის გზებს უჩვენებდა ბოროტებისადმი ნიღბის ჩამოგლეჯით.

თითქმის ერთნაირი გაგებით შევხვდებით გალაკტიონის პოეზიაში მხეცის, ნადირის, აფთრის, მგლის, გიენას, ქაჯის სახეებს. ისინი არიან აპოკალიფსურ მხეცთა ვარიაციები, სამყაროში ბედისწერისაგან დროებით გამარჯვებული სიავის პერსონაჟები, რომელთა უფსკრულში ჩახოცვაზე თვით ბიბლიურ ხილვებშია მინიშნებული.

შესაბამისად, ჭოტების, ქორების, ყორნების, ბუს, მიკიოტთა ჩხავილი ენაცვლება ბოროტებამომადლებულ საუკუნეში „სიყვარულის ხმას“. „ყრუ დედამიწას“ არ აინტერესებდა არაფერი ღვთიური.

გალაკტიონის ლექსი „ფრაგმენტებიდან: ცეცხლი ფიქრიანია“ რევოლუციური დამსჯელთა რაზმის ნგრევით საქმიანობას გვამცნობს: „ყველაფერი სრულიად გამხეცვულ ალისაგან განადგურებულია“.

მხეცის სისასტიკეს, მის გამანადგურებელ საქმიანობას, სისხლის მორევებს, ცეცხლად ავიზგიზებულ ბოროტებას, ცრემლების ოკეანეს, სიკვდილის მეუფებას გვიხატავს გალაკტიონის „პოემიდან - იგი ომია“: „ხმობით საშინელით თხრილში ჩაჩრილები, ნისლი მორგებია სახე ფითრებული, ეხლა საშინელი გროვა დაჭრილების თითქო მორგებია დასახიჩრებული... განა სისასტიკით, რაც აქ დაიდგარა სისხლის მორევები, გამოი-

ზომება? მხეცი თოკიანი დაჰქრის უგნებელი, ქვეყნებს შევლებია ცეცხლის მუხლოდ დადგა ოკეანე დაუსრულებელი, ეს ხომ ცრემლებია, მაგრამ ესოდენი?"

„ზეცის ნგრევა“ (უზენაესის დაგმობა), „მიწის გადაფერღება“ (ქვეყნიური უკეთურობები) მხეცთა და დემონთა ღვაწლია: „თითქო მონგრეა ზეცა, სისხლი, სიცილი ლოთის, თითქო მალული მხეცი უფსკრულებიდან მოდის“.

„სისხლში“ წარმოგვიდგება გაუგონარი რეპრესიების ხანა, ერის რჩეულთა ფიზიკური და სულიერი შემუსვრის პროცესი, რომელსაც წარმართავს მხეცი: „საშინელია იგრძნო უეცრად, რომ აღარ დგანან ძველი კაკლები, შენი სახელი მათ მიუეცრად - მხეცი! არც მეტი და არც ნაკლები... როს მუხლებამდე სისხლის მორევი გსვრის და მშობლიურ ცხედრებს ეხები, კმაყოფილი ხარ მათი მორევით, ყელამდე სისხლში მიდის ფეხები“.

ამ მოვლენების ოსტატს ჰქვია „უმტკიცესი ბოროტება“, „მკვლელი“, „იუდა“...

გალაკტიონი ამხელს „მშობლიურ ცხედრებთან“ შეხებით გახარებულ მხეცებს, რომელთაც ჩვენშიც ჰყავდათ ადრესატები.

პოეტის ჩანაწერები მოწმობს, რომ ანტიპათიურად ყოფილა განწყობილი სტალინისადმი, რადგან 1937 წლის რეპრესიებს შეეწირა ოლია ოკუჯავა.

1959 წლის 9 მარტის წინააღმდეგ გალაკტიონი არ აჰყვა ეგზალტირებული ახალგაზრდების ძახილს: „გაუმარჯოს დიდი სტალინს!“

გალაკტიონის დამოკიდებულება ბელადად აღიარებული სტალინისადმი ვლინდება ასეთ შენიშვნებში: „ასეც არ შეიძლება, ამხანაგო სტალინო.“ სტალინის შესახებ რაც ლექსებია... ჰმ...“ (1,465-466) იმ დროს დამკვიდრებული სახოტბო ლირიკის პათეტიკას გალაკტიონმა ასეთი მამხილებელი სტრიქონები დაუპირისპირა: „მაშ ძირს მფლობელობა კენ-იულების, ქნევა და თარეში ბერიას კულების“.

პოეტს ბერია წარმოუდგენია ტოტალური ბოროტების რეჟისორად: „ბერიაა ნაშენებ შერნობას რომ მოშლიდა, ბერიაა - ქართველი ერი რომ ამოჟლიტა, ბერიაა - ცხედრებით ქვეყანა რომ დაჰფარა, ბერიაა - სინათლე ბნელს რომ გადააფარა“ (1,479).

კონკრეტულ პიროვნებას მიმართავდა ერთ ლექსში: „შენ ხარ ის მხეცი, რომელიც ყეფას არ აგვიანებს. უცხო ნაჯახით შენ უპობ კეფას ადამიანებს“.

„მწარე კბილის“, „ჯოჯოხეთური ალის დამნთები“ საშინელი განადგურების მომტანი მხეცი ბობოქრობს ლექსში „არ არის იგი იმდენად ტკბილი“.

მხეცისა და მის თანამზრახველთა სახეები ამოიცნობა ლექსში „მთაწმინდის იქით“: „არ არის შეველა. ბნელი ჩრდილები მრავლდება, როგორც სიბნელეში ღინგების გროვა“...

აქ დატრიალებული უბედურების ფონზე მსოფლიოს მწუხარება მხოლოდ ღანდად, ჩრდილად ისახება.

ლექსში - „როგორ ებრძოდნენ ზარებს ზარები“ სიკეთე „მოკლულია, როგორც აფთარი“. მხეცის საქმეებია სისხლი, სიკვდილი, წარღვნაში მცურავი ცხედრები, „გადამსხვრეული სწორი კენარი“ (უარყოფილი სიცოცხლის ხე, ანუ ღმერთი) (2,181).

ნერონის ცეცხლი, ჯვარცმა, უბედურება, რღვევა, ცხედრები, გილიოტინა, ემაფოტი ილანდება მხეცის ბრჭყალებში ჩავარდნილ თბილისში („თბილისი“).

დროის მახასიათებელი აფთარია: „ეს დრო-აფთარი შენ საუკუნის სვლას მიანებ“ („ელეგია“).

მხეცი არ იცნობს მზეს, იგი საღამოს ბინადარია („აჩრდილი ჩუმი და მოთარეშე“). „სამგლოვიარო ეტლების დემონური წინამძღოლის“ სახეში დიქტატორ იმპერატორთა საქმიანობა ცნაურდება.

„იმპერატორო, შენ დიქტატორო, მძვინვარებ სისხლის კორიანტელით, მამის საფლავზე რად დაგავიწყდა, აგენტო ერთი წმინდა სათელი“, მიმართა საოცარი გაბედულებით ტერენტი გრანელმა მსოფლიო ტირანული პოლიტიკის გენიას - სტალინს (3,398).

გალაკტიონის ჭინკაც ხსენებული ბოროტების ნაირსახეობაა. იგი ემტერება ყოველივე ამაღლებულს, სიმბოლურ აღის ჭიქას (აღი ქრისტეს, ჭიქა მარიამის სიმბოლოა (4,36.117). „ლურჯ ედემს“ (მარიამის სახეა) (5,121). ქარს უგზავნის, სძულს „ბროლის რიტმი, მუსიკა“ (საღვთო ჰანგები), მაისის ბაღი (ბაღი კაცური ბუნებაა იპოლიტე რომაელის მიხედვით) ამარჯვებინებს უდაბნოს (ურწმუნობას, უსულობას), ჭინკა ქვითინებს პოეტის ბინაში და შემოქმედების ამოების, სიკვდილის გარდუვალობის ინტონაციებით წამლავს სულს: „რად ვინდა ბროლის რიტმი, მუსიკა, სიკვდილი გელის“. მაგრამ, საბედნიეროდ, ჭინკა დაბმულია და მისი ბოროტების ასპარეზი შეკვეცილი („დაბმული ჭინკა“).

„ცალთვალა მეფისტოფელი“, „ბნელცოდვილი ლუციფერი“, სატანა, ბელზებელი, შავი დემონი გალაკტიონის პოეზიაში ეპოქის ტოტალური ბოროტების მახასიათებელია.

სხვა სახელმწიფოს ძლიერი ცოფით მოწამლულ ხალხს ურჩევს პოეტი, საღად შეხედოს სინამდვილეს და მაშინ გულმართლის ნიღაბში დემონი შეიცნობა: „გულმართლის, სახე - კდემობის ჩამოიშორე ნიღაბი, რომ დაინახო დემონის ენერგიული ნიკაპი!“

„მწყემსი კეთილის“ - ქრისტეს (იოანე, 10,14) (6,20) სიწმინდეს შეენაცვლა სისასტიკე, აღ-ქაჯების მეუფება ამ სოფელზე: „ცხოვრება გაწყრა და გაალქაჯდა, მინდვრებში გატყდა ოცნება მწყემსის“ („პორტრეტი“).

ქაჯის უარყოფითი სახე, რომელიც შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნიდან“ არის ცნობილი, საბჭოთა სინამდვილის დასახასიათებლად გამოიყენა. ახალ დროში ხალხის მესვეურთ, მედროვეთ ცხვრის ტყავი აქვთ მორგებული, საქმით ქაჯები არიან: „თავ-მჯდომარე... ცხვარია, იმისი ენა, საქმე ქაჯივით ცხარეა“ („ჩემი მეეტლე“).

პოემა „მშვიდობის წიგნი“ გაშუქებულია იმპერიული ამბიციების მქონე დიდი ქვეყნის მიმართება მცირე ერისადმი. მასში შეჯამებულია იმ მუხანათობების სერია, რაც ჩვენს ქვეყანას აწვნია „მტერმა მეორემ“, „მგობარმა მეგობარმა“, რომელიც სახელდება უბრალო ქაჯად.

ქაჯის მცდელობით დაიკარგა „მშვიდობის წიგნი“. წიგნი ღმერთის სიმბოლოა (4,151-152), ქაჯი რუსული ბოლშევიზმის, რომელმაც რწმენის სახელით გაგვაცურა, ჯერ დამოუკიდებლობა, მერე ღმერთის რწმენაც წაგვართვა. ამ ურწმუნო იმპერიას იოანე ღვთისმეტყველის გამოცხადებაში ეშმაკის ტახტის მემკვიდრე ეწოდება და ის საბჭოთა კავშირია (7,411).

გალაკტიონის პოემაში საუბარია მახეზე, ბადეზე, დიდ შეთქმულებაზე, წყლის ამღვრევასა და მზის გაუჩინარებაზე.

„ქაჯთ მიერ გადანაბირები“ ზვირთები ანგრევენ სახლებს, იმუქრებიან ჩვენი ციხესიმაგრეების აღებით, ხალხის აკლებით.

მიდამოს სატანა დაეპატრონება, ერი ყოფნა-არყოფნის ზღვარზე აღმოჩნდება. საბოლოო ქრება, მზე ჩადის (მზე და სანთელი საღვთო სახელებია) (8,122), მამული ნისლის სამეფოდ იქცევა.

ქაჯებმა აღაზვეეს მგლები, ძაღლები, ბაყაყები, ჭოტები, ჯოჯოები, დევები...

ნადირთა სათარეშოდ ქცეულ ქვეყანაში განსაკუთრებული მადით გამოირჩევა ვეფხვი, რომელსაც სურს „რაჲ ნამცეცი მიწის და ზეცის.“ წარღვნისმაგვარი სტიქიით იღუპებიან ადამიანები, იძირება ბავშვებიანი აკვნები, ხალხი ხდება სიცივის მძევალი, თოვლის, ზვავის მსხვერპლი, ხდება „გადაშენება იათ და ვარდთა“ (ია და ვარდი საღმრთო სახელებია) (8,122), ჯაგის, ყვავილთ მომშობი ეკლების მოძრაველება.

ეს უბედურება მშვიდობის წიგნის დაკარგვის შემდეგ ხდება. ბოლოს, ხალხი ჩასწვდა თავისი ტრაგედიის მიზეზებს, ტარიელმა იპოვა ქაჯების მიერ გატაცებული წიგნი, მერე დაცხრა წარღვნა, ამინდი გამზიანდა, „მზის სვეტი“ გამობრწყინდა, წიგნის კითხვით ხალხს „შუბლს დაესახა ცისიერება“, „ღიადად გათენდა“, „ცისკრის წამწანი ახამხამდა“, განთიადი დაბრუნდა (ცისკარი, განთიადი საღმრთო სახელებია) (8,122), მაგრამ წყალდიდობის შედეგად დარჩა სიმყრალით სავსე ორმოები, სადაც ყვავილები ვერ იყვავილებს, პოემის ავტორი ხალხს ურჩევს, სიმწრით ნაპოვნი წიგნი გალავნიან ციხეში შეინახოს, კარები მაგრად ჩაკეტოს, ჭიშკრები ჩარაზოს და ყველა გადამთიელი არ ათარეშოს თავის მიწაზე, უფრო მეტი სიფხიზლე იფაროს ფარად.

ქმედითი ეროვნული იდეოლოგია ასეა გამოთქმული: „ხიფათში მყოფო ვაზო და მდელი, შემოიკრიბე გონთ სიძლიერე, თორემ გვიანლა იქნება მერე, უფრო მეტად გამჭრიახობა იყოს იმედად“.

ლექსში „მახაჯირი“ იმპერიული რუსეთის მიერ აფხაზთა გადასახლების ისტორიული ფაქტია (1864-1877 წწ.) თემა.

მახაჯირობის რეჟისორია ქაჯი. მას ენაცვლება ნადირი და მხეცი. ნაწინასწარმეტყველება მათი ღრობებითი მეუფება: „გარდავა ბნელი საუკუნის მღვრიე ნადირი, აღმოსავლეთი მოირთვება ცისკრის აღუბლით“.

მხეცთა ბუნაგების იავარქმნის რწმენა გამოხატა პოეტმა ლექსში „ევროპავ, როგორ არ გახსოვს?“ გალაკტიონის პოეზიის მხეცისა და მისი ვარიაციების სახეები პოეტის მიერ იოანე ღვთისმეტყველის გამოცხადების უცლომელი გაგებით არის შთავგონებული. იოანეს გამოცხადებაში საყურადღებოა ორი მხეცის სახე. გამოცხადებაში მხეცი წინასწარმეტყველებს დახოცავს, მაგრამ ისინი სამ-ნახევარი დღის შემდეგ გაცოცხლდებიან და ზეცაში ავლენ (გამოცხადება 11,7,8,9,10).

„წითელ გველეშაპს“, წუთისოფლის მაცდურს (თ.12) ებრძვის მიქაელი ანგელოზებთან ერთად ზეცაში. მას ჩამოაგდებენ მიწაზე. გველეშაპი თავის ძალას, ტახტს და დიდ ხელმწიფებას მისცემს ზღვიდან ამომავალ მხეცს, რომელიც გამობს ღმერთს. მას თაყვანს სცემენ ისინი, ვინც ჩაწერილი არ არიან სიცოცხლის წიგნში, რომელიც აქვს კრავს („გამოცხადება“, 11,1-8).

შემდეგ გამოჩნდება მიწიდან ამომავალი მხეცი, რომელიც მხეცის ხატებას გააკეთებს და აიძულებს ყველას, თაყვანი სცენ მას. ხელზე ან შუბლზე მხეცის ნიშნის მიძღვნი სვამენ ღვთის მრისხანების ღვინოს (გამოცხადება, 14,10), მათი წამების კვალი დის უკუნითი უკუნისამდე.

ღვთის მძვინვარების შვიდი თასის მიწაზე გადმოღვრის შემდეგ მხეცის მხეცნი მქონე ადამიანებს უჩნდებათ საზარელი ჭრილობები (გამოცხადება, 16,1,2).

მეხუთე ანგელოზი გადმოღვრის თავისი თასიდან მხეცის ტახტზე და დაბნელება მისი სამეფო (16,10).

ემმაკის სულები ახდენენ სასწაულებს, გამოდიან მთელი მსფლიოს მეფეებთან, რათა შეკრიბონ ისინი ყოვლისშემძლე ღვთის დიდი ღღისათვის (გამოცხადება, 16,14).

ათი მხეცი შეებრძოლება კრავს, მაგრამ კრავი გაიმარჯვებს.

მხეცს და მის თაყვანისმცემლებს ჩააგდებენ ცეცხლის ტბაში (გამოცხადება, 19,17,20).

ანგელოზი გველემავს შებოჭავს ათასი წლით და უფსკრულში მიუჩენს ადგილს (გამოცხადება, 20,10).

ბიბლიის კომენტატორები აკონკრეტებენ აპოკალიფსის მხეცთა ადრესატებს. „ზღვიდან მომავალი მხეცის თავი, რომელმაც სასიკვდილო ჭრილობა მიიღო და არ მოკვდა, ლენინია. მან იმეფა 42 თვე, 1917-1921 წწ., ვიდრე შეეძლო აზროვნება, რის შემდეგაც მეფობდა მეორე მხეცი – სტალინი, რომელმაც შექმნა პირველი მხეცის ხატი და დახოცა ყველა, ვინც თაყვანს არ სცემდა მას. პირველი მხეცი, ზღვიდან ამომავალი, ნიშნავს ხალხის მღელვარებიდან მოსულ ბელადს, ლენინს. მეორე მხეცი, მიწიდან მოსული, არის იატაკქვეშელი ბოლშევიკი სტალინი. ახდა ბიბლიური წინასწარმეტყველება. შეიქმნა უღმერთო იმპერია, მაგრამ წითელი გველემავის ყოვლისშემძლეობასაც მოელო ბოლო, დაემხო ბოროტების სისხლიანი მონსტრი. ბიბლიაზე დამყარებით, გალაკტიონი წინასწარმეტყველებდა ჩვენი უბედურების მოთავე ნადირ-მხეცთა გადაშენებას, და მართლაც, საუკუნის ბოლოს გავხდით ტოტალური ბოროტების უკანდახვევის მოწმე, ხოლო აღმოსავლეთი, საიდანაც გამოჩნდა ცოცხალი ღმერთის ბეჭდის მპყრობელი ანგელოზი (გამოცხადება, 7,2-3), ჯერჯერობით ისევ შეჭირვებულია და ცისკრის გამოჩენას მოელოის.

ლიტერატურა:

1. ვახტანგ ჯავახიძე, „უცნობი“, თბილისი, 1991.
2. აკაკი ბაქრაძე, სასულიერო პოეზიის სახეები, კრ. „პოეზია“, 1981.
3. „ცისფერი სიშორე“, თბილისი, 1978.
4. ლუარა სორდია, გალაკტიონ ტაბიძის ფილოსოფიური ლირიკის საკითხები, თბ., 1996.
5. ტიტე მოსია, „საღვთისმშობლო სახისმეტყველება“, ზუგდიდი, 1996.
6. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები, სტოკჰოლმი, 1992.
7. იოანე-იონა, „რა უნდა ვაკეთოთ“, თბილისი, 1994.
8. ტიტე მოსია, „საღვთო სახისმეტყველება“, ზუგდიდი, 1995

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

Luara Sordia

Apocalyptic Images in the poetry of Galaktion Tabidze

Summary

Beasts in their diversity in the poetry of Galaktion Tabidze are taken from the last book of the Bible, Revelation of St. John the Divine. These images point to the October Revolution murderous leaders and unprecedented repressions of the Totalitarian State.

The poet described relations between the Imperial monster and small nations like a feast of beasts in the territory of enslaved smaller peoples.

Луара Сordia

Аппокалиптические образы в поэзии Галактиона Табидзе

Резюме

Звери во всём их многообразии в поэзии Галактиона Табидзе инспирированы образами из последней книги Библии, Аппокалипсиса Иоанна Богослова. Эти образы указывают на кровавых лидеров революции, о неслыханных репрессиях тоталитарного государства.

Поэт охарактеризовал взаимоотношения между имперским монстром и малочисленными нациями, как пир зверей на территориях поработанных малочисленных народов.

ЭВОЛЮЦИЯ ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКОГО ГРОТЕСКА

В эпоху Ренессанса началось активное изучение искусства и литературы Древней Греции и Древнего Рима. Античные сооружения, статуи, произведения литературы, некогда презираемые как порождения языческого мира, стали почитаться как подлинные шедевры искусства, достойные подражания. Как отмечал Петрарка, «юристы и медики забыли Юстиниана и Эскулапа, их ошеломили имена Гомера и Вергилия; плотники, валяльщики, крестьяне бросили свое дело и толкуют о музах и Аполлоне». Конечно, в этих словах есть известная доля юмора и преувеличения, тем не менее перед нами объективное свидетельство всеобщего интереса к культурному наследию античного мира.

В Риме многие исторические сооружения находились в буквальном смысле под ногами горожан. За долгие века античные дворцы и виллы разрушились, руины покрылись зарослями, и мало что напоминало о былой роскоши «вечного города».

В конце XV века в Риме начались раскопки на месте, где некогда находились знаменитые термы императора Тита. Именно здесь на стенах терм был обнаружен не известный прежде вид римского живописного орнамента, поразивший современников необычной, причудливой, вольной игрой растительными, животными и человеческими формами, которые переходили друг в друга, как бы порождая друг друга. Этот вид орнамента был назван “la grottesca”, – от итальянского слова “grotta”, что означает “грот”, “подземелье” (имелись в виду подземные термы Тита в Древнем Риме). Однако термин “гротеск” привился не сразу и часто дублировался такими терминами, как “арабеска” (преимущественно в применении к орнаменту), “бурлеск” (преимущественно в применении к литературе).

Принято считать, что в высшей степени специфический тип гротескной образности – это древнейший тип, встречающийся в мифологии и в архаическом искусстве всех народов. В доклассическом искусстве древних греков и римлян гротеск широко представлен, но в классическую эпоху гротескный тип искусства вытесняется на периферию и продолжает жить и развиваться в некоторых “низких”, неканонических видах искусства, в частности, в области смеховой культуры, связанной с празднествами карнавального типа: сатиры, драмы, древняя аттическая комедия, мимы и пр. Сюда же следует отнести и комедии Аристофана. В эпоху поздней античности гротескный тип образности переживает обновление и расцвет и захватывает почти все сферы искусства и литературы, свидетельством чему может служить сочинение Луция Апулея “Метаморфозы, или Золотой осёл”. Но так как эстетическая и искусствоведческая мысль античности (Платон, Аристотель, Цицерон) развивалась в русле классической традиции, то гротескный тип образности, условности не получил ни фиксированного наименования, ни сколько-нибудь достаточного теоретического осмысления. Известно лишь, что римский архитектор и искусствовед эпохи Августа – Витрувий осуждал новую, “варварскую”

моду “разрисовывать стены чудовищами вместо ясных отображений предмета мира”, то есть осуждал гротескный стиль с классических, канонических позиций как грубое нарушение естественных форм и пропорций.

Дальнейшее своё развитие литературный гротеск (иногда в нерасчлененном виде с другими видами искусства, как, например, в “комедии дель арте”) получил в эпоху Возрождения. Вершинами ренессансного литературного гротеска стали “Гаргантюа и Пантагрюэль” Ф. Рабле, “Дон Кихот” М. Сервантеса и “Похвала глупости” Э. Роттердамского. Наиболее бросающаяся в глаза особенность ренессансного гротеска заключается в “реабилитации плоти” в эллинистическом духе – в противовес средневековому аскетизму.

Другая особенность ренессансного гротеска – система последовательных снижений возвышенных образов, каковую систему можно проследить на примере “Дон Кихота” М. Сервантеса. Известный исследователь гротеска М. М. Бахтин заметил: “Основная линия пародийных снижений у Сервантеса носит характер приземления, приобщения к возрождающей производительной силе земли и тела. Это – продолжение гротескной линии. Но в то же время материально-телесное начало у Сервантеса уже несколько оскудело и измельчало. Оно находится в состоянии своеобразного кризиса и раздвоения, образы материально-телесной жизни начинают жить у него двойной жизнью... Роль Санчо в отношении Дон Кихота можно сопоставить с ролью средневековых пародий в отношении высокой идеологии и культа, с ролью шута в отношении серьезного церемониала, ролью “charnage” в отношении “Сарême” и т.п. Возрождающееся веселое начало, но в ослабленной степени, есть еще и в приземляющих образах всех этих мельниц (гиганты), трактиров (замки), стад баранов и овец (войска рацарей), трактирщиков (хозяин замка), проституток (благородные дамы) и т.п. Все это – типичный гротескный карнавал, травестирующий битву в кухню и пир, оружие и шлемы – в кухонные принадлежности и бритвенные тазы, кровь – в вино (эпизод битвы с винными бурдюками) и т.п.” [1, 29]. К этому следует добавить, что “Дон Кихот” М. Сервантеса был задуман и создавался как гротескная пародия на рыцарские романы той поры, когда рыцарство, как социальное явление, уже сходило с исторической арены. Однако в изображении Сервантеса “Рыцарь Печального Образа”, заступник бедных и униженных получился настолько привлекательным, что в итоге вышла не пародия (поскольку повествование ведётся в реальном плане, а то, что чудится Дон Кихоту, объясняется болезненным состоянием его ума), а величайший литературный памятник мировой литературы, которым гордится не только Испания, но и все человечество.

Не соглашаясь во многом с оценкой М. М. Бахтиным ренессансного гротеска и вообще сущности гротескного образа (“амбивалентность”, отношение к жизни и смерти в гротеске, мнимый “универсализм” народной смеховой культуры в определении гротеска и т.д.), следует признать, что в целом М. М. Бахтин даёт верную историческую картину средневекового и ренессансного гротеска, в особенности, в применении к Рабле и его знаменитой книге.

В Новое время, в эпоху господства классицизма, Просвещения, этого логического продолжения возрождённой античной классики и искусства, европейского рационализма в философии и абсолютизма в политике, гротеск, как

“приземленный”, как слишком “народный” оказался вытесненным литературы на обочину мирового литературного процесса – в низкую комикку. Но где бы ни находился гротеск по стечению обстоятельств, под влиянием исторических изменений, он никогда не умирал, был на удивление живуч, правда, часто менял лицо, внешность, но сущность его всегда оставалась прежней: причудливое буйство фантазии, фантазмагорические интеллектуальные игры, совершенно не отвечающие не только канонам классицизма, но и самому духу рационализма, рационалистического мышления. Теоретик классицизма Н. Буало так сформулировал свое кредо в трактате “Поэтическое искусство”, ополчившись против “разнузданного гротеска” с его грубостью и уродством:

Невероятное растрогать неспособно.
Пусть правда выглядит всегда правдоподобно;
Мы холодны душой к нелепым чудесам,
И лишь возможное всегда по вкусу нам [2, 78].

Так сама эпоха отодвинула литературный гротеск на второй и третий план, по сути дела – на задворки “серьезной” литературы. Но та же история, которая так сурово обошлась с литературным гротеском в период классицизма, вновь дала мощный импульс гротеску, когда на историческую авансцену выдвинулся романтизм, а впоследствии – критический реализм. Со своей страстной декларацией в защиту гротеска выступил Виктор Гюго в “Предисловии к “Кромвелю”. По его мнению, гротеск “проникает всюду, так как если у самых низких натур бывают часто возвышенные порывы, то и самые высокие нередко платят дань пошлому и смешному. Поэтому он всегда присутствует на сцене, даже когда молчит, даже когда скрывается, часто неуловимый, часто незаметный. Благодаря ему не бывает однообразных впечатлений. Он вносит в трагедию то смех, то ужас. Он заставляет Ромео встретиться с аптекарем, Макбета – с тремя ведьмами, Гамлета – с могильщиками” [3, 98]. И далее: “Гротеск повсюду: с одной стороны он создает бесформенное и ужасное, с другой – комическое и буффонадное” [там же]. Существенным моментом гротеска В. Гюго считает безобразное, которое должно контрастировать с возвышенным таким образом, чтобы гротескное и возвышенное, дополняя друг друга, создавали некое единство, подлинную красоту, достигаемую лишь в творениях величайших писателей, каким был У. Шекспир. Сам В. Гюго реализовал свою эстетическую концепцию в таких романах, как “Собор Парижской богоматери” (образ горбуна Квазимодо) и “Человек, который смеется” (образ изуродованного компрачикосами мальчика Гуинплена), ни один из которых по нынешним меркам и критериям не считается подлинно гротескным.

Что касается собственно литературного гротеска, то новое слово здесь сказал немецкий романтизм, в котором происходит удивительное возрождение гротеска, но уже не на карнавальная и смеховой основе, а на основе субъективного, индивидуального мироощущения писателей эпохи “Бури и натиска”, а также раннего романтизма, таких как Л.И. Тик, Т.Г. Гиппель, Жан-Поль Рихтер, Бонавентура (псевдоним неизвестного автора) и, наконец, Э.Т.А. Гофман, оказавший огромное влияние на развитие нового гротеска в последующей мировой литературе. Немецкий романтический гротеск стал весьма значительным и влиятельным явлением своего времени: отвергая ограниченность и одностороннюю серьезность Просвещения,

Электронный фонд
научных изданий
Российской Федерации

рассудочность рационализма и дидактическую наивность классицизма, романтический гротеск вновь, как и прежде, стал ориентироваться на традиции Возрождения, величайшие достижения эстетики М. Сервантеса и У. Шекспира.

Значительность и плодотворность немецкого романтического гротеска опиралась на хорошо разработанную теоретическую концепцию гротеска, восходящую к именам Юстуса Мёзера (“Арлекин, или Защита гротескно-комического”), К.Ф. Флэгеля (“История гротескной комики”) и Г. Шнееганса (“История гротескной сатиры”). Так, Ю. Мёзер подчеркивал, что гротескный мир обладает целостностью, своими эстетическими закономерностями и критериями совершенства, не подчиняющимися классицистской эстетике прекрасного и возвышенного. Вот некоторые особенности этого гротескного мира: “химеричность”, то есть сочетание чужеродных элементов в некотором причудливом единстве, гиперболичность, то есть нарушение естественных пропорций, наличие пародийных и карикатурных элементов. Ю. Мёзер подчеркивал смеховое начало гротеска, которое он выводил из потребности человеческой души в радости и веселье. Со своей стороны К. Флэгель отнёс к гротескной комике всё то, что резко отклоняется от обычных эстетических норм и в чём резко подчеркнута и преувеличено материально-телесное начало. Наконец, в 1894 году Генрих Шнееганс в своей обширной монографии “История гротескной сатиры” различает уже два исторически известных определения гротеска: первое “считает самой существенной чертой гротеска элемент карикатуры”, второе видит “сущность гротеска не в карикатуре, а в фантастике и юморе” [4, 12-13]. Сам Г. Шнееганс соединяет эти два определения в одно, и такое “синтетическое” определение гротеска дошло до наших дней, хотя и нуждается в коррективах и поправках с учётом современности.

М. М. Бахтин в своем анализе романтического гротеска выделил целый ряд особенностей, специфичных именно для немецкого романтизма (“романтический гротеск на германской почве”), имея в виду главным образом те черты, которыми они отличаются от средневекового и ренессансного гротеска: “В отличие от средневекового и ренессансного гротеска, непосредственно связанного с народной культурой и носившего площадной и всенародный характер, романтический гротеск становится *камерным*: это как бы карнавал, переживаемый в одиночку с острым сознанием этой своей отъединенности” [1, 45]. Далее, “смех в романтическом гротеске редуцировался и принял форму юмора, иронии, сарказма. Он перестает быть радостным и ликующим смехом. Положительный *возрождающий* момент смехового начала ослаблен до минимума” [там же, 46]. Ещё одна отличительная черта романтического гротеска: “Мир романтического гротеска – это в той или иной степени страшный и *чуждый* человеку мир. Всё привычное, обычное, обыденное, обжитое, общепризнанное оказывается вдруг бессмысленным, сомнительным, чуждым и враждебным человеку” [там же, 46-47]. “В народном гротеске безумие – веселая пародия на официальный ум, на одностороннюю серьезность официальной “правды”. Это – *праздничное* безумие. В романтическом же гротеске безумие приобретает мрачный, трагический оттенок индивидуальной отъединенности” [там же, 47]. “Ещё более важен мотив *маски*... В романтическом гротеске маска, оторванная от единства народно-карнавального мироощущения, обедняется и

получает ряд новых значений, чуждых её изначальной природе: маска, что-то скрывает, утаивает, обманывает и т.п.” [там же, 48].

М.М. Бахтин подчеркивает далее: “В романтическом гротеске большую роль играет мотив марионетки, куклы. Мотив этот не чужд, конечно, и народному гротеску. Но для романтизма в этом мотиве на первый план выдвигается представление о *чуждой* нечеловеческой силе, управляющей людьми и превращающих их в марионетки, представление, совершенно не свойственное народной смеховой культуре. Только для романтизма характерен и своеобразный гротескный мотив *трагедии куклы*” [там же, 48-49]. И наконец, отчетливо бросающаяся в глаза особенность романтического гротеска: “Это по преимуществу ночной гротеск (“Ночные дозоры” Бонавентуры, “Ночные рассказы” Э.Т.А. Гофмана), для него вообще характерен мрак, но не свет. Для народного гротеска, напротив, характерен свет: это весенний и утренний, рассветный гротеск” [там же, 49].

Этот тонкий и глубокий анализ отличается, однако, тем, что автор постоянно сетует на отход романтизма от традиционного народно-карнавального гротеска, “раблезианского смеха”, что, по его мнению, равносильно смерти или извращению гротеска. Между тем гротеск по самой своей сути не может быть “неправильным”, так как он сам по себе, от начала до конца, есть преднамеренная “неправильность”, противоречащая законам природы и нормам человеческой жизни, а поскольку всякого рода романтические “отклонения” никак не регламентируются, то любой “неправильный” гротеск в конечном счёте оказывается вполне правильным: в романтической форме гротеск не только продолжает жить, но и заметно развивается, приобретает новые краски, оттенки, звучание, он все более интеллектуализируется вместе с ростом образования и культуры в обществе и тем самым достигает XXI века, – в своем первоначальном виде он попросту не смог бы дожить до наших дней и сохранить себя в новых условиях современной научно-технической революции.

Со второй половины XIX века, вместе с уходом с европейской литературной арены романтизма, ослабевает интерес и к гротеску: не создается произведений литературного гротеска, в литературоведении гротеск относят к формам низкой вульгарной комикки, его понимают как особую форму сатиры, направленной на отдельные отрицательные общественные явления. Зато в XX веке произошло новое мощное возрождение литературного гротеска в Европе, включая Россию и Грузию [5]. Это – *модернистский* гротеск (сюрреалисты, экспрессионисты), связанный с традициями романтического гротеска, в настоящее время он развивается также под влиянием различных течений экзистенциализма, и *реалистический* гротеск (Томас Манн, Бертольд Брехт, Пабло Неруда и др.), связанный с традициями гротескного реализма, народной культуры.

Литература:

1. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Москва, 1990.
2. Буало. Поэтическое искусство. Москва, 1937.

3. Гюго В. Предисловие к Кромвелю. Собрание сочинений в 15-ти томах. Москва, 1956.
4. Schneegans Heinrich. Geschichte der grotesken Satyre. Strassburg, 1894.
5. Петриашвили Ольга. Гротеск в русской литературе XX века. Тбилиси, 2005.

Olga Petriashvili

The West-European Grotesque Evolution

Summary

The article gives a short story of the West-European grotesque beginning from the ancient period up to the 20th century.

The grotesque is a particular art style characterized by conventional figurativeness. During the Renaissance age, that is, in the period of a shared interest in antiquity, there were created the masterpieces of the literary grotesque such as "Gargantua and Pantagruel" by F.Rabelais and "Don Quixote" by M.Cervantes. In the age of classicism the grotesque was considered to be rude and scanty.

The new revival of the grotesque took place in the 19th century in romantic literature. The most vivid examples of this are the works by V.Hugo, E.T.A.Hoffmann. In the 20th century a new powerful renaissance of the grotesque followed after the decaying romanticism. It was in the form of modern (F.Kafka) and realistic (B.Brecht) grotesque.

ოლღა პეტრიაშვილი

დასავლეთევროპული გროტესკის ევოლუცია

რეზიუმე

სტატიაში მოკლედ წარმოდგენილია დასავლეთევროპული გროტესკის ისტორია, დაწყებული ანტიკური ხანიდან, დამთავრებული მე-20 საუკუნით. გროტესკი პირობითი მხატვრობის განსაკუთრებული საშუალებაა. აღორძინების ეპოქაში შექმნილია ლიტერატურული გროტესკის ისეთი შედეგები, როგორცაა ფ. რაბლეს „გარგანტუა და პანტაგრუელი“, მიგელ დე სერვანტესის „დონ კიხოტი“. კლასიციზმის ეპოქაში გროტესკი ითვლებოდა უხეშ, „დაბალ“ ჟანრად, ხოლო გროტესკის ახალი აღმავლობა დაიწყო მე-19 საუკუნეში, რომანტიკოსების შემოქმედებაში, ყველაზე გამოჩენილი მაგალითებია ვ. ჰიუგოსა და ე. თ. ა. ჰოფმანის ნაწარმოებები. რომანტიზმის დაკნინების შემდეგ გროტესკის მძლავრი აღორძინება დასავლეთ ევროპაში აღინიშნება მე-20 საუკუნეში – მოდერნისტული (ფ. კაფკა) და რეალისტური (ბ. ბრეხტი) ფორმით.

Ольга Кавтария

(Грузия)

ВОСТОК И ЗАПАД (Ф.М. Достоевский и Г. Гессе)

Увлечение Востоком передавалось в семье Гессе по наследству. Восточная культура имела огромное значение для писателя. Но Востоком для Гессе были не только Индия и Китай, их культура и философия, Востоком для Гессе была и Россия. Отражение биполярной концепции мира и сущности человека помимо древневосточной культуры Герман Гессе нашел в творчестве великого русского писателя Федора Михайловича Достоевского. В сборнике статей «Взгляд в хаос», посвященном творчеству писателя, Гессе более четко сформулировал свои эстетические взгляды и принципы. Рассматривая мировоззрение писателя, Гессе старался связать гуманизм Достоевского и русской литературы с гуманизмом Востока, с «азиатскими» традициями, и противопоставить их европейской культуре.

В творениях Достоевского Гессе привлекала способность показать синтез двух начал, двух сил, находящихся в постоянной борьбе. Гессе в героях Достоевского видел две силы, движущие ими, слышал два голоса, направляющие человека. Один голос утверждал смерть, отрицал надежду и отказывался от всего интеллектуального и поэтического в мире. Второй голос в человеке - совесть, протестующая против жестокости и насилия, своего рода таможня. Совесть – единственный истинный путь, проходящий через ад и смерть, приводящий человека к пониманию смысла жизни, к вечности. Этот путь не закрыт ни для кого. Каждый человек может идти этим путем, довольно тяжелым и тернистым, проходящим через борьбу с самим собой и своей совестью, иногда поступаясь с ней, иногда пребывая в вечном блаженстве и мире с совестью.

В статьях этого сборника хорошо представлена биполярность мира, как ее понимал автор. Гессе провел своеобразное противопоставление двух миров, двух частей света – Востока и Запада, и, соответственно, двух типов людей, населяющих эти части земли. Гессе выделил европейский и азиатский типы. «Взгляд в хаос» это попытка соединить воедино Восток и Запад. Гессе признает преимущества азиатского человека перед европейским, он как бы образец нравственной свежести и силы, хотя это довольно беспокойный тип человека. Особое место Гессе уделит русскому типу, человеку Достоевского, способному соединить в себе противоположности мира, человеку, носящему в своей душе весь мир и стремящемуся к самопознанию, а не к мещанской добропорядочности и покою. За образец этого типа людей, соединивших в себе полюса, Гессе берет братьев Карамазовых, героев романа Достоевского «Братья Карамазовы». Писатель не выбирает какого-либо из братьев, не отдает предпочтение одному из них, а обобщает их в один тип людей – русский человек, Карамазов. Русский человек не истерик, не пьяница, не преступник, не поэт и не святой, он совокупность всех этих свойств. В нем одновременно живет убийца и судья, эгоист и добрейшей души человек, он – единство добра и зла, бога и сатаны. Карамазовский тип человека

ничего не любит и любит все, ничего не боится и боится всего, ничего не делает и делает все. У него вечные внутренние и внешние проблемы. Русский человек – это тайна, познать которую не суждено европейцу, так как европейец способен познать что-либо только в противоречиях. Русский Карамазов, напротив, бежит от противоположностей, от определенных свойств, от морали, он стремится к растворению в природе. «...в душе этих Карамазовых копится страстная жажда высшего символа – бога, который одновременно был бы и чертом... Бог, который одновременно и дьявол, это есть древний демиург. Он, единственный, находится по ту сторону всех противоречий, он не знает ни дня, ни ночи, ни добра, ни зла. Он – ничто, и он – все... Это человек, который рвется прочь от противоположностей, от определенных свойств, от морали, это человек, который намерен раствориться, вернувшись вспять, в *principium individuationis*. Этот человек ничего не любит и любит все, он ничего не боится и боится всего, он ничего не делает и делает все»/ 4, 106-107/.

Современный западный мир, современная Европа представляются Гессе милитаристским, практическим миром. Азия же – идеальная, вечная прародина человеческой цивилизации. Восток в понимании Гессе – это материнское начало, темные силы мироздания, бессознательное, животное. Именно это и является причиной того, что восточный человек ближе, чем европейец, к природе, к святости. Центр, в котором, по мнению Гессе произошло соединение этих двух миров – Россия.

В соответствии с положением в мире в начале XX в., Гессе провел для себя переоценку материальных и духовных ценностей и пришел к выводу, что все ценности относительны. Для современных европейцев ценности приобрели другие «цены», перестали быть устойчивыми и стали подвижными и расплывчатыми. Светлое превратилось в темное, доброе в злое, и наоборот. Перед Европой и Германией в частности стоял вопрос о выборе дальнейшего пути развития – или идти вперед, через крушение старых идеалов, традиций и ценностей к «хаосу», или назад к восточному «порядку». Современная жизнь представлялась писателю бесконечным хаосом, пришедшим на смену эпохе традиций и законов. Гессе считал, что изменение мира с его ценностями должно принести исцеление и подъем. По-гессевски, хаос – это шаг вперед, а от него далее к преображенной Европе. Это состояние, когда происходит взаимозаменяемость противоположностей. Гессе отождествил хаос не только с сознанием отдельного человека, но и с кризисным состоянием эпохи. «Будущее неопределенно, путь же к нему... требует «магического» мышления, принятия хаоса. Это возврат к неупорядоченному, возврат к бессознательному, лишенному формы, к животному состоянию и еще далее – к началу начал. Ни ради того, чтобы превратиться в животное или стать первозданной материей, но чтобы обрести новые ориентиры, чтобы у корней нашего бытия отыскать забытые инстинкты и возможности нашего развития, чтобы вновь приняться за созидание, оценку, разграничение нашего мира»/4, 119/. Для упорядочения мира, общества, культуры и морали мир необходимо разделить на противоположности, - на добро и зло, на «да» и «нет», на дозволенное и запретное. При этом высшей реальностью является обратимость каждого положения, равнозначность каждого полюса. Хаос у Гессе несет не только отрицательное, но и

06036340
010301033

положительное начало. Писатель говорит о двух видах хаоса, о его двух полюсах. Один хаос – неиспорченный человеческой цивилизацией, целомудренный, он близок к первозданным творческим силам природы, второй хаос – порождение цивилизации. Гессе старался отождествить оба эти понятия хаоса и сблизить оба полюса, представить человеческую жизнь как единство двух полюсов. Гессе представляет хаос не как понятие зла, а как один из типов человеческого сознания. Этим «хаотическим» типом писатель считает азиата, восточного человека, или же иначе – безумца. Только безумец, идиот способен постичь истинность мира, тайну его существования. Безумец часто находится у той черты, за которой начинается хаос, где сосуществуют вместе истина и ее противоположность, плюс и минус. За этой чертой дух и природа, добро и зло могут меняться местами. В конечном счете это приводит к тому, что для безумца перестают существовать законы, правила, какие-либо формы и установки. «... однажды или даже не раз он оказывается на этой таинственной грани, за которой можно принять все, ... Безумец временами близок к той грани, за которой вместе с данной мыслью ему представляется истинной и противоположная. Значит у него возникает чувство, будто не существует вообще никаких мыслей, никаких законов, никаких видов и форм, которые были бы правильны и истинны не иначе, как при рассмотрении с одного полюса, то есть что с каждым полюсом соотносится ему противоположный. Но установление единственного полюса, определение одной точки зрения, откуда рассматривается и организуется мир, есть первейшая основа всякого разграничения, всякой культуры, всякого общества и морали. Кто считает, что дух и природа, добро и зло могут хоть на миг поменяться местами, тот злейший враг всякого порядка. Ибо отсюда происходит противоположность этого самого порядка, отсюда начинается хаос»/4, 117/.

Литература:

1. H. Hesse. Briefe an Freunde: Rundbriefe 1946-1956. F/M, 1979.
2. H. Hesse. Die Kunst des Müsiggangs: Kurze Prosa aus dem Nachlass. F/M, 1973.
3. Г. Гессе. Магия книги. М., 1990.
4. Г. Гессе. Письма по кругу. М., 1987.

Olga Kavtaria

The East and the West
(Th. Dostoevski and H. Hesse)

Summary

Hesse found the reflection of bipolar conception of the world and human essence in the works of the great Russian writer Th. Dostoevski. In the collection "A look into chaos"

dedicated to the writer's creation . Hesse more accurately formulated his aesthetic points of view and principals. Dostoevski's works attracted Hesse with his ability to show synthesis of two beginnings. Hesse saw two powers in Dostoevski's heroes motivating them, heard two voices guiding them. Hesse carried out his own utopic contrast of two worlds, of two parts of the worlds – the East and the West, and accordingly there are two kinds of people, inhabiting those parts on the world. Hesse distinguishes Asian and European kinds "A look into chaos".

ოლღა ქავთარია
აღმოსავლეთი და დასავლეთი
(თ. დოსტოევსკი და ჰერმან ჰესე)
რეზიუმე

ბიპოლარული კონცეფციისა და ადამიანის არსის განსაზღვრის ასახვა ჰესემ დოსტოევსკის შემოქმედებაში ჰპოვა. დოსტოევსკისადმი მიძღვნილი სტატიების კრებულ – „მზერა ქაოსში“ ჰესემ ზუსტად ჩამოაყალიბა თავისი ესთეტიკური შეხედულებები და პრინციპები. რუსი მწერლის შემოქმედებაში მას ორი საწყისის სინთეზის გამოსახვის შესაძლებლობა ხიბლავდა. დოსტოევსკის გმირებში ჰესე ადამიანის ორ მამოძრავებულ ძალას, ორ წარმართველ ხმას არჩევდა.

ჰესემ მოახდინა ორი სამყაროს, მისი ორი ნაწილის – დასავლეთისა და აღმოსავლეთის და, შესაბამისად, ამ მხარეებში მცხოვრები ორი ტიპის ადამიანების ერთგვარი უტოპიური შეპირისპირება. ჰესემ ევროპული და აზიური ტიპები გამოჰყო. „მზერა ქაოსში“ გახლავთ ცდა დასავლეთისა და აღმოსავლეთის გაერთიანებისა.

შემეცნებითი აქტივობის პროცესის აქტივობა სიტყვის დეფინიციურ-ასოციაციური ანალიზის დროს

შემეცნებითი აქტივობა, აღქმისა და წარმოსახვის თვალსაზრისიდან გამომდინარე, წარმოადგენს აუცილებელ პირობას ინტელექტუალური განვითარებისათვის. ცნობილია, რომ ეს პრობლემა ყოველთვის იყო და არის განსაკუთრებით აქტუალური და მუდამ დაკავშირებულია ცოდნის მოცულობის ზრდასთან.

ამა თუ იმ მასალის შესწავლისა და დამუშავებისას ადამიანი სააზროვნო აქტივობას ეწევა. ცნობილი ქართველი ფსიქოლოგი დ. უზნაძე აღნიშნავს, რომ აზროვნება ფენომენოლოგიურად და ფუნქციონალურად აქტიური პროცესია. აზროვნება ქცევის სახეა, ამიტომ იგი განისაზღვრება არა მარტო გარეგანი, არამედ შინაგანი პიროვნული წყაროებითაც, ე.ი. მოთხოვნების, მისწრაფებებისა და განწყობების ფორმით [1,281].

ინგლისური ენის ლექსიკის შესწავლისას დიდი ადგილი ეთმობა სიტყვაწარმოებას, რომელიც თავისთავად რთული და განშტოებული სისტემაა როგორც სტრუქტურულ, ასევე სემანტიკურ პლანში, თუმცა ეს სისტემა ხასიათდება საკმაოდ ზუსტი კანონზომიერებებით, რომელთა ცოდნა არა მარტო არეგულირებს ახალი სიტყვების გამოჩენას, ასევე განმარტავს კავშირებს ენაში არსებულ სიტყვებს შორის. ეს ხელს უწყობს შერჩეული ლექსიკური მინიმუმის ადვილად დაუფლებას და პოტენციური ლექსიკონის მნიშვნელოვნად გაფართოებას.

სიტყვა, როგორც დაკვირვების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ობიექტი, წარმოადგენს ენის მრავალმხრივ ერთეულს. ლინგვისტიკაში დღემდე არ არსებობს საყოველთაოდ მიღებული სიტყვის მოკლე, საბოლოოდ ზუსტი და ამომწურავი განმარტება.

სიტყვებზე მუშაობისას ხშირად ჩნდება ინტერესი ამა თუ იმ სიტყვის წარმოშობაზე და ხდება ინფორმაციის მოპოვება სხვადასხვა ლინგვისტურ საკითხზე. ცნობილია, რომ ენაში სიტყვა არსებობს არა იზოლირებულად, არამედ განსაზღვრულ ლექსიკურ მოვლენათა სისტემაში. სიტყვა ფსიქოლოგიური ფაქტია. ის უშუალო კავშირშია ცნებასთან. სიტყვა ენის ერთეულია, ენა კი საგანი, რომელსაც სწავლობს ლინგვისტიკა. ამიტომაც სიტყვის მიმართ ფსიქოლოგიური მიდგომის გარდა, შესაძლებელია აგრეთვე ლინგვისტური მიდგომა. სიტყვა უშუალო კავშირშია ცნებასთან და ყოველთვის ამა თუ იმ მნიშვნელობას იძენს.

ლინგვისტური თვალსაზრისით, სიტყვა არის განსაზღვრული ურთიერთობის ენობრივი საშუალება, რომელსაც ადამიანი იყენებს ამა თუ იმ საგნის დასახელებისათვის. ლინგვისტს არ აინტერესებს, რა ხდება ადამიანის ცნობიერებაში, მას აინტერესებს სიტყვის თანაფარდობა იმ საგნებთან, რომლებიც ამ სიტყვებითაა აღნიშნული [2,43].

სიტყვაში მოიპოვება იდეალური (გონებრივი, აზრობრივი) მხარე, რომელსაც ენათმეცნიერებაში უწოდებენ სიტყვის სემანტიკას. თვით სიტყვის სემანტიკაში განასხვავებენ სიტყვის აზრსა და მნიშვნელობას. სიტყვის მნიშვნელობის ქვეშ იგულისხმება

სიტყვის კუთვნილება თავისავე საგნისა და მოვლენის აღმნიშვნელთან. სიტყვის აზრობრივი მხარე გაპირობებულია სიტყვის უშუალო კავშირით მის შესაბამის ცნებასთან როგორც სინამდვილის განზოგადოებული ასახვა. სიტყვა გამოხატავს ცნებას, ანუ ცნება გამოხატულია სიტყვაში.

ცნობილია, რომ სიტყვას გააჩნია რთული სემანტიკური და მორფოლოგიური სტრუქტურა, განსხვავდება ფორმობრივი და აზრობრივი მთლიანობით. სიტყვა არ არსებობს ენაში იზოლირებულად, ის ფუნქციონირებს ენის სისტემაში, ლექსიკურ, გრამატიკულ და ფონეტიკურ მოვლენათა სისტემაში, რომელიც დამახასიათებელია ენისათვის და წარმოადგენს თვით ენის სემანტიკურ ერთეულს. როგორც სემანტიკური ერთეული ის წარმოადგენს ფორმებისა და მნიშვნელობების სისტემას.

სიტყვის აზრი ყოველთვის აღწევს ყველა მის მნიშვნელობაში, ამიტომ სხვადასხვა კონტექსტში მას სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს. აზრის წყალობით სიტყვის მნიშვნელობა ხასიათდება სემანტიკური ერთიანობით, რომელიც მოიცავს სიტყვის ყველა კერძო მნიშვნელობას. მამასადაძმე, სიტყვის აზრისა და მისი მნიშვნელობების დამოკიდებულება არის დამოკიდებულება ზოგადსა და კერძოს შორის, ე.ი. დაქვემდებარებული დამოკიდებულება, რომელიც ტიპურია ცნებებს შორის ურთიერთდამოკიდებულებისათვის. სიტყვის აზრი ე.ი. მისი ძირითადი მნიშვნელობა, მიეკუთვნება მოცემული სიტყვის ძირეულ ცნებას, მაშინ, როცა სიტყვის ყველა კერძო მნიშვნელობა მიეკუთვნება სახეობით ცნებებს, რომლებშიც შედის ძირეული ცნებების მოცულობა და ასევე, გამოხატულია მოცემული სიტყვით მისი პრაქტიკული გამოყენებისას. ამიტომაც, სხვადასხვა კონტექსტში მაგალითად, სიტყვა „გვირგვინი“- chaplet [ˈtʃæplɪt]. 1. A wreath for the head, usually a garland of flowers or leaves, also of gold, precious stones, etc; a circlet, coronal. b. Her. A bearing representing a garland of leaves with four flowers at equal distances. 2. A string of beads. a. esp. One used for counting prayers, one third of the length of a rosary. Also, the prayers recited over this. b. gen. A string of beads; a necklace. 3. Anything resembling a string of beads; e. g. the string of eggs of the toad. 4. Arch. A moulding of the astragal species.

დევინიციიდან გამომდინარე აღნიშნავს როგორც გვირგვინს, ასევე ლენტს, კრილოსანს (ძლოცველთათვის), მძივს და ა.შ., რომლებიც ერთიმეორისაგან განსხვავდება თავისი ფორმითა და დანიშნულებით. აბსტრაქტულ-ლოგიკური აზროვნების დროს სიტყვები ჩვეულებრივ გამოიყენება თავისი ყველაზე ფართო მნიშვნელობით, ე.ი. ძირითადი აზრით, რის შედეგაც ისინი გადაიქცევა ტერმინებად, რომელთაც სხვა მრავალი მნიშვნელობა გააჩნია.

ინგლისურ სიტყვათა სტრუქტურა და მათი ანალიზის პრობლემა რთულდება განსაკუთრებით ნაწარმოებ სიტყვებზე მუშაობის პროცესში. სიტყვის სტრუქტურის შესწავლის საკითხი მუდამ წარმოადგენდა და წარმოადგენს ლინგვისტთა ინტერესის საგანს. მისი კვლევების ერთ-ერთ რთულ საკითხად განიხილება ძირეული და აფიქსალური მორფემების გამოყოფა. ლინგვისტები სიტყვების ანალიზის დროს მიმართავენ როგორც ტრადიციულ მორფემულ, ასევე სხვა არატრადიციულ მეთოდებსაც. სიტყვის ანალიზი არ წარმოადგენს მექანიკურ ანალიტიკურ სავარჯიშოს, არამედ ის არის გარჩევის ხარისხობრივად ახალი სახე. სიტყვის შინაგანი ერთიანობა უზრუნველყოფილია არა მხოლოდ მისი ფონეტიკური და გრამატიკული შემადგენლობის ერთიანობით, არამედ მნიშვნელობების სემანტიკური ერთიანობის სისტემით, რომელიც, თავის მხრივ განისაზ-

ღვრება მთლიანად ენის სემანტიკური სისტემების ზოგადი კანონზომიერებებით. ამჯერად ჩვენს ნაშრომში გამოვიყენებთ სიტყვის ანალიზის დეფინიციურ-ასოციაციურ მეთოდს [5,38], რომელსაც მიმართავენ სხვადასხვა ლინგვისტური მიზნებისათვის. სიტყვათა რელაციური თვისებები მთლიანად გაპირობებულია ასოციაციის ფსიქოლოგიური მოვლენით, რომლის დროსაც ხდება ასოციაციური კავშირის დადგენა მოცემულ სიტყვა-სა და სიტყვებს შორის და რომელიც იწვევს ანაბეჭდის სახით ინდივიდუალურ კომუნიკატორებში. უკვე რამდენიმე ათეული წელია, რაც ლინგვისტები და ფსიქოლოგები იკვლევენ სიტყვებს შორის ასოციაციის პრობლემას. სიტყვებს შორის ასოციაციური ურთიერთობების ფორმალიზაცია დაიყვანება (სემანტიკურ პლანში) სიტყვის დეფინიციასა და მის ფორმას შორის კორელაციის დადგენამდე. სიტყვის ასოციაციური სტრუქტურა განისაზღვრება მისივე დეფინიციით და ასევე სეგმენტის ან სეგმენტების შემადგენლობაში არსებული ფონემების (გრაფემების) საშუალებით, რომლებიც განაპირობებს სიტყვის შეყვანას ძლიერ ან სუსტ ასოციაციაში სხვა სიტყვებთან. ასეთ სეგმენტებს უწოდებენ სიტყვის ასოციაციურ კომპონენტებს (ან უბრალოდ კომპონენტებს) – აზრობრივ კომპონენტებს (Notional Component – NC) და მარკერულ კომპონენტს (Marking Component - MC). სიტყვის აზრობრივი კომპონენტი ეს არის სეგმენტი, რომელიც უზრუნველყოფს სიტყვის ძლიერ ფორმალურ სემანტიკურ ასოციაციას დეფინიციის მოცემული წევრისა, ხოლო მარკერული კომპონენტი მიაკუთვნებს სიტყვას გარკვეულ ფორმალურ-სემანტიკურ კლასს. თუ აზრობრივი კომპონენტის დადგენა ხდება უშუალოდ დეფინიციიდან აღებული სიტყვიდან, სადაც ის წარმოდგენილია როგორც ფორმალური კორელიანტი, მარკერული კომპონენტის გამოსაყოფად საჭიროა ვაწარმოთ არანაკლებ ორი სიტყვის დეფინიციების შეპირისპირება. მაგ. სეგმენტი – er მარკირებს სიტყვებს teacher, financier, drummer და ა.შ., რომელიც მიეკუთვნება ერთ ფორმალურ-სემანტიკურ კლასს (a name for profession or occupation). განსხვავება აზრობრივ და მარკერულ კომპონენტებს შორის მდგომარეობს იმაში, რომ პირველები გამოიყოფა კონკრეტული მნიშვნელობების ასოციაციით (სიტყვა-ასოციანტი), მაშინ, როცა მეორენი ასოცირდება ტიპთან (კლასთან), ან (საწყისი სიტყვის) მნიშვნელობასთან.

მნიშვნელოვანია მრავალი ლინგვისტის აზრი ფსიქოლინგვისტური მიდგომის პროდუქტიულობაზე. კერძოდ, ა. ლეონტიევი აღნიშნავს, რომ ენის მატარებლის მიერ ფსიქიკაში არსებულ სიტყვათა სემანტიკური კავშირები ასოციაციური ექსპერიმენტის გამოყენებას ხდის მნიშვნელოვანს და საინტერესოა არა მხოლოდ ფსიქოლოგის ან ფსიქოლინგვისტისთვის, არამედ ასევე ლინგვისტისთვისაც.

ფსიქოლინგვისტიკური ხერხის გამოყენება დამყარებულია სიტყვებს შორის ასოციაციური კავშირების კონსტატაციაზე და მნიშვნელოვანია სიტყვის ანალიზის ასოციაციური სტრუქტურის დადგენის მიზნით. ამა თუ იმ სიტყვის დეფინიციის (დეფინიციების) წაკითხვისას ხდება მისი გააზრება და შემდეგ დეფინიციურ-ასოციაციური ანალიზის საშუალებით მისი ასოციაციური სტრუქტურის განსაზღვრა. მაგალითისათვის განვიხილოთ სიტყვა painter [ˈpeɪnt]=one who paints. ამ სიტყვაში სეგმენტი paint- აზრობრივი კომპონენტია (Notional Component-NC). იმ ფაქტებიდან გამომდინარე, რომ ის უზრუნველყოფს ძლიერ ფორმალურ-სემანტიკურ ასოცირებას დეფინიციის მოცემული წევრისა paints. ხოლო სეგმენტი –er კვალიფიცირდება როგორც მარკერული კომპონენტი (Marking Component-MC) და მარკირებს სიტყვებს designer, builder, worker და

ლინგვისტურ ლიტერატურაში მოიპოვება მრავალი ნაშრომი, სადაც აღწერილია ისეთი სეგმენტების არსებობა სიტყვის სტრუქტურაში, რომლებიც არ ასრულებს რაიმე ასოციაციურ ფუნქციას და არ გააჩნია სრულფასოვანი მორფემული სტატუსი. ხსენებული სეგმენტები ლინგვისტების მიერ აღნიშნულია სხვადასხვა სახელწოდებით. მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია უნიკალური მორფემები – Unique morphemes [7.161]. ჩვენს ნაშრომში მოცემული სეგმენტი აღინიშნება ასოთი R – Remainder ნაშთიანი სეგმენტი, რომელთა რაოდენობა თანამედროვე ინგლისურ ენაში ითვლის 1500-ზე მეტ ერთეულს. მაგალითად, სიტყვაში aard – wolf ['a:rd wulf] –n-. A south – African carnivorous quadruped (Proteles Laldarii St. Hil.), of the size of a loz, occupying an intermediate position between the dog, hyenas, and civets.

სეგმენტი - wolf აზრობრივი კომპონენტია -NC, ხოლო პირველი სეგმენტი aard – შეიძლება ჩაითვალოს ნაშთად, რადგანაც დეფინიციაში არ მოიპოვება ასოციანტი. მაშასადამე, მისი სტრუქტურა აღინიშნება ფორმულით [R+NC].

სიტყვებზე დაკვირვებისას ხდება მათი გააზრება, რაღაც ახალი ფაქტების გაცნობა და შესწავლა. ანალიზის დროს აუცილებლად გასათვალისწინებელია სიტყვის პოლისემია, რადგანაც სხვადასხვა მნიშვნელობის შემთხვევაში სიტყვის სტრუქტურაც განსხვავებულია. ამ შემთხვევაში განვიხილავთ ერთ-ერთ მაგალითს.

gold-finch ['gouldfɪntʃ]-n-. 1. A bright – coloured singing bird (Carduelis elegans) of the family Fringlide, with a patch of yellow its wings [NC₁+NC₂].

b. U.S. Applied to other yellow finches, esp. Spinus tristis, the thistle-bird. [NC₁+NC₂].

2. A gold coin a guinea or sovereign. [NC+R].

როგორც დეფინიციიდან ჩანს მოცემული სიტყვა ორსტრუქტურაანია. პირველი ორი მნიშვნელობით 1, b. მისი სტრუქტურაა წარმოდგენილი ფორმულით [NC₁+NC₂], ხოლო ბოლო მნიშვნელობით [NC+R] სხვადასხვა სტრუქტურის მატარებელია ასევე სიტყვები: higball, dough-boy, handsome და ა.შ.

ცნობილია, რომ ენის ლექსიკური მარაგი განუწყვეტლივ ივსება და მდიდრდება ახალი სიტყვებით. ასევე ხდება მათი განვითარება, ფორმის შეცვლა, რომლის დროსაც ადგილი აქვს როგორც ფონეტიკურ, ასევე სემანტიკურ ცვლილებას, სიტყვის განხილვისას, იქნება ეს სინქრონულ თუ დიაქრონულ პლანში, ხდება მისი დეტალური შესწავლა. ინტერესს იწვევს კვლევის ჩატარება სიტყვებზე, მათი წარმოშობის პერიოდიდან დღემდე.

მაგ., სიტყვა raspberry ['ra:zberi] n – 1. The fruit of several plants of the genus, esp. R. ideus, consisting of many small juicy grains or drupes of a subacid flavour arranged on a conical receptable, from which the ripe fruit is easily detached unbroken. 2. The plant which produces the raspberry, or other plants of the genus Rubus resembling this. უ. სკიტის ეტიმოლოგიური ლექსიკონის მიხედვით [7,137] ამ სიტყვის ძველი ვარიანტია raspis-berry ანუ raspise berry. სიტყვის პირველი კომპონენტი raspis – ეს ღვინის სახელწოდებაა. ესპანურ ენაზე raspado ნიშნავს გამოწურული ყურძნისაგან დამზადებულ, წყლით შეზავებულ ლიქიორს. მოცემული დეფინიციიდან გამომდინარე, სეგმენტი rasp-

კვალიფიცირდება როგორც ნაშთი-R, ხოლო სიტყვის მეორე კომპონენტი რობრივი კომპონენტია NC. მოცემული სიტყვა აღნიშნება ფორმულით $[R+NE]$.

შეპირისპირების მეთოდის გამოყენებისას მკვლევარი ცდილობს, უფრო ზუსტად და ნათლად ახსნას საკვლევი მოვლენის ენობრივი არსი და აღნიშნოს მისი სპეციფიკური გამოხატვა სხვადასხვა ენაში, რაც უფრო ღრმავდება ენობრივი ფაქტების ტიპოლოგიური შეპირისპირებითი ანალიზი და რაც მეტი ყურადღება ექცევა თითოეული ფაქტის მიმართებას სხვა ენის ფაქტებთან, მით უფრო მეტი შესაძლებლობა იქმნება ამ ენებში ახლის, ადრე უცნობი მოვლენის დანახვისა. მრავალი ლინგვისტი აღნიშნავს, რომ შეპირისპირებითი ანალიზის განხორციელება სასარგებლოა როგორც უცხოური, ასევე მშობლიური ენის სრულყოფის მიზნით.

ცნობილია, რომ ქართული და ინგლისური ენები გენეალოგიური კლასიფიკაციის მიხედვით მიეკუთვნება სხვადასხვა ენათა ოჯახს. მიუხედავად მათი ასეთი განსხვავებისა, ასევე შესაძლებელია ჩატარდეს დეფინიციურ-ასოციაციური ანალიზი ქართული სიტყვების მაგალითზე. განვიხილოთ ერთ-ერთი მაგალითი. სიტყვაში მეტოქე – ვინც უპირისპირდება ვინმეს თავისი ინტერესებით: მოქიშპე, მოცილე, მოწინააღმდეგე. მე- და – ე მარკერული კომპონენტებია, ხოლო შუა სეგმენტი – ტოქ – ნაშთია $[MC_1+R+MC_2]$. მსგავსი კვლევა შეიძლება ჩატარდეს სხვა ენის სიტყვებშიც. დეფინიციურ-ასოციაციური ანალიზის საფუძველზე შეიძლება დავადგინოთ სიტყვის ასოციაციური სტრუქტურა და ასევე ვიპოვოთ სიტყვები, სადაც შეინიშნება ნაშთიანი სეგმენტების არსებობა. მაგალითად: სეგმენტი –amt სიტყვაში почтаmt, – r სიტყვაში четверг, – ovan სიტყვაში котлован (რუსულ ენაში); Mar- სიტყვაში Mardi, Jeu – სიტყვაში Jeudi, chauff- სიტყვაში chauffeur (ფრანგულ ენაში), – igal გერმანულ სიტყვაში nachtigall, რიქიფ – ქართულ სიტყვაში მერიქიფე და მრავალი სხვა.

მამასადაბე, სიტყვებზე მუშაობისას ვახდენთ მათზე დაკვირვებას, ანალიზს, გააზრებას და აზროვნების დაძაბვას, რომელიც გამსჭვალულია გრძნობადი მომენტებით, ე.ი. მივმართავთ კვლევის მეთოდს, რომელიც შემეცნების ერთ-ერთი ფორმაა. შემეცნებითი ინტერესი ყოველთვის მიმართულია რაიმე ახლისაკენ, შეუცნობელისაკენ, რომელიც აძლევს ადამიანს ინტელექტუალური აქტივობის სტიმულს და საშუალებას შემოქმედებითი მუშაობისათვის.

ლიტერატურა:

1. უზნაძე დ., ზოგადი ფსიქოლოგია, ტ. III-IV გამომც. „აღმაშენებელი“, 1998.
2. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. М., 1965.
3. Gairns R. Redmon S., Working with words. A guide to teaching and learning vocabulary. Cambridge University Press, 1988.
4. Виноградов Н.А., Словообразование и его отношение к грамматике и лексикологии. В сб. «Вопросы теории и истории языка», М., 1952.
5. Шубин Э.П., Троицкая Н.Б. Дефиниционно-ассоциативная теория внутренней структуры слова. Калининский государственный педагогический институт, 1971.

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՆԱԿԱՐԱԿԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

6. Bloomfield L. Language. N.Y. 1933.
7. Skeat W. An Etymological Dictionary of the English Language. Oxford Clarendon Press., 1956.
8. The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles. Oxford University Press, 1988.

Manana Shelia

Cognitive Process Activization in Definitive Associative Analysis of a Word

Summary

The article concerns questions connected with the factor of cognitive interest concerning words. The use of definitive and associative analysis with the purpose of words associative structure definition promotes activization and intensification of thought and creative work.

In recent years alongside with different methods of word analysis, cognitive factors seem to attract increasing interest. One of the ways of activization is getting information by means of explanatory and etymological dictionaries. While working with words different cognitive operations are being used: analysis, synthesis, generalization. This methods give opportunities of high motivation and promote stimulation of cognitive and creative activities.

Манана Шелия

Активность познавательных процессов в дефиниционно-ассоциативных анализах слова

Резюме

В статье рассматриваются вопросы, связанные с фактором познавательного интереса в процессе анализа слов. Дефиниционно - ассоциативный анализ с целью определения ассоциативной структуры слова способствует активизации мышления и повышению познавательного интереса. Для целей исследования нами применяются как толковые, так и этимологические словари английского языка.

Вышеуказанный метод также применяется для решения определенных лингвистических проблем.

Мария Филина

(Грузия)

«ПОЭТ-ПРОРОК» В ЛИРИКЕ ПОЛЬСКИХ «КАВКАЗСКИХ» ПОЭТОВ

С конца 1830-х до середины 1850-х годов на Кавказе, в частности, в Грузии функционировал своего рода «филиал» польской романтической поэзии. «Группа кавказских поэтов» - это молодые участники польского национального восстания 1830-1831 гг., участники заговоров (так называемых «списков») Шимона Конарского, ксендза Петра Сцегенного и иных, сосланные на Кавказ. Студенты, офицеры, разжалованные в солдаты, против своей воли участвовавшие в Кавказской войне, принадлежали к интеллектуальной элите своего поколения. Их деятельность отличается большой разносторонностью, но основное ядро группы составляли поэты Тадеуш Лада-Заблоцкий, Леон Янишевский, Владислав Стшельницкий, Войцех Потоцкий, Ксаверий Петрашкевич и другие. Численность группы доньше исследователями определяется по-разному, можно лишь утверждать, что молодых поляков, писавших на Кавказе в тот период, было около сорока. Многие из них оставили и прозаические произведения, путевые заметки, дневники, этнографические исследования, переводы.

После восстания 1830-1831 гг. Польша как бы еще раз насильно разделяется на новые составные. Это части не географические, появившиеся после раздела конца XVIII века, а функционирование различных центров в изгнании. Возникает западная эмиграция, сибирская каторга и кавказская ссылка. Осколки еще недавно одного целого, они, тем не менее, качественно различаются. Положение западных эмигрантов особое: им удалось основать новые сообщества, союзы, издательства, в какой-то степени готовя страну к новому этапу борьбы. Сибирские узники оказались в ужасных условиях. Кавказские поляки, в том числе поэты, имели то преимущество, что связь с родиной была возможна. Но бытующее мнение о том, что «южная ссылка» была более мягкой, не всегда справедливо. Ссылные в первые годы стали участниками самого тяжелого этапа войны и сотнями гибли в горах. Они всячески старались не воевать против горцев, боровшихся за свою независимость. Первый чин, который позволял подать прошение об отставке, был чин подпоручика. Поэтому мы иногда называем их наследие поэзией «подпоручиков».

Творчество этих поэтов довольно подробно исследовали грузинские, польские и русские ученые [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10]. Однако все они обращают внимание на то, что в биографии и поэзии их доньше имеются «белые пятна», наследие польских поэтов может быть изучено в самых разных ракурсах, и некоторые проблемы требуют современного изучения. В литературе этой много пробелов: погибшие рукописи, незавершенные произведения рано умерших авторов, намеренные и ненамеренные умолчания. Помимо того, неизвестно, какие купюры при публикации сделаны цензурой, так как материалы с Кавказа подвергались особой проверке. Как отмечает известный польский литературовед Данута

Оссовская, «каждая попытка синтетического образа требует большой осторожности в выводах» [2,26].

Тем не менее, поэзия «кавказцев» - это своего рода собирательное наследие, оставленное группой авторов со своего рода общей судьбой. Безусловно, перед нами романтическая поэзия второго ряда, созданная под влиянием Адама Мицкевича и европейских романтиков. Среди литераторов рассматриваемой группы не было поэта с мощным и абсолютно оригинальным миром.

Но эта поэзия имеет свои неповторимые черты, которые определяются особой судьбой поэтов, определяющей все уровни творчества. Эта поэзия характеризуется повышенной биографичностью. Основой мироощущения кавказских поэтов является чувство изгнанничества. Ключевая для романтизма категория в их текстах преломляется через личные переживания. Хотя напомним, что и вершинные польские поэты эпохи – Адам Мицкевич и Юлиуш Словацкий – также были скитальцами и завершили свой земной путь на чужбине, поэтому изгнанничество было у них основой мироощущения.

Категория романтизма, которая для иных могла быть необходимым атрибутом поэтики, получает полновесное жизненное наполнение, романтическое мировосприятие накладывается на обстоятельства судьбы. Изгнанничество обретает абсолютный характер. По сгущенности трагизма ощущений оно соизмеримо с палитрой чувств позднего Словацкого и зрелого Лермонтова, декабристов и поляков сибирской ссылки. Если можно говорить о степени ощущения неволи, то ни Пушкин периода «южной ссылки», ни Мицкевич поры «Крымских сонетов» не передали столь безысходных чувств. Польские литераторы были оторваны от родины навсегда, погружены в совершенно неведомый им дотоле мир. Особой темой является восприятие ими Кавказа, расширение польского романтизма кавказскими впечатлениями и введение кавказских реалий (благодаря этой поэзии) в польское сознание в целом.

Сама собственная поэзия воспринималась «кавказцами» как спасение от нравственной смерти, как стон, который не удалось сдержать. Мы не утверждаем, что она имела лишь терапевтический смысл для самих авторов, значение этой поэзии гораздо шире, данный вопрос уже рассматривался исследователями и требует современного прочтения.

Одним из центральных образов романтизма и, безусловно, лирики почти всех поэтов, писавших на Кавказе, является образ поэта, пророка. В польском сознании вершинный поэт эпохи воспринимается как «Wieszcz» (так уже при жизни называли Мицкевича).

Этот образ в лирике Тадеуша Лады-Заблоцкого, Леона Янишевского, Владислава Стшельницкого, Ксаверия Петрашкевича и других обладает специфическими чертами. С одной стороны, он несет в себе представления о гении, пророке, призванном вести за собой человечество, он верховное, даже мифологизированное понятие в системе ценностей «кавказцев». Д.Оссовская остроумно отметила, что «в этом есть что-то от создания образа провинциальных святых» [2,27], имея в виду и несколько провинциальную психологию большинства кавказских поэтов (по типу сознания, а не в оценочном плане). Значительная часть этих политических ссыльных происходила с так называемых kresów (kresy – особая

категория в польской истории, она означает польские окраинные земли, оторванные от Польши еще до последнего раздела).

Творец и пророк в мироощущении гениев романтической эпохи Пушкина, Лермонтова, Мицкевича, Словацкого – накладывается на собственное творчество, на свою миссию, эти понятия глубинно связаны с лирическим героем. В мире кавказских поэтов это понятие прямо не проецируется на их мирознание. Напротив, они ощущают, а порой и утверждают некую ущербность своей поэзии. Объясняется это рядом причин.

Во-первых, никто из них не чувствовал в себе поистине масштабного дарования, позволяющего совместить собственный мощный голос с образом пророка. Во-вторых, в их неуверенности играло роль их окраинное происхождение (большинство из них происходило из небогатых дворянских родов с kresów). Хотя данное предположение требует оговорки. Отметим, что с kresów происходили самые выдающиеся польские писатели и деятели культуры. Адам Мицкевич, Юлиуш Словацкий, Станислав Монюшко, Хенрик Сенкевич родились на территории нынешней Украины, Литвы и Белоруссии. Однако «наши» «кавказцы» изначально не были включены в магистральную линию родной словесности. И, наконец, их постоянно терзало ощущение того, что они насильственно оторгнуты от родной почвы, не имеют литературной среды, словно вычеркнуты из жизни.

Мы сталкиваемся с довольно редким явлением самокритичности в поэзии, порой доходящей до самоуничужения. И проявляется это в первую очередь в воплощении образа поэта. Т. Лада-Заблоцкий назвал свое творчество «вдовьим грошом на алтарь отечественной поэзии». Помимо этого лапидарного определения одной из самых ярких поэтических самооценок является стихотворение Вл.Стшельницкого «К...», своего рода концентрат отношения поэта к своей музе:

*Разные пересекал я в то время края,
Повсюду носил я лютню скитальца
И настраивал ее на разные тона.
Но ах! Сегодня давний энтузиазм /вдохновение/
В мрачных песнях моих, как и во мне,
Напрасно /ты/ надеялся бы найти. –
Найдешь в них неясные очертания сердца,
Недоговоренные надежды, печаль,
Мечты туманные, как зимние дни,
Порой незавершенный гимн /полгимна/ красоте,
А все глухое, сонное, бесплодное...*

И завершается это размышление даже чрезмерным преуменьшением собственного значения:

*Примешь ли милостиво сиротское
Пожертвование изгнанника:
Песнопения, сложенные на старые ноты
(Что подношу тебе, твоей забаве),
Я, не осознавший стремлений века /эпохи/
Пиит, оставший от времени? [11, 37-38]*

(подстрочник наш – М.Ф.).

Однако не следует столь уничижительную самооценку принимать на веру. В этих строках звучит мольба о признании, желание услышать от читателя, от коллег уверенность в том, что поэт творил не зря, что его строки услышаны. Доказательством тому может быть интерпретация в поэзии «кавказцев» мифа о Прометее, который становится сквозным в лирике некоторых «кавказцев». Они включают в свою поэтику лишь вторую часть мифа – Прометея прикованного. Это не герой, добывший людям огонь, в его фигуре ощущается не мощный заряд подвига, а именно горе пленения, зависимость. Ведущей в мифе становится его трагическая сторона:

*Как второй Прометей, на отроге Кавказа
Повис; от святотатства посинела губа,
Молнии вонзаются в чело,
И стервятник рвет мои внутренности.*

*Свои меня не признают, а чужой, проходя,
Весело посвистывает с язвительной ухмылкой
И говорит тайком: «Вот стонет преступник,
Вплетенный в колесо страдания» [12,172]*

(подстрочник наш – М.Ф.).

Подобной интерпретации мифа, полностью наложенной на собственные переживания, мы, пожалуй, не встретим у современников Заблоцкого. Поражают строки, определяющие его внутреннее состояние: не нужен ни своим, ни чужим, для родных перестал быть родным, для иных не стал близким. Такое самоощущение лирического субъекта вносит новый оттенок в польский романтизм.

Однако это полное признание фиаско собственной жизни несет в себе внутреннюю уверенность и в собственной значимости, пусть не признанной ни своими, ни чужими. Заблоцкий, как и иные «кавказцы», сравнивает себя все же с Прометеем, пусть и Прометеем второй части мифа – наказания, а не поры взлета и подвига. Тем не менее, Прометей – один из главных героев человечества, и сравнение с ним является утверждением собственной значимости, величия жертвы, жизненного поражения, сравнимого по масштабу с прометеевским.

Так в любой самооценке «кавказцев», в их поэзии, определенной Заблоцким как «разбитых арф недозвучавший звук», мы встречаемся с потаенным желанием быть услышанными, осознанием того, что их переживания – это исповедь значительной части поколения.

Внутренняя противоречивость является одной из определяющих черт поэзии польской ссылки. Противоречивость заложена и в оценке их наследия. С одной стороны, все уровни его поэтики представляются зависимыми от уже сложившихся романтических структур, а с другой стороны, все тематические пласты, все образы отличаются от канонических и вносят оригинальные штрихи в национальный романтизм.

ლიტერატურა:

1. Янион М. «Разбитых арф недозвучавший звук» (к стосорокалетию романтического тома поэзии. «Творчость», 1986, № 3 (на польском языке).
2. Оссовская Д. О поэзии кавказской ссылки. Труды Высшей педагогической школы в Ольштыне. 1989, № 10, с. 23-41 (на польском языке)
3. Филина М. Грузино-польские литературные взаимосвязи XIX-XX веков. Тбилиси, ТГУ, 1991. 207 с.
4. Заводзинский К. К столетию романтического тома поэзии. «Творчость», 1946, № 10. – С.121-135 (на польском языке).
5. Инглот М. Поляки, писавшие на Кавказе в первой половине XIX в. Материалы к постановке проблемы. «Паментник Литерацкий». 1957, № 1-2 (на польском языке).
6. Рейхман Я. Поляки в горах Кавказа до конца XIX века. «Вершины», 1954, т. XXIII. С. 19-58 (на польском языке).
7. Живов М. Польские «кавказские» поэты (биографические материалы). «Паментник литерацкий», 1959. вып. 3/4 С.563-591 (на польском языке).
8. Оссовская Д. Польские рапорты (реляции) с Кавказа 30-60-х годов XIX века и русская литература. Кандидатская диссертация, машинопись – 200с. Ольштын, 1984 (на польском языке).
9. Оцхели В. Польско-грузинские литературные связи в XIX веке (до 1917 г.). Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Москва, МГУ, 1975.
10. Челидзе Дж. Грузино-польские литературные взаимосвязи в XIX веке. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Тбилиси, 1975 (на грузинском языке).
11. Стшельницкий Вл. Поэзия. Т. III. Житомир, 1860 (на польском языке).
12. Заблоцкий Т. Стихи «Атенеум», 1844, т. 3 (на польском языке).

მარია ფილინა

*„პოეტი-წინასწარმეტყველი“ პოლონელ „კავკასიელ“ პოეტთა ლირიკაში
რეზიუმე*

სტატიაში განხილულია XIX საუკუნის გადმოსახლებულ პოლონელ, ე.წ. „კავკასიელ პოეტთა ჯგუფის“, ლიტერატორთა ლირიკა. ამ პოეტთა შემოქმედება საკმაოდ ვრცლადაა გამოკვლეული ქართველ, პოლონელ და რუს მეცნიერთა მიერ. თუმცა ყველა მათგანი აღნიშნავს, რომ მათ ბიოგრაფიაში და პოეზიაში ბევრი რამ დღემდე დაუზუსტებელია. პოლონელ პოეტთა მემკვიდრეობა შეიძლება სრულიად განსხვავებული რაკურსებით იქნეს დანახული და ზოგიერთი პრობლემა საჭიროებს თანამედროვე კვლევას.

„კავკასიელთა“ პოეზიის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სახეა „შემოქმედის“ „წინასწარმეტყველი“. მას გააჩნია რომანტიკული პოეზიისგან განსხვავებული თავისებურებანი. ერთი მხრივ, ესაა გენიოსი, წინასწარმეტყველი, რომელმაც უნდა უწინამძღვროს კაცობრიობას, მეორე მხრივ, კავკასიაში მოღვაწე პოლონელი პოეტები ამ სახეს აღიქვამენ, მაგალითად, მიცკევიჩისა და სლოვაკისგან განსხვავებულად. მათ პოეზიაში შემოქმედი – ესაა საკუთარ თავში დაურწმუნებელი, ტანჯული ლტოლვილი, რომელიც ოცნებობს, რომ მისმა მუზამ შეძლოს და სამშობლოსა და მაღალი იდეალებისთვის გახდეს საჭირო.

Maria Filina

“Poet-the Prophet” in the lyrics of the Polish “Caucasian” Poets

Summary

The article deals with the lyrical poetry of the Polish exiled poets of the middle of the XIX th century, the so-called “Caucasian poetry group”. Literary career of these poets was studied by Georgian, Polish and Russian scientists in greater details. However, all of them note inexactitude in the biography and works of these poets. Literary heritage of the Polish poets can be investigated from various sides. Some problems need to be studied from modern way of looking.

One of the main characters of the “Caucasian poetry” is the image of the creator, “prophet”. This image represents a self-assured and suffering person in exile, that dreams about his muse being some motivation to lofty ideals for his homeland.

ნაზი შამუგია
(საქართველო)

სალიტერატურო ენა და ერის თვითმყოფადობა

ქართული ენის სწავლების დონის ამაღლებას, მის დაფუძნებას სწორ მეცნიერულ საფუძველზე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. ენა ყოველთვის იყო ქართველი ხალხის შეუწებელი ზრუნვის საგანი. ჩვენს წინაპრებს კარგად ჰქონდათ შეგნებული მშობლიური ენის ძალა და მნიშვნელობა, მისი სასწავლო-საგანმანათლებლო და აღმზრდელობითი დანიშნულება.

ქართულ ენაზე მწიგნობრობა ძველთაგანვე არსებობს. მეხუთე საუკუნეში უკვე ხანგრძლივი ტრადიცია უნდა ჰქონოდა – ქართულ ასოთა დაწერილობა ჩამოყალიბებული სახით ამაზე მიგვანიშნებს (ივანე ჯავახიშვილი). ყოველ ხალხს, საამაყოდ დაურჩებოდა ძველ ქართულ ენაზე შექმნილი ორიგინალური თუ ნათარგმნი ძეგლები, მეცხრემეტერთმეტე საუკუნით რომ თარიღდება. ქართული სალიტერატურო ენა უკვე მეათე-მეთერთმეტე საუკუნისა თავისი დროის კულტურულ მოთხოვნილებას ღირსეულად ემსახურებოდა.

სალიტერატურო ენაც ენაა და ფუნქციის საკითხი აქაც დგას. "ფუნქცია აქვს" ნიშნავს დანიშნულებას ასრულებს. ფუნქციათა საკითხი უმწერლო ენის მიმართაც დაისმის და სამწერლო (სალიტერატურო) ენის დახასიათების დროსაც.

არსებობს ენის სამი ფუნქცია: საკომუნიკაციო (ენა ადამიანთა შორის ურთიერთობის მნიშვნელოვანი საშუალებაა), საექსპრესიო (ენა აზროვნების გამოხატვის საშუალებაა) და საობიექტივაციო (ენა არის გარკვეული შინაარსის გამოვლენა-გადმოცემა).

ამ სამ ფუნქციას თანაბარი მნიშვნელობა არა აქვს: ძირითადია საკომუნიკაციო ფუნქცია. ორი სხვა უშუალოდ და შუალობით საკომუნიკაციო ფუნქციას ემყარება. ობიექტივაცია სათქმელთან თქმულის მიმართებას გულისხმობს: ამ მიმართებას კი მთქმელსა და მსმენელში აქვს ადგილი. ცოცხალი ადამიანის გარეშე ამგვარი მიმართება ვერ ჩამოყალიბდებოდა. საობიექტივაციო ფუნქცია უკავშირდება საექსპრესიოს, როგორც მისი ერთი მომენტი. რაც შეეხება საექსპრესიო ფუნქციას, მისი უპირატესობა ცხადია. ჯერ მთქმელია და მერე მსმენელი. სათქმელი ნაწევრდება მთქმელში, რომ ნათქვამი მსმენელმა აღიქვას. ჯერ სათქმელს გავიაზრებთ, მერე ვამბობთ. და მაინც ეს ასე არ არის, მთქმელი ერთ შემთხვევაში მსმენელიცაა. როცა მონოლოგს წარმოთქვამენ, იმავე ენობრივ საშუალებას მიმართავენ, რასაც მსმენელთან საუბარში. მონოლოგის დროს არსებობს მსმენელი, ასევეა წერის დროსაც. დამწერმა არ იცის, რამდენი ადამიანი წაიკითხავს ნაწერს, ამიტომ შეგნებულად ცდილობს ნაწერი გასაგები იყოს მკითხველისათვის. გვაგრძობინებს, რომ საკომუნიკაციო მნიშვნელობა აქაც ძალაშია. თანდათანობით იმ ენაზე ვიწყებთ აზროვნებას, რა ენასაც საკომუნიკაციო ფუნქცია აღმოაჩნდება.

ამრიგად, საკომუნიკაციო ფუნქცია ძირითადია, მასზეა დამოკიდებული ცოცხალია ენა თუ მკვდარი. მაგალითად, ლათინური ენა რომის იმპერიაში ერთ-ერთი სალიტერატუ-

ტურო ენა იყო. საუკუნეების მანძილზე იგი იყო ერთადერთი ენა ახლანდელი საქართველოს საფრანგეთის, ესპანეთის მიწა-წყალზე. და მაინც ეს ენა დროთა განმავლობაში გამოვიდა და ხმარებიდან, იქცა მკვდარ ენად, იგი შეცვალა იტალიურმა, ფრანგულმა, ესპანურმა.

კახეთიდან მეჩვიდმეტე საუკუნეში აყრილი და სპარსეთში დასახლებული მოსახლეობის ნაწილი მხოლოდ იქ დარჩა ქართველად (და დღესაც გურჯად იწოდება), სადაც ენა შეინარჩუნა, ასეა ფერეიდანში. აქ 50 წლის წინ 12 ქართული სოფელი იყო (თოთხმეტიდან), რომელიც ქართულად ლაპარაკობდა. თუმცა იყო ისეთი სოფლებიც (ქვემო მარტყოფი, შაურდი, ნინოწმინდა), სადაც ქართულთან ერთად სპარსულიც იყო გაბატონებული.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სალიტერატურო ენაშიც დგას ფუნქციის საკითხი. ოღონდ ჩნდება კითხვა: რა და რა სფეროში მოიხმარენ სალიტერატურო ენას ურთიერთობის საშუალებად და აზროვნების იარაღად? გამოყენების სფერო განასხვავებს ერთმანეთისაგან სალიტერატურო ენას.

სალიტერატურო ენა ესაა არა მხოლოდ მხატვრულ ნაწარმოებთა ენა, სალიტერატუროა ის ენა, რომელზედაც იწერება სამეცნიერო გამოკვლევები, ჟურნალ-გაზეთების ენაც.

ყველა ეროვნული ენა იმავე დროს სალიტერატუროც არის, მაგრამ ყველა სალიტერატურო ენა არ არის ეროვნული. ისეთი სალიტერატურო ენები, როგორცაა: რუსული, უკრაინული, ბელორუსული, ესტონური, სომხური, ჩინური, იაპონური და მრავალი სხვა, ეროვნულ ენასაც წარმოადგენენ, მაგრამ სალიტერატურო ენა შეიძლება ჰქონდეს ხალხსაც, რომელიც ერად არ ჩამოყალიბებულა. მაგალითად, დაღესტანში არის ექვსი სალიტერატურო ენა: ხუნძური, ლაკური, დარგუული, ლეზგიური, ტაბასარანული, ყუმიკური, მაგრამ დაღესტნის ეს ხალხები ექვს ერს როდი ქმნიან. სალიტერატურო ენა აქ ეროვნულ ენას არ ნიშნავს. სალიტერატურო ენა იქცევა საერთო ეროვნულ ენად, როცა სათანადო კოლექტივი ერად ჩამოყალიბდება.

ქართული მწიგნობრობის კერას ძველად მონასტერი და იქ არსებული სკოლები ქმნიდნენ (მათ შორის სახელი გაითქვა XII საუკუნეში გელათისა და იყალთოს აკადემიებმა). ამ სკოლებში წვრთნიდნენ მწიგნობრებს. უკვე მეთექვსმეტე საუკუნეების ქართული სალიტერატურო ენა თავისი დროის კულტურულ მოთხოვნილებებს ღირსეულად ემსახურებოდა.

და მაინც სალიტერატურო ენა ერთდროულად კულტურის პროდუქტიც არის და კულტურული განვითარების იარაღიც. ქართული სალიტერატურო ენის ფუნქციები ისე მდიდარი არასოდეს ყოფილა, როგორც დღეს არის, არც ამ ფუნქციის გამოყენებას ჰქონია ისეთი ვრცელი სარბიელი, როგორიც დღეს.

ქართული სალიტერატურო ენა მრავალი ღირებულების მქონე სალიტერატურო ენაა, მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ სალიტერატურო ქართული ენა, როგორც ყოველი ცოცხალი ენა უცვლელი ვერ იქნება. ამოცანა ისაა, რომ ცვლის ეს პროცესი მიზანშეწონილად წარიმართოს, შენარჩუნდეს, ქართული ენის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე ღირებული ფასეულობები. სალიტერატურო ენის სასიცოცხლო ინტერესი მოითხოვს, რომ ის არ მოწყდეს მასაზრდოებელ წყაროს — ზეპირ მეტყველებასა და ტერიტორიულ დიალექტს. ჩვენ მიეჩვიეთ იმას, რომ ქართულ ენაზე ყველა დარგის ნა-

აზრევი შეიძლება გადმოიცეს, ხშირად გვაზიწყდება, თუ რა განუზომელი მნიშვნელობა ჰქონდა ამას ქართველი ხალხის კულტურული ცხოვრებისათვის, მისი სპირიტუალური უნარის განმტკიცებისათვის. რაც უფრო მაღალია კულტურის განვითარების დონე, მით უფრო ძლიერია სალიტერატურო ენის გავლენა. მოიპოვება ენები (ინგლისური, ფრანგული...), რომლებიც იჩემებენ სხვადასხვა ხალხის ურთიერთობის ენა ვართო. ასეთი პრეტენზია ქართულ ენას არა აქვს – ის ქართველი ერის კულტურულ მოთხოვნებს ემსახურება.

იმის ნათელსაყოფად, თუ როგორ შეფასებას აძლევდნენ ძველად ჩვენი წინაპრები ქართულ ენას, X საუკუნის ქართველი მწერლის, მთარგმნელისა და საზოგადო მოღვაწის იოანე-ზოსიმეს თხზულებებიც კი იკმარებდა. მან დაწერა საგალობლები და ერთ-ერთ ჰიმნოგრაფიულ თხზულებაში "ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი", რომელიც 1924 წელს გამოაქვეყნა პავლე ინგოროყვამ ჟურნალ "კავკასიონში", იოანე ზოსიმემ ქართულს განსაკუთრებული შეფასება მისცა: "მეორედ მოსვლისას მაცხოვარი ამ ენაზე განიკითხავს და ამხელს მსოფლიოსო". როგორც ჩანს, იოანე ზოსიმესათვის ეროვნული თვითშეგნება ძალზედ მნიშვნელოვანი იყო.

მდიდარი და დახვეწილია V–XII საუკუნეების ქართული სალიტერატურო ძეგლების ენა. ქართული სალიტერატურო ენის ღრმად შესწავლამ და საიმედოდ მოვლილობამ განაპირობა ისეთი მაღალმხატვრული და ენობრივად სრულყოფილი ნაწარმოების შექმნა, როგორიცაა "ვეფხისტყაოსანი".

XII საუკუნის შემდეგ საქართველოს ძლიერება საგრძნობლად შესუსტდა. გარეშე მტრების გამუდმებული შემოსევები არ აძლევდა ნიჭიერ ქართველ ხალხს თავისუფალი ცხოვრებისა და შემოქმედების საშუალებას. ენა რომ დაცული ყოფილიყო და ერს გადაგვარება არ დამუქრებოდა, საჭირო იყო ენის კანონების შემსწავლელი მეცნიერების – გრამატიკის სრულყოფა–განვითარება. უკვე XVII–XVIII საუკუნეებში იქმნება და ხელნაწერების სახით ვრცელდება ქართული ენის გრამატიკის მრავალი სახელმძღვანელო.

ქართული ენა ისწავლებოდა თბილისისა და თელავის სემინარიებში (პირველი დაარსდა 1755 წელს, მეორე – 1782 წელს). თბილისის სემინარიაში ქართულ ენას ასწავლიდა ანტონ ბაგრატინი, თელავის სემინარიაში კი რექტორი გაიოზი. 1790 წელს ერეკლე მეფის შვილიშვილმა დავით გიორგის ძე ბატონიშვილმა დაწერა სახელმძღვანელო "საგრამატიკო ხელოვნება".

XIX საუკუნის ოთხმოციან წლებში რუსეთის ცარიზმმა გადაწყვიტა ქართული ენის განდევნა სკოლებიდან. მის წინააღმდეგ ხმა აიმაღლეს ქართველმა მწერლებმა, საზოგადო მოღვაწეებმა. ქართულ ინტელიენციას კარგად ჰქონდა შეგნებული, რომ ქართული ენის შენარჩუნებისათვის აუცილებელი იყო ენის სახელმძღვანელოების შედგენა. 1882 წელს პეტერბურგში დაიბეჭდა დ. ყიფიანის მიერ შედგენილი "ახალი ქართული გრამატიკა სხარტულად დაწერილი მამისაგან შვილებისათვის", 1888 წელს გამოიცა პ. კვიციანიძის "ქართული სწორმეტყველება". იმავე წელს გამოვიდა ა. ქუთათელაძის "პირველი დაწყებითი ქართული გრამატიკა". ხოლო 1989 წელს თ. უორდანის "ქართული გრამატიკა".

ქართული ენის მოვლა-პატრონობას, მის შემდგომ სრულყოფასა და განვითარებას დიდად შეუწყო ხელი სილოვან ხუნდაძის, იასე ნიკოლაიშვილისა და ილია სიხარულიძის მიერ შედგენილმა ქართული ენის გრამატიკის სასკოლო სახელმძღვანელომ.

აღსანიშნავია პროფესორ ვ. რამიშვილის, აკადემიკოსს ა. შანიძის, პროფესორ ლ. კვაჭაძის მიერ დაწეებითი, საშუალო და უმაღლესი სასწავლებლებისათვის შედგენილი ქართული ენის სახელმძღვანელოების უდიდესი მნიშვნელობა.

ყველა ქართველის ვაღია პატივი სცეს და მოუაროს თავის მდიდარ დედა ენას. ყურადღება არ მოაკლოს და არ დაივიწყოს ძველი ჭეშმარიტება – ენა არის ხალხის მეობის ძირითადი ნიშანი.

ლიტერატურა:

1. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. 1, თბ., 1941.
2. ილია ჭავჭავაძე, თხზულებანი, ტ. V, თბ., 1969.
3. შ. ძიძიგური, ქართული ენის ლექსიკა, ფონეტიკა, მორფემა, თბ., 1956.
4. ლ. კვაჭაძე, ქართული ენა I, ლექსიკა, ფონეტიკა, გრამატიკა და მორფოლოგია, თბ., 1961.
5. ალ. ლლონტი, ქართული ლექსიკოგრაფიის საფუძვლები, თბ., 1971.
6. არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების შესავალი, თბ., 1952.
7. აკ. თოფურია, ქართული მეთოდური აზროვნების ისტორია, თბ., 1969.
8. მ. რეხვიაშვილი, მეტყველების კულტურისა და ზნეობრივი აღზრდის მეთოდოლოგია, თბ., 1997.
9. ვ. რამიშვილი, ქართული ენის სწავლების მეთოდის საკითხები, თბ., 1976.
10. ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, თბ., 1953.
11. ლ. ჭეიშვილი, ქართული სალიტერატურო ენისა და სტილის საკითხები, თბ., 1956.

Nazi Shamugia

Literary Language and Nation Originality

Summary

It is important to raise teaching standards of the Georgian language guided by the proper scientific fundamentals.

The Georgian literary language of the X-XI th centuries presented honorable cultural heritage of that time. Functional application of the Georgian literary language has never been so abundant as today.

The Georgian literary language is diverse by its nature. But it has been changing constantly. The author of the article finds the basic task in controlling the changing process purposefully.

Нази Шамугия

Литературный язык и национальная самобытность

Резюме

Повышение уровня обучения грузинскому языку на правильной научной основе имеет огромное значение.

Грузинский литературный язык X-XI веков достойно представлял культурное наследие своего времени. Сегодня как никогда богато функциональное использование грузинского литературного языка, которое может меняться. Задача в том, чтобы целенаправленно управлять этим процессом.

Tamar Jojua
(Georgia)

THE ROLE OF GRAMMAR IN THE PROCESS OF COMMUNICATIVE TEACHING OF ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE

The role of English as one of the most widely used international languages in the world is really indisputable. It serves as a means of communication between millions of speakers of different languages in such fields as science, diplomacy, business, education, mass media, arts, sport and tourism. Not surprisingly, nowadays the process of teaching English as a foreign language is focused on the development of fluent, spontaneous communication in spoken and written forms. {5}

The goals for ELT are to meet the basic requirements of people who acquire the language to interact effectively with members of other societies.

Communicative approach to language teaching focuses on real uses of language; especially social uses are the priority. Students should be encouraged to practice language in such situations which resemble real life communication, as language is learnt most effectively by using it in realistic situations {6}. Such practice favours the formation and further perfection of communicative competence –to know a language and to be able to put that knowledge to use in communicating with others in different situations {7}.

Since this language is not native for students, it is vital that classes be interesting enough to motivate them to break the language barrier and enter into discussion.

The role of grammar in the process of communicative teaching of English is really very important. No one doubts the Prominence of grammar as an organizational framework within which communication operator {2}. For achieving skills of fluent, spontaneous communication a good knowledge of grammar is considered as one of the main components in teaching of English to nonnative speakers. Teaching of grammar has also become more communicatively oriented. The process involves such factors as arising the motivation of grammar acquisition (which is lower in comparison with other aspects of the language) in our students. While teaching of grammar purely formed (manipulative) mechanical drills should be avoid. Teachers have to use some 'bridge' to read communication containing the grammatical phenomena under study, (for example instead of Put verbs into the Present Perfect, tells your friend about recent changer {1}. Grammar exercises should be designed on the textual level and not on the level of separate sentences, providing the situational context.

For the effective formation of grammar habits they should be considered as the subcomponents of four basic language skills (listening, writing, reading, speaking), having defined more precisely peculiarities and mechanisms of reception (segmentation, identification, decoding) and production (selection, substitution, transformation) of written and oral speech. Grammar teaching process should be directed correspondingly (teachers have to work out in language learners grammar habits of reading, listening, speaking and writing). Separate attention must be paid to receptive (perceptive) grammar habits. Teachers should teach not only how to produce a grammar form, students need to know which form to choose in different situations, they must recognize the form and grasp its

meaning. In the process of formation grammar habits of listening/reading special attention is paid to the grammar polysemy. In my approach to grammar teaching students are stimulated in making independent conclusions based on typical examples- inductive approach (instead of ready-made rules), it helps memorizing, deeper understanding, forming so-called 'sense of language' and perfects the ability of explanation, though such approach doesn't eliminate further usage of 'ready-made' grammar theory (deductive approach) in getting more skillful formulation in revision of studied materials and for the confirmation of students' attitudes towards the grammatical phenomenon. Induction is especially actual because of the following reasons:

Language is inexhaustible and while teaching we can't consider all grammar phenomena our students may come across in the future.

Language is never static like all other forms of life it is in a constant state of evolution. There is constant interaction between life and language. As life marches on, language must march with it, taking new words, to express new ideas and leaving behind such words as belong to thoughts and facts that have had their day. Linguistic changes on the grammatical level of the language can also be observed and the knowledge gained in the process of studying won't be enough, because of this a person with a good command of language, especially a language specialist must possess the skill 'to decipher' the unknown linguistic (grammatical) phenomena, accordingly for the formation of such skills students must have serious work and long-termed practice. {1}

Translation and presentation of new grammar items should constitute part of grammar teaching itself and not only of separate subjects (translation, methodology). Translation in both directions (native-target and vice versa) in reasonable amounts permits students to realize the problems of possible habit interference and to organize nationally learning/teaching process.

Grammar teaching should be professionally oriented. When teaching the future teachers, philologists, translators it is considered very important to focus on such professional components as presentation of grammar items, correction of mistakes, a good command of terminology, translation (written, oral), and grammar analysis. In grammar teaching realization of 'spiral approach' (repetition and systematization on a new level of each studied grammar material) permits deep enough understanding and strong enough skills.

As for the approach to grammar correction I share Professor N. Dogonadze's view on this point, who states that: 'The approach to grammar correction is analogous to phonetic correction (principle of approximation). Correcting each mistake while drilling, and explaining in case of repeated mistakes (self-correction after teacher's words and gesture, showing that something is wrong, is more appropriate), and correction in case of difficult comprehension of what was said as for writing, all mistakes should be corrected, as we can't permit them to be fixed as the right variant, but while counting the scores, mistakes not creating obstacles to comprehension shouldn't influence the general evaluation' {3}. I only add that while correcting mistakes so called 'double normativeness' (informal/oral and formal/written speech) must be taken into account, it is necessary not to forget about the types of mistakes (global-local). Students must be aware of the fact, that there is not only one correct utterance; the chosen grammar form may depend on the certain situation and the speaker's evaluation. {1}

I offer some types of communicative grammar techniques promoting

formation/perfection of the grammar habits of four basic language skills (listening, reading, writing, and speaking) {3}

1. (L) Listen and mark down whether the sentence is about regular behaviour (r) or about a single action (s), e.g. the sun rises earlier in summer than in winter (r).

2. (L) Listen and mark down whether the action began in the past (p) or it is taking place right now (n) e.g. He's been learning German since childhood (p). He's been learning English and French.

3. (2 -R) Mini-dialogues. Listen and choose the correct replies.

A: You are shaking!

B: a) I'm thinking about that terrible incident.

b) I've been thinking about that terrible incident.

(The correct answer is "b" as shaking is the evidence of thinking about the accident.)

4. (R) Read and match each sentence with the situation.

She is smiling – The action is taking place right now, we don't know or aren't interested When it started.

Our city is growing quickly – Some recent changes are described.

5. (R) Match the questions and the answers.

6. (R) Read the story. Then say what is (and has always been typical for its character, what he is doing during the short period of time and what he has been doing for some longer period.

7. (S, L) Ask your friend questions about something she/he knows better than you do (pop music, American literature, sports, etc).

Ask and answer about the typical features, tendencies for the several years' newest changes.

8. (R) does "true-false" exercise according to the given text, pay attention to the verb forms.

9. (R -W) Fill in "do/does/is/are/have been/has been".

10. (R -W) Fill in the verbs in the correct form.

11. (S, L) Speak about your language learning and skills. Describe your general likes and dislikes, problems, recent changes, duration of different activities.

12. (S, L) Role play: a curious child who wants to know everything about "his/her family members, professions, how long it is necessary to learn to become good specialists, what their duties at work are, what they are doing right now, etc. ("the family" are the rest of the group).

13. (S, L) Role play: an interview with a "star". Ask a "star" about his/her hobbies, schedules, achievements and the time it took him/her to..

14. (W) Correct the mistakes in the suggested letter.

15. (W) Write a composition about your university-its general characteristics, something that has been happening in it for some time and the most recent changes. Then exchange the exercise-books and check each other's mistakes. Only then the teacher will check some of your essays.

16. (R) Translate into Georgian (into your native language). Name the forms the verbs are in.

17. (W) Translate into English with a dictionary. Pay attention that all the verbs in Georgian are in the same form, while in English –in different. Say which words in the Georgian sentences helped you to choose the tense-aspect form.

18. (R –W) Choose the correct form (s)

19. (R) Identify the one underlined word or phrase that is not correct.

In conclusion let me point out that teaching that incorporates the communicative use of grammar requires a greater degree of flexibility and therefore a greater degree of classroom organization. When teaching grammar the teacher's job is to create conditions in the classroom that will enable students to learn by becoming engaged in real-life language activities. As Wilga Rivers states: 'The classroom has to be very active, very interactive, with people learning through performing tasks or performing group activities or whatever, so that they are using the language as much as possible'. {2}. Grammar is an integral part of language and the effective teaching of each grammatical structure in the realization of communicative approach to foreign language teaching.

References:

1. ჯოჯუა თ., უცხოური ენის გრამატიკის სწავლება უმაღლესი სასწავლებლის სპეციალურ ფაკულტეტზე (ინგლისური ზმნის პირიანი ფორმების მაგალითზე) თბილისი. გამომც. „მერიდიანი“ 2005.
2. Arnold, J. Reflections on Language Learning and Teaching: An interview with Wilga Rivers. Selected Articles from the English Teaching Forum. Washington. D.C. 1994 pp.122-123.
3. Dogonadze, N. Methods of Teaching Languages as the guidelines of Creating EFL Textbooks. Tbilisi. Alma-Mater Publishers. 1996 pp. 102-104.
4. Dogonadze, N., Jojua, T. The English Verb (Finite Forms) Practice Book for Future Language Specialists. Tbilisi, 2000.
5. Ellis, R. The Study of Second Language Acquisition. Oxford University Press. 1994. pp. 220-221.
6. Finocchiaro, M. , Brumfit, C. The Functional-notional approach: from theory to practice. Oxford: Oxford University Press. 1983. p.90.
7. Hedge, T. Teaching and Learning in the Language Classroom. Oxford University Press. 2000. pp. 44-49.

თამარ ჯოდჯუა

*გრამატიკის როლი ინგლისური ენის, როგორც უცხოურის,
კომუნიკაციური სწავლების პროცესში*

რეზიუმე

ინგლისურის როგორც მსოფლიო მასშტაბით ერთ-ერთი ყველაზე უფრო ფართოდ გამოყენებადი საერთაშორისო ენის როლი კონკურენციის გარეშეა. სხვადასხვა ეროვნების მილიონობით წარმომადგენელი ერთმანეთთან კომუნიკაციას სწორედ ამ ენის საშუალებით ახორციელებს ისეთ სფეროებში როგორცაა მეცნიერება, დიპლომატია, ბიზნესი, განათლების სფერო, მასშედია, ხელოვნების დარგები, სპორტი და ტურიზმი. დღეს ყველაზე წარმატებული ის პროფესიონალები არიან, რომლებმაც თავიანთ პროფესიასთან ერთად ინგლისურ ენაზე გამართული კომუნიკაციის უნარ-ჩვევები გააჩნიათ. აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია, რომ ინგლისური ენის, როგორც უცხოურის, სწავლების მეთოდის პრიორიტეტს წარმოადგენს ამ ენაზე თავისუფალი, სპონტანური, გრამატიკულად კორექტული კომუნიკაციის უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბება/სრულყოფა წერიით და ზეპირი ფორმებით.

უცხოური ენის სწავლებისადმი კომუნიკაციური მიდგომა მოითხოვს, რომ ენის შემსწავლელებს შეექმნათ რეალურთან მიახლოებული სათანადო სამეტყველო სიტუაცია, რომელიც მათ აქტიური მეტყველებისაკენ უბიძგებენ.

გრამატიკის როლი უცხოური ენის კომუნიკაციური სწავლების პროცესში ძალზედ მნიშვნელოვანია. გრამატიკა უნდა ვასწავლოთ კომუნიკაციურად, იგი უცხოური ენის პრაქტიკული მიზნებისათვის შეთვისებას, ამ ენაზე სწავლელთა ამეტყველების ამოცანებს უნდა ექვემდებარებოდეს. გრამატიკა უნდა ისწავლებოდეს როგორც ძირითადი სამეტყველო უნარ-ჩვევების კომპონენტი. სწავლებისას უნდა გამოვიყენოთ საინტერესო სავარჯიშოები და ისეთი დავალებები, რომელიც ცხოვრებისეული სიტუაციებისა და ამოცანების მსგავსია. გრამატიკული მოვლენის სწავლებისას აუცილებელია მისი სამეტყველო ფუნქციის გათვალისწინება. რადგან დღეისათვის მთავარი ყურადღება უცხოური ენის კომუნიკაციურ შეთვისებას ეთმობა, ამდენად გრამატიკული მასალის შერჩევა სწორედ ამ მიზნის განხორციელებას უნდა ემსახურებოდეს.

Тамар Джоджуа

*Роль грамматики в процессе коммуникативного обучения
английскому, как иностранному языку*

Резюме

Роль английского языка, как одного из самых употребляемых международных языков в мировом масштабе вне конкуренции. Миллионы представителей разных национальностей осуществляют между собой коммуникацию с помощью этого языка в таких сферах как наука, дипломатия, бизнес, сфера

36136340
4042010133

образования, масмедия, искусство, спорт и туризм. Сегодня наиболее успешными являются те, которые наряду со своими высокопрофессиональными навыками, владеют способностью вести коммуникацию на хорошем английском языке. Исходя из этого вполне естественно, что приоритетом методики преподавания английскому языку, как иностранному, является формирование навыков свободной, спонтанной, грамматически конкретной коммуникации на этом языке в письменной и в устной форме.

Коммуникативный метод обучения иностранному языку требует создания на занятиях реальных речевых ситуаций, в которых активно будут вовлечены студенты, изучающие этот язык.

Роль грамматики в процессе коммуникативного обучения иностранному языку является очень важным. Обучать грамматике должны коммуникативно, она должна соответствовать принципам и задачам освоения иностранного языка для практической цели, способностью свободного владения этим языком.

Грамматике следует обучать как компоненту основных речевых умений, с помощью интересных упражнений, сходных с формами и задачами реальной жизни. При обучении грамматическим явлениям необходимо учитывать речевые функции данного языка.

АНЕКДОТ КАК КЛИШИРОВАННЫЙ ТЕКСТ И ОСОБЕННОСТИ ЕГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ

Представляя собой интереснейшую разновидность клишированных текстов анекдот прошел сложный путь эволюции от короткого, устного рассказа с неожиданной остроумной концовкой, события необычного характера - до уникального феномена современной культуры. Он стал самым оперативным жанром городского фольклора, моментально реагирующим на любое более или менее важное событие в жизни данного социума.

В «Литературном энциклопедическом словаре» термин анекдот имеет два значения: «Анекдот (от греч. *anecdotos* – неизданный). 1) Короткий рассказ о незначительном, но характерном происшествии, преимущественно из жизни исторического лица. В этом значении термин впервые применен к сатирической «Тайной истории» Прокопия Кесарийского. Позднее анекдотом стали называть малые повествовательные литературные жанры шуточного характера, нередко с острым политическим содержанием (в западно-европейской литературе - *фаблю* и *фацеции*). В России анекдот получил распространение со второй половины XVIII века. 2) Краткий устный рассказ злободневного бытового или общественно-политического содержания с шутливой или сатирической окраской и неожиданной остроумной концовкой; своеобразная юмористическая, нередко гротескная притча; основной жанр современного, преимущественно городского, фольклора» (2, 28).

В настоящее время анекдот все чаще выполняет сатирическо-развлекательную функцию, его сердцевина, пуант (неожиданная развязка) осуществляет разрядку напряженности, возникшую в разговоре, и тем самым посредническую (медиативную) функцию, выводящую говорящих из неловкого положения или просто затянувшейся паузы. Постепенно, шаг за шагом складывалась специфика анекдота, объединяющего три ипостаси: анекдот как социо-культурный феномен, анекдот как литературный жанр и особый вид устного словесного искусства, анекдот как специфическая языковая игра.

Но примечательно, что и ученые-лингвисты, изучающие специфику текстов анекдотов, и коллекционеры этого уникального жанра, и замечательные мастера-рассказчики (триксеры) единодушны в выделении такой важнейшей черты анекдотного феномена, как оперативность, способность сразу же реагировать на любые изменения в общественно-политической и хозяйственной жизни той лингвокультурной общности, в которой рождается и функционирует данный анекдот. Можно привести множество высказываний, которые сводятся к одной мысли: анекдот - это своеобразная летопись времени, живая, необычайно колоритная, психологически достоверная, в лучших своих образцах доставляющая чисто эстетическое наслаждение. Но особое значение этот

УДК 82(075)
ББК 84.001.0133

уникальный пласт культуры приобретает в тоталитарной стране, в которой только в анекдоте «можно найти верный ответ на любой вопрос из области политики, экономики, секса, педагогики и т.д.» (3, 38).

Представляя собой в большинстве случаев миниатюрные по объему художественные тексты, анекдоты максимально насыщены имплицитной информацией о действующих лицах, об их типичных взаимоотношениях, привычках, приоритетах. Театрализованность действия в анекдоте способствовала широкому распространению особой синтаксической конструкции в начале текста, когда фиксируется особый порядок слов: глагол-предикат в форме настоящего время, затем персонажи предстоящей истории, затем все остальные второстепенные члены предложения:

Встречаются как-то две подруги ...

Целям свертывания текстовой информации прежде всего служат национально-культурологические маркеры, являющиеся обычно названиями особенностей национального быта, истории, культуры. В роли маркеров часто выступают имена собственные, характерные для той или иной народности. Все любители анекдотов знают, что *Абрам* и *Сара* - типичные представители еврейского народа со всеми чертами, свойственными или приписываемыми этим людям, обычно - это жители Одессы, очень остроумные, весьма прижимистые. Некоторые герои даже не наделены собственными именами: чукча, грузин, американец и пр. При функционировании в иноязычной среде они приобретают более высокую степень обобщенности. Так, для русскоязычной аудитории чукча олицетворяет собой любого представителя Крайнего Севера, грузин - это чаще всего любой закавказец, и лишь затем представитель своего народа, когда дело касается разницы между грузинами, армянами и азербайджанцами. Когда же анекдот функционирует в национальной среде, то грузин-рассказчик никогда не использует типаж *грузин* в широком смысле, более того, обычно героями рассказанных им анекдотов являются представители разных уголков Грузии (рачинцы, аджарцы, гурийцы, мингрелы и пр.), являющиеся олицетворением разных черт. Подобную же функцию выполняют и прецедентные имена (*Бичико* и *Чичико*), которые часто выступают в очень фамильярной форме (*Бичикия* и *Чичикия*). Точно также, если героями анекдота являются *русский* и *украинец*, то в пересказе украинского трикстера (рассказчика) в нем появляются *хлопец* (*Мыкола*) и *москаль*. В подобных анекдотах очень ярко представлен национальный менталитет героев, требующий соответствующих знаний для декодирования текста.

Жанр рассказов о народах-соседях существует в фольклоре самых разных народов. Французы и голландцы рассказывают анекдоты о бельгийцах, испанцы о португальцах, шведы — о норвежцах, а финны — о шведах. Это вполне естественно. Ведь представления о «человеке вообще» люди, как правило, формируют на основе наблюдений над собственным этносом, отличительные особенности которого, таким образом, принимаются за норму. Соответственно, черты, свойственные иным этносам, воспринимаются как отклонение от стандарта. Это касается как характерных черт поведения, так и речевых особенностей, причем к последним можно отнести как нарушения собственно языковых норм (акцент, несвойственные

языку рассказчика синтаксические конструкции), так и пристрастия к речевым стратегиям, не характерным для языка рассказчика, поскольку стереотипы поведения разных народов обычно не совпадают, специфические черты поведения, свойственные иным этносам (как правило, представленные в преувеличенном виде), часто воспринимаются как смешные, глупые, не соответствующие собственной, «правильной» норме поведения. Тем более смешными кажутся нарушения носителями других языков речевых стереотипов родного языка рассказчика. В России с ее огромной территорией и многонациональным населением русские постоянно сталкиваются с различными типами «неправильного» с русской точки зрения поведения и «неправильной» русской речью.

Л.П.Крысин рассматривает бытующие в русской языковой среде представления о национальном характере и речевых особенностях народов-соседей, так называемые этностереотипы (1,13). Эти представления отражены в художественной литературе, в которой при передаче русской речи нерусских, как правило, изображаются какие-то специфические «неправильности», а также в так называемых «анекдотах об инородцах» (жанре чрезвычайно распространенном в современном городском фольклоре). При этом существует целая традиция вторичного отражения особенностей русской речи нерусских.

Закавказцы в анекдотах опознаются по произношению [а] в безударных слогах на месте редуцированных, мягкому произношению шипящих, неразличению твердых и мягких согласных. Произношение чукчей имитируется посредством произнесения свистящих на месте соответствующих шипящих. Для украинцев характерна реализация фонемы [г] как фрикативной, для речи евреев — реализация [р] как заднеязычного [R]. Также речевая характеристика других народов в анекдотах часто включает в себя склонность к использованию определенных прагматически насыщенных частиц. Для грузин это произносимое с особою интонацией вопросительное «Да?», для чукчей — слово *однако*, для евреев частица *таки*. Склонность к чрезмерному (с точки зрения русских речевых стереотипов) использованию соответствующих языковых средств также может играть решающую роль в создании комической ситуации, как в анекдоте о грузинской и еврейской кошке: *Мяу да?* — говорит грузинская кошка, и еврейская отвечает - *Таки мяу!*

Любопытен уже сам выбор «героев» анекдотов об инородцах. Выбор персонажей русских анекдотов об этнических меньшинствах весьма ограничен. Из более чем сотни народов, населявших территорию Российской империи, а затем территорию Советского Союза, лишь о единицах рассказываются анекдоты. При этом выбор героев для анекдотов изменился с течением времени. Если в начале XX в. героями анекдотов часто были цыгане или армяне, то в современном фольклоре анекдотов про цыган нет, анекдоты про армян трансформировались в серию анекдотов об армянском радио. Наиболее частые герои русских анекдотов об этнических меньшинствах в современном фольклоре — это грузины, чукчи, украинцы (хохлы) и евреи. Конечно, существуют анекдоты и о других народах, но в них, как правило, отражены лишь отдельные черты этих народов: эстонская сдержанность и медлительность, белорусская покорность (4, 41).

04.13.63.41
818-1110133

Каждый типичный персонаж анекдотов характеризуется особыми чертами. Так грузины в анекдотах предстают как гостеприимные, хлебосольные люди, они любят застолье, пиры, произносят цветистые тосты, щедрые, даже часто слишком щедрые. Но вместе с тем грузин обязательно шумный, заметный, одетый богато, но пестро, любит прихвастнуть, кичится своим настоящим или мнимым богатством. Сравните следующие анекдоты:

Грузин в Москве купил «Запорожец». Наутро просыпается - машины нет. Он купил еще один «Запорожец». Та же картина. Тогда грузин прикрепил на лобовом стекле записку - Хочешь - катайся, но потом машину верни. Утром на месте своей машины обнаружил «Мерседес» с запиской - Не позорь нацию!

Среди грузин много долгожителей, они любят выпить, вкусно поесть, поухаживать за женщинами, хотя их характеризует «восточное» отношение к женщине. Поскольку анекдоты о грузинах распространились в советский период, то одной из обязательных тем является тема отношения грузин к советской власти. Общим является то, что советскую власть не любит никто, она мешает всем, но всем по-разному. Грузинам советская власть мешает наслаждаться жизнью.

Помимо выше отмеченного «да», столь характерного для речи грузина - героя анекдотов, он часто использует обращение «ты» независимо от того, к кому обращается, даже к незнакомому человеку. Обращение на «вы» является слишком формальным и разрушило бы стереотипный образ грузина. Синтаксис этих героев характеризуется большим количеством эмоционально окрашенных конструкций, много побудительных предложений и риторических вопросов, и, конечно же, любимое обращение грузин «*кацо*»!

Не обошли вниманием русские анекдоты и представителей других национальностей, хотя им досталось значительно меньше. Вполне вероятно, что подобное обстоятельство объясняется несколькими факторами: во-первых, тем, что англичане, американцы, французы и пр. представители зарубежья не владеют русским языком, а соответственно не над чем смеяться (имеются ввиду искажения русской речи), во-вторых, тем, что русские всегда преклонялись перед Западом, поэтому над грузинами, евреями, чукчами, украинцами в русских анекдотах смеются, а над англичанами, немцами и пр. лишь уважительно посмеиваются. Представители других национальностей показаны в русских анекдотах с какой-либо одной стороны: англичане - очень флегматичные приверженцы традиций, французы - порывистые, эмоциональные поклонники прекрасного пола, американцы поклоняются зеленому божеству - доллару.

Проанализированные этностереотипы, используемые в русских анекдотах, бытуют в русской речи и во многом имеют «лингвистическое» происхождение, то есть речевая характеристика героев коррелирует определенным образом с реальными особенностями русской речи представителей соответствующих народов. Обращая внимание на эти особенности, их подсознательно связывают с особенностями характера, таким образом делается вывод о национальном менталитете. Но необходимо отметить, что образ представителя того или иного народа не полностью совпадает с соответствующим анекдотным этностереотипом.

Исследование лингвопрагматического феномена анекдотных текстов позволяет утверждать, что данная разновидность текстов представляет собой совершенно уникальный тип, характеризующийся высокой степенью вариативности и имплицитности. Декодирование текстовой информации весьма проблематично для инокультурного адресата, ибо требует знания большого объема фоновой информации лингвокультурологического характера. Вариативность же анекдотного текста определяется параметрами речевой ситуации и личностью коммуникантов. Но наличие имплицитных средств выражения в смысловой ткани художественных произведений не должно превышать «порог понятности», который учитывает фактор адресата.

Литература:

1. Крысин Л.П. Параметрическое описание языковых состояний. Русский язык, 1991. №5.
2. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва, 1990.
3. Раскин И. Энциклопедия хулиганствующего ортодокса. Москва, 1999.
4. Шмелева Е.Я., Шмелев А.Д. Русский анекдот. Москва, 2002.

Marina Aroshidze, Nino Aroshidze

Anecdote as a kind of Cliché Texts and its Functioning in the Intercultural Context

Summary

Being an interesting type of cliché texts, an anecdote has gone through the evolution from the short, uttered story with an unexpected punch line, an extraordinary event to the unique phenomenon of the modern culture. It became the most efficient genre of the rural folklore, immediately reacting to any event relatively important for the given community. Anecdotes are distinguished by the high level implicitness and capability to change. The problem of decoding textual information is very actual for the addressee belonging to the different culture as it requires the vast background information of linguistic and cultural character.

მარინა აროშიძე, ნინო აროშიძე

*ანეკდოტი, როგორც კლიშირებული ტექსტი და მისი კულტურათაშორის
სივრცეში ფუნქციონირების თავისებურებები*

რეზიუმე

ანეკდოტი წარმოადგენს კლიშირებული ტექსტის მეტად საინტერესო ნაირსახეობას, რომელმაც ევოლუციის საკმაოდ რთული გზა განვლო – მოკლე, ზეპირსიტყვიერი, მოულოდნელი და გონებაბაზვილური ფინალის მქონე მოთხრობიდან, უჩვეულო ხასიათის მქონე მოვლენიდან თანამედროვე კულტურის უნიკალურ ფენომენამდე. ანეკდოტი ქალაქური ფოლკლორის ყველაზე ოპერატიულ ჟანრად იქცა, რომელიც მყისიერად რეაგირებს მოცემული სოციუმის ცხოვრებისათვის მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვან ნებისმიერ მოვლენაზე.

ანეკდოტების ტექსტების ლინგვოპრაგმატული ფენომენის შესწავლა საშუალებას გვაძლევს ვამტკიცოთ, რომ ეს სრულიად უნიკალური ტიპის ტექსტებია, რომლებიც მაღალი ხარისხის ვარიანტულობითა და იმპლიციტურობით ხასიათდებიან.

ტექსტის ინფორმაციის დეკოდირება ფრიად პრობლემატურია განსხვავებული კულტურის მქონე ადრესატისთვის, რადგან მისგან ლინგვოკულტუროლოგიური ხასიათის მქონე საკმაოდ დიდი მოცულობის ინფორმაციის ცოდნას მოითხოვს.

ქანრი ლიტერატურაში, ღია და დახურული ფორმები

ტერმინი "ქანრი" წარმოიშვა კლასიციზმის ეპოქის საფრანგეთში, სადაც ხელოვნების თეორიამ ქანრებს მტკიცე ზღვარი დაუდგინა და უმკაცრესი წესებით დაიცვა ქანრული სიწმინდე. XIX საუკუნეში არსებულმა ქანრულმა მრავალფეროვნებამ შეარყია ეს სიმტკიცე.

ყოველი ლიტერატურული ეპოქისა და მხატვრული მეთოდისათვის დამახასიათებელია ამა თუ იმ ფორმის უპირატესობა. კლასიციზმის ეპოქაში პოპულარული იყო ტრაგედია, კომედია, ოდა, ეპიკური პოემა; განმანათლებლობის ეპოქაში — "მეშჩანური დრამა", ელეგია, ბალადა, ლირიკული პოემა. XX საუკუნე ხასიათდება კიდევ უფრო მეტი ქანრული მრავალფეროვნებით, ვიდრე წინა. მისთვის ორგანულია შუალედური ფორმები: სატირული კომედიები, ეპიკური პოემებისა და ტრაგედიების ახალი ტიპები და ა.შ.

XX საუკუნეში ქანრის პრობლემა მწვავედგება, რადგან მოდერნისტულმა ესთეტიკამ კიდევ უფრო გააღრმავა ქანრული საზღვრების მოშლა დრამასა და რომანში ("აბსურდის დრამა", "ცნობიერების ნაკადის რომანი"), გამოცხადდა ქანრული ფორმების უგულვებელყოფაც და თავისუფლებაც.

ლიტერატურული ქანრის პრობლემა უშუალოდ უკავშირდება საკუთრივ ლიტერატურული გვარის ცნებას. ძირითადად ლიტერატურული გვარები და ქანრები უფრო ადრეა წარმოქმნილი, ვიდრე ჩვენამდე მოღწეული ლიტერატურული ნიმუშები. დღეისათვის არა გვაქვს ისეთი მხატვრული ნაწარმოებები, რომლებიც წარმოდგენას შეგვიქმნიდა იმაზე, თუ რა პროცესის გავლით ყალიბდებოდა თითოეული ლიტერატურული ქანრი მისი ფორმისათვის დამახასიათებელი ნიშნებით. გვარი, ერთი მხრივ, განაპირობებს ქანრების ასახვით, კომპოზიციურ თავისებურებებს, მეორე მხრივ, იძლევა ქანრულ სახეობათა აღმოცენების ამოუწურავ შესაძლებლობებს. სხვადასხვა გვარში შემავალ ქანრებს წარმოსახვის საკუთარი წესი აქვს: ეპიკური თხრობა სხვაგვარია, ვიდრე ლირიული ამღერება, ანდა სინამდვილის რეპროდუცირება დრამატულ მოქმედებათა სურათებით. განსხვავება არის მხოლოდ თხრობის წესში, თორემ თითოეული გვარისათვის შინაარსად შეიძლება იქცეს ყველაფერი სინამდვილიდან.

თანამედროვე თეორიების მიხედვით ის, რაც ეწინააღმდეგება ტრაგიკულისა და კომიკურის კატეგორიებს იმის მაუწყებელიცაა, რომ დგება ესთეტიკური ქანრების დაცემის, უარყოფის პერიოდი. ხელოვნებას არ ევალება საყოველთაოს გამოხატვა ტიპებში, ადრეული საუკუნეების ტიპები კი წარსულს ჩაბარდა. ყოველი ნაწარმოები უნდა შეფასდეს საკუთარი ღირსებიდან გამომდინარე. არც ერთი მნიშვნელოვანი ნაწარმოები არ პასუხობს მთლიანად კონკრეტული ქანრის მოთხოვნილებებს. იმგვარად როგორც ცალკეული ხელოვნება იკარგება დიდ ხელოვნებაში, ცალკეულ დარგებში ნელ-ნელა, ნაბიჯ-ნაბიჯ ქრება ქანრები და ფორმები, მაგრამ არა მთლიანად, უკვალოდ. XX საუკუნის გამოჩენილი რუსი მეცნიერი პიტირიმ სოროკინი წერდა: „ჩვენი გრძნობადი ხელოვნება

თავის თავში შეიცავს რღვევისა და დაშლის ვირუსებს. ეს პათოლოგიურ ცვლილებებს თანდაყოლილია.“ ასეთივე პათოლოგიურ ვირუსებს ეწირება ჟანრული ნორმებიც.

რაც უფრო კონკრეტულია ნაწარმოები, მით უფრო თანმიმდევრულად ახორციელებს იგი ჟანრობრივ პრინციპებს. დიალექტიკური გამოსახვა, რომლის მიხედვითაც განსაკუთრებული არის საყოველთაოც, ხელოვნებაში ხორციელდება. პირველად ეს კანტმა შეამჩნია, თუმცა დღეს ამ საკითხმა ერთგვარად დაკარგა აქტუალურობა. კანტთან საყოველთაო განსაკუთრებულში აღწერილია, როგორც წინასწარ განჭვრეტილი, მისი ერთგვარი გარანტი უნდა იყოს გენიოსის ცნება. ინდივიდუალობა აშორებს ხელოვნებას საყოველთაოს. თუ ვივარაუდებთ საყოველთაოს მთლიანობასა და სიმტკიცეს, იგი თავიდანვე დაინგრევა, თუ მას იშორებენ, ხელახლა მოსაპოვებლად, ვერასოდეს იბრუნებენ უკან. თუ შინაგანი მოთხოვნის გარეშე ინდივიდუალიზებული საყოველთაოში გადავა, იგი ამ დროსაც იკარგება. ჟანრებისათვის დამახასიათებელი საყოველთაოს აპელაცია დიდი ხანია აღარ მოქმედებს, იგი ნელ-ნელა უახლოვდება შემთხვევითობის, აბსოლუტური გულგრილობის ზღვარს და ვერანაირი საშუალო, ოქროს შუალედი ვერ უწყობს ხელს სიტუაციის გამოსწორებას.

კანტის მიხედვით, თეოლოგიურ ასპექტში, ესთეტიკური თვალსაზრისით, გონება მხოლოდ იდენტურობის, ტიპიურობის ტოტალურ დამკვიდრებას ემსახურება. თავისი წარმოშობით წმინდა ხელოვნების ნაწარმოები საბოლოოდ მხოლოდ იდენტურს – ტიპურს ასახავს. ტიპიურის დისკურსიულ მეცნობას, სირთულის გამო, ტრანსცენდენტურმა ფილოსოფიამ ერთგვარი ტაბუ დაადო. ამიტომაც იგი ხელოვნების ასახვის საგნად იქცა. ჟანრებისათვის დამახასიათებელი საყოველთაოს, ზოგადის აპელაციაც დიდი ხანია შეწყდა. ჟანრობრივი პრინციპები ნელ-ნელა უახლოვდება აბსოლუტური გულგრილობის ზღვარს, რაც შეუქცევადი პროცესია.

ანტიკურ ეპოქაში ჟანრების ესთეტიკის წარმოშობა ესთეტიკურ პრაგმატიზმთან ერთად ვითარდებოდა. პლატონთან ხელოვნება განიხილება სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური სარგებლობის პოზიციიდან. არისტოტელესთან, მესაკუთრეობის ელინისტური ტენდენციებიდან გამომდინარე, მთავარია ხელოვნების ცალკეულ ინივიდებზე ზემოქმედების უნარი. ამ ფილოსოფოსების მიერ გამოცხადებული ხელოვნების ზემოქმედების ძალა შესაძლოა ფიქტიური ყოფილიყო მათსავე ეპოქაში. მიუხედავად ამისა, ჟანრების ესთეტიკისა და პრაგმატიზმის ალიანსი არც ისეთი აბსურდულია, როგორც ერთი შეხედვით ჩანს.

ცალკეულ ნაწარმოებებში ჩაღრმავება ეწინააღმდეგება ჟანრობრივ პრინციპებს, იწვევს ინდივიდუალური კანონზომიერებების გამოვლენას. ნაწარმოები მონადად – განუყოფელ ერთეულად იქცევა, რომელიც გაურბის დისციპლინარულ, ჟანრულ პრინციპებს. თუ ჟანრული კანონები, რომელსაც ნაწარმოები მიჰყვება, ამ ნაწარმოების კანონზომიერებად იქცევა, თხზულება კარგავს ინდივიდუალურობას. რამდენად შეიძლება პრაგმატიზმის მორგება ანტიკურობაზე ძნელი სათქმელია, ფაქტია ის, რომ ხელოვნების ნიმუშების ღირებულების საზომი ანტიკურობიდან "მოდერნამდე" თითქმის ერთნაირია. კოლექტიურ ნორმებს არასოდეს არ ჰქონდა ისეთი ღირებულება, როგორც "მოდერნის" ეპოქაში. დღეს ისევ ძლიერდება სურვილი ქრონოლოგიურად სხვადასხვა ეპოქაში შექმნილ პოზიციებს ჩამოშორდეს ისტორიულ-ფილოსოფიური ხასიათი.

თანამედროვე ხელოვნებაში სულ უფრო მკვიდრდება ესთეტიკური ნომინალიზმი. ნომინალიზმის მოთხოვნით შექმნილი ნაწარმოები ნამდვილ ნაწარმოებად მხოლოდ საკუთარი ძალისხევით და არა "ზემოდან," თავსმოხვეული ჟანრული მოთხოვნების წყალობით. მაგრამ საკუთარ თავს ბრმად მინდობილ არც ერთ ნაწარმოებს არა აქვს ორგანიზების ისეთი ძალა, რომელიც მას აუცილებელ საზღვრებს დაუწესებს. ამიტომაც ჟანრული მოთხოვნების მინიმალური დაცვა აუცილებელია. ლიტერატურისათვის ორგანული გახდა ჟანრული პრინციპების აღრევაც. თანამედროვე იაპონელი მწერალი ჰარუკი მურაკამი წერს: „ჩემი რომანები ბუნებრივად ისხამდა ხორცს სხვადასხვა ჟანრის რომანის მნიშვნელოვან ელემენტთა მიღწევის გზით.“

ფორმების ისტორიაში სუბიექტურობა, რომელმაც შექმნა ისინი, გარდაისახება და მათშივე იკარგება. ასე შექმნა ბახმა თავისი ფუგები წინამორბედთა გამოცდილებაზე დაყრდნობით. მისი სიკვდილის შემდეგ ეს ფორმა არავის გამოუყენებია. პროცესი, რომელშიც ბახი ჰქმნიდა ამ ნაწარმოებებს, იყო ობიექტურად დეტერმინირებული, ითვალისწინებდა დაუსრულებელის, გაუფორმებელის, რუდიმენტულის აღმოფხვრას. ჟანრები თავად ემორჩილებიან დიალექტიკის კანონს, ისინი ისახებიან და კვდებიან და რაღაც საერთო აქვთ პლატონის იდეებთან. რაც უფრო ავთენტურია ნაწარმოები, მით უფრო ბევრად მიჰყვება იგი ობიექტურობას და ატარებს საყოველთაო ხასიათს. ცალკეული ნაწარმოებები ამა თუ იმ ჟანრის ფარგლებში თავსდება არა იმიტომ, რომ იგი საერთო მახასიათებლებს ფლობს, არამედ ეპოქის, დროის, მხატვრული მეთოდის მოთხოვნებიდან გამომდინარე.

მოცარტი თავისი ფორმალური ძიებებით თითქმის უბადლო კომპოზიტორია. მიუხედავად ამისა, მისი ყველაზე გამბედავი და ავთენტური ნაწარმოებები ფორმის თვალსაზრისით, ძალიან ახლოს დგას ნომინალისტურ უარყოფასთან. ხელოვნების ნაწარმოები როგორც არტეფაქტი (ხელოვნურად შექმნილი) შეუძლებელია მთლიანად საკუთარ თავს ეკუთვნოდეს. ნაწარმოები შექმნის პროცესში განიცდის "რეჟისურის", ინსცენირების ზეგავლენას, რაც აუტანელია ნომინალისტური მგრძნობელობისათვის. ლ. ტოლსტოი თავისი რომანის "ანა კარენინას" შესახებ წერდა: "მე რომ მდომოდა სიტყვიერად გამომეთქვა ყველაფერი ის, რისი გამოთქმაც რომანით მინდოდა, მაშინ მომიხდებოდა რომანის ხელახლა დაწერა." ავტორი თითქოს ემორჩილება კანონზომიერებებს, წესებს, რომელიც მასზე ძლიერია. ამ მხრივ, მეორე უკიდურესობას ღია ფორმები წარმოადგენს. ღია ფორმების არასრულყოფილების მაგალითია სიმფონიები, რომელსაც აწყდებიან XX საუკუნის დრამატურგები, მაგალითად, ბრეხტი, როცა თავისი პიესებისათვის დამაჯერებელი ფინალის შექმნა სურთ. აქვე უნდა აღინიშნოს ღია ფორმების ტენდენციების პროგრესი – ისინი ძველი ფორმების მოდიფიცირებით შეიქმნა, საერთო მონახაზები შენარჩუნებულ და დაცულ იქნა.

ნომინალიზმი შეეხო სტილსაც. ნებისმიერი ენის გამოსახვად ხელოვნებაში სტილი გვევლინება. ნაწარმოები არის ძალისმიერი ველი, მათ შორის სტილთან დაკავშირებითაც, მოდერნის ეპოქაშიც კი. ნაწარმოების მხატვრული დამუშავების ზეგავლენით ყალიბდება რაღაც სტილის მაგვარი. რაც უფრო ამბიციურია ნაწარმოები, მით უფრო აღვივებს იგი კონფლიქტს სტილთან, საკუთარი პოპულარობის ხარჯზეც კი. თუმცა სტილის აღმოჩენა ყველგან შეიძლება, რადგან თავისი რეპრესიული თვისებების მიუხე-

დავად, იგი გარედან, ხელოვნურად კი არ არის თავსმოხვეულ, არამედ ანტიკურობიდან მოყოლებული ერთგვარი სუბსტანტური ხასიათის მატარებელია.

ხელოვნების ნაწარმოებთა განხილვა ესთეტიკური თვალსაზრისით გარდაუვალია. ხშირად განიხილება ნაწარმოებები, რომელიც სტილიზების შედეგად, თითქოს შემთხვევით იქმნება. *Corriger la fortune* (ფრანგული) – ბედისწერის შეცდომის გასწორება – არის პრინციპი, რომელიც ნომინალისტური ნაწარმოებებისათვის მუდმივ საფრთხეს წარმოადგენს. ამ ნაწარმოებებს არა აქვს *fortune*, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ საბედისწერო მომხიბვლელობას, რომლისგანაც თავის დაღწევას ისინი ცდილობენ იმ პერიოდთან, როცა ანტიკურობის ეპოქაში მითს დაუპირისპირდნენ.

დედამიწის ზურგზე არ არსებობს ერი, რომლის ლიტერატურაც მითოლოგიით არ დაწყებულიყოს. ლიტერატურული და კულტურული ტრადიციების მქონე ერებში ფსიქიკის ნაციონალური მოდელები მითებიდან იღებს სათავეს. ეს ტიპები ყოველთვის დააინტერესებს ლიტერატურას. თუმცა ეს დაინტერესება იქნება სახეობრივი, მხატვრულ-მეტაფორული, პირველსაწყისი მენტალობისაგან დაცლილი. ეს არის პოეტური სიტყვა, პოეტურ-ალეგორიული, პოეტურ-მეტაფორული სამყარო, მხატვრული და არა მსოფლმხედველობრივი ანთროპომორფიზმი. სწორედ პოეტურ-მეტაფორული, მხატვრული სახეებით აზროვნებით განსხვავდება ხელოვნების ნაწარმოები მითისაგან, სწორედ ეს იწვევს მათ შორის დაპირისპირებასა და წინააღმდეგობას. ამიტომაც მხატვრული ნაწარმოები ცდილობს მითოსური აზროვნებისაგან გამიჯვნას და საკუთარი ადგილის, მხატვრული აზროვნების დამკვიდრებას.

ლიტერატურა:

1. ლიტერატურის თეორიის საფუძვლები, თბ., თსუ გამომცემლობა, 1995.
2. არისტოტელე, პოეტიკა, IV–IX თავები, წინასიტყვაობა, თარგმანი და კომენტარები პროფ. შ. დანელიასი, თბ., თსუ გამომცემლობა, 1944.
3. თეოდორ ვ. ადორნო, ესთეტიკური თეორია, ხელოვნების ფილოსოფია, მ., 2002 (რუსულ ენაზე).
4. თანამედროვე გერმანული ფილოსოფიური ლიტერატურის მკვლევარები, ანთოლოგია, სანკტ-პეტერბურგი, 2001, (რუსულ ენაზე).

Marine Turava
Genres in Literature, Open and Closed forms
Summary

Nowadays aesthetic nominalism is being more and more profoundly inculcated in modern art. Works created under the influence of nominalism become real works of literature only owing to their own efforts and not obtruded by demands of the genre. The

36035320
3030140133

fact of rejecting tragic and comical elements demonstrates negation and completion of the aesthetic genres period. Art is not instructed to express universal in types and earlier types have become a thing of the past. Every work should be evaluated for its own values. None of the significant works answer requirements of some particular genre. Separate genres and forms are failing step by step, little by little, as well as each particular kind of art fails in the great art.

Марина Турава

Жанр в литературе, открытые и закрытые формы

Резюме

В современном искусстве все более укрепляется эстетический номинализм. Настоящим может считаться только то произведение, которое становится таковым не в результате требований жанра, а благодаря собственным усилиям.

То, что противоречит категориям трагического и комического, свидетельствует о том, что наступает падение эстетических жанров, период отрицания. Искусство не выражает всеобщность типов, а типы ранних веков остаются в прошлом.

Каждое произведение должно быть оценено по своим достоинствам. Ни одно значительное произведение не отвечает полностью требованиям конкретного жанра. Как отдельные виды искусств растворяются в большом искусстве, в отдельных сферах, так же не полностью, не бесследно, но шаг за шагом, медленно исчезают жанры и формы.

Лала Ахмедова
(Азербайджан)

ОБРАЩЕНИЕ К ПАРАПСИХОЛОГИЧЕСКИМ ЯВЛЕНИЯМ В КОНТЕКСТЕ ГОРОДСКОЙ ПРОЗЫ НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОЙ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Для городской прозы последних лет закономерным становится обращение к парапсихологическим явлениям. Если Ю. Трифонов говорил о возможности «не исчезнуть бесследно» за той чертой, которая отдаляет жизнь от смерти, то в новой городской прозе это показано как нечто реализовавшееся. Городская проза новой волны художественно зафиксировала новую готовность человеческого сознания к восприятию другой – потусторонней жизни, показав ее как объективную, не подвергающуюся сомнению реальность.

Еще одна ценность «другой жизни» – это литература как эстетическая реальность, противопоставленная объективной реальности, действительности, как окружающего привычного мира. Первым это обозначил А.Битов в «Пушкинском доме»: «Я не хочу никого задеть, но здесь очевидно проступает (на опыте моего героя), что живая жизнь куда менее реальна, чем жизнь литературного героя, куда менее закономерна, осмысленна и полна... И эта весьма бредовая наша рабочая гипотеза для дальнейшего повествования, что наша жизнь – есть теневая загробная жизнь литературных героев, когда закрыта книга» (1).

Свое дальнейшее развитие эта идея получает в «Новой московской философии» В.Пьецуха. Книга построена на перекличках с романом Ф.Достоевского «Преступление и наказание»: «... в самых общих чертах классическая история повторилась в наши бесстрастные времена, как бывает, повторяется в общих чертах судьбы, исторические события катастрофы, точно есть в этой истории некая бытийная инвариантность» (2). Он всячески подчеркивает те связи, которые существуют «между жизнью и тем, что мы называем литературой». Он говорит о том, что «литература есть бытие превращенное, преломленное через художественный талант, и преломление как-то так истинно, что в Татьяну Ларину веришь вернее, нежели в соседку по этажу» (3). Соотношение жизни и литературы осмысливается как соотношение эталона и наброска, где литература – эталон.

Литература у А. Битова, В.Пьецуха показана как привычная реальность, а жизнь – ее невразумительным отражением. Не в такой степени, но в какой-то мере связь между действительностью и литературой прорывается и в прозе других городских прозаиков, но не становится концептуально важной для них (Ю.Трифонов, Л. Петрушевская, Анар и др.).

Исследование действительности в городской прозе тесно связано и с мотивом «бегства», «ухода», «путешествия», которые предпринимают герои, чтобы как-то изменить свою судьбу, начать новый виток в жизни. Но, как правило, все заканчивается «возвращением на круги своя».

Примером современной разработки классического мотива русской литературы

04135340
0101033

– «ухода» может служить повесть В.Пьецуха «Освобождение». Бухгалтер Вырубов подает заявление об уходе с работы, где, по его мнению, происходит пустое времяпровождение, уходит от жены, так как считает, что они стали чужими друг другу, и в поисках «настоящей» жизни уезжает из города в «естественную среду, к простым, исконным людям». Этот «уход» в биологическую жизнь вне цивилизации оказался несостоятельным. Только в своей городской квартире, куда он возвращается, Вырубов «чувствует себя замечательно хорошо» (3).

Перекликается с ним и герой «Записок из-за угла» А.Битова: «Город теперь окончательно делает меня больным. Я в нем простужаюсь. Я в нем задыхаюсь. Я в нем начинаю ненавидеть. Я в нем жить не могу. И без него жить не могу» (4).

Комфортно чувствует себя в городской квартире и герой Маканина («Один и одна»), т.к. любые выходы за пределы городского пространства оборачиваются для него неприятностями, поэтому он «никуда и никогда не поедет и однажды помрет среди огромных зданий города, среди непрекращающейся суеты людей» (5).

Город для этих людей не просто определенное место, застроенное многоэтажками, он сливается воедино с людьми, его населяющими, неотделим от их проблем, от их чувств и эмоций. Все это создает особый феномен города, воспринимаемого через призму мироощущения героев. Культурологи, исследующие проблему города, отмечают, что пространство города усваивается «во внутреннем мире человека, т.е. начинает действовать, производить работу как общение между элементами личности» (7).

В психике современного горожанина, в глубине его внутреннего мира существует импульс, заставляющий воспринимать город как единственное место, где он может быть в безопасности, где он может укрыться. Принятое им решение покинуть город всегда для человека размыкает границы, отделяющие его от остального, враждебного мира. В этом плане мотив «ухода» героев с места их проживания метафорически подобен пересечению какой-то черты.

Городская проза зачастую осмысляет городское пространство в виде графем. Это лабиринт и круг. Так, например, В.Серкова в своей статье «Неописуемый Петербург» выдвигает мысль о том, что геометрическим выражением топоса северной столицы служит лабиринт, отличительными чертами которого служат запутанные ходы, создающие впечатление «поступательного движения, а на самом деле отдаляющие цель странствия и маскирующие повторяемость кругового пути» (7). Исследователи геометрическим выражением топоса Москвы считают круг.

Писатели и сами обозначают свое ощущение пространственного расположения города, о котором они пишут. Так, Ю.Трифонов в своей статье «Бульварное кольцо» (1980) подчеркивает восприятие Москвы как кольца, круга: «Рассказать о Бульварном кольце? Это значит – рассказать о своей жизни, которая обвязана, обвезана этим Кольцом вся. Никуда из него не вырвешься. Ты начал с него, увидел мир на его бульварах и постоянно к нему возвращаешься. Нет другой улицы на земле, которая была бы столь извечна твоя. Странная власть Кольца! Ты находишься в какой-то мистической зависимости от него...» (8).

Азербайджанские исследователи, рассматривая городскую прозу, подмечали тяготение писателей к символике круга. Так, Ариф Гаджиев в своей книге, анализируя роман Анара «Круг», не случайно озаглавил статью «Круг Неймата,

белая гавань Тахмины», подчеркнув тот факт, что писатель в первом издании назвал свое произведение Белой гаванью», а затем переименовал его на «Круг». Повесть начинается сном – «кругом» Неймата и завершается другим сном – «белой гаванью» Тахмины, но сон этот видит не Тахмина, а Неймат, «...сюжет Тахмины вписывается в рамки сюжета Неймата, белая гавань вписывается в круг».

Круг Неймата – это осознание им замкнутости его жизненного «маршрута», его движения по кругу жизни, в которой трудно что-то изменить, его неспособности вырваться из круга условностей, правил, запретов. Белая гавань Тахмины – это мечта ее о том, чтобы вырваться из этого круга, это место, где могут осуществиться ее мечты, но она «вписана в круг» и поэтому выходом из круга в романе «Шестой этаж пятиэтажного дома» становится нахождение героиней своей последней гавани – смерти.

А.Гаджиев не раз подчеркнет наличие мотива «круга», «кружения» по жизни и у других писателей – Р.Ибрагимбекова, М.Ибрагимбекова, Ч.Гусейнова, но, к сожалению, этот образ города-круга, реализация этой графемы в художественной ткани произведений городских писателей не были им развиты и исследованы. Пространственная структура круга определяет не только хронотоп города, но и проецируется на сознание героев, их поступки, реализуясь в мотивах, сюжете произведений Ю.Трифорова, А.Битова, В.Маканина, Анара, Ч.Гусейнова, Р. и М. Ибрагимбековых. Это одна из интересных тем для будущих исследователей городской прозы.

Город – это чаще всего и активное действующее лицо в городской прозе, а не просто среда, воздействующая на характеры. И городская проза зафиксировала художественно эти взаимоотношения города и героя. Так, например, у Ю.Трифорова Москва – активное начало, которое подстегивает героев, втягивает их в свою орбиту, задает тон, подчиняет: «... навалилась Москва с холодами, дождем, спеком, болезнью отца, сердитым Сергеем Леонидовичем, волнениями из-за новой постановки и беготней по магазинам в поисках туфель на каучуке для мокрой погоды». Такие же заботы обрушивает, «наваливает» Москва и на героев В.Маканина, которые постоянно находятся под ее «давлением».

Неймат из повести Анара «Круг» переносит свое недовольство жизнью на город, находясь в котором он обречен на жизнь, в которой ничего не меняется. Обозревая из окна своей квартиры одну и ту же панораму, он приходит к неожиданному выводу: «Понял, что как ни была красива панорама за его окном, он, Неймат, ненавидит ее. Ненавидит потому, что приговорен к ней. Пожизненно. Никогда это окно не сдвинется, как окно поезда. Ничего за ним не изменится. Прибили это окно к его жизни, как ковер четырьмя гвоздями. Всю жизнь он будет взирать на верхушку Девичьей башни, новое здание академии, банк, мельницу» (11).

Четко определяет пространственное расположение своего города Ч.Гусейнов: «На Каспии – полуостров... На полуострове – угловой дом, в угловом доме – Мамиш» (12). Наряду с характеристикой главного героя Мамиша («Магомед, Мамед, Мамиш» Ч. Гусейнова) дана и характеристика этого углового дома как средоточия города: «угловой дом, похожий на старый, но всё ещё крепкий корабль, стремительно несётся по вспльчивому Каспию...» (13). Понимаешь, что речь идет о Баку, а не об одной из его улиц. В повести «На 9-й Хребтовой» Р.Ибрагимбекова

улица также становится характеристикой города. «Город крутым амфитеатром спускается к морю, и если набережная – первый ряд этого амфитеатра, то 9-ю Хребтовую улицу, на которой живет Мишоппа, следует искать где-то в последних рядах», «... по вечерам, когда спадает зной, жители 9-й Хребтовой, следуя привычке, перешедшей к ним от отцов, выходят на улицу, охлаждают тротуары водой и, усевшись на ковриках, невысоких скамейках, каменных ступенях лестниц, а то и просто стоя на углу, беседуют о том, о сем, играют в нарды, пьют чай из маленьких пузатых стаканов».

К описанию города, его улиц, домов, достопримечательностей обращаются почти все городские прозаики, создавая его литературный портрет. Это позволяет объединить в единое целое человека и «очаг цивилизации», в котором он живет. Широко распространено это и в современной русской городской прозе – у А. Битова, В. Пьецуха и др. Происходит словно отождествление города с его обитателями. Герои словно копируют, повторяют все процессы, идущие в их городе. Их отношения – героев и города, героев и улицы, на которой они живут, напоминает отношение между двумя живыми существами, одно из которых имеет влияние на другого. Но они не могут восприниматься по отдельности, в отрыве друг от друга.

Современная русская городская проза не оставляет это без внимания. Мысль о «пустых городах», оставленных людьми, то и дело появляется в ткани их произведений, как нечто кошмарное. Героиня романа «Один и одна» В.Маканина видит сон, как она движется по странному лабиринту комнат и квартир, оставленных людьми. В.Пьецух в рассказе «Чаепитие в Моссовете» доводит эту мысль до логического тупика, до абсурда. В связи с принятым законом о свободной эмиграции из СССР люди разъезжаются по странам мира, «и вот столица нашей Родины опустела: ни автобусов, ни такси, ни очередей в магазинах, ни толп на площади Трех вокзалов – одинокого прохожего, и то увидишь не каждый день». Герой рассказа Сергей Иванович Большаков умиляется этим изменениям, этому изменившемуся облику города, где царит тишина, спокойствие, достаток, чуткость людей друг к другу. Москва без людей здесь оказывается идеальным хронотопом, словно обретая утраченное назначение. В этом ряду можно назвать и повесть «Лаз» В.Маканина, где фиксируется превращение Москвы в покинутый населением технополис. Архетип пустого города здесь дан как логическое завершение пути человечества.

Литература:

1. А.Битов. Собр. соч., т.2.
2. В.Пьецух. Я и прочие. М., 1990
3. В.Пьецух. Предсказание будущего. – М., 1989.
4. А.Битов. Собр. соч. в 4-х тт., т.1.
5. В.Маканин. Отдушина. М., 1990.
6. Кирсанова Л.И. Семейный роман «Невротика» (Опыт психоаналитического прочтения романа Ф.Достоевского «Преступление и наказание»). Метафизика Петербурга. СПб., 1993.

7. В.Серкова. Неопикуемый Петербург . Метафизика Петербурга. СПб., 1993.
8. Ю.Трифонов. Собр. соч. в 4-х тт., т. 3.
9. А.Гаджиев. В поисках героя. Баку: Язычы, 1981.
10. Ю.Трифонов. Собр. соч. в 4-х тт., т. 2.
11. Анар. Круг. Анар. Шестой этаж пятиэтажного дома. М., Сов. пис., 1988.
12. Ч.Гусейнов. Магомед, Мамед, Мамиш, Ч. Гусейнов. Семейные тайны. М., 1987.
13. Р.Ибрагимбеков. На 9-ой Хребтовой улице, 36.
14. Р. Ибрагимбеков. Избранное в 2-х тт., т. 1. Б., 1989, с. 7.

Lala Akhmedova

Parapsychologic Events in the Context of the Russian and Azerbaijani City Prose

Summary

The city prose of the end of the XXth century differs greatly . The main aim of this period novels is to show political and social problems, which are characteristic for that period.

The Russian and Azerbaijani city prose of this period reveal bright images of that epoch, contradiction between epoch and personality, moral potential and landmarks. The subject of parapsychology becomes popular for the literature of this period. Writers try to describe everyday life of main characters, their moral, ethical and psychological problems.

ლალა ახმედოვა

პარაფსიქოლოგიური მოვლენები ქალაქური პროზის კონტექსტში რუსულ და აზერბაიჯანულ ლიტერატურულ მასალებზე დაყრდნობით

რეზიუმე

XX საუკუნის მეორე ნახევრის ქალაქური პროზა აბსოლუტურად განსხვავდება სხვა დროის პროზისაგან. ამ პერიოდში შექმნილი მხატვრული ნაწარმოებები ძირითადად მოცემული ეპოქისთვის დამახასიათებელ პოლიტიკურ და სოციალურ პრობლემებს ასახავენ.

რუსული და აზერბაიჯანული ქალაქური პროზა ეპოქის გამოკვეთილ სახეებს აღწერს, ავლენს ეპოქასა და პიროვნებას შორის არსებულ დაპირისპირებას, მორალურ პოტენციალსა და განმასხვავებელ ნიშნებს.

პარაფსიქოლოგიურ თემებზე მსჯელობა იმ პერიოდის ლიტერატურის დამახასიათებელი ნიშანია. ავტორები ცდილობენ აღწერონ თავიანთ პერსონაჟთა ყოველდღიურობა, მათი მორალური, ეთიკური და ფსიქოლოგიური პრობლემები.

**БОЛЕСЛАВ ПРУС «ФАРАОН» И ГЕНРИК СЕНКЕВИЧ
«КАМО ГРЯДЕШИ»**

(сравнительно-типологический анализ)

Надо заметить, что поиски общего заставляют иногда отвлечься от неповторимости индивидуальных случаев, отмеченным глубоким несходством, всегда отличающим крупных писателей.

Выдвигается индивидуальное при объединении писателей в единую типологическую группу. Неповторимость больших художников не означает их абсолютной обособленности в рамках мирового литературного процесса.

Мы подошли к этой задаче, приняв за единицу типологического членения неповторимое творчество больших художников, создавших свой тип исторического романа и, тем самым, проложивших новые пути повествовательного искусства (Г. Сенкевич и Б. Прус).

Нас заинтересовала трудноуловимая, но почти всегда реальная сопоставимость творчества больших писателей, сходство – различие таких, казалось бы, далеких друг от друга произведений, как романы «Камо грядеши» Г. Сенкевича и «Фараон» Б. Пруса.

Развитие и изменение сочеталось у этих писателей с их верностью идее, которую они ставили перед собой, и это определило и стиль их произведений.

Соотношение индивидуального и общего в литературном процессе вообще сложно, так как своеобразие художников не означает, что в их произведениях не проявляются общие начала и тенденции.

Начав с первой единицы литературного членения, с индивидуальных художественных открытий, ставших вкладом в национальную и мировую литературы, постепенно проявляются притяжение и отмежевание таких разных произведений, как романы «Камо грядеши» и «Фараон».

Писатели принадлежали к одной национальной литературе, жили в одном пространстве, между ними обнаруживаются еще более масштабные типологические общности – это и послужило предметом исследования.

Рассматривая творчество Г. Сенкевича и Б. Пруса, мы не считали плодотворным приложить к ним одни и те же ориентировочно выбранные эстетические категории. Во внимание принималась вся система средств художественной выразительности, хотя для каждого писателя они различны.

Опираясь на объективную содержательность формы, на анализ стиля, способный прояснить очень запутанные проблемы содержания, пытаюсь раскрыть ее смысл, а этот смысл предпочтенного художником построения совпадает со смысловым зерном содержания.

Сосредоточив внимание на польских писателях второй половины XIX века – Г. Сенкевиче и Б. Прусе, останавливаясь на отдельных сторонах их творческого

04.03.63.20
818-011033

мышления и стиля, существенных для понимания многопланового процесса идейно-художественного развития этих больших художественных миров в их идейно-художественном единстве.

После восстания 1863-64 гг. в Польше господствует реализм. Поэзия богата гражданскими мотивами, касается новых проблем. Достигает подъема и проза: в романах, повестях, рассказах дается широкая национальная панорама, изображается жизнь крестьянства и городских низов, отмечаются противоречия общественного развития, появляются новые социально-психологические образы. Это произведения Э. Ожешко, Б. Пруса, молодого Г. Сенкевича.

Популярность завоевывает исторический роман. Появляются произведения Г. Сенкевича, которого интересуют времена старой шляхтской Польши, Крашевского, Пруса.

Г. Сенкевич завершает свой исторический роман «Камо грядеши» в феврале 1896 года. Примерно через год (в 1897 году) выходит отдельным изданием «Фараон» Б. Пруса, но отдельные главы романа печатались в варшавском журнале «Тыгодник иллюстрированы» («Иллюстрированный еженедельник») с октября 1895 года.

Интересен сам факт, что почти в одно и то же время, оба писателя обращаются к историческому роману.

В основу своих романов оба писателя берут сюжеты не из собственной истории, а обращают свой взор в отдаленное прошлое Древнего Египта и Рима.

«Фараон» – исторический роман известного польского писателя Болеслава Пруса из жизни древнего Египта, в котором затрагиваются многие важные проблемы: тяжелое положение народа, роль народа в жизни государства.

Сюжет романа составляет историю борьбы вымышленного исторического деятеля – молодого фараона Рамсеса XII с могущественной кастой жрецов. Содержащаяся в этом произведении критика была актуальна и для современной Прусу Польши.

Действие «Камо грядеши», романа Генрика Сенкевича, развивается в Риме и открывает перед читателем драматическую страницу четырех последних лет правления Нерона (64-68 гг. н.э.).

Появление «Фараона» было большой неожиданностью как для читателей, так и для критиков. Польский критик Игнаций Матушевский писал в 1897 году: «Прус уже преподнес своим читателям несколько подобных «неожиданностей», однако ни одна из них не была столь «неожиданна», как этот внезапный прыжок с мостовой современной Варшавы внутрь египетских храмов и гробниц. «Какую цель имеет это путешествие к пирамидам? Что могут сказать Прусу сфинксы и мумии?» – спрашивали все с удивлением» (5,128).

Интерес Пруса к Древнему Египту связан с новыми открытиями, сделанными в Египте во второй половине XIX века.

Видимо соотношение проблематики романа «Фараон» с современной Прусу действительностью было, наверное, более сложным.

Роман «Фараон» – роман о судьбе государства, переплетающейся с национальной проблемой. Прус не имел возможности в условиях царской цензуры высказаться открыто. Поэтому и появился роман «Фараон», где одну из важных ролей играет жизнь государства.

04.13.63.40
818-110133

На одной из страниц рукописи Прус записал: «Три фактора: народ – фараон, жрецы. Гармония между ними и борьба». Этим высказыванием Прус и определили основную концепцию своего произведения.

Описание Египта и стремление народа к независимости перекликается с положением Польши и такого же стремления польского народа.

Очевидно Г. Сенкевич, как и Б. Прус, обращается к литературному изображению Рима эпохи Нерона для того, чтобы показать – старый мир рушится. Этот мир исчерпал себя.

Эпоха Нерона, к которой обратился Г. Сенкевич, давала ему богатый материал для воплощения своего замысла. Сенкевич изучил описываемый период. Для осуществления его замысла огромную роль сыграли античные авторы, труды которых были изучены Сенкевичем, и произведения которых он высоко ценил.

Репрессии Нерона достигли небывалых размеров. Император нарушал все существующие приличия. Нерон оставил все свои дела и больше года выступал в Греции. Когда он вернулся, ситуация была неуправляема.

Знаменательно то, что обоих писателей интересуют времена смуты.

Сенкевич описывает взбунтовавшихся преторианцев, Прус – народное восстание против касты жрецов.

Показывая политическую жизнь времен Рамсеса и Нерона, писатели, уходя в прошлое, думали о будущем своей родины.

Значение романов «Фараон» и «Камо грядеши» в развитии польского исторического романа состоит в том, что в них впервые в истории польской литературы на таком высоком художественном уровне, с использованием доступных авторам научных знаний о прошлом были представлены в живых образах социальные проблемы далекой эпохи. Все это имеет огромное значение для понимания современности, в которой жили и творили Сенкевич и Прус.

Типология двух этих романов содержит в себе сложный спектр развития. Исходной, изначальной его степенью является общечеловеческий фактор.

Романы, созданные Сенкевичем и Прусом, являются сложными и многозначными. На типологию «Камо грядеши» и «Фараона» во многом повлиял временной фактор. Они создавались не только в одну эпоху, а с разницей всего в один год.

Перед художниками стояли очень близкие творческие задачи идейно-художественного плана. Если к этому еще добавить, что Сенкевич и Прус стояли на довольно близкой друг другу идейно-эстетической позиции, то многое станет ясным для сравнительной характеристики романов «Камо грядеши» и «Фараон».

Обращение к сходным художественным задачам при определенной близости методов художественного исследования и исторических эпох порождает явление, известное под названием типологической общности. Изучение этой общности дает возможность рассмотреть каждую национальную литературу и ее писателей как часть мирового общеисторического и общелитературного процесса.

Литература:

1. В. Prus. Poradnik bibliograficzny, Waksz, 1962.
2. Болеслав Прус. Роман "Фараон". М., 1988.
3. Горский И.К. Исторический роман Сенкевича. М., 1966.
4. Е. Цыбенко. Реализм творчества Б. Пруса. М., 1975.
5. История польской литературы. т. 1-2, М., 1968-69.
6. П. Вербицкий. Б. Прус, Харьков, 1967.
7. Сенкевич Г. Собр. соч. в 9-ти тт., М., 1983.

Eldino Tsereteli

*The novel of Boleslav Prus "Pharaoh" and
the novel of Genrik Senkevich "Kamo Griadesh"
(comparative and typological analysis)*

Summary

The article touches upon some novels of the Polish writers B. Prus and G. Senkevich, considering them in the comparative and typological aspects.

As a typological division unit novels of two masters of Polish word are reviewed in this work.

The author of the article got interested in the hard-to-reach, but in reality possible contradiction of the writers' works, in their similarities and difference that seem, at first sight, far-standing. Such works are "Pharaoh" of B. Prus and "Kamo Griadesh" of Genrik Senkevich.

During analysis the author was guided by the regulations of complexity of comparison, individuality and generalization in the literary process. Peculiarities of these authors don't exclude similar principles and tendencies.

Both authors approached the same aim wending different ways. The importance of the novels of B. Prus and G. Senkevich is in their development.

The analysis has shown us that Prus and Senkevich are unified by peculiarities of description.

Typology of the classic style and its essence is predetermined by different reasons. These reasons are hidden in the most complicated and long lasting history of the Polish people, who proved to face the problem of self-preservation.

ელდინო წერეთელი

ბოლესლავ პრუსის „ფარაონი“ და გენრიკ სენკევიჩის „ვიდრე ჰხვალ“
(შედარებით-ტიპოლოგიური ანალიზი)

რეზიუმე

სტატიაში განიხილება პოლონელი მწერლების ბ. პრუსის და გ. სენკევიჩის რომანები შედარებით-ტიპოლოგიურ ასპექტში.

ტიპოლოგიური დაყოფის ერთეულად აღებულია მხატვრული სიტყვის პოლონური ლიტერატურის ორი დიდოსტატის ბ. პრუსის და გ. სენკევიჩის რომანები.

ნაშრომის ავტორი დაინტერესდა დიდი მწერლების შემოქმედების ძნელადმოსახელთებული, მაგრამ რეალურად შესაძლებელი დაპირისპირებით, მსგავსება-განსხვავებით ერთი შეხედვით თითქოს ერთმანეთისაგან შორს მდგომი ნაწარმოებებისა, როგორცაა ბ. პრუსის „ფარაონი“ და გ. სენკევიჩის „კამო გრიადეში“.

ანალიზისას ავტორი ხელმძღვანელობდა დებულებით ლიტერატურულ პროცესში ინდივიდუალურისა და ზოგადის შეფარდების სირთულის შესახებ. შემოქმედთა თავისებურება არ გამორიცხავს მათ ნაწარმოებებში მსგავს საწყისებსა და ტენდენციებს.

ორივე შემოქმედი ერთი და იგივე მიზნისკენ განსხვავებული გზებით მიდიოდა.

ანალიზმა გვიჩვენა, რომ პრუსსა და სენკევიჩს აერთიანებს აღწერის სპეციფიკის კლასიკური სტილის ტიპოლოგია. ტრაგიკული არსი გაპირობებულია სხვადასხვა მიზეზით. ეს მიზეზი იმალება ურთულეს და ხანგრძლივ ისტორიაში პოლონელი ხალხისა, რომელიც თვითგადარჩენის რთული პრობლემის წინაშე აღმოჩნდა.

Мака Качарава

(Грузия)

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ, ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ, СЕМАСИОЛОГИЧЕСКИЙ И СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ ДЕЗАББРЕВИАЦИИ

В статье рассматривается семантическое явление дезаббревиации, возникшее в русском языке на рубеже XIX-XX веков почти одновременно с появлением нового способа словообразования - аббревиацией и выступающее своеобразной реакцией разговорно-речевой стихии на необычность нового типа слов в языке. Анализируются психологические, культурологические, семасиологические, семантические механизмы дезаббревиатурных форм в современном дискурсе. Предлагается типология дезаббревиатурных образований (регрессивная и людическая), их характеристика и группы дезаббревиатурных образований.

Процессы дезаббревиации в русском языке стали объектом фиксации и наблюдения почти одновременно со временем их появления - в начале XX века. Противоположное явление - дезаббревиация - до сих пор находится на периферии внимания лингвистов. Несколько фактов этого языкового феномена упоминалось в монографии «Русский язык и советское общество» в небольшом разделе Д. И. Алексеева, посвященном лексикализации графических сокращений, но это был лишь единичный случай (8). В последнее время лингвисты вновь заинтересовались этой проблемой. Дезаббревиацию как языковой феномен описал А. Ф. Журавлев и предложил классификацию семантических процессов, связанных с данным явлением. А. Ф. Журавлев рассматривал дезаббревиацию в контексте «вторичного фразообразования», расчлняя его на а) фразопреобразование, б) дезаббревиацию (4).

В современной лингвистической литературе еще нет устоявшегося и принятого термина для обозначения явления и именуют его по-разному: дезаббревиация (деаббревиация), условное раскодирование, ложные расшифровки, «эвфемистически насмешливое раскрытие аббревиатуры. (3). Примечательно, что описания этого процесса нет ни в одном учебном, справочном или монографическом издании. Отсутствие систематизированного описания этого явления объясняется несколькими причинами: 1) языковой материал вторичен по отношению к своему источнику-прототипу; 2) объем его не столь велик; 3) существует известная трудность фиксации и сбора такого материала в силу специфики его употребления; 4) он имеет маргинальный характер; 5) носит внутренне неорганизованный, стихийный, окказиональный характер. Поэтому этот феномен относят либо к народной этимологии, либо к сфере языковой игры, но это не так. Наличие таких примеров свидетельствует о том, что живое языковое творчество народа не останавливалось и не останавливается перед аббревиатурами, превращая их в шутливую, ироничную, вторичную номинацию с трансформированной внутренней формой. Именно в этом ракурсе лингвисты смотрели на случай дезаббревиации, иногда приводя их в

Электронный фонд
библиотечных документов

качестве примера языковой игры, каламбура. Действительно, таких форм в языке не так много (около полутора сотен примеров) (5).

Необходимо ответить на следующие вопросы: каков статус «раскодированных» аббревиатур в языке, на каком языковом ярусе они находятся, встречаются ли сейчас случаи «раскодирования», каковы механизмы и мотивы появления таких форм (культурные, семантические, психологические и т.д.).

Перейдем к рассмотрению разрядов дезаббревиации. Существуют два разряда-регрессивный и людический.

Регрессивная аббревиация - раскодирование аббревиатур в обратном направлении (т.е. мотивировке исходным словосочетанием). Такой тип дезаббревиации встречается в книжном или нейтральном стилях языка, но крайне важен с точки зрения стабильности языкового развития и преемственности, служа наиболее мягким механизмом, «амортизирующим» последствия мутаций (политических, идеологических, социальных) в обществе (всего найдено два примера). Однако, пожалуй, этот тип дезаббревиации является самым распространенным и разработанным в семантическом механизме аббревиатурного раскодирования в современном дискурсе. Цель такой дезаббревиатуры - в некодифицированном разговорном языке «занизить» высокий официальный ранг аббревиатуры, превратив ее в смеховую «игрушку». Таким образом, именно игровое начало является исходной посылкой. Такого типа дезаббревиация называется людической (от лат. *ludus* - «игра»).

Перечислим тематические группы аббревиатур в современном русском языке, испытывающие наибольшее влияние процессов людического раскодирования.

1. Названия политических партий, движений: ЛДПР «Либерально-Демократическая партия России» → «люблю дурачить простых ребят», КПСС «Коммунистическая партия Советского Союза», имеет разные варианты интерпретации → «капиталистическая партия Советского Союза», «коммунисты продали советскую систему», «Коммунисты против Сахарова, Солженицына», «Кто пойдет сдавать стеклотару» и т.д. Это по известной причине является самой старой и освоенной. Наличие многих политических партий и свобода выражения своего отношения к той или иной группе, движению, блоку в наши дни делают такой механизм раскодирования популярным элементом языковой полемики и манипуляции, эффективным приемом дискредитации политического соперника (противника).

2. Аббревиатуры, обозначающие социально-политические и экономические явления жизни: СНГ «Содружество Независимых Государств» → «сбылись надежды Гитлера», или «спаси нас Господи», или «Сборище ненормальных государств» (у последнего примера даже есть автор- генерал А. Лебедь), «союз нищих и голодных»; ГИБДД «Госинспекция безопасности дорожного движения» → «гони инспектору бабки (и) двигай дальше», «господа и бандиты-дайте денег; НАТО «военно-политический блок» (от англ. North Atlantic Treaty Organisation) → «НАТО бомбу, на се бомбу», «ништяк-Америке, трындец-остальным». В данном случае объектом иронии становятся наименования политических организаций, имеющих в массовом сознании негативные ассоциации (напр. НАТО и др.). В любом случае «приписывание» им второго значения призвано либо «низвергнуть» их с

недоступного пьедестала, либо раскрыть, обнаружить их подлинное лицо», «срвать маску», «личину».

3. Место работы, учебы, предприятий: РИИИ «Рос.институт истории искусств» → «Рос. институт испуганной интеллигенции»; МИНЯ «Московский институт новых языков» → «мы изучаем не тот язык», МГТУ «Моск. гос. тех. университет» → «мы готовы тут умереть» или «мы готовим тут уродов», МГПИ «Моск. гос. пед институт» → «Московский государственный поющий институт» (его окончили многие известные барды, в том числе Ю. Визбор). Деабревиация в таком случае является одним их компонентов студенческого (профессионального) жаргона и, в частности, такого популярного семантического (психологического) механизма, как стебово-ироничное отношение к своей учебной деятельности, официальным органам и даже вообще к миру. Цель их одна - достичь языковой экспрессии, эпатажа окружающих, высмеять «высокое и святое».

4. Учебные предметы, изучаемые дисциплины: ОБЖ «Основы безопасности жизнедеятельности» → «общество беременных женщин»; СПИД «синдром приобретенного иммунного дефицита» → «социально-политическая история XX века» или «Совет При Директоре». В этом случае предметом иронии становятся либо «страшные» денотаты типа СПИД (образ, создаваемый масс-медиа, иногда превращается в навязчивый штамп и подвергается пародированию), либо неблагозвучные аббревиатуры, маскирующие за внешней аббревиатурной серьезностью какое-либо несложное или повседневное содержание (ОБЖ) и др.

5. Названия культурно-просветительских учреждений, спортивных клубов, телеканалов, развлекательных программ: ДК «Дом культуры» → «дойная корова» (автор Е. А. Земская) (6); КВН «Клуб веселых и находчивых» → «клево, весело, незабываемо»; НТВ «Независимое телевидение» → «Не твое, Вова (намек на действия В. Путина в отношении этой телекомпании); ЦСКА «Центральный спортивный клуб армии» → «центральный спортивный клуб Абрамовича».

6. Профессии: ГЭС «гидроэлектростанция» → «ГидроЭлектроСварщик». Эти деабревиатуры нечастотны. Источником пародии является высмеивание идей гигантизма (в данном случае в массовом сознании живет устойчивая ассоциация, связанная с представлением о ГЭС как гигантском массивном сооружении, требующем колоссальных физических, технических затрат для строительства).

7. Оружие, боеприпасы : ВНОС «Воздушное наблюдение, оповещение и связь» → «выпил, наелся, опять спит» (еще во время 2 мировой войны); БФ «Балтийский флот» → «бывший флот», ТФ «Тихоокеанский флот» → «тоже флот». Очевидно, здесь мотивом деабревиации выступает либо криптолалия (в военных условиях), либо (в мирной обстановке) грубоватая армейская фамильярность (дисфемизация, кокофемизация) с целью «занизить», «приручить», «одомашнить» денотаты, ввести их в солдатское корпоративное солдатское сообщество в качестве полноправных членов, над которыми можно подшутить, подсмеяться или подтрунить.

8. Помещения: КПД «Коэффициент полезного действия» → «комната полезного действия» (о туалете). Ирония является языковой реакцией на наиболее часто повторяемые или заезженные, избитые от повторения аббревиатуры с целью обновления их внутренней формы.

9. Обозначение ситуаций (обычно экстремальных, нестандартных), «чрезвычайное происшествие» → «частная практика» (в речи медиков) или «четвертая полоса» (у журналистов (последнее отмечено Е. А. Земской [6]). Такой тип деаббревиации можно объяснить стремлением к языковой экономии наиболее частотных понятий (в профессиональном языке).

10. Человек (внешность, поведение, характер): ДВП «древесноволокнистая плита» → «доска временного пользования» (о худой, плоскогрудой женщине-обычно легкого поведения), ОРЗ «острое респираторное заболевание» → «очень резко завязал» (прекратить пить). Пародия является реакцией на новые товары (вещи) массового пользования (обычно низкого качества или наукоподобные номинации привычных для человека реалий).

11. Названия машин, препаратов, механизмов: РДС «реактивный двигатель специальный» → «Россия делает сама»; БМВ «русская транскрипция автомарки», ВМВ-«бандитская машина воров» или «без машины веселей». Цель деаббревиации-«упростить» привычные или даже престижные, но громоздкие аббревиатуры применительно к своей аксиологической шкале.

Если аббревиация относится к вторичной номинации (первичными являются словосочетания), легшие в основу аббревиатуры, то интересно, что происходит во время людической деаббревиации. Примеры показывают, что во время людического раскодирования протекают более сложные семантические процессы. Если рассматривать их с точки зрения номинации, то часть деаббревиатурных раскодировок являются словосочетаниями (КПСС, КГБ, СНГ, МИСИ, БГУ, ОБЖ и др.), однако чаще встречаются полупредикативные словосочетания типа НАТО, НТВ и др.), или предикативные словосочетания, предложения (КПСС, СНГ, ЦУМ, ГИБДД, МИНЯ, ВУЗ, ГПТУ и др.). В любом случае ведущей является не номинативная функция, а функция характеристики.

Деаббревиатурное раскодирование относится к продуктам речевой деятельности и возникает как знак вторичной номинации.

Причин и мотивов людической деаббревиации как наиболее развитой и разветвленной в некодифицированном языке может быть несколько, и все они взаимосвязаны друг с другом. В этом процессе задействованы следующие механизмы: **психологический, культурологический, семасиологический, семантический.**

Психологическим механизмом появления раскодированных форм является стремление индивида (группы, социума) снять напряжение, стресс, избежать психического и языкового дискомфорта, выйти за рамки ограничений, которые накладывает на поведение социум или господствующая идеология и предписанные ею социальные и политические нормы. Именно таким образом феномен языкового каламбура психолог З. Фрейд интерпретировал в работе «Остроумие и его отношение к бессознательному» (1905), полагая, что за каламбурами и шутками скрывается невытесненный, незамещенный, непреодоленный страх. На этом основании З. Фрейд считал шутку древнейшим архаическим элементом табу, ибо в шутке содержится насмешка, предостережение или даже угроза табуизированному предмету (объекту). Аббревиатуры, действительно, скрывают, табуизируют некие сущности от субъекта за нагромождением звуков и тем самым отдалают,

«отчуждают» его от искомого предмета. Растабуирование (в данном случае дезаббревиация) призвано приблизить, вновь «вернуть» говорящего субъекта к скрываемому (скрытому и скрытному) объекту, однако уже не с «лицевой», а с «изнаночной» части. В терминах А. Вежбицкой можно говорить о «языковой самообороне», состоящей «в изобретении способов выражения (имеющих более или менее постоянную форму) для тех эмоций, отношений и идей, которые не могут открыто выражаться в условиях жесткого политического контроля жизни страны» (1).

Культурологическим механизмом каламбура служит, по-видимому, прием карнавализации, переименования, «снижения» (тем самым «принижения»), осмеяния высоких принципов, понятий, идей. Этот механизм был глубоко и всесторонне проанализирован М. М. Бахтиным в книге «Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья».(1965). Исходным принципом, смысловой посылкой карнавала и карнализации как его движущего механизма является смешение «верха» и «низа», их смысловое и идеологическое «переворачивание», «пореодевание», низведение сакральных сущностей до уровня обычного человека. Близость позиций М. Бахтина и З. Фрейда в интерпретации каламбура несомненна: у Фрейда шутка -это преодоление табу, у Бахтина карнавал-это «снижение» или даже «ниспровержение» предмета сакрального мира.

Семасиологический механизм дезаббревиации заключается в возможности намеренного разрыва смысловой связи между планом содержания и планом выражения. В отличие от аббревиации, дезаббревиация - своеобразный способ «борьбы» с непривычным языковым материалом, который заключается в возможности реноминации (демотивации). Дезаббревиацию можно считать одним из конкретных проявлений динамического соотношения плана выражения и плана содержания. Об этом писал С. И. Карцевский в работе «Об асимметричном дуализме языкового знака» (7). Имеется также мнение современного исследователя: «В процессе развития и функционирования языка постоянно происходят реноминации. Реноминация - это изменение соотношенности между элементами планов выражения и планов содержания, имеет место при переходе от одного языкового состояния или языка к другому: в историческом развитии языка, при переводе или сопоставлении языков при литературном творчестве и формировании вариантов языка, социолектов и языковых стилей» (2).

Семантическим механизмом дезаббревиации является нарушение и разрушение связи денотата и сигнификата при следующих возможных вариантах денотата:1) денотат сохраняется (например, название партии, социально-общественных институтов, вторичное же значение прагматически «переворачивает» денотат в сознании человека, меняет знаки с «плюса» на «минус»); денотат смещается в иную смысловую область. Ясно, что в первом случае элемент языкового творчества, языковой игры намного мощнее и интенсивнее, чем во втором случае, который при деноминации не требует большой мыслительной работы.

Таким образом, процессы людической аббревиации в современном дискурсе предстают сложным клубком психолингвистических, социолингвистических и языковых механизмов, детерминированных как когнитивными структурами языковой компетенции, так и внеязыковыми факторами.

Людическая деаббревиация легко подвержена социально-политическому влиянию. Таким образом, нужно говорить об эластичности процесса людической деаббревиации, конечным результатом которого будет сосуществование в языковом пространстве различных интерпретаций. Приведем другие примеры раскодировки СССР → «сидит Сталин среди развалин»; ООН → «органы охраны народа». Такая форма раскодировок полностью дискредитирует, развенчивает официальную аббревиатуру, показывает ее условность и способствует не только мгновенному возникновению, но и быстрому умиранию таких шуточных деаббревиатурных номинаций. Механизм деаббревиации оказывает влияние и на другие области сокращения слов. Появляются намеренные стяжения, когда «скрывается» аббревиатура, и в то же время для непосвященного выступают как обычные слова. Напр., *шок* (состояние испуга или радости) и намеренное сокращение *шок* (от шоколад) с дополнительной псевдоаббревиацией «шоколад отличного качества» (это стало брэндом шоколадной фабрики «Россия»); местоимение *все* стало обозначать партию ВСЕ и стало расшифровываться как («возрождение, сила, единство»). Такая двойная маскировка - новое явление в русском семантическом словообразовании.

Людической деаббревиации можно дать следующую лингвистическую дефиницию: это способ семантического словообразования (семантической деривации), в ходе и в результате которого рождается новая, индивидуальная или окказиональная мотивировка аббревиатуры в пределах старой (звуковой, графической) формы с целью каламбура, иронии, языковой игры.

Таким образом, можно отчетливо видеть значительное расширение процессов деаббревиации в русском речевом дискурсе современного периода: от маргинальных групп, социолектов (парт. ячейки, лагерный закрытый мир)- до общего употребления. Изменилась и функция таких форм: табуистический принцип сменился чисто игровым, перейдя во власть смехового мира, от эвфемизации - к своей противоположности, дисфемизации.

Аббревиация и деаббревиация всегда шли рука об руку в языке, составляя диалектичекую оппозицию двух процессов: словообразовательной номинации (семасиологический аспект) и деноминации (ономазиологический аспект).

Итак, деаббревиация имеет две разновидности: **регрессивную и людическую**. **Регрессивная** представляет собой механизм газетно-публицистического дискурса и нацелена на обновление внутренней формы аббревиатуры в стилистических или прагматических целях. Такой тип деаббревиации является принадлежностью книжных стилей русского языка и связан с поддержанием стабильности языковой системы.

Людическая деаббревиация направлена на коренное преобразование референциальных связей аббревиатуры; этот тип деаббревиации по своей интенции противоположен регрессивной, поскольку ориентирован на смещение привычных референциальных связей и радикальное преобразование сигнификата. Людическая деаббревиация представляет вторичное лингвистическое явление, служа лишь «тенью» аббревиации, поэтому она не считалась самостоятельной областью описания. Однако, сейчас ясно, что перед нами новый лингвистический объект: это языковые единицы, существующие в речевом (некодифицированном употреблении).

ЭЛН 0101033
0101033

Специфика данного объекта в том, что дезаббревиатуры не существуют автономно, но появляются в речевой деятельности в процессе коммуникации с заданной (ироничной) целью. Дезаббревиатурные образования не первичны, а вторичны, ибо их статус поддерживается только наличием в языковом континууме аббревиатур, послуживших источником этой вторичной номинации (деноминации). Дезаббревиатуры представляют собой своеобразные «эхо-слова» с особыми функционально-семантическими и прагматическими свойствами (языковая игра, пародия, травестирование).

Резюмируя сказанное, мы пришли к выводу, что дезаббревиация-языковой феномен в русском языке, возникший и мощно развившийся в XX веке. Возникнув в первые десятилетия XX века (известны лишь единичные примеры) в замкнутых социально-политических (полу) нелегальных группах с целью табуирования, на рубеже XX-XXI вв. дезаббревиация представляет собой достаточно развитый и разработанный семантический механизм, принятый и усвоенный в русском языковом и культурно-ментальном пространстве и едва ли найдется сила, которая может этот процесс остановить.

Литература:

1. Вежбицка А. Антитоталитарный язык в Польше: механизмы языковой самообороны. ВЯ, 1993, №4.
2. Гак В. Г. Языковые преобразования. М., 1998.
3. Ермакова О. П., Земская Е. А., Р. И. Розанова. Слова, с которыми мы все встречались. Толковый словарь русского общего жаргона (под руковод. Р. И. Розановой). М., 1999.
4. Журавлев А. Ф. Технические возможности русского языка в области предметной номинации. Способы номинации в современном русском языке. М., 1982.
5. Зеленин А. В. Дезаббревиация в русском языке. ВЯ, 2005, №1.
6. Земская Е. А. Словообразование как деятельность. М., 1982.
7. Карцевский С. Об ассиметричном дуализме языкового знака. В. А. Звегинцев. История языкознания в очерках и извлечениях. ч.2. М., 1965.
8. Русский язык и советское общество. Словообразование современного русского литературного языка. М., 1968.

Maka Kacharava

Psychological, cultural, semasiological and semantical aspects of disabbreviations

Summary

Disabbreviation is a linguistic phenomenon in the Russian language that originated and developed at the beginning of XXth century. It appeared in exclusive social and political, half-legal groups in order to be tabooed. The process of disabbreviation presents quite a mature and worked out mechanism that has been adopted into the Russian linguistic, cultural and mental sphere and nothing can stop this process.

We can clearly notice the significant extension of the process of disabbreviation in the modern Russian spoken discourse, including marginal groups, socialekts and general usage. The function of such forms has also changed: the taboo principle changed into the playing principle presented by the world of laughter or from euphemisation into, its opposite, disef euphemisation.

მაკა კაჭარავა

*დეზაბრევიაციის კულტუროლოგიური, ფსიქოლოგიური,
სემასიოლოგიური და სემანტიკური ასპექტები*

რეზიუმე

დეზაბრევიაცია არის ენობრივი ფენომენი რუსულ ენაში, რომელიც წარმოიშვა და აქტიურად განვითარდა XX საუკუნეში. თავიდან იგი წარმოიშვა XX საუკუნის პირველ ათწლეულში და გავრცელებული იყო ძალიან ვიწრო სოციალურ-პოლიტიკურ არაღებულ ან ნახევრად არაღებულ ჯგუფებში ტაბუირების მიზნით. ხოლო XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე დეზაბრევიაცია უკვე წარმოადგენს საკმაოდ განვითარებულ და დამუშავებულ სემანტიკურ მექანიზმს, რომელიც მიღებულ და ათვისებულ იქნა რუსულ ენობრივ და კულტურულ-მენტალურ სივრცეში. არ არსებობს ძალა, რომელიც ამ პროცესს შეაჩერებს.

თვალნათლივ ჩანს დეზაბრევიაციის პროცესების მნიშვნელოვანი გაფართოება თანამედროვეობის რუსულ სამეტყველო დისკურსში, კერძოდ, მარგინალური ჯგუფებიდან, სოციოლექტებიდან (პარტიული უჯრედები, დახშული საპატიმრო სამყარო) – ზოგად გამოყენებამდე. შეიცვალა აგრეთვე ასეთი ფორმების ფუნქცია: ტაბუისტური პრინციპი ჩანაცვალა წმინდა სათამაშო პრინციპმა, რომელიც გადავიდა სიცილის სამყაროში, ევფემიზაციიდან მისი საპირისპირო მხარის მიმართულებით.

მაია მარლანია
(საქართველო)

„კარგისა“ და „ცუდის“ კატეგორიისათვის გაზეთის ენაში

განსხვავებულია სხვადასხვა გაზეთის გამოხმაურება ერთსა და იმავე მოვლენაზე. დაკვირვებამ ცხადყო, რომ პრესაში სიახლეებზე სხვადასხვაგვარი გამოძახილი განსაკუთრებით დამახასიათებელია ბრიტანული მედიისათვის. ეს აიხსნება ბროდშიტების – ხარისხიანი, ავტორიტეტული (**Broadsheets or Quality Papers**) და ტაბლოიდების – პოპულარული, ვულგარული (**Tabloids or Popular Papers**) პრესის არსებობით და მათი მკაფიო გამიჯვნით. ბრიტანული პრესის ასეთი მრავალფეროვნება, ცალკეული ნომრის ჟანრობრივი მრავალსახეობა შეიძლება აიხსნას ადრესანტისა (ენის ექსპრესიული ფუნქცია) და ადრესატის (ენის დირექტიული ფუნქცია) ფაქტორების ზემოქმედებით. საყურადღებოა ერთი და იმავე მოვლენის რადიკალურად განსხვავებულად გაშუქება სხვადასხვა გაზეთში და შესაბამისად, ტექსტების გამორჩეული ლინგვოსტილისტური თუ გრაფიკულ-ექსპრესიული აგება:

Quake Village buries its lots children

As aftershocks continued to shift the earth beneath their feet, the people of the devastated farming village of San Giuliano di Puglia buried 26 of their children, an entire class of six-year-olds killed when an earthquake reduced their primary school to rubble.

(The Guardian, Nov 4, 2002)

Village With no 6-year-olds

Villagers in this close-knit southern Italian Community last night wept for their six-year-olds, all of whom perished in last week's earthquake. "It has ripped our heart out", said one elderly woman. We have lost a generation of our little ones".

(The Daily Express, Nov. 4, 2002)

რაც შეეხება ქართულ პრესას, იგი განსხვავდება შინაარსობრივი და პოზიციური თვალსაზრისით. ტექსტის აგება და ლინგვოსტილისტური თუ პრაგმატული ზერხების გამოყენება ამა თუ იმ გაზეთში ჯერჯერობით მკვეთრად არ გამოირჩევა სხვათაგან, რადგან ქართულ პრესაში არ შეიმჩნევა გაზეთების ისეთი გამოკვეთილი დეფერენციაცია ხარისხიან და პოპულარულ პრესად, როგორც ეს ბრიტანეთშია (2).

როდესაც ქართული პრესის თანამედროვე ვითარებაზე ვმსჯელობთ, არ უნდა დაგვავიწყდეს ის ფაქტი, რომ ჩვენშიც გაზეთს (და შესაბამისად საგაზეთო ენას) ძალიან დიდი ტრადიციები აქვს.

მ. ტაბიძე მიუთითებს, რომ „ქართული პერიოდიკის ისტორია მეცხრამეტე საუკუნიდან იწყება, პრაგმონიმთა სათანადო ჯგუფი ორი ათასზე მეტ ერთეულს ითვლის ამათგან ზოგი თუ პრესის სპეციფიკური დანიშნულების ამსახველია და, ამდენად, საერთოა სხვადასხვა დროისა და ქვეყნის პერიოდიკისათვის (*Известия, Петербургские*

ведомости, Кавказский вестник, ტფილისის უწყებანი, ცნობის ფურცელი...), გაზეთი „საქართველო“ და ერთი შეხედვით მოულოდნელი სახელწოდებებიც (სუსხი, იალქანი, ფასკუნჯი, ხაჩიკლი, კლდე...)... პირველი ქართული გაზეთიდან (საქართველოს გაზეთი, 1819) დღემდე ქართულმა საგაზეთო ენამ დიდი გზა გაიარა.“ ამავე ავტორთან აღნიშნულია, რომ სარწმუნო ჩანს ზ.ჭიჭინაძის ცნობა, რომლის მიხედვითაც 1763-87 წლებში საქართველოში გამოდიოდა „საქართველოს გაზეთის“ წინამორბედი. ეს იყო „ბრძანება და უწყება“, რომელსაც შემდეგ თურმე „ლეპორტის“ სახელწოდებით უშვებდნენ (4, 342-343)

ყურადღებას იმსახურებს თავად ტერმინ „მასმედიაში“ მოთავსებული ჟანრული და დარგობრივი მრავალფეროვნება. მაგალითად, ჟურნალი გაზეთთან შედარებით ხანგრძლივი ინტერვალებით გამოდის, მას უფრო სტაბილური და მომზადებული მკითხველიც ჰყავს, ვიდრე გაზეთს. ჟურნალში მოთავსებული მასალის შეფასებისას სტატიის (ამა თუ იმ ინფორმაციის) ავტორს საშუალება აქვს გამოიყენოს ვრცელი მსჯელობა, თანდათან შეიყვანოს მკითხველი პრობლემის არსში და თანამიმდევრულად დაამტკიცოს სასურველი დებულება ან გააბათილოს სხვის მიერ დასაბუთებული მსჯელობა. ასეთ შემთხვევებში მან შესაძლოა თამამად გამოიყენოს ვრცელი ციტატები სადისკუსიო საკითხთან დაკავშირებული ადრინდელი პუბლიკაციებიდან, გამოიყენოს შეფასებითი ფრაზები ან ლექსებები.

გაზეთის მიერ თემის არჩევაში უკვე ჩანს შეფასება. გაზეთი კომუნიკაციის საინტერესო ნიმუშია. იგი არ წარმოადგენს მარტო ინფორმატორს ან გამართობს. იგი ანალიტიკური მოვლენაცაა და მასალის შეფასებას ახორციელებს, ეს შეფასება კი ელვის სისწრაფით მიდის უფართოეს მასებამდე და მართავს მის დამოკიდებულებას შეფასებული ფაქტისადმი.

შეფასების გამოხატვის მძლავრ საშუალებას ლექსიკა წარმოადგენს. ლექსიკასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია გავარჩიოთ ექსპლიციტური (სიტყვის დენოტაციური მნიშვნელობა) და იმპლიციტური (სიტყვას გააჩნია ერთი ან რამდენიმე კონოტაცია – ექსპრესიული, ემოციური, შეფასებითი, სტილისტური) შეფასება. ბრიტანულ გაზეთში შეფასების გამოხატვის ორივე ხერხს მიმართავენ. ინფორმაციულ ჟანრებში ხარისხიანი გაზეთები (Quality Papers or Broadshhets) შეფასებას ძირითადად ფრთხილად, იმპლიციტურად (შენიღბულად, ირიბულად) გამოხატავენ. ამ გაზეთების ჟურნალისტები ოფიციალურ ენას იყენებენ, ცნობისმოყვარეობას აღვიძებენ ადრესატში და უფლებას უტოვებენ მას გააანალიზოს და აღიქვას მოწოდებული ინფორმაცია. აქ სტილი ნეიტრალურია, იმპერსონალური.

ტაბლოიდები ანუ პოპულარული გაზეთები (Popular Papers or Tabloids) კი ყველა ჟანრის ტექსტში მამართავენ შეფასების ექსპლიციტურ, პირდაპირ ხერხს. ჟურნალისტი ინფორმაციის გადაცემისას იყენებს სალიტერატურო ენის დაბალი სტილის ლექსიკას, ანუ არაოფიციალურ ენას (კოლოკვიალიზმები – სასაუბრო ლექსიკა, ჟარგონიზმები, სლენგი, კლიშეები), ანუ გაზეთი ემსგავსება სასაუბრო ზეპირმეტყველებას, რომელიც გასაგებია ნებისმიერი მკითხველისათვის. თუმცა, სალაპარაკო ელემენტების შემოჭრა მეტ-ნაკლებად ხარისხიან გაზეთებზეც ვრცელდება.

მასმედია ჩვენს დროში იმდენად დიდ გავლენას ახდენს საზოგადოებაზე, რომ ძნელიც კია მასმედიის ენისა და ჩვეულებრივი სასაუბრო მეტყველების გამოჯვნა ერთმანეთისაგან: გაზეთი წერს ისე, როგორც ლაპარაკობენ ადამიანები და ადამიანები ლაპარაკობენ ისე, როგორც წერს გაზეთი.

კობენ ისე, როგორც წერს გაზეთი. ეს აფორიზმის მსგავსი გამოთქმა, ვფიქრობთ, საუკეთესოდ გამოხატავს საქმის ვითარებას. მედია განაპირობებს თანამედროვე აღმნიშვნის სამეტყველო ლექსიკას, მაგრამ, ცხადია, ამ ფაქტს დადებით შეფასებას ვერ მივცემთ, პირიქით, შემაშფოთებლადაც მიგვაჩნია პრესის ენის ასეთი წამლექავი გავლენა საზოგადოებაზე; რადგან: ა) მასმედია თავისუფალია (რაც შესანიშნავია!), მაგრამ ზოგჯერ ეს თავისუფლება ენობრივ თავაშვებულობადაც იქცევა ხოლმე; ბ) მასმედია საყოველთაოა, ეს კი გულისხმობს მის გავლენას ნებისმიერი ასაკის, ნებისმიერი სქესისა და მისწრაფებების მკითხველსა თუ მსმენელზე; გ) მასმედიაში ხშირად წარმატებულია „მარიფათიანი“, მოხერხებული ჟურნალისტი, რომელიც ზოგჯერ ენობრივი ალღოს ნაკლებობას ძლიერი შთაბეჭდილების ხარჯზე ფარავს.

ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც ასრულებენ შემფასებლურ ფუნქციას, კვლიდება მეტყველების სხვადასხვა ნაწილში. ყველაზე ნათლად კი „კარვისა“ და „ცულის“ კატეგორია გამოიხატება ზედსართავი სახელით, სადაც შეფასება +/- ნიშნით არის ან თვით სიტყვის სემანტიკაში ან ხდება მისი რეალიზაცია კონტექსტში, კომუნიკაციის კონკრეტულ აქტში (1).

ქართული პერიოდიკა შეფასებითობის გადმოსაცემად აქტიურად იყენებს საკუთარ სახელთა განზოგადების ხერხსაც. „სიმბოლურ საკუთარ სახელთა მოხმობა ხდება მაშინ, როდესაც სურთ რეალურ საკუთარსახელიან ობიექტთა „შენიღბვა“, სიმბოლოთი აღნიშვნა. ამის საჭიროება კი მაშინ ჩნდება, როდესაც რეალური საკუთარი სახელი მეტისმეტად მეტყველია (მაგ., ჩრდილოეთი + რუსეთის იმპერია)“ აპელაციაციის გზაზე საკუთარი სახელები რამდენიმე საფეხურს გაივლიან: საკუთარი სახელი, მართალია, კერძობითი ხასიათისაა, მაგრამ ერთადერთი საგნის აღმნიშვნელად, თუნდაც სახელთა დამთხვევის შესაძლებლობის გამო, იშვიათად გვევლინება. როდესაც ონიმის გადააზრება იწყება, ჯერ ხდება მისი ინდივიდუალიზაცია, ერთადერთი საგნის აღმნიშვნელად გადაქცევა, შემდეგ მისი დატვირთვა სახელდების ობიექტთან დაკავშირებული ინფორმაციით (ოკაზიური, მხოლოდ გარკვეულ სიტუაციასთან დაკავშირებული ცნობები, ისტორიული მასალა, ექსტრა-ლინგვისტური მხარე...), ბოლოს კი – საზოგადო სახელად ჩამოყალიბება, გაფორმება.“ (3, 235). ამ მსჯელობით შეიძლება აიხნას თანამედროვე ქართული მედიის ისეთი ყბადალებული სათაურები, როგორიცაა „დარდუბალა“ და დარდუბალელი, სოროსელი, შევარდნადისტები და სხვ.

საგაზეთო მასალაზე ჩატარებულმა კვლევამ დაგვანახა, რომ ბრიტანული პრესა, განსაკუთრებით, ხარისხიანი გაზეთები თავისი ხანგრძლივი დემოკრატიული ტრადიციებით და სიტყვის თავისუფლების ევროპული ღირებულებებით მეტად ესწრაფვის ნეიტრალურობასა და ობიექტურობის შთაბეჭდილების შექმნას, ვიდრე ქართული პერიოდიკა, სადაც სიტყვის თავისუფლების ხაზგასმის სურვილი ხშირად სუბიექტურობის ნიშნითაა აღბეჭდილი. მაგრამ არც ბრიტანული და არც ქართული პრესა არ არის თავისუფალი სუბიექტური შეფასებისაგან, მაგრამ თავად ის კრიტერიუმები, რომელთაც ამა თუ იმ ფაქტის ან მოვლენის შეფასებისას იყენებენ, ობიექტური ფაქტების მიზნობრივი განლაგებითაა მიღწეული. წერის ტაქტიკამ შეიძლება მეტ-ნაკლებად მიუკერძოებლობის ეფექტი შექმნას.

ლიტერატურა:

1. მარღანია მ. შეფასების კატეგორიისათვის (ქართული და ბრიტანული გაზეთების მიხედვით), თბ. 2005.
2. ორკოდაშვილი მ. საგაზეთო ანალიზური სტატიის ლინგვისტური და გრაფიკული მახასიათებლები (ბრიტანული და ქართული პრესის მასალაზე): ავტორეფ. ფილ. მეც. კან. სამეც. ხარ. მოსაპოვებლად, თბილისი, 1999.
3. ტაბიძე მ. სემანტიკური გაფართოება-დავიწროების პროცესები ქართულ საკუთარ და საზოგადო სახელებში, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, თბ, 1993.
4. ტაბიძე მ. ქართული ჟურნალ-გაზეთების სახელდების მოტივაციისა და სტრუქტურის საკითხები. ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი მეცხრე. თბ, 1989.
5. Fowler R. Language in the news, London and New York, 1993.

Maia Margania

On the category of “good” and “bad” in the newspaper language

Summary

The paper deals with the category of “good” and “bad” in the newspaper language, privately, in British (both broadsheets and tabloids) and Georgian press.

British newspapers have different responses to the same events and it is characteristic of British mass media. The diversity of the British press, the genre variety of separate issues can be explained by the interaction of the sender’s (the expressive function) and the addressee’s (the directive function) factors.

As for Georgian press, it is differed from the content and position point of view. The structure of the text and the usage of linguistic and stylistic, pragmatic features and means in one or another newspaper are not differed from the others, because there are not clearly differentiations of Georgian newspapers on the quality and popular papers as it is in Britain.

As mass media is one of the effective means of influencing the public opinion and vice versa, sometimes it is difficult to differ the language of mass media from the ordinary colloquial speech.

The conducted research revealed that the newspaper resorts to the explicit and implicit ways of evaluation: 1) in the informative genres, the quality papers give the evaluation warily, i.e. implicitly. They use formal language. The style is neutral, impersonal. The popular papers employ the explicit ways of evaluation in all the text genres. They use informal language, i.e. colloquial speech. 2) Neither British nor Georgian press is free from bias. However, a good writing tactics can create more and less the effect of unbia

Майя Маргания

О категориях «хорошо» и «плохо» в языке газеты

Резюме

В статье рассматриваются категории «хорошо» и «плохо» в языке газеты, в частности, в британской и грузинской прессе.

Британские газеты отличаются разным резонансом на одно и то же явление. Многообразие британской прессы, жанровое разнообразие его норм, объясняется влиянием факторов адресанта и адресата.

Что касается грузинской прессы, она отличается с содержательной и позиционной точек зрения. Структура текста, использование лингвостилистических, прагматических средств в той или иной газете, не отличается резко от других, так как в грузинской прессе не наблюдается ярко выраженная дифференциация прессы на качественную и популярную.

В британской газете обращаются к двум способам выражения оценки.

Качественные газеты (Quality Papers or Broadsheets) в информационных жанрах оценку выражают в основном осторожно, имплицитно, и используют официальный язык. Популярные газеты (Popular Papers or Tabloids) во всех жанрах текста обращаются к эксплицитным средствам оценки и используют неофициальный язык, т. е. разговорную речь.

ომარ არდაშელია
(საქართველო)

თურქეთში წიგნის გავრცელების ისტორიის სათავეებთან

XV საუკუნეში იოჰან გუტენბერგის მიერ წიგნის საბეჭდო დაზვის გამოგონებამ რევოლუცია მოახდინა წიგნის გამოცემის საქმეში. ეს გამოგონება სწრაფად გავრცელდა ევროპის ქვეყნებში და მათ შორის, XV საუკუნის ბოლოს ეს სიახლე თურქეთშიც დაინერგა. ევროპის ქვეყნებისაგან განსხვავებით ამ სიახლეს ოსმალეთის იმპერიაში ბევრი მოწინააღმდეგე გამოუჩნდა. მიუხედავად ამისა, წიგნის ბეჭდვის ერთ-ერთი პიონერები თურქეთში გადმოსახლებული ებრაელები იყვნენ, რომლებმაც პირველი წიგნის საბეჭდო დაზვა თურქეთში ჩამოიტანეს. ისინი ესპანეთიდან ინკვიზიციის დევნას გამოექცნენ და ამ ქვეყანს შეაფარეს თავი. 1494 წელს ორმა ებრაელმა ძმამ სემუელ და დავით ნახმესებმა ოსმალეთის იმპერიის დედაქალაქში – სტამბულში დაარსეს პირველი სტამბა, სწორედ აქ დაიბეჭდა პირველი ნაბეჭდი წიგნი თურქეთში. ეს იყო მოსე წინასწარმეტყველის „ხუთწიგნული“ კომენტარებითურთ. ძმები ნახმესების სტამბამ სტამბოლში ოცი წელი იარსება (1. 18).

მომდევნო საუკუნეში ოსმალეთის იმპერიაში საგრძნობლად გაფართოვდა საგამომცემლო საქმე, კერძოდ, 1510-1520 წლებში სტამბოლში უკვე ებრაელთა მიერ დაარსებული რვა სტამბა არსებობდა, შემდგომ პერიოდში ამ საქმით ოსმალეთის სხვა ქალაქებშიც დაინტერესდნენ და გამოჩნდა ახლად დაარსებული სტამბები სალონიკში – 1512 წელს, ჰალეში – 1519 წელს, ედირნეში – 1554 წელს, დამასკოში – 1605 წელს და ა. შ. (2. 7).

ებრაელთა საქმიანობა ამ მიმართულებით, ოსმალეთის სულთნის ხელშეწყობით, იმდენად გაფართოვდა, რომ XVI-XVIII საუკუნეებში ოსმალეთის იმპერიის სხვადასხვა ქალაქებში ებრაელთა მიერ დაარსებულმა სტამბების რიცხვმა ოცდაათს გადააჭარბა. მარტო იზმირში 1656-1758 წლებში ათი სტამბა ფუნქციონირებდა. ნაბეჭდი პროდუქცია დიდი მრავალფეროვნებით არ გამოირჩეოდა და უმეტესწილად რელიგიური ხასიათისა იყო, თუმცა იბეჭდებოდა საერო ხასიათის წიგნები, მაგალითად, ისტორიაზე, გრამატიკაზე და ა. შ. (3. 103-106).

XVI საუკუნიდან წიგნების ბეჭდვას ხელი მიჰყვეს თურქეთში მცხოვრებმა სომხებმაც. სტამბულში პირველი სომხური ტიპოგრაფიის დამაარსებლად ითვლება აბგარ ტოკატეცი, რომელმაც წიგნის ბეჭდვის ხელობა შეისწავლა ვენეციაში, სადაც ჯერ კიდევ 1512 წელს გამოიცა პირველი ნაბეჭდი წიგნი სომხურ ენაზე (4. 31). აბგარ ტოკატეცმა სტამბოლში სტამბა 1565 წელს დააარსა, მაგრამ მის საქმიანობას ხელისუფლება ეჭვის თვალით უყურებდა და დასაწყისში დააპატიმრეს კიდევ, თუმცა მალე გაანთავისუფლეს.

ვისუფლეს და მას მიეცა შესაძლებლობა თავისი საქმე წარმატებით გაეგრძელებინა. 1567-1571 წლებში ტოკატეცმა შეძლო შვიდი წიგნი დაებეჭდა სომხურ ენაზე. მათგან ერთის სომხური ენის „გრამატიკა“, რომელიც 1567 წელს გამოიცა. დროთა განმავლობაში სომხებმა სტამბოლში შეძლეს რამდენიმე სტამბის დაარსება, ხოლო 1697 წელს სომხეთის საპატრიარქოს ეგიდით, ისევ სტამბოლში დაარსდა სტამბა, რომელიც თურქეთში სომხურ ენაზე წიგნების გამოცემის ცენტრად იქცა. აღნიშნულ ტიპოგრაფიაში, რელიგიური ხასიათის ლიტერატურასთან ერთად, იბეჭდებოდა ძველი სომეხი ისტორიკოსების შრომებიც, კერძოდ: 1709 წელს გამოიცა აგათანგელოსის, 1719 წელს ზნობ გლაცის ისტორიული თხზულებები, 1730 წელს ფავსტოს ბუზანდაცის, 1764 წელს ელიშეს თხზულებანი, V საუკუნის სომეხი ფილოსოფოსის ეზნიკ კონხაციის შრომები და სხვები (4.32).

XVII საუკუნის დასაწყისში წიგნის ბეჭდვის ხელობით დაინტერესდნენ ოსმალეთის ქვეშევრდომი ქრისტიანი ბერძნები. 1627 წელს ბერძენმა ბერმა ნიკომედოს მეტაქსასმა ლონდონიდან ჩამოიტანა საბეჭდი მოწყობილობა და გამოუშვა პირველი ნაბეჭდი წიგნი ბერძნულ ენაზე, მაგრამ მას პრობლემები შეექმნა ოსმალეთში მცხოვრებ ფრანგ იეზუიტებთან, რომლებიც ასევე ბეჭდავდნენ წიგნებს ბერძნულად და სარფიანად ყიდნენ. როგორც ჩანს, ფრანგმა იეზუიტებმა ნიკომედოსის სახით კონკურენტი დაინახეს და მისი ჩამოცილების მიზნით მოისყიდეს იანიჩარები და დაარბევინეს მისი სტამბა, რის გამოც ის იძულებული გახდა დაეტოვებინა სტამბოლი (5. 194 – 200).

საგულისხმოა, რომ ამ დროს ბერძნულ საპატრიარქოს უკვე გააჩნდა ბერძნულენოვანი სტამბა დედაქალაქში და იქ დაბეჭდილი რელიგიური სახის ლიტერატურა ვრცელდებოდა ოსმალეთის სულთნის მართლმადიდებელ ქვეშევრდომებს შორის (ბერძნები, სერბები, ბულგარელები, ქრისტიანი ალბანელები) (2. 7).

ეკროპის ქვეყნებისაგან განსხვავებით, ოსმალეთის იმპერიაში წიგნის ბეჭდვისა და სტამბის საქმით დაკავებულ პირთათვის განსაკუთრებული მოთხოვნები არსებობდა. ხელისუფლება, გამომდინარე თავისი რელიგიური შეხედულებებიდან, ეჭვის თავლით უყურებდა ქრისტიანი და ებრაელი ქვეშევრდომების საქმიანობას და კრძალავდა მათ სტამბებში წიგნის ბეჭდვას თურქულ და არაბულ ენებზე. გარდა ამისა, არ უნდა დაბეჭდილიყო ლიტერატურა მუსლიმთათვის. რადგან სტამბები ეკუთვნოდათ ებრაულ, ბერძნულ, სომხურ, ან სხვა ქრისტიანული თემის წარმომადგენლებს, ოსმალეთის ხელისუფლება ნებას რთავდა მათ ეწარმოებინათ საგამომცემლო საქმე, მანამ სანამ ის არ შეეხებოდა იმპერიის პოლიტიკურ, იდეოლოგიურ და ეკონომიურ საფუძვლებს (1. 19-20). ამაზე მიუთითებს ის ფაქტი, რომ მას შემდეგ, რაც XVIII საუკუნის II ნახევარსა და XIX საუკუნის დასაწყისში ოსმალეთის იმპერიაში დაიწყო ქრისტიანი ხალხების ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა, ხელისუფლებამ ძალიან ბევრი სტამბა დახურა იმ მოტივით, რომ ისინი სულთნის ხელისუფლების წინააღმდეგ შეთქმულების მთავარი ცენტრები იყო (1. 21).

რაც შეეხება საკუთრივ თურქული წიგნის ბეჭდვას, აქ საქმე გაცილებით რთულად იყო, რადგან ოსმალეთში თურქულ და არაბულ ენებზე წიგნების ბეჭდვა სულთნის მიერ იყო აკრძალული. თურქი ინტელექტუალები ნაბეჭდ პროდუქციას ამ ენებზე მხოლოდ უცხოეთში შექმნილი გამოცემების მეშვეობით ეცნობოდნენ. პირველი ნაბეჭდი წიგნი არაბულ ენაზე გამოიცა 1514 წელს იტალიის ქალაქ ფანოში. საყურადღებოა,

რომ ეს წიგნი იყო არაბულად თარგმნილი ევანგელე, რომელიც განკუთვნილი იყო იმ კათოლიკე ქრისტიანი მისიონერებისათვის, რომლებიც მიემგზავრებოდნენ აღმოსავლეთში ქრისტიანობის საქადაგებლად. 1516 წელს დაიბეჭდა არაბულ ენაზე თარგმნილი მუნთა კრებული. XVI საუკუნიდან ევროპელებს გაუჩნდათ მეცნიერული ინტერესი ძველი არაბული ხელნაწერების მიმართ. აღნიშნული ხელნაწერების მიხედვით დაიბეჭდა ცალკეული მეცნიერული შრომები, კერძოდ, იბნ სინას (ავიცენას) ნაშრომები მედიცინისა და ევკლიდეს გეომეტრია.

1612 წელს იტალიელმა იერონიმო მეჯისერომ გამოაქვეყნა არაბული ენის გრამატიკა, 1665 წელს რომში გამოვიდა იტალიურ-თურქული ლექსიკონი, რომელიც შეადგინა კაპუჩინელმა ბერმა ბერნარდომ, ხოლო ფ. მენინსკიმ 1680 წელს ვენაში გამოსცა თავისი ცნობილი არაბულ-სპარსულ-თურქული ლექსიკონი.

ოსმალეთში არაბული შრიფტით დაბეჭდილი წიგნების შემოტანა 1567 წელს სულთან მურად III - ის დროს იქნა ნებადართული. სულთნის ბრძანებით, ნება დაერთო გაევრცელებინათ რომში გამოცემული „ევკლიდეს დაწყებითი გეომეტრია“. ამ მოვლენით ოსმალეთის იმპერიაში საფუძველი ჩაეყარა ევროპაში დაბეჭდილი არაბული, თურქული და სპარსულენოვანი წიგნების გავრცელებას. მიუხედავად ამისა, ოსმალეთის იმპერიაში სასტიკად აკრძალული იყო ევროპაში დაბეჭდილი მუსლიმანური რელიგიური შინაარსის წიგნების, კერძოდ, ყურანის შემოტანა, იმ მოტივით, რომ ის ქრისტიანების მიერ იყო დაბეჭდილი და მიუღებელი უნდა ყოფილიყო მართლმორწმუნე მუსლიმთათვის. ასევე იღვევებოდა თურქულ ან არაბულ ენაზე გამოცემული ქრისტიანული ლიტერატურაც.

აღსანიშნავია, ის ფაქტი, რომ იმ პერიოდში თურქებსაც შეეძლოთ სტამბის გახსნა და იმ წიგნების დაბეჭდვა, რომლებიც მათთვის მისაღები იყო, რადგან ეს არც ტექნიკურ და არც მატერიალურ სიძნელეებთან არ იყო დაკავშირებული. ამისთვის თურქებს არც ევროპაში სჭირდებოდათ წასვლა, რადგან ისტორიული წყაროებიდან ირკვევა, რომ ჯერ კიდევ 1589-1611 წლებში საფრანგეთის ელჩმა დე ბრევემა ადგილობრივ ოსტატებს შეუკვეთა თურქული შრიფტები და საფრანგეთში წაიყვანა რამდენიმე თურქი ხოჯა, რომელთა დახმარებით პარიზში წიგნებს აღმოსავლურ ენებზე გამოსცემდა (1. 22).

XVI- XVIII საუკუნეებში, მიუხედავად არაბულმანანი ქვეშევრდომების მცდელობისა, თურქეთში წიგნის ბეჭდვის საქმე შეფერხებული იყო თურქეთის საერთო კულტურული და სოციალური ჩამორჩენილობით, ფეოდალურ-დესპოტური რეჟიმით, განსაკუთრებით მუსლიმური სამღვდელთა ფანატიზმით, რომელსაც არც უნდოდა და არც სურვილი ჰქონდა რამე ესწავლათ ურწმუნო „გიაურებისაგან“. წიგნის ბეჭდვის გავრცელებას არაბულ და თურქულ ენებზე ოსმალეთის სასულიერო და საერო პირები იმიტომ უყურებდნენ შიშით, რომ ის მათი აზრით ზიანს მიაყენებდა საზოგადოებრივ წესრიგს და რელიგიურ აღმსარებლობას. ამავე დროს გასათვალისწინებელია ისიც, რომ იმ პერიოდში ოსმალეთში არსებობდა საკმაოდ დიდი ფენა წიგნის გადამწერებისა, რომლებიც ჰათათებად იწოდებოდნენ და რომლებიც მჭიდრო კავშირში იყვნენ სახელწიფოს უმაღლეს სასულიერო და სახელმწიფო მოხელეებთან. ისინი უმაღლეს ხელისუფალთაგან იღებდნენ შეკვეთებს ხელნაწერი წიგნების დამზადებაზე, ხოლო ტექნიკური პროგრესი საფრთხეს უქადდა მათ ხელობას და შემოსავალს.

XVIII საუკუნეში ოსმალეთის დასუსტებამ, რომელიც ერთი მხრივ, გამოწვეული იყო სამხედრო დამარცხებებით რუსეთთან, მეორე მხრივ, ბალკანეთის ეროვნულ-განმა-

თავისუფლებელი მოძრაობის გააქტიურებით, აიძულა ქვეყნის მმართველი წრეები, ეფექტურათ სამხედრო სახის რეფორმების ჩატარებაზე, რომლის ერთ-ერთი შედეგად წარმოიქმნა იყო ტექნიკური ლიტერატურის თარგმნა მათთვის გასაგებ არაბულ და თურქულ ენებზე. სულთან აჰმედ III - ის მმართველობის წლებში (1703-1730), ის და მისი უახლოესი გარემოცვა ცდილობდა მფარველობა გაეწია, არა მარტო ტრადიციული კულტურული დარგებისათვის, მაგალითად, როგორც იყო პოეზია, ლიტერატურა, ფერწერა, არამედ ტექნიკური ცოდნის გავრცელებისათვის მათემატიკაში, ასტრონომიაში, გეოგრაფიაში და ა. შ. ოსმალეთის ხელისუფლებას ესმოდა, რომ ეს აუცილებელი წინაპირობა იყო სამხედრო ტექნიკური ჩამორჩენილობის აღმოსაფრევლად. ამ მიზნით, 1712-1718 წლებში, სტამბოლში შეიქმნა ოთხი ახალი ბიბლიოთეკა, სადაც რელიგიური სახის ლიტერატურასთან ერთად წარმოდგენილი იყო სამეცნიერო სახის წიგნებიც, გარდა ამისა, სულთნის დიდ - ვეზირის თაოსნობით შეიქმნა სპეციალური კომისია 25 კაცისაგან, რომელსაც უნდა დაეწყო ტექნიკური სახის ევროპული ლიტერატურის თარგმნა თურქულ ენაზე (6. 26). სწორედ, ასეთ პირობებში გახდა შესაძლებელი პირველი თურქული სტამბის დაარსება, რომელსაც სათავეში ჩაუდგნენ იბრაჰიმ მუტეფერიკი და საიდ ეფენდი. საინტერესოა ის ფაქტი, რომ პირველი, წარმოშობით თურქი არ იყო, არამედ უნგრელი, რომელიც 1674 წელს კალვინისტურ ოჯახში დაბადებულა. მუტეფერიკი 1689-1699 წლებში მონაწილეობდა თურქეთ-ავსტრიის ომში, სადაც ტყვედ ჩავარდა და იმის გამო, რომ არავინ არ გადაიხადა გამოსასყიდი მის გასანთავისუფლებლად ის სტამბულის მონათა ბაზარზე გაყიდეს. ოსმალეთში ყოფნისას მან ისლამი მიიღო და იბრაჰიმის სახელით მოინათლა. როგორც ჩანს, ახალი სარწმუნოება მან საფუძვლიანად შეისწავლა და ისლამის შესახებ გამოკვლევაც კი შექმნა სათაურით „ტრაქტატი ისლამის შესახებ“ („რისალე-იი ისლამიე“). მუტეფერიკი თავისი ნიჭისა და ახალი რელიგიისადმი ერთგულებით მალე დაწინაურდა, კერძოდ ის დაიახლოვა ოსმალეთის დიდ-ვეზირმა იბრაჰიმ ფაშამ. 1715-1745 წლებში იბრაჰიმ მუტეფერიკს არაერთხელ შეუსრულებია მნიშვნელოვანი სახელმწიფო და დიპლომატიური დავალებები ავსტრია-თურქეთის ომის დროს. 1716-1718 წლებში ის მოლაპარაკებებზე გაგზავნეს უნგრელებთან, რომლებიც ჰაბსბურგთა წინააღმდეგ გამოდიოდნენ. 1718 წელს დანიშნული იქნა თარჯიმნად ფერენც რაკოცისთან, რომელიც ხელმძღვანელობდა ანტიავსტრიულ გამოსვლებს უნგრეთში და მისი დამარცხების შემდეგ იძულებული შეიქმნა თავი ოსმალეთისთვის შეეფარებინა. 1737 წელს იბრაჰიმ მუტეფერიკი იყო იმ ელჩობის წევრი, რომელმაც მოინახულა პოლონეთი. 1737-1739 წლებში მონაწილეობდა საფრანგეთთან მოლაპარაკების პროცესში, მაგრამ ოსმალეთის ისტორიაში იგი შევიდა, არა როგორც გამოცდილი დიპლომატი, არამედ, როგორც პირველი თურქული სტამბის დამაარსებელი (7. 634).

იბრაჰიმ მუტეფერიკმა 1719 წელს გამოსცა პირველი წიგნი თურქულ ენაზე, რომელიც წარმოადგენდა მარმარილოს ზღვის რუკებს კომენტარებითურთ. აღნიშნული გამოცემა მან ოსმალეთის დიდ ვეზირ იბრაჰიმ ფაშას წარუდგინა. ამ საქმიანობაში მას შეუერთდა საიდ ეფენდი, რომელიც იყო საფრანგეთში თურქეთის ელჩის მეჭმედ ჩელეების ვაჟი და იმავე საელჩოს მდივანი. ამ ელჩობის მთავარი მიზანი იყო ევროპის, კერძოდ საფრანგეთის ტექნიკური და კულტურული მიღწევების შესწავლა. საიდ ეფენდი სწორედ პარიზში დაინტერესდა წიგნის ბეჭდვის ხელობით და გადაწყვიტა იბრაჰიმ მუტეფერიკთან ერთად სტამბოლში სტამბა დაეარსებინა. როგორც ჩანს, მუტეფერიკი და

საიდ ეფენდი ერთმანეთს კარგად იცნობდნენ, რადგან მათ ოსმალეთის დიდ ვეზირ იბრაჰიმ ფაშას წარუდგინეს მოხსენებითი ბარათი, რომელშიც ასაბუთებდნენ წიგნის ბეჭდვის სა და სტამბის შექმნის აუცილებლობას ოსმალეთის სახელმწიფოსა და თვით მუსლიმანური სარწმუნოებისათვის. ისინი არწმუნებდნენ დიდ ვეზირს, რომ წიგნის ბეჭდვა ხელნაწერთან შედარებით იაფი ჯდება და გარდა ამისა, „ის აამაღლებდა ისლამისადმი რწმენას, ისე, როგორც ეს „ჯიჰადმა“ გააკეთაო“ (7. 639).

მიუხედავად იმისა, რომ სტამბის გახსნას მფარველობდა თურქეთის დიდი ვეზირი, ამ საქმეს დიდი წინააღმდეგობა მოჰყვა, როგორც ისლამური სამღვდლოების, ასევე ხელნაწერი წიგნის გადაწერთა მიერ, რომლებმაც საპროტესტო მსვლელობაც კი მოაწყვეს სტამბოლში. სტამბის გახსნისათვის საჭირო და აუცილებელი გახდა, რომ ოსმალეთის შეიხ – ელ – ისლამის მიერ სპეციალური ფეტვა (ისლამის რელიგიური მეთაურების დასტური) გამოცემულიყო. ოსმალეთის სულთანმა აჰმედ III – მ 1727 წლის 5 ივლისით დათარიღებული სპეციალური ფირმანით ნება დართო იბრაჰიმ მუტეფერიკს და საიდ ეფენდის სტამბა გაეხსნათ სტამბოლში. იმავე დროს სულთანი კრძალავდა მუსლიმანური შინაარსის წიგნების – ყურანის, ჰადისების და ა. შ. ბეჭდვას.

პირველი თურქული სტამბა გაიხსნა სტამბოლში იბრაჰიმ მუტეფერიკის სახლში. ის შედგებოდა ოთხი საბეჭდი მოწყობილობისაგან: ორი წიგნისათვის და ორი რუქებისათვის. სტამბის ნაწილი ჩამოიტანეს ევროპიდან, ნაწილი კი შეისყიდეს ადგილობრივი სომხებისაგან. თურქული შრიფტი დაამზადებინეს ებრაელი იონ აშკენაზის, რომელიც მუტეფერიკის სტამბაში მუშაობდა შრიფტის ამწყობად (2.11). პირველი თურქული სტამბა სახელმწიფოს საკუთრება იყო და წიგნებიც მხოლოდ ოფიციალური ხელისუფლების განკარგულების საფუძველზე, მკაცრი მეთვალყურეობის ქვეშ იბეჭდებოდა.

1729 წლის 31 იანვარს იბრაჰიმ მუტეფერიკის სტამბაში პირველად დაიბეჭდა არაბულ – თურქული ლექსიკონი ორ ტომად, იგი შედგენილი იყო XVI საუკუნეში მეჰმედ ბინ მუსტაფას მიერ. იმავე წელს ამ სტამბაში გამოვიდა XVII საუკუნის ცნობილი თურქი მეცნიერის ჰაჯი ხალიფის (ქათიბ ჩელების) თხზულება, ასევე იბრაჰიმ მუტეფერიკის მიერ თარგმნილი პოლონელი კათოლიკე იეზუიტი მისიონერის კრუსინსკის ისტორიული თხზულება, რომელშიც აღწერილია 1721- 1723 წლებში ავღანელი ტომების მიერ ირანის დედაქალაქის აღებისა და სეფიანთა დინასტიის დაცემის ამბავი. 1730 – 1731 წლებში დაიბეჭდა მუჰამედ ბინ ჰასან მესუდის ნაშრომი ამერიკის აღმოჩენის შესახებ („ვესტ – ინდოეთის ისტორია“, რომელიც სპეციალურად სულთან მურად III – სთვის დაიწერა, ჯერ კიდევ 1583 წელს), აქვე დაიბეჭდა მახლობელი აღმოსავლეთისა და მაღრიბის ქვეყნების ისტორიის ნარკვევები 728 წლიდან 1721 წლამდე, იეზუიტი ბერის ხოლდერმანის ცნობილი თურქული ენის გრამატიკა ფრანგულ ენაზე, იბნ არაბშაჰის თემურ-ლენგის ბიოგრაფია, აჰმედ ბინ ჰემდე მუჰედილის ეგვიპტის ისტორია ორ ტომად 1628 წლამდე.

1732 წელს იბრაჰიმ მუტეფერიკმა თავისი სახელით გამოსცა ნაშრომი მაგნეტიზმის შესახებ, ასევე ტრაქტატი „ხალხთა მოწყობის ბრძნული საფუძვლები“. ბოლო ათი წლის მანძილზე 1733 – 1742 წლებში იბრაჰიმის სტამბაში გამოიცა ჰაჯი ჰალიფის (ქათიბ ჩელების) ცნობილი ნაშრომი „ქვეყნიერების სარკე“ და მისივე „ისტორიის კალენდარი“, ოსმალეთის სულთნის კარის ისტორიკოსების ნაიმას, რაშიდის, ასევე ისმაილ ასიმ ჩელები – ზადეს ქრინიკები 1733 წლამდე. აქ დაიბეჭდა ჰასან ეფენდის

ცნობილი თურქულ – სპარსული ლექსიკონი, რომელიც 22 550 სიტყვისაგან შედგება და.

იბრაჰიმ მუტეფერიკი 1743 წელს დაავადდა და ორი წლის შემდეგ გარდაიცვალა. მისი საქმიანობა სტამბაში 13 წელი გაგრძელდა, რომლის განმავლობაში აქ დაბეჭდა 17 ნაწარმოები 23 ტომად, მათი საერთო ტირაჟი 12 500 ცალს აღწევდა. იბრაჰიმ მუტეფერიკის გარდაცვალების შემდეგ მისი სტამბის საქმიანობა რამდენიმე ხნით შეწყდა. 1755 – 1756 წლებში სტამბამ მუშაობა განაახლა და ოცი წლის შემდეგ კვლავ შეწყდა. სულთან სელიმ III – ის მიერ სამხერო რეფორმის „ნიზამი ჯედიდის“ დაწყების შემდეგ, მუტეფერიკის ყოფილ სტამბაში გამოიცა სამი წიგნი სამხედრო საქმის შესახებ.

თურქეთში წიგნის ბეჭდვის ახალი ეტაპი დაიწყო XIX საუკუნის დასაწყისში, როცა ოსმალეთის იმპერიაში სერიოზული ძვრები განხორციელდა ქვეყნის ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ სფეროში.

ამრიგად, თურქეთში წიგნის ბეჭდვის დასაწყისი შეიძლება განხილული იქნეს, როგორც ახალი ეტაპი თურქული კულტურის ისტორიაში. თურქი ისტორიკოსები წიგნის ბეჭდვის დაწყებას მიიჩნევენ როგორც „თურქული რენესანსისა“ და ევროპიზაციის პირველ ეტაპს, რომელმაც მომავალ საუკუნეებში საფუძველი ჩაუყარა ახალი თურქული კულტურის ჩამოყალიბებას.

ლიტერატურა:

1. O. Ersoy, *Turkiye`ye matbaanın girisi ve ilk. basilan eserler*, Ankara, 1959.
2. F. Babinger, *Stambuler Buchvessen im 18 Jahrhundert*, Leipzig, 1919.
3. H. Omont, *Missions archèologiques francaises en Orient aux XVII et XVIII siècles*, pt. 2, Paris, 1902.
4. А. С. Бабаян. *Армянская книга*. Ереван, 1956.
5. E. Legrand, *Bibliographie hellènique, ou description raisonnée des ouvrages publiés par grecs, au XVII siècle*, t.I. Paris, 1894.
6. A. Adnan - adivar, *Osmanli turklerinde ilim, ikinci tabi*, Istanbul, 1900.
7. Ю. В. Крачковский. *Избранные сочинения*. Т. 4. М - Л., 1957.

Omar Ardashelia

Origins of Book-Printing Business in Turkey

Summary

The technical progress of book-printing plays a significant role in the history of world civilization. The article touches upon the elementary stage of book-printing in Turkey, the history of the printing business there, which is connected with the names of

Ibraghim Muteferick and Said Effendi. This period is considered to be the first stage of the “Turkish Renaissance” and “Europeanization” that promoted development of new Turkish culture.

Омар Ардашелия

У истоков истории книгопечатания в Турции

Резюме

В истории мировой цивилизации особое место занимает технический прогресс книгопечатания. В работе изучен начальный этап книгопечатания в Турции, деятельность Ибрагима Мутеферика и Саида Эфенди, которые с разрешения Султана основали первую турецкую типографию. Это явление считается первым этапом «турецкого ренессанса» и «европеизации» в Турции. Именно отсюда берут начало культурные импульсы, формирующие новую турецкую культуру.

၁၆

გვარებისა და გვარსახელების ეთნოისტორიული შენახვისათვის (სამეგრელოს ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით)

გვარი (გვარსახელი) განსაკუთრებული ფუნქციით აღჭურვილი სოციალურ-სამართლებრივი კატეგორიაა, რომელიც პიროვნულ სახელს თან ახლავს, მისი განუყრელი ნაწილია. გვარსახელების ისტორია საუკუნეთა სიღრმეში იღებს სათავეს და ქართულ საისტორიო წყაროებში VII საუკუნიდან გვხვდება, თუმცა იგი უფრო ადრე უნდა წარმოქმნილიყო. როლანდ თოფნიშვილის თქმით, „ქართულ ეთნოგრაფიულ მასალაზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ ჩვენში მოხდა გვაროვნული გვარის ჯერ გვიანდელ გვარში და შემდეგ გვარსახელში გადასვლა. ასე რომ, მემკვიდრეობითი სახელის გარეშე ენობრივ-ეთნიკური სამყარო არასოდეს ყოფილა“ (რ. თოფნიშვილი, 2006, გვ. 98-99).

გარდა ამისა, გვხვდება ეპონიმის სახელისა ან მეტსახელისგან მომდინარე გვარის განაყოფის (განშტოების) ზედწოდება, მეორე მემკვიდრეობითი სახელი, რომლის აღსანიშნავად ქართველი მეცნიერები „შტოგვარს“ (ს. ჯანაშია), „ქვეგვარსა“ (ალ. ოჩიაური, ვ. ბარდაველიძე) და „მეტგვარს“ (ს. მელიქიძე) იყენებენ (ნასესხები ტერმინით – „პატრონიმია“: **pater**-მამა, **onymo**-სახელი).

„ძველ საქართველოში, - წერდა აკად. ივანე ჯავახიშვილი, - წესად ჰქონდათ, რომ საგვარეულო სახელებს გარდა, გვარის სხვადასხვა შტოების გასარჩევად კიდევ დამატებით სახელწოდებასაც ურთავენ ხოლმე. ჩვეულებრივ ასეთი განსხვავებული სახელწოდება ან პაპის მამის, ან პაპის სახელისაგან იყო ხოლმე ნაწარმოები. ძველი ქართველი ხალხის დავთრების აღწერიდგან ჩანს, რომ არა ერთს შემთხვევაში ასე განსხვავებული სახელწოდება შემდეგში გვარის სახელადაც კი ქცეულა“ (ივ. ჯავახიშვილი, 1963 გვ. 47).

მემკვიდრეობითი სახელის აღსანიშნავად სამეგრელოში გამოიყენება „თური“, „გიმნარყი“, „გმნაჭყანი“, „ნარყი“, „ნოყო“, „დინო“, „სამიჯალო“, „საჯიმაკოჩო“, „საბიბისქუალო“.

გვარსახელი და შტოგვარი შეიძლება იყოს ეპონიმური (მამის, ან მამის საზით წინაპრის, გვარის საფუძვლის ჩამყრელის, სახელისგან ან მეტსახელისგან მომდინარე), ეთნონიმური, გეოგრაფიული (სოფლის სახელწოდებიდან მომდინარე) და პროფესიული (გარეგნული ან შინაგანი ნიშნის მიხედვით შერჩეული სახელი-დახასიათება, ხელობა-მოსაქმეობის ამსახველი, სოციალური სტატუსის გამომხატველი და ა.შ).

ჩვენი წარსულის შესწავლის თვალსაზრისით გვარებისა და შტოგვარების კვლევა ფრიად საყურადღებოა. ამჯერად ჩვენს მიზანს წარმოადგენს სამეგრელოში გავრცელებული ზოგიერთი გვარისა და შტოგვარების ეთნოისტორიული შესწავლა.

ბართაია – გვარის ძირითადი სამკვიდროა მარტვილის რაიონის სოფ. ლეხაინდრაო (41 კომლი). ბართაიები ცხოვრობენ აგრეთვე ბანდაში (5კ.), გეჯეთში (3კ.), აბე-

დათსა (3კ.) და გურძემში (3კ.). მისი ვარიანტია „ბართია“ (35 კომლი გაჭედდელში მოსახლეობს).

ებართაიე ბართაიების გვართ დასახლებული უბანია (მეგრ. „მუხური“, „კურთხუ“) ლეხანდრაოში. პაატა ცხადაიას გვარსახელ „ბართაიას“ ამოსავალ ფუძედ პირსახელი ბართა ან ბართა მიაჩნია, და იქვე მიუთითებს „ბართავას“ (გვარი დაფიქსირებულია ზუგდიდისა და წალენჯიხის რაიონებში). პირსახელი ბართა მკვლევარს ბართიმეს, ბართლომეს შემოკლებულ ფორმად მიაჩნია (ბართლომე → ბართიმე → ბართა). არც ისაა გამორიცხული, რომ ბართა ბართას რედუცირებულ ვარიანტს წარმოადგენდესო (პ. ცხადაია, 2000. გვ. 56).

ლეხანდრაოში ბართაიების რამდენიმე „დინო“ (შტოგვარი) მიგვითითეს: „კოკისქუაფეი“/„კოკიბართაიეფი“, „ჟვაბუბართაიეფი“, „ძიგირეფი“, „ყორიბართაიეფი“ . . .

„კოკისქუა“ კოკის შთამომავალს ეწოდება. ესაა მამის (ან მამის ხაზით – წინაპრის) სახელისგან მომდინარე ბართაიას ერთ-ერთი შტოს მეტსახელი. „კოკისქუა ბართაიმ გმნარყიე, დინო რე“ („კოკისქუა“ ბართაიას ნაყარია, შთამომავალია) – გვიაგბო 36 წლის გია ბართაიამ (ს.დ. №1, 2007).

„ჟვაბუბართაია“ გარეგნული ნიშნის მიხედვით შერჩეული სახელია (ე.წ. სახელი-დახასიათება) და ეპონიმს უნდა შერქმეოდა უშნო, ულაზათო შესახედაობის გამო. ჟვაბუ – ბაყაყი, გომბემო; ჟვაბუჯგუა – ბაყაყის მსგავსი (მსუქანი, გაბერილი, თვალეგადმოცვნილი). „ჟვაბურას“ უსუფთაო, უშნო კაცზე იტყვიან (იხ. ო. ქაჯაია, II, 2002, გვ. 497).

ჩვენ მიერ საველე-ეთნოგრაფიული მუშაობისას ჩაწერილი გადმოცემის მიხედვით „ბართაიას გვარის ერთ-ერთი წინაპარი, ამ შტოგვარის საფუძვლის ჩამყრელი, ხარბი, გაუმადლარი კაცი იყო და მის მოდგმას ამიტომ დარქმევია ჟვაბუბართაიები“ (ს.დ. №1, 2007).

„ჟვაბუა“, „ჯვაბუა“ მეგრულში ხარბად და მადიანად ჭამას, შესანსვლას ნიშნავს. „ჟვაბუა“ (ჟვაბუას) სახელი ჟვაბუნს ზმნისა – ხარბად ჭამა. ქიმკოდოხოლუ ტაბაკის დო ოჭკომალი დოჟვაბუ – მიუჯდა ტაბლას და საჭმელი შეჭამა (ხარბად). შდრ. ჯვაბუა“ (ო. ქაჯაია, II, 2002, გვ. 497).

„ძიგირი“/„ძიგირეფი“, ენამწარე, გესლიანი კაცის მეტსახელია (ძიგირი – მეგრ. ეკალი).

დანელია – საკმაოდ მრავალრიცხოვანი გვარია. სულთა რაოდენობით მარტვილის რაიონში პირველი ადგილი უჭირავს (1955 სული), სამეგრელოში – მე-16 (3084 სული), ხოლო საქართველოში – მე-60 ადგილი (სულ 5666 სული). დანელიები ცხოვრობენ მარტვილში, ბანძაში, ვედიდკარში, ზანათში, გურიფულში, ანაკლიაში, ქვემო ჭალადიდში, ახალსოფელში, ახალკახათსა და სხვაგან (იხ. პ. ცხადაია, 2000, გვ.79). გვარის ძირითადი სამკვიდრო, თავდაპირველი საცხოვრისი მარტვილის რაიონის ორი მომიჯნავე სოფელი – ლეხანდრაო და ნაჯახაოა.

დანელია (ადგილობრივთა მეტყველებით – დანეია) ერთი გვარია („თური“). გვარის საფუძვლის ჩამყრელი, ეპონიმი – დანე ყოფილა. დანე კოლხეთში გავრცელებული პირსახელია (დანეილი – დანელა – დანელ – დანე). აქედან მოდის გვარები – დანელამვილი და დანეილამვილი (პ. ცხადაია, 2000, გვ. 79).

„დანეიფიში ოხორი დანეთიე“ (დანელიების საცხოვრისი „დანეთია“) – მთხრობელებმა (დანე – პატერი, ეპონიმი; თი-დიდი ოჯახი, „მახრობა“).

დანელიას გვარს 30-მდე შტოგვარი ჰქონია. ესენია: ბაბანეფი, ბაკარასქუაეფი, ბაკოსქუაეფი, ბეკინასქუაეფი, ბუკეფი, ბურდეფი, ბუდეფი, გოდლოსქუაეფი, გურმურიეფი, კაკუცასქუაეფი/ქაქუცასქუაეფი, კიჭუეფი/კიჭუასქუაეფი/კიჭურიეფი, კოჩობასქუაეფი, მარტიშიეფი, მაშურიეფი, რცამეფი/ცამეფი, ტრეეფი, ფაცურიეფი, ფუცურიეფი/ფუცურიეფი, ქუცეფი, ჯლიტურიეფი/ჟლიტურიეფი/ლიტურიეფი, შაქასქუაეფი, ჩიტიესქუაეფი, ჩხვირკეფი, ცხოკეფი/ძლოკეფი, ძაბუნესქუაეფი, ძიგეფი/ძიგეეფი, წაკოსქუაეფი, ჯორიესქუაეფი, ჯოლორიეფი, ჯლიმეფი.

როგორც აღვნიშნეთ, გვარის განაყოფი, განშტოება წინაპრის სახელს ატარებდა მამაკაცის ხაზით. ბაბა/ბაბანე, ბაკარა, ბაკო, ბეკინა, ბურდა, ბულა, გოდლო, კაკუცა/ქაქუცა, კიჭუ/კიჭურია, კოჩობა, მარტიშია, მაშურია, ჯლიტურია/ჟლიტურია, ტრეი, შაქა, ჩიტიე, ძაბუნე, წაკო, ჯორიე და ჯოლორია დანიელების ამა თუ იმ შტოს წინაპრები ყოფილან. ისინი ტერიტორიულ-ნათესაურ ერთიანობას ქმნიდნენ – დანეთურები (მოგვარეობი, სისხლით ნათესავნი, ტომის, მოდგმის წარმომადგენლები) იყვნენ.

„გურმური“ მეგრულში „გულმოსულს, გაგულისებულს, გაბრაზებულს (ბრაზიანს) ნიშნავს. სათანადო მოტივაციის არსებობის შემთხვევაში არაა გამორიცხული, რომ „გურმური“ გვარის განაყოფის (განშტოების) ზეწოდებად ქცეულიყო. „მარტიშია“ საზოგადო სახელისგანაა წარმოებული და „მარტში დაბადებულს“ უნდა ნიშნავდეს. შდრ. მაისი (თვის სახელია) – მაისა (მაისში დაბადებული) კაცის თუ საქონლის სახელია; აქიდან მოდის გვარი მაისაია, მაისაშვილი, მაისაძე და მაისურაძე. დაბადების თვისა და დღის მიხედვით ადამიანისა და შინაური ცხოველისთვის სახელის შერქმევა იშვიათი როდია (თუთაშხია, ობიშხია...). „რცამი“ თევზის ერთ-ერთი სახეობაა, მაგრამ აქვს თუ არა გვარის განაყოფის ზედწოდებას რაიმე კავშირი თევზთან, გაურკვეველია. „ფაცურა“, „ფაცურიეფი“ – მუფუსფუსე, მოფაცურე, მოფუცფუცე კაცზე იტყვიან, ვინც საქმეს ფაცა-ფუცით, საჩქაროდ აკეთებს. მივმართოთ ლექსიკონს: „ფაცურ-ი (ფაცურს) აჩქარებული მოძრაობა რამე საქმიანობისას – ფაცაფუცი (იხ. ო.ქაჯაია, III, 2002წ. გვ.92). „ფაცური“, „ფაცურია“, „ფაცურა“ – ესაა საქმის ფაცურით კეთება, საქმიანობა აჩქარებული მოძრაობით (იქვე). ეს სიტყვა შეიძლება შტოგვარის სახლწოდებად ქცეულიყო. სხვათაშორის, „ფაცურეები“ გელხვაიძეთა გვარის დანაყოფია ბაღდათის რაიონში („ფაცურა“ – ჩქარი, მოძრავი, ცქვიტი). „ფუცური“ / „ფუცურია“, „ფუცურა“ ფიზიკური მახასიათებლის მიხედვით შექმნილი ზეწოდებაა და მთხრობელთა განმარტებით „ტანპატარას, ჩიას“ ნიშნავს – „ფუცურა დანელიები დაბალი ტანისანი, ტანმოკლეები არიანო“ (მთხრობელი ოთარ დანელია, ს.დ.№1, გვ.6).

„ქუცეფი“ / „ქუცურიეფი“ („ფუცურიეფის“ მსგავსად) პიროვნების გარეგნული მახასიათებლის აღსანიშნავი ზედწოდებაა და ნიშნავს „პატარა ტანის, გაქუცულ-გასაცოდავებულ კაცს, ტანმორჩილს“. ქვეცე, ქვეცელე, ქვეცერე, ქუცურუა სწორედ ტანმორჩილი, ჩია კაცის ეპითეტია. უცურუა და ქუცურაგა გვარია (ეს უკანასკნელი მოხსენიებულია 1616-1621 წწ. ერთ საბუთში (იხ. ქსმ, III, გვ.480). „ჩხვირკეფი“ – ჩვენ მიერ მოძიებული საველე-ეთნოგრაფიული მასალებით „ჩხვირკი“ გამხდარი კაცის სინონიმია. „მეგრულ-ქართულ ლექსიკონში“ ჩხვირკალი განმარტებულია როგორც „დაჩხიკინებულის; თამამი და ამბიციური“ (ო.ქაჯაია, III, 2002, გვ.331), ხოლო ჩხირკა – ძალიან

გამხდარი (ძვლებადქცეული) (იქვე,გვ.333). შესაძლოა შტოგვარს ფუძედ ჩხირკვი (ჩხიკვი) დასდებოდა (შდრ. გვარები – ჩხვირკია და ჩხირკაია). „ჩხვირკები და მათგანები ერთი საბიძაშვილოა – ჩხირკების წინაპარი გამოყოფილია თავდაპირველ რისს და სამოსახლო ნოღელისა და ცხენისწყლისპირებში გაუჩნია. მაშინ ეს ადგილი გაუალი ტყით ყოფილა დაბურული. „ონჩვირკეს ქიძთიხორუ“ (საჩხიკვეში, ჩხიკეთა საბუღარში შესახლდაო) – ამბობენ. ყოველ აღღგომა დღეს მაშურიები და ჩხვირკები ერთად ვლოცულობთ ქვევრთან, კაჭუა დანელიას სახლში. ცხარს დავკლავთ და დავილოცებით – მახას და მათეს განაყარს, ღმერთო, სიკეთეს და გამრავლებას ნუ მოაკლებო,“ – გვიაბბო ვაჟა სერიოჟას ძე დანელიამ (ს.დ. №1, გვ.12).

„ცხოკის“ ფიზიკური მახასიათებლის მიხედვით შერჩეული ზედწოდება უნდა იყოს და ნიშნავს „მჭლეს“. „იიგა“/„იიგვა“ ისეთი კაცის მეტსახელია, რომელიც უშნოდ იყურება, უშნო გამოხედვა აქვს, უაზროდ უყურყუტებს. „იიგიინენს (იიგიინუუ უშნოდ იყურა, უიიგიინუუ უშნოდ უყურებია, ნიიიგიინუე(ნ) უაზროდ იყურებოდა თურმე)... უშნოდ (უაზროდ) იყურება; ყუნტავს, ყურყუტებს (ო.ქაჯაია, III, 2002, გვ.386).

ელანეიე დანელიების უბანია სოფ. ბანძაში, რომელსაც დასავლეთით მდ.აბაშა ესაზღვრება. აქაური დანელიები ნაჯახაოდან გადმოსახლებულან.

ლესაინდრაოს ტოპონიმიში დაფიქსირებულია ადგილის ნომინაციის ისეთი პრინციპი, სადაც უბნის სახელწოდება გვარის განაყოფთა ოჯახების სახელწოდებითაა ნაწარმოები. ასე, მაგალითად, „ჯორიესქუაეფიში მუხურის“ (ჯორიეშვილების უბანი, კუთხე, ყურე) სახელწოდებითაა ცნობილი; „გოდლოსქუაეფიში მუხური“ ის უბანია, სადაც გოდლოს შთამომავლები ცხოვრობენ და ა.შ. (მსგავსი გეოგრაფიული სახელწოდებების შესახებ იხ. პ.ცხადაია, 1985, გვ.86-92).

სურმავა სამეგრელოში ფართოდ გავრცელებული გვარია. მარტვილის რაიონში სულთა რაოდენობით მეათე ადგილი უჭირავს, ხოლო საქართველოში – 416-ე ადგილი (სულ 2039 სული). გვარის ძირითად სამკვიდროში – მარტვილის რაიონის სოფ.ნაგვაზაოში, სურმავეების 152 ოჯახია აღრიცხული. (62) წლის დათარიღებულ ნაგვაზაოს საეკლესიო გლეხთა სიაში მოხსენიებულია ყმა-გლეხი, გვარად სურმა (იხ. ქსმ, III, გვ.412). სურმავეებით დასახლებული უბანი ნაგვაზაოში ესურმედ არის სახელდებული (იხ. ი. კეკელია, 2005, გვ.16).

პ. ცხადაიას მიაჩნია, რომ გვარის ფუძეს სურმა - პირსახელი წარმოადგენს. „სურმავას“ წარმოქმნის ფონეტიკური პროცესი, სავარაუდოდ, ასე უნდა წარმართულიყო: სულეიმან – სულმან – სურმან – სურმა (იხ. პ.ცხადაია,2000,გვ.129).

ჩვენ მიერ მოძიებული ეთნოგრაფიული მასალებით, სამი ძმა გვარად სურმანიძე ჩამოსახლებულა აჭარიდან, ხულოს რაიონიდან, XVI საუკუნის მიწურულს. ერთი ძმა გორდაში დასახლებულა, მეორე ნაგვაზაოში, მესამე – სერგიეთში. სურმავეები იმ სამი ძმის შთამომავლები არიან (მთხრ. ანზორ სურმავა, ს.დ. №3,2006,27 ოქტომბერი).

ნაგვაზაოელი სურმავეების შტოგვარებია: კიკინოზეფი, გვაბალეფი, შამუტიეფი, კვაირამეფი, ბუბუეფი / ბუბუეფი / ბუბოიეფი, გაჯლაჯლეფი / დაჯლაჯლიეფი, ზღვაურეფი, ცქუტურიეფი, ჩხვერხორხეფი / ჩხვერხოფიეფი.

კიკინოზა, გვაბა, შამუტია, კვაირამა და ბუბუე პირთა საკუთარი სახელებია, რომლებიც გვარად სურმავეები იყვნენ. „თენეფი სურმაშ გამხარყიე, გამნაჭყანიე“ (ესენია

სურმას განაყოფია, განშტოება) – განგვიმარტეს მთხრობელებმა (კატუა, შიო, ზაზა და ანზორ სურმავეებმა).

ზოგიერთი ზედწოდების შინაარსი გაბუნდოვანებულია. მაგალითად, ენციკლოპედიაში მასალებით „კიკინოზებს“ ამაყად თავდაჭერილ სურმავეებს ეძახიან („დუდი მეუკიკანა“ – თავი ამაყად უჭირავთ, მედიდურობენ, მეტიჩრობენ). „ბუძგუეფი“ / „ბუძოიეფი“ მოუსვენართა ზედწოდებაა („ირო იბუძოლუნა“- სულ ირევიან, ფუსფუსებენ, ფაციფუცობენ, საქმიანობენ...). „ზღვაური“ ზღვის მხრიდან მონაბერ ძლიერ ქარს ეწოდება (იგივე „წანი“, „ბორია“). ხალხური მოტივაციით, „ზღვაური“ ამბიციური, ემოციური კაცის ზედწოდებაა, რომელსაც სულ პატარა წყენაც კი ალაშფოთებს, რომელსაც ყველაფერზე გული მოსდის (ს.დ. №3, გვ.14). შეიძლება გამოვთქვათ ვარაუდი, რომ „ზღვაური“ მომდინარეობდეს „ზღვარზღვინი“ –დან, რაც ბევრის ერთად რევას, ფუთფუთს ნიშნავს. „ცქუტურია“ ტანპატარა, ცქვიტი კაცის ეპითეტია სამეგრელოში. „ჩხვერხორხიეფი“ – „სამი ძმა ყოფილა ჩხვერხორხია, იმდენად ძუნწი და ხელმომჭირნენი, რომ ოჯახის განაყოფისას ქონებას მთელი სიზუსტით ინაწილებდნენ. „ჩხვერკი ხოლო გოხორხესია“ (ხის ხმელი ტოტიც (წნელი, ფიჩხი) გახერხესო“ (მთხრ. აპოლონ ელიზბარის ძე კვანტალიანი, დ. 1930, ს. დ. №2, 2006წ, გვ.7). „ჩხვერხორხია“ ფიზიკური მახასიათებლის მიხედვით წარმოქმნილი ზედწოდება უნდა იყოს და „ვიწროყელიანს“ ან „გრძელკისერას“ ნიშნავს (ხორხი, ხურხი, ყორყელი, ყორყინტე, ხირხიტა, ხორხოტა იგივეა რაც ყანყანტო, ყელი (ო. ქაჯაია, III, გვ. 214). „კომპული“ – ამ ზედწოდებას შინაარსობრივად მსხლის ერთგვარ ჯიშს (კომპუი, კომპუე) უკავშირებენ. ო. ქაჯაიას „მეგრულ-ქართული ლექსიკონის“ მიხედვით „კომპული“, „კოპული“ უნაგირის ტახტია, კეხის წინ და უკან ამოშვერილი ნაწილების სახელწოდება (ო. ქაჯაია, 2002, III გვ. 156, 157). იქვე მოტანილია მაგალითი მაკარ ხუბუას „მეგრული ტექსტებიდან“ (ტფ; 1937) : „ქუგნუოთი კსერსია დო ონანგერიშ კოპულიშა ქაგნიდვია: მ. ხუბუას; გვ. 125 – გადაუგდე კისერ-ზეო და უნაგირის ტახტზე გადაიდევო“ (იქვე, გვ. 157). გარდა ამისა, კოპული „თავსაც“ ნიშნავს და „ისარსაც“. კოპული-კომბლის თავი, შქვინდი დო კოპული – მშვილდისარი.

სერგიეთის სურმავეები (32 კომლი) სამ შტოდ იყოფა. აქიდან ორი შტოგვარის ზედწოდება გავარკვეით – „კოტარიეფი“ და „კუითურეფი“. „კოტა“ და „კუი“ წინაპრის სახელებია, რომლებმაც სურმავეს ორ შტოს ჩაუყარეს საფუძველი. მთხრობელთა გადმოცემით, სერგიეთელი სურმავეები წარმოშობით გურიიდან არიან, გვარად სტურუები. „ძიტია სურმავეა ჩამოსახლებულა XVII საუკუნეში და გვარი შეუცვლია. ორი შვილი ჰყოლია – ახაია და მაგოია. დღეს სერგიეთში ძიტიას მე-7-8 თაობა ცხოვრობს“ (მთხრ. სოლომონ (სოსო) სურმავეა, ს. დ. №2, გვ.11).

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ოფიციალური გვარსახელის შიგნით ადგილობრივი (არაოფიციალური) ვარიანტის შექმნას გვარსახელის მრავალრიცხოვნებით გამოწვეული გარჩევის აუცილებლობა, სოციალური, ყოფითი ცხოვრება, პროფესიული საქმიანობა, გარეგნული და შინაგანი მახასიათებლები განაპირობებდა. ამასთანავე, ამა თუ იმ პირის მოდგმა-შთამომავლობა ქმნიდა ერთობლიობას მონოგენური დასახლების სახით. დროთა განმავლობაში ამ ადგილზე მოსახლე ოჯახების გვაროვნულ-გენეტიკური ერთიანობა მოიშალა, მაგრამ სხვადასხვა მემკვიდრეობითი სახელის მატარებელთა შორის ნათესაური ურთიერთობა მაინც შენარჩუნდა.

ლიტერატურა:

1. გ. ელიავა, აბაშისა და გეგეჭკორის რაიონების ტოპონიმთა, თბ., 1977.
2. რ. თოფჩიშვილი, საქართველოს ეთნოგრაფია / ეთნოლოგია, თბ., 2006.
3. ი. კეკელია, სოფელი ნაგვაზუ, გაზეთი „რაეო“, №14, 2005.
4. ს. დლიური, №2-3, 2006 (ნაგვაზოს მასალები); №1, 2007. (სერგიეთის მასალები), №1, 2007 (ლესხინდრას მასალები).
5. პ. ცხადაია, მთიანი სამეგრელოს ტოპონიმთა (ენათმეცნიერული ანალიზი), თბ., 1985.
6. პ. ცხადაია, გვარები და გვართა დასახლებანი სამეგრელოში, თბ., 2000.

Igor Kekelia, Abdul Surmava

***Ethnical and Historical Study of Surnames and Geneology
(on basis of ethnographic material of Mingrelia)***

Summary

Surnames (geneology) is a social and juridical category, distinguished for having a special function that forms integral part of personal names and accompanies them.

The article touches upon ethnical and historical aspects of particular surnames, widespread in Mingrelia.

Игорь Кекелия, Абдул Сурмава

***К этноисторическому изучению фамилий и родословной
(по этнографическим материалам Мингрелии)***

Резюме

Фамилия (родословная) - это социально-правовая категория, обладающая особой функцией, которая сопутствует личному имени и является ее неотъемлемой частью. В работе рассматриваются этноисторические вопросы некоторых фамилий, распространенных в Мингрелии.

ქართლოცენტრიზმი და კავკასიური ერთობის გეოცივილიზაციური საფუძვლები

„კავკასიური ერთობა“ თუ „კავკასიური ერთიანობა“ - ეს სიტყვათშეხამება ძალიან უცნაურად უღერს იმ ადამიანებისათვის, რომლებიც ზედაპირულად იცნობენ ან სრულებითაც არ იცნობენ კავკასიის ისტორიას, ან თუნდაც რეგიონის ისტორიული განვითარების უმთავრეს, მაგისტრალურ ტენდენციებს. მათი მენტალური რეფლექსია წარმოშობს არა ერთი ანტიკავკასიური ქვეტექსტის შემცველ ბანალურ შეკითხვას - როგორ შეიძლება ერთიანი იყოს რეგიონი, რომელშიც ასობით ეთნიკური ჯგუფი მოსახლეობს, თანაც დიამეტრალურად საწინააღმდეგო აღმსარებლობის მქონე.

ანალოგიური უცნაურობით, მაგრამ საპირისპირო მიზეზით, უყურებს ამ ფორმულირებას საკუთრივ კავკასიელი, რომლისთვისაც კავკასია, მიუხედავად მისი დაყოფისა ჩრდილოეთ კავკასიად და ამიერკავკასიად, მაინც ერთიანი გეოგრაფიული და კულტურულ-ცივილიზაციური ორგანიზმია. კავკასიელის თვალსაზრისით, „კავკასიური ერთიანობა“ აპრიორული და აბსოლუტურად ბუნებრივი მოვლენაა.

კავკასიური ერთობის იდეა და მისი პრაგმატული რეალიზაციის გარკვეული მოკლე და საშუალოვადიანი ისტორიული ციკლები უაღრესად საყურადღებო მოვლენა და, შეიძლება ითქვას, უნიკალური ფენომენიცაა. სამწუხაროდ, ჩვენს სამამულო ისტორიოგრაფიაში ამგვარი პროცესები სპეციალური კვლევის ფარგლებს გარეთაა დარჩენილი. მკვლევართა და ანალიტიკოსთა უმრავლესობა, კავკასიის შორეულ თუ ახლო წარსულში განვითარებული ნეგატიური მოვლენების აბსოლუტიზაციისა და შიდაკავკასიური კოლიზიების ამსახველი ემპირიულ-ფაქტოგრაფიული მასალის ჰიპერტროფირებული აღქმის საფუძველზე (მაგ., „ლეკიანობა“, წინააღმდეგობები კავკასიის ავტოქტონ და მიგრირებულ ეთნოსებს შორის, ჩრდილოკავკასიელთა აქტიური შეიარაღებული ჩარევა აფხაზეთის ომში სეპარატისტთა მხარეზე და ა.შ.) სკეპტიკურად უყურებს როგორც ერთიანი კავკასიის ჩამოყალიბების პერსპექტივას, ისევე კავკასიაში მსოფლიო პრაქტიკის მიერ აპრობირებული ინტეგრაციული სქემების (მაგ., ეუთო, ევროკავშირი) გამოყენების შესაძლებლობას.

რასაკვირველია, რეგიონი გამოირჩევა ეთნიკური არაერთგვაროვნებით, მრავალშრიანი ისტორიული, კულტურული და რელიგიური მოზაიკით, მაგრამ ამ მრავალფეროვნებაში არის ერთი ფუნდამენტური საწყისი - საერთოკავკასიური ისტორიულ-კულტურული ფესვებისა და ფასეულობების კონტინუუმი, რომელიც ნებისმიერ ეპოქასა და გეოპოლიტიკურ-გეოსტრატეგიული სტრუქტურის ვითარებაში მოქმედებს, როგორც კავკასიური ერთიანობის იდეის საფუძველი.

რაში მდგომარეობს ის საერთო ფასეულობები, რომელთა ბაზაზეც ჩამოყალიბდა კავკასიური ცივილიზაცია? რას წარმოადგენს კავკასია, როგორც ერთიანი, მაგრამ დის-

კრებული ცივილიზაციური სტრუქტურა? როგორია მისი ადგილი და როლი გლობალურ მსოფლიო-ისტორიულ პროცესში?

ამ კითხვებზე პასუხის გაცემას ჩვენ შევეცადეთ ცივილოგრაფიული პარადიგმის (დღეს აქტიურად მიმდინარეობს სოციალურ მეცნიერებათა სისტემაში ინტერდისციპლინარული მეცნიერების – ცივილიოგრაფიის, როგორც ცივილიზაციის ინტეგრირებული თეორიისა და ისტორიის ჩამოყალიბების პროცესი) ფარგლებში, ცივილიოგრაფიის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლების (რომელთა შორის ყველაზე არსებითია ისტორიული პროცესის მიმართ ცივილიზაციური (და არა მარქსისტულ-ფორმაციული) მიდგომა) გამოყენებით.

ცივილიოგრაფიის, როგორც ცივილიზაციის თეორიისა და ისტორიის შესახებ მეცნიერების ერთ-ერთი ცენტრალური ცნებაა გეოცივილიზაციის ცნება. გეოცივილიზაცია განიმარტება, როგორც ლოკალური, რეგიონალური ისტორიულ-კულტურული სისტემა, გაერთიანებული ამ რეგიონში მცხოვრები ეთნოსებისა და სახელმწიფოებისათვის დამახასიათებელი ფუნდამენტური ფასეულობითი მაჩვენებლების საფუძველზე. ამასთან, „ჩვეულებრივი“ ცივილიზაციებისაგან განსხვავებით, გეოცივილიზაცია არის გეოპოლიტიკური ანალიზის ერთეული, რომლის დროსაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ერთიანი გენეტიკური წარმომავლობის, გეოკულტურის, სივრცობრივ-ტერიტორიული „ნათესაობისა“ და საერთო გეოპოლიტიკური ინტერესების მომენტებს. ამიტომ არის, რომ გეოცივილიზაციის ფარგლებში შეიძლება ინტეგრირებულ იქნან განსხვავებული რელიგიური აღმსარებლობის კულტურული ერთობები.

მიგვაჩნია, რომ კავკასიის ისტორიული განვითარების პროცესისადმი ცივილიზაციური მიმართება, უხსოვარი დროიდან დღემდე კავკასიის სივრცეში მიმდინარე სულიერ-კულტურული და პოლიტიკური პროცესების ანალიზი გეოცივილიზაციის კონცეფციის ფარგლებში არის ის მთავარი მეთოდოლოგიური ღერძი, რომლის საშუალებითაც ყველაზე ადეკვატურად და რელიეფურად, სრულყოფილების გარკვეული ხარისხით აიხსნება კავკასიური ერთიანობის ფენომენის არსი და ცალკეული გამოვლინებებიც სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქაში.

რა არის კავკასია? ცნობილია, რომ ეს ტოპონიმი პირველად მოიხსენიება ძვ. წ. VI საუკუნის ბერძენი დრამატურგის ესქილეს ტრაგედიაში „მიჯაჭვული პრომეთე“. აქედან მოყოლებული ეს სიტყვა აღნიშნავდა რეგიონს შავი, აზოვისა და კასპიის ზღვებს შორის, გარკვეულწილად განსაზღვრული საზღვრებით. თუმცა მისი მნიშვნელობა გაცილებით ფართო იყო ოდითგანვე, ვიდრე ის მოიაზრებოდა ბერძნულ-ანტიკური ლინგვისტური სამყაროს ტოპონიმიკური ერთეულით. კერძოდ: კავკასიის ცნება უკავშირდება გარკვეული ერთობის იდეას, ერთობისა, რომელიც უფრო მაღლა დგას, ვიდრე მისი შემადგენელი ერები და მათი სახელმწიფოები, ენები თუ რელიგიები. ამდენად, ეს არის ზეეროვნული, ზეკონფესიური და ზესახელმწიფოებრივი ერთობა, რომელმაც უნდა დაამკვიდროს თავისი იდენტურობა „არაკავკასიელთან“ და „არაკავკასიურობასთან“ მიმართებაში.

არ იქნება შეცდომა იმის მტკიცება, რომ „კავკასია“ უწინარეს ყოვლისა შეიქმნა კავკასიურ ცნობიერებაში, იბერიულ-კავკასიური ერთობის შემეცნებაში. იბერიულ-კავკასიური ცნობიერება – ეს არის კავკასიური ერთობის იდეის გაცნობიერება. მაშასადამე,

კავკასია, უწინარეს ყოვლისა, არის იდეა, მაგრამ როგორ გავიგოთ და ავხსნათ ეს იდეა?

იბერიულ-კავკასიური ცნობიერებისა და საერთო-კავკასიური ისტორიული მემკვიდრეების დედა-იდეა მდგომარეობს იმის მტკიცებაში, რომ კავკასიას აქვს ერთიანი გენეტიკური წარმომავლობა და ისტორიული განვითარების ერთიანი ხაზი. ამ კონცეფციას, თავის მხრივ, გააჩნია ლინგვისტური, ეთნოგენეტიკური, ანთროპოლოგიური და ისტორიული პლასტები, რომლებიც მთლიანობაში ერთიან სტრუქტურას ქმნის. ქართველური, აფხაზურ-ადიღური და ვაინაზურ-დაღესტნური ენობრივი სისტემების ნათესაობა და ერთიანი ენოფონდი; მკვიდრი ეთნიკური ერთეულების გენეტიკური ნათესაობა; რასობრივ-ანთროპოლოგიური უნილატერალიზმი, გამოხატული მედიტერანული რასის ბალკანურ-კავკასიური ტიპისადმი კუთვნილებით (ცხადია, ლოკალური ანთროპოლოგიური ქვეტიპების (ადიღური, დასავლურ-კასპიური, წინააზიური) მეტ-ნაკლები განსხვავებით); ისტორიული განვითარების მაგისტრალური ტენდენციების თანხვედრა და ისტორიული ბედის ერთობა – აი, კავკასიური ერთობისა და თვითიდენტურობის საწყისები.

საგულისხმოა, რომ შუა საუკუნეების ქართული ისტორიული აზროვნება გავრეებულია სწორედ ამ საწყისებზე ორიენტაციით, უფრო სწორად რომ ვთქვათ, ამ საწყისების ხაზგასმის საფუძველზე იბერიულ-კავკასიური ცნობიერი სივრცის – ერთიანი კავკასიური ცივილიზაციის ისტორიულ-კულტურული მოდელის აპრიორულობის ინტერპრეტაციით. მართალია, ინტერპრეტაციის ამოსავალ ფორმას მითოლოგია წარმოადგენს, თუმცა საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ მითოსსა და მითოლოგიებში ფიქსირებულია ამა თუ იმ ერის ცნობიერებაში არსებული რეალური ისტორიული განვითარების რაციონალური პლასტები, რომ მითები, გარკვეული გაგებით, რეალური ისტორიული ტრადიციის იდეალიზებული გადმოცემის ფორმებს წარმოადგენს.

ამჯერად ყურადღებას გავამახვილებთ ქართული ისტორიოგრაფიის ორ ნიშანდობლივ, კავკასიური ერთიანობის იდეასთან აბსოლუტურ ჰარმონიაში მყოფ კონცეპტუალურ ტენდენციასთან. პირველი უკავშირდება XI ს-ის ისტორიკოსის ლეონტი მროველის კონცეფციას. „სომეხთა და ქართველთა, რანთა და მოვაკნელთა, ჰერთა და ლეკთა, მეგრელთა და კავკასიანთა, - წერს ისტორიკოსი, – ამათა თ სთა ერთი იყო მამა სახელით თარგამოს...“ (3,3). ეს არის კავკასიელი მკვიდრი ეთნოსების ურთიერთნათესაობის გენეალოგიური სქემა, რომელიც ამ ეთნოსების პერსონიფიცირებული საწყისების, იგივე ეთნარქების გენეტიკურ ძმობას ეფუძნება.

თუ ღრმად ჩავუკვირდებით ამ ისტორიული კონცეფციის სიღრმისეულ შრეებს, აღმოვაჩინებთ რამდენიმე უპირობოდ საცნაურ მომენტს: ლეონტი (და მთელი მისი თანადროული ქართული სულიერი არისტოკრატია) კავკასიური ერთობის მეტაისტორიული საზრისის დასადგენად მიმართავს მითოსს და სწორედ იქ პოულობს კავკასიელთა მსოფლხატიის სუბსტრატულ ფენომენს – თარგამოსს, კავკასიელი ეთნოსების საერთო ეპონიმსა და ეთნარქს, გრ. რობაქიძეს რომ დავესესხოთ, „კავკასიელთა პირველფენომენსა და თაურხატს“. შემთხვევითი არ უნდა იყოს მეთოდოლოგიური ორიენტაცია მითზე და კავკასიური ერთობის ანალიზი მითის დეკონსტრუქციის გზით. ამით იმდროინდელ ქართულ ელიტას სურს დაამტკიცოს, რომ კავკასიური ერთიანობა მეტაისტორიული საზრისის მქონეა, რომ მას ზეისტორიული და ზედროითი ფენომენის ფუნქცია გააჩნია, რომ ის „არქე“-ა და პირველსაწყისი.

მეორე მხრივ, აღნიშნული კონცეფციის თანახმად, კავკასია, თავისი ისტორიული ყოფიერების დასაწყისიდან — არქეტიპული დროებიდანვე ხასიათდებოდა კავკასიური ხალხების უმჭიდროესი კავშირითიერობებით. ზემოთმოყვანილი გენეალოგიური ადეკვატურად გამოხატავს საერთო იბერიულ-კავკასიურ წარმომავლობას და ამ წარმომავლობის გენეტიკურ პროექციას ისტორიულ მეხსიერებაში: საერთო ეთნარქი და ეპონიმ-ეთნარქთა იერარქიის აგება მათი ძმობის, ე.ი. საერთო სახლის, როგორც გენეტიკური მატრიცის პრინციპზე.

საყურადღებოა ქართული ისტორიული აზროვნების მეორე არსებითი ტენდენცია, რომელიც „ქართლის ცხოვრების“ თეორიული ატრიბუციის ფარგლებში პირველად აკად. ნ. ბერძენიშვილმა ახსნა. კერძოდ, დიდი ქართველი ისტორიკოსის ყურადღება მიიპყრო იმ გარემოებამ, რომ „ქართლის ცხოვრებაში“ ნებისმიერი ომი კავკასიის ეთნოსებსა და სახელმწიფოებს შორის განიხილება, როგორც შინაომი. მაშასადამე, იმდროინდელი ქართული ცნობიერებისათვის შიდაკავკასიური სივრცის სუბიექტებს შორის გაჩაღებული ნებისმიერი შეიარაღებული კონფლიქტი არის არა ეროვნებათშორისი ან სახელმწიფოთაშორისი, არამედ, თანამედროვე ტერმინოლოგიით რომ ვისარგებლოთ, სამოქალაქო ომია, ერთიანი გეოცივილიზაციის სუბიექტებს შორისაა, შიდასივრცობრივია და არა სივრცეთაშორისი.

მოკლედ რომ ვთქვათ, „კავკასიელობა“ და „კავკასიურობა“ წარმოადგენს კავკასიის ისტორიის შიდა, ენდოგენურ და იმანენტურ ფაქტორებს.

ორივე შემთხვევაში ჩვენთვის სახეზეა იბერიულ-კავკასიური ცნობიერების უშუალო პროექცია ისტორიოგრაფიაში, დისციპლინაში, რომელიც (ფილოლოგიასთან ერთად) ყველაზე ადეკვატურად და სიღრმისეულად ასახავს ნებისმიერი ერთობის ყოფიერების სულიერ-კულტურულ შრეებს.

მაშასადამე, იბერიულ-კავკასიური ცნობიერება წარმოადგენს კავკასიის გეოცივილიზაციის საბაზისო მენტალურ იდეას, რომელიც გვევლინება კავკასიური ერთიანობის ერთგვარ არქეტიპად, პირველდაწყებით წინარესახედ. ამასთან, თავისი არქეტიპული ბუნების გამო ეს ცნობიერება ფუნქციონირებს გარკვეული არაცნობიერი იდეის სახითაც, რის გამოც ის რელიგიურ ცნობიერებაზე მაღლა დგას. ამისი ნათელი მაგალითია კავკასიელ ეთნოსებში იდენტურობის ტიპთა იერარქია. მაგ., ჩრდილო კავკასიელის იდენტურობის იერარქიაში გამოიყოფა — კუთვნილება კონკრეტული ტიპისადმი და საგვარეულო კლანისადმი, შემდეგ მოდის რელიგიური იდენტიფიკაცია — მაჰმადიანი და ბოლოს — კავკასიელი. ნებისმიერი ქართველი, ვთქვათ, ჯერ რომელიმე გვარის წარმომადგენელია, შემდეგ — ქრისტიანი და ბოლოს — კავკასიელი.

ამდენად, „კავკასიელობა“ არის ოპტიმალური იდენტურობის უმაღლესი ფორმა (რასაკვირველია, არსებობს იდენტურობის კიდევ უფრო მაღალი ფორმა — „ევრაზიელობა“, მაგრამ ეს კონტინენტალური იდენტურობაა და გულისხმობს იდენტიფიკაციის თანაზიარობას კონტინენტის ყველა მცხოვრებთან, რის გამოც ვერ გამოდგება თვითიდენტურობის ტიპად).

იბერიულ-კავკასიური ცნობიერების გარდა, შეიძლება ნიუანსურად, აბსტრაქტიზების გარკვეული დოზით, მივუთითოთ კავკასიის გეოცივილიზაციის სხვა საერთო სულიერ-კულტურულ ინსტიტუციებზეც:

პირველი – კავკასიური კულტურების სპეციფიკური ტიპიურობა, რომელიც უნდა იქნას აღიარებული მისტიკურ-ირაციონალური, მითოლოგიური და რელიგიური კონტენტების პრევალირებით ფილოსოფიურ-მეცნიერულ აზროვნებასთან შედარებით. კულტურის ეს არასციენტისტური (და არა ანტიციენტისტური) მიმართულება ყველა კავკასიური ეთნოკულტურის საერთო დამახასიათებელი ნიშანია.

მეორე – თითქმის ყველა კავკასიური ეთნოკულტურისათვის დამახასიათებელი სამყაროს კულტურული სურათის, სამყაროს ხედვისა და ესთეტიკური აღქმის იდენტურობა. აქ მხედველობაში გვაქვს მსგავსი წარმოდგენები სამყაროს აგებულებასა და ფუნქციონირებაზე, სამყაროში ადამიანის ადგილსა და დანიშნულებაზე, ბუნებრივისა და ხე-ბუნებრივის ურთიერთმიმართებაზე და ა.შ.

მესამე – კულტურული უნივერსალების გარკვეული სისტემა, როგორც ყველა კავკასიური ლოკალური ეთნოკულტურისათვის დამახასიათებელი მატერიალური კულტურის ელემენტების მსგავსება, ასევე საერთო ნორმების, ადამ-წესებისა და ტრადიციების (მაგ., სტუმართმოყვარეობა, ყონალობა, ძუძუმტეობა, ქალის კულტი, წინაპართა და მიცვალებულთა კულტი, პიროვნული „მეს“ იდენტიფიკაცია გვართან, კოლექტივთან და ამის საფუძველზე ინდივიდუალისტური მსოფლშეგრძნების სრული გათქვეფა კოლექტივისტურში, სოციოცენტრიზმის პრიორიტეტულობა ანთროპოცენტრიზმთან მიმართებაში და სხვ.) ერთობლიობა, როგორც კულტურის ტიპოლოგიური განსაზღვრულობის საფუძველი.

მეოთხე – გარესამყაროსთან მიმართებაში კულტურული რეფლექსიის იდენტური ტალღები, რომლებიც გამოვლინდა უცხო პოლიტიკური და კულტურული ფენომენების ზემოქმედებისა თუ ინფილტრაციის დროს კავკასიელი ხალხების მიერ მათი აღქმა-გააზრების თუ მათდამი წინააღმდეგობის მეტ-ნაკლებად მსგავს პროცესებში (მაგ., მონღოლური და თურქული ექსპანსიისადმი გამოჩენილი საპასუხო რეაქციების იდენტურობა, ან კიდევ ის, რომ რეაქცია რუსული იმპერიალიზმისა და ოფიციალური სამართლებრივი ცნობიერების გავრცელებაზე თითქმის ერთნაირი იყო საქართველოსა და ჩრდილოეთ კავკასიის მკვიდრ ეთნოსებში).

მაგრამ საფუძველთა საფუძველი მაინც იბერიულ-კავკასიური თვითშეგნება და მისგან გამომდინარე კავკასიური თვითიდენტურობა და კავკასიელობის იდეაა. კავკასიის მთელი კულტურული სოციოდინამიკა (თვით მისთვის არაბუნებრივი ყოფიერების, ე.ი. უცხოელთა ბატონობის პერიოდებშიც კი), სულიერ-კულტურული პროცესების როგორც სინქრონულ, ისე დიაქრონულ ასპექტებში შესწავლა კავკასიური თვითშეგნების პრიორიტეტულობის ნათელი დადასტურებაა. ყოველი კავკასიელი თუ ყოველი კავკასიური ეთნოსი, მიუხედავად გარკვეული ეთნოცენტრიზმისა და განსხვავებისა რელიგიასა და აზროვნების წესში, მაინც თავის თავს აკუთვნებს საერთოკავკასიურ კულტურას.

ფიქრობთ, განსახილველი პრობლემის კონტექსტში სპეციფიკურ ანალიზს საჭიროებს კავკასიის გეოცივილიზაციაში რელიგიური არაერთგვაროვნების საკითხი.

ისტორიული რეალობაა, რომ პირველი არსებითი „სადემარკაციო ხაზის“ გავლება კავკასიელთა შორის და, ასე ვთქვათ, საგრძნობი ცივილიზაციური დისონანსის შეტანა დაკავშირებულია ისლამურ აგრესიასთან და ერთიანი კავკასიური სივრცის ცალკეულ სექტორებში განლაგებული ეთნოკულტურული კომპლექსების გამაჰმადიანებასთან. ისლამიზაციის პირველმა ტალღამ მოახდინა ალბანელი ეთნოსის დესტრუქცია და მისი გა-

თურქება, მეორე ტალღამ – მონღოლურ-თემურიდულ-ოსმალური ისლამური ტრადიის ზეწოლით – ჩრდილოეთ კავკასიის გამაჰმადიანება, ხოლო მესამე ტალღამ – თურქულ-ოსმალური ფორმით მოახდინა აღმოსავლეთ მცირე აზიის ქართულ-ლაზური ეთნოკულტურული ზონის გამაჰმადიანება (რითაც, სხვათა შორის, ერთიან კავკასიურ პრაცივილაციურ სივრცეს გამოაკლდა პონტო-კაპადოკიის სექტორი).

მაშასადამე, XV-XVI საუკუნეებიდან ისლამი ჩრდ. კავკასიაში გახდა კულტურულ-ცივილიზაციური ფაქტორი. ამ მეტამორფოზას ზედმიწევნით რელიეფურად წარმოგვიდგენს თეიმურაზ ბატონიშვილი, თემურიდულ შემოსევამდე და შემოსევის შემდეგ არსებულ სიტუაციათა რელიგიურ-კულტურული კომპარატივისტიკით: „ლლიღენი, ღურბუქენი, ლეკნი ლეკოსის ნათესაობანი და სხვანი, იყვენ ქრისტიანენი და იყვენ ენითა ქართულითა მომზრახნი... თემურ-ლენგმა რომელმანაც დაიპყრა იგინი... დაუდგინა არაბნი მოლანი... განუწესა მათ რათა ასწავებდნენ ყრმათა მათთა წერილსა და არაბულსა ენასა, მისცა მათ ბრძანება ფიცხნი არღარა კითხვად და არღარა სწავლად ქართულისა წიგნისა...“ (1,19).

მაგრამ საკითხის კვლევის საყრდენი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ისლამმა ვერ შეცვალა ჩრდილოეთ კავკასიის მკვიდრი ეთნოსების კულტურული მოზაიკა, მათი ტრადიციები და ეთნოფსიქოლოგია. მათ „ცნობიერებაში ეროვნულობა და საერთოკავკასიური შეგნება ჯერაც დომინანტობს რელიგიურზე“ (5,22).

იბერიულ-კავკასიური ცნობიერების აპრიორული პირველადობა ისლამურ-კონფესიურ ცნობიერებასთან მიმართებაში, პირველის მეორეზე დომინანტობა – ვფიქრობთ, ამგვარ დიზოტომიაში მდგომარეობს დასმული საკითხის გადაწყვეტის ოპტიმალური გზა.

ისლამმა დაანგრია და საკუთარი ნორმებით შეცვალა ტრადიციული კავკასიური ეთნოკულტურების ზედაპირული პლასტი, მათ მარადიულ შინაგან ღრმა შრეებამდე მან ვერ „ჩააღწია“. ეს შრეები დაკონსერვდა, ასე ვთქვათ, დამალული ფორმით, ახალი ისლამური ფორმებით „გადახურული“. კ.ზ. გამსახურდიას მართებული დაკვირვებით, „ადრე თი აქ იმდენად ძლიერი იყო, რომ თვით შამილის იმამატის პერიოდში კონკურენციას უწევდა „შარიათს“ - ისლამურ სამართალს“ (2,139).

აღნიშნულის საილუსტრაციოდ შეიძლება გამოდგეს ასევე ჩრდ. კავკასიის ეთნოსთა ჰეტეროგენური სარწმუნოებრივი სისტემები (დასავლეთ ჩრდ. კავკასიაში მთლიანად, ხოლო აღმოსავლეთის – მთიან რაიონებში სარწმუნოებრივ სტრუქტურაში აღინიშნება ქრისტიანული და წარმართული ელემენტების გარკვეული ხარისხი) და ის გარემოებაც, რომ XX ს-ის შუა ხანებამდე ისინი მაჰმადიანურ რელიგიურ რიტუალებს წარმართული ფორმებით ახორციელებდნენ.

ამდენად, კავკასიური თვითიდენტურობა მაინც შენარჩუნებულ იქნა. ისლამის გავრცელებით მოხდა საერთოკავკასიური შეგნების შესუსტება და არა მისი ტოტალური ნგრევა. ისლამური აგრესიის შედეგების ანალიზისას ჩვენ უნდა ვილაპარაკოთ კავკასიური თვითიდენტურობის კრიზისზე და არა მის სრულ დესტრუქციაზე. იგივე შეიძლება ითქვას რუსული იმპერიალიზმის ნეგატიურ შედეგებზეც.

ბუნებრივია, დაისმის კითხვა: კი მაგრამ, რატომ მოხდა ასე? რატომ ვერ გადაწონა ისლამიზმმა კავკასიურობის იდეა? რატომ არ ჰქონდა შიდაკავკასიურ კონფლიქტებს სულიერ-კულტურული და რელიგიური შემადგენელი? რატომ ვერ ვიპოვიოთ კავკასიის ისტორიაში ჯვაროსნული ომების ან ბართლომეს ღამის ანალოგიებს?

იმიტომ, რომ იბერიულ-კავკასიური ცნობიერება და მის ბაზაზე გენერირებული კავკასიური თვითიდენტურობა უფრო მაღალი სტატუსის მქონე ფასეულობით იყო, ვიდრე კონფესიური ცნობიერება და მისგან წარმოებული ისლამური იდენტურობა. ამ ფენომენს ზ. გამსახურდიამ „კავკასიური პატრიოტიზმი“ უწოდა და იგი მთლიანად და სავსებით დაუკავშირა ქართულ პატრიოტიზმს. თავის ერთ-ერთ ინტერვიუში ეს დიდი ქართველი მამულიშვილი და ამდენად დიდი კავკასიელი აღნიშნავდა: „არსებობს კავკასიური პატრიოტიზმიც და ეს ქართული პატრიოტიზმისაგან განუყოფელია. ასეთი პატრიოტი იყო დავით აღმაშენებელი, ასეთი პატრიოტი იყო ფარნავაზ მეფე, ასეთი პატრიოტი იყო საურმაგ მეფე... ვახტანგ გორგასლისათვის, დავით აღმაშენებლისთვის საქართველო იყო ნიკოფსიიდან დარუბანდამდე. ეს მარტო იმას კი არ ნიშნავს, რომ საქართველოს დაპყრობილი ჰქონდა ეს ქვეყნები. ის ამ სამყაროს აერთებდა თავის ცნობიერებაში. საქართველო აზროვნებდა ნიკოფსიიდან დარუბანდამდე სივრცეში“ (6).

კავკასიის გეოცივილიზაციის ისტორიის სრულიად უნიკალური და თვისებრივად საკუთრივ-კავკასიური პერიოდია XI-XV საუკუნეები, როდესაც კავკასია წარმოვიდგება, როგორც ერთიანი გეოცივილიზაციური კომპლექსი საქართველოს სულიერ-კულტურული და პოლიტიკური ჰეგემონობის საფუძველზე. ამ მოვლენას, კავკასიის სივრცეში ქართლოცენტრისტული გეოპოლიტიკური და გეოკულტურული სტრუქტურის ჩამოყალიბებას, თავისი ობიექტური წანამძღვრები ჰქონდა. მიზეზებს შორის მთავარი მაინც არის კავკასიაში საქართველოს ცენტრალური, შუალედური მდებარეობა.

კავკასიის სივრცის იერარქია ისეთია, რომ მის ცენტრში არის საქართველო, როგორც ერთგვარი შუამდებარე მიწა, შუალედური ტერიტორია, როგორც კავკასიის „გეოგრაფიული ღერძი“ ანუ „ღერძული არეალი“. ეს მომენტი ისტორიულად ყოველთვის განაპირობებს საქართველოს საკვანძო სტრატეგიულ პოზიციას კავკასიის სივრცეში ნებისმიერი გეოპოლიტიკური წესრიგის და მით უფრო საკუთრივ-კავკასიური წესრიგის ფორმირების პროცესში.

საქართველოს ღერძული ფუნქცია კავკასიაში, კონკრეტული გეოპოლიტიკური და გეოსტრატეგიული პარამეტრების თვალსაზრისით, შეიძლება სამ ძირითად აზრობრივ ბლოკში გაერთიანდეს:

პირველი – საქართველო არის კავკასიის გეოპოლიტიკური სუვერენიტეტის მთავარი მაწარმოებელი, რადგანაც მის გარეშე რეგიონის ყოველი სივრცობრივ-ტერიტორიული სექტორი ავტომატურ რეჟიმში ხდება ჩაკეტილი ანკლავი (მაგ., ჩრდ. კავკასიური სექტორი რუსეთსა და საქართველოს შორის „იკეტება“, აზერბაიჯანი – საქართველოსა და ირანს შორის, სომხეთი – საქართველოსა და თურქეთს შორის). მხოლოდ საქართველო შავ ზღვაზე გასასვლელით არის აღნიშნული სექტორების ჩაკეტილ სივრცეებად ყოფნისა და მათი „მოზრჩობის“ ერთადერთი ალტერნატივა.

მეორე – საქართველო არის შიდაკავკასიური ინტეგრაციის ერთადერთი ღერძი, რადგანაც სწორედ მის ტერიტორიაზე და მხოლოდ მის ტერიტორიაზე არის შიდაკავკასიური ინტეგრაციის ორივე ვექტორის – როგორც გრძედურის, ისევე განედურის – გადაკვეთის სიბრტყე.

მესამე – როგორც შუალედური მდებარეობის სახელმწიფოს, მხოლოდ საქართველოს შეუძლია კავკასიაში კულტურულ-ცივილიზაციურად ერთიანი სივრცის შექმნა, საერთო კულტურული ფასეულობების, კავკასიური იდეოლოგიისა და საერთო პოლიტი-

კური ინტერესების ბაზაზე განსაკუთრებული საერთო კავკასიური კომპლექსის ფორმირება. ამ თვალსაზრისით, საქართველოს ფუნქცია წარმოადგენს გეოპოლიტიკურ მეცნიერებაში საყოველთაოდ აღიარებული ე.წ. „ხმელთაშუა ოკეანის“ ფუნქციის სრულყოფილად აღიარებას (ამ ფუნქციას ასრულებდა ანტიკურ ეპოქაში ხმელთაშუა ზღვა, დღევანდელ ეტაპზე კი მისი რეალიზაციის კლასიკური მაგალითია ატლანტის ოკეანის როლი დასავლური პოსტინდუსტრიული ცივილიზაციის ფორმირებაში).

ამგვარი ფუნქციური ტრიალიზმის რეალიზაცია და კავკასიის ქართლო-ცენტრისტული გეოცივილიზაციის შექმნა იწყება XI საუკუნიდან მოვლენათა მთელი რიგით – იქნება ეს ჩრდილოეთ კავკასიაში საქართველოს ეკლესიის მისიონერული მოღვაწეობა, ბიზანტიის მიერ სომხური პოლიტიკური ერთეულების ინკორპორაცია (რომლის შედეგადაც ქართულ მონარქიას უკვე აღარ ჰყავდა ჰეგემონობისათვის ბრძოლაში შიდაკავკასიური მეტოქე) თუ თურქ-სელჩუკთა ექსპანსია (რითაც ხელსაყრელი პირობები შეიქმნა სამხრეთ კავკასიაზე კონტროლის დასამყარებლად ანტისელჩუკური იდეოლოგიის გამოყენებისათვის). ამ პროცესის კულმინაცია იყო დავით აღმაშენებლის, გიორგი III-ის და თამარის მეფობის პერიოდები, ხოლო ქართული ელიტის მიერ მისი კონცეპტუალური გააზრების კლასიკური ფორმულაა თამარის ისტორიკოსის შემდეგი სიტყვები: „ამისი მოწამე არს სახლი შარვანშეთი და დარუბანდელთა, ღუნძთა, ოვსთა, ქაშაგთა, ღურძუქთა, კარნუ ქალაქელთა და ტრაპიზონელთა, რომელნი თავისუფლებითსა ცხოვრებასა ამის მიერ იყვნეს და მტერთაგან უზრუნველობასა (4,147). XIII საუკუნის ქართველი ისტორიკოსი ამ ფორმულაში „თავისუფლებითი ცხოვრება“, ცხადია, გულისხმობს კავკასიის ხალხთა კულტურულ თავისთავადობას, ხოლო „მტერთაგან უზრუნველობა“ კი – უცხო გეოპოლიტიკური წარმონაქმნებისაგან აგრესიის არარსებობას.

კავკასიის გეოცივილიზაციის არსებობის ეს ორი ტენდენცია, ჩვენის აზრით, მოითხოვს გარკვეულ დაკონკრეტებას, მით უფრო, რომ ადგილი აქვს მისი არასწორი ინტერპრეტაციის შემთხვევებს. მაგალითად, საკმარისია აღვნიშნოთ, რომ რუსულ ისტორიოგრაფიაში ამ მოვლენას სრულიად არაორაზროვნად ეწოდება „яркая вспышка грузинского великодержавия“.

მთავარი აქცენტი აქ უნდა გაკეთდეს არა ცალკეულ სამხედრო-პოლიტიკურ გართულებებზე, არამედ საკუთრივ კავკასიის გეოცივილიზაციის ფორმირების არსებით და შიდარეგიონულ ტენდენციებზე. მართალია, თითქმის მთელი კავკასია მოექცა საქართველოს მონარქიის უნიფიცირებული გავლენის ქვეშ და პროცესმაც იმპერიული ხასიათი შეიძინა, მაგრამ ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ ცენტრალური გამაერთიანებელი ტენდენციები იყო არა პოლიტიკური დაპყრობა, არამედ იბერიულ-კავკასიური ერთობის თვითშეგნება, ანტისელჩუკური იდეოლოგია და ყველა კავკასიური ეთნოსისათვის მონათესავე და ამიტომ სრულიად მისაღები ქართული კულტურული ელემენტის (ქრისტიანობა, ქართული ენა და ქართული დამწერლობა) გავრცელება. მაშასადამე, ქართლოცენტრისტული ინტეგრაცია კავკასიისათვის სრულიად გაცნობიერებული და მისაღები ფენომენი იყო და არა უცხო ელემენტის ზეწოლით მიმდინარე სოციო-კულტურული სტრესი (როგორც ეს იყო თემურ-ლენგის, ოსმალებისა და რუსეთის იმპერიის დაპყრობითი პოლიტიკის დროს).

კავკასიის გეოცივილიზაციის ჩამოყალიბების პროცესი ქართლოცენტრისტული იყო და არა პანქართული, ნაციონალისტური. მისი მაგისტრალური ხაზი იყო არა კავკა-

სიის გაქართველება, ეთნოსთა ინდივიდუალობისა და თვითმყოფადობის საქართველოს მიერ შთანთქმა, არამედ ქართული ტერიტორიულ-პოლიტიკური და სულიერი უნიტარული გარშემო მათი გაერთიანება, საკუთარი ენის, ტრადიციების, ადათ-წესების შენარჩუნება. კლასიკური კულტუროლოგიის ტერმინებით რომ ვისარგებლოთ, ეს იყო შიდაკავკასიური აკულტურაცია, კავკასიის ცალკეულ ეთნოკულტურულ ერთობათა დომინანტურ ქართულ კულტურასთან „მისადაგების“ პროცესი და არა მათი სულიერ-კულტურული თვითობის შთანთქმელი ინკულტურაცია. ყველა ეთნოკულტურამ შეინარჩუნა თავისი „სული“ – თავისი კულტურის შინაგანი აზრი და ინდივიდუალური სტილი, არცერთ მათგანს არ დაუკარგავს მშობლიური ნორმატიულ-ფასეულობითი რეგულატორები.

მაშასადამე, ქართლოცენტრიზმი ჩვენ უნდა გავიაზროთ, როგორც არაიმპერიული (უფრო მეტიც, ანტიიმპერიული) სულიერი ცნება, რომელსაც საქართველო მიაჩნია კავკასიის სულიერ-კულტურული პროცესის ჰეგემონად და გეოცივილიზაციის ცენტრად და თანაც ამ მტკიცებას განიხილავს სრულიად ბუნებრივ და აპრიორულად განსაზღვრულ მსოფლმხედველობად.

კავკასიის გეოცივილიზაცია არის სწორედ საქართველოს კულტურის რადიაციის არეალი, მისი გავლენის სივრცე, მისი სასიცოცხლო გეოპოლიტიკური და კულტურულ-ცივილიზაციური ინტერესების ზონა. საქართველო, თავის მხრივ, წარმოადგენს ამ გეოცივილიზაციის სისტემაწარმოქმნელ ქვეყანას და მისი დასუსტება თუ დაშლა, ან მისი ღერძული ფუნქციის დაკარგვა მთელი გეოცივილიზაციის დესტრუქციის ტოლფასია, ასე ესმოდა ეს საკითხი დავითისა და თამარისდროინდელ საქართველოს და ასევე უნდა გავიაზროთ ის ჩვენც.

თემურ-ლენგისა და ოსმალეთის აგრესიამ გამოიწვია ფართომასშტაბიანი გეოპოლიტიკური ტრანზიცია კავკასიის რეგიონში. საქართველოს დასუსტებას და შემდგომ დაშლას მოჰყვა მისი ღერძული ფუნქციის დაკარგვა. ამის გამო კავკასიის სივრცე გადაიქცა ქაოსურ-ტურბულენტურ არეალად, სერიოზული დეზინტეგრაციული პროცესებით. ამასთან, XVI საუკუნიდან ჩრდილოეთ კავკასიის ისლამიზაციამ და ამ რელიგიური ფაქტორის დაკავშირებამ ოსმალეთის იმპერიის პანთურქისტულ გეოპოლიტიკურ ინტერესებთან სათავე დაუდო კავკასიური იდენტურობის კრიზისს.

მაშასადამე, მოხდა კავკასიის გეოცივილიზაციის დაშლა და რეგიონში ქართლოცენტრისტული გეოპოლიტიკური წესრიგის ნეგატიური ტრანსფორმაცია. კავკასიამ კვლავ შეიძინა დანაწევრებული, „გაყოფილი ხიდის“ ფუნქცია. ეს ფუნქცია, გარკვეული ვარიაციებით, გრძელდება დღემდე, ოღონდ კავკასიის გეოცივილიზაციის გამყოფი ელემენტის ხარისხში ოსმალური თურანიზმი ჩაანაცვლა რუსულმა იმპერიალიზმმა.

ლიტერატურა:

1. ბოცვაძე თ., საქართველო-დაღესტნის ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ., 1968.
2. გამსახურდია კ.ზ., დინების საწინააღმდეგოდ, თბ., 1997.
3. ქართლის ცხოვრება, ტ. I, თბ., 1955.
4. ქართლის ცხოვრება, ტ. II, თბ., 1959.

5. ჭანია ვ., კონფლიქტი აფხაზეთში: ისტორიული კანონზომიერება თუ საბედისწერო შეცდომა?! თბ., 2003.
6. გაზეთი „ჭყონდიდელი“, 1993 წლის 20 მაისი.

Dazmir Jojua

Kartlocentrism and Geocivilization Background of the Caucasian Identity

Summary

The given article represents a generalized picture of the tendency of Caucasias historical and cultural development within the bounds of the notion of “geocivilization” and based on theoretical and methodological background of civilography.

On basis of such integrated and cultural phenomena, as Iberian-Caucasian consciousness, common Caucasian identity, unity of historical fate, typological universals of culture and etc. the author of the article concludes that Caucasias is a unique geocivilization.

The article particularly marks out the XI-XV centuries in this region, when the Caucasian Kartlocentral geocivilization existed on basis of political and cultural hegemony of the united Georgia.

Дазмир Джоджуа

Картлоцентризм и геочивилизационные основы кавказского единства

Резюме

В статье, на основе использования теоретических и методологических основ цивилиографии и в рамках понятия «геочивилизация», представлена обобщённая картина магистральной тенденции историко-культурного развития Кавказа.

На основе таких интегральных культурных феноменов, какими являются иберийско-кавказское сознание, общекавказская идентичность, общность исторических судеб, типологические универсалии культуры и др., делается вывод о том, что Кавказ -самобытная и уникальная геочивилизация.

Особое внимание в статье уделено XI-XV векам истории региона, когда на основе политической и духовно-культурной гегемонии Грузии существовала Картлоцентрическая геочивилизация Кавказа.

Илона Манелиду
(Греция)

ОПЕРАТИВНЫЕ ЕДИНИЦЫ СОЗНАНИЯ

Характеризуя процессы, связанные с глобальной перестройкой современного мира, Н.В.Уфимцева пишет: «Мы живём в «смутное время», время крушения социальных идей, скреплявших наше общество, когда в качестве реакции на социальную неопределённость возрастает роль этничности, как наиболее древней и устойчивой формы информационного структурирования мира» (2, 135).

На важность национальных (этнических) корней в жизни человека указывали многие учёные, что нашло отражение в многочисленных работах (Ж.Пиаже, Дж.Кисса, Р.Меллору и др.). Широкое распространение получило положение о том, что вне национальности, понимаемой как индивидуальное бытие, невозможно существование человечества. И именно через национальную индивидуальность каждый индивидуальный человек входит в него как национальный человек. Духовное единство народа: «это есть единство, возникшее из инстинктивного подобия, общения и взаимодействия людей в их обращении к Богу, к данной от Бога внешней природе и друг другу. Это единство вырабатывается исторически, в борьбе с природой, в создании единой духовной культуры и в самообороне от вторгающихся нарушителей...Каждый народ призван к тому, чтобы принять свою народную и историческую «данность» и духовно проработать её, одолеть её, одухотворить её по-своему, пребывая в своём национально-историческом акте. Это его неотъемлемое, естественное, священное право; и в то же время это его историческая, общечеловеческая и, что самое важное, религиозная обязанность. Он не имеет духовного права отказаться от этой обязанности и от этого призвания. А раз отказавшись – он духовно разложится и погибнет; он исторически сойдёт с лица земли» (3, 232-233).

Основополагающим законом человеческой природы и культуры И.А. Ильин считает то, что «всё великое может быть сказано человеком или народом только по-своему и всё гениальное родится именно в ложе национального опыта, духа и уклада. Денационализуясь, человек теряет доступ к глубочайшим колодцам духа и к священным огням жизни; ибо эти колодцы и эти огни всегда национальны: в них заложены и живут целые века всенародного труда, страдания, борьбы, созерцания, молитвы и мысли» (3, 236). Далее автор приходит к следующему заключению: «Мы установили, что национальность человека определяется не произволом, а укладом его инстинкта и его творческого акта, укладом его бессознательного и, больше всего,

укладом его бессознательной духовности. Покажи мне как ты веруешь и молишься, как проявляются у тебя доброта, геройство, чувство чести и долга; как ты пляшешь и читаешь стихи; что ты называешь «знать» и «понимать», как ты любишь свою семью; кто твои любимые вожди, гении и пороки, - скажи мне всё это, а я скажу тебе, какой нации ты сын; и всё это зависит не от твоего сознательного произвола, а от духовного уклада твоего бессознательного» (3, 237). Таким образом, главное, чем отличается и чем определяется этничность (или национальность по Бердяеву и Ильину) – это уклад бессознательного.

Истинный же национализм заключается, по мнению Н.С. Трубецкого, не в заимствованиях у этих чужих этносов и в навязывании соседям своих навыков и представлений, а в самопознании. Самопознание есть средство борьбы с собственным эгоцентризмом, есть способ определить своё настоящее место в мире и для каждого человека, и для каждого народа. Самопознание же, по мнению классика русской лингвистики, приводит «к постижению природы людей (или народов) вообще, к выяснению того, что не только сам познающий себя субъект, но ни один другой из ему подобных не есть центр или вершина. От постижения своей собственной природы человек или народ путём углубления самопознания приходит к сознанию равноценности всех людей и народов. А выводом из этих постижений является утверждение своей самобытности, стремление быть самим собой. И не только стремление, но и умение. Ибо тот, кто самого себя не познал, не может, не умеет быть самим собой» (5, 115).

Комментируя сказанное выше, необходимо подчеркнуть роль этнического самосознания.

В этой связи хотелось бы привести результаты исследования известного русского психотерапевта Н.М. Лебедевой, согласно которой: «в настоящее время наиболее часто психические нарушения встречаются у выходцев из межэтнических браков и у представителей этнических меньшинств, т.е. в тех случаях, когда у человека не сформирована ясная и позитивная этническая идентичность» (4, 26-27).

Одной из наиболее дискутируемых, но наименее решаемых проблем, является – соотношение языка и мышления.

Многочисленные экспериментальные исследования последних лет дали возможность учёным убедиться в том, что механизм мышления не связан с вербальным кодом и осуществляется независимо от языка. Мышление осуществляется на, так называемом, универсальном предметном коде (смысловом коде), имеющим образно чувственный характер. К языку как системе знаков универсальный код не имеет никакого отношения, он формируется в сознании каждого человека на отражательной основе через органы чувственного восприятия. По мнению И.А. Стернина и Г.В. Быкова при возникновении у субъекта необходимости выразить свою мысль в языковой форме универсальный предметный код через механизм кодовых переходов перекодируется в языковые знаки, причём сначала он перекодируется в промежуточный код (внутреннюю речь, особый код имеющий черты как универсального предметного кода, так и реальной речи), а затем промежуточный код перекодируется уже в громкую (внешнюю) речь, причём громкая речь может выступать в зависимости от коммуникативной задачи в виде скрытой артикуляции (так называемой «речь минус звук»), шёпотной и собственно

громкой речи. Как полагают учёные, для осуществления мышления необходим универсальный предметный код, но не лексика реального языка (6, 57).

Говоря о соотношении языка и мышления, надо учесть то обстоятельство, что в сознании человека многие фрагменты действительности представлены образами, и многое может попасть в поле его зрения и быть увиденным (понятым) без наличия для него специального обозначения.

В памяти человека нередко всплывают целые эпизоды, с языком не связанные, да и хранятся в ней самые разные отпечатки прошлого – лица, вещи, целые сцены – и мы можем «прокрутить» по желанию различные фрагменты нашей жизни и даже сопоставить их. Как отмечает Е.С. Кубрякова, «Память причудливо связана с языком, однако в ней, несомненно, есть место и несловесным образам... Но, действительно, то, что «схвачено языком» и получило своё название, своё имя в языке, обладает для человека исключительной значимостью, а потому играет в осуществлении мыслительных процессов едва ли не основополагающую роль» (7, 306).

В настоящее время для обозначения мыслительного образа, называемого той или иной лексической единицей, закрепился термин «концепт». В когнитивной лингвистике принято говорить о трёх принципиальных разновидностях мыслительных образов (концептов), обнаруживающихся в лексических единицах разных типов.

1. Представления – обобщённые чувственно – наглядные образы предметов или явлений. Концепты-представления выступают в качестве смысловой стороны преимущественно лексических единиц конкретной семантики. О том, что смысловая сторона таких слов – представление, свидетельствуют многие словарные дефиниции таких слов, которые практически целиком состоят из перечисления чувственно воспринимаемых признаков предмета номинации: дрожь – частое судорожное вздрагивание тела, клён – лиственное дерево с широкими резными листьями, ласточка – перелётная птица с узкими, острыми крыльями, яркая и быстрая в полёте. Концепты-представления оказываются различной степени яркости, что позволяет выделить лексемы со сверхвысоким, высоким, существенным, средним и низкими уровнями образности. Например, концепты-представления в таких лексемах как солнце, луна, кровь, автобус демонстрируют сверхвысокую яркость наглядно-образного представления. Наоборот, средний и низкий уровень яркости представлений зафиксирован у наименований лиц по ролевым функциям пассивного характера, названий ощущений, форм общественного сознания, названий физиологических состояний человека, родовые названия предметов, названия явлений социального характера. Подобную градацию мы находим в работе Е.М. Бебчук «Образный компонент в лексическом значении русского существительного» (8, 52).

2. Гештальты – комплексные целостные функциональные структуры, упорядочивающие многообразие отдельных явлений в сознании. Гештальт как вид концепта представляет собой закреплённый словом целостный образ, совмещающий чувственные и рациональные элементы, а также объединяющий динамические и статические аспекты отображаемого объекта или явления. Гештальты образуют семантическое содержание так называемой абстрактной лексики.

Экспериментальное исследование Е.М. Бебчук показало, что знание подобных слов испытуемые связывают с чувственно-воспринимаемыми явлениями, которые увязываются сознанием в некоторую комплексную картину. Так, гештальтами являются полученные экспериментально дефиниции значений следующих слов: религия – «церковь, в которой поп, монахи, молящиеся люди, иконы с лицом Христа и Богородицы, Библия, свечи»; молчание – «люди с сжатыми губами и выразительными глазами, пустая комната, тишина»; быт – «мытье посуды на кухне, телевизор в доме, уборка квартиры» и т.д.

К гештальтам следует отнести и концепты, толкуемые через «прототипы» (термин Ч. Филлмора), например, родовые термины или собирательные единицы типа птица, животное, цветок, одежда, обувь, посуда, мебель и т.д. В результате ассоциативных экспериментов подобные слова, предложенные в качестве стимулов, часто дают ассоциативные реакции по типу «типичный представитель», например: цветок – роза, ромашка; обувь – ботинки, туфли; одежда – платье, костюм, пальто; животное – корова, бык и т.д.

Типичными гештальтами являются, по мнению Е.М. Бебчук, концепты таких лексем как очередь, игра, деньги, пытка, любовь, судьба, искренность и др. (8, 42), а также так называемые фреймы (статические мыслительные картинки – супермаркет, класс) и сценарии (динамические мыслительные картинки – экзамен, футбол, пикник, экскурсия, свадьба).

3. Понятие – мысль о наиболее общих, существенных признаках предмета или явления, результат рационального отражения основных, существенных признаков предмета. Например: звезда – самосветящееся и раскалённое мировое тело; квадрат – прямоугольник с равными сторонами.

Понятие – результат целенаправленного осмысления предмета или явления, преследующего цель отграничить предмет от сходных, либо исчислить существенные признаки предмета для его изготовления. В силу сказанного следует признать справедливость мнения Ю.С. Степанова о том, что понятия формируются преимущественно в научной и производственных сферах (терминология). Многие понятия были сформулированы самими лингвистами, оказавшимися перед необходимостью дать слову дефиницию в толковом словаре в опоре на небольшое количество дифференциальных признаков или выполнить компонентный анализ значения слов, чтобы разграничить сходные слова по смыслу. Как отмечал Ю.С. Степанов «логические понятия выработаны не для каждого явления, называемого отдельным словом, так как не все объекты и явления являются предметом общественного познания» (9, 12).

Наличие слова облегчает формирование понятия в индивидуальном сознании, но понятие как вид концепта далеко не всем пользователям тем или иным словом в реальности необходимо. Понятие может быть вообще неизвестно носителю языка, он им вообще может не оперировать в общении, обходясь менее абстрактными концептами.

Представления, гештальты и понятия, как известно, тесно переплетаются как в мыслительной деятельности человека, так и в его коммуникативной практике. Одно и то же слово может в разных коммуникативных условиях реализовать либо гештальт, либо понятие, либо представление, поскольку все эти концепты

представляют собой разные уровни мыслительной абстракции, а коммуникативные потребности могут потребовать разной степени конкретизации мысли. В связи с интересующей нас проблемой, необходимо разграничение процессов мышления и коммуникации. Мышление невербально, осуществляется при помощи универсально-предметного кода, единицы которого (чувственно-образной природы) закрепляют и позволяют комбинировать и актуализировать концепты. Процесс языковой коммуникации материален, представляет собой использование материальных языковых знаков в межличностном общении.

Система языка существует и функционирует для обслуживания процессов коммуникации, а не процессов мышления.

Литература:

1. Kiss G., Armstrong C., Milroy R. The Associative Thesaurus of English. – Edinburgh, 1972.
2. Уфимцева Н.В. Русские: опыт ещё одного самопознания. Этнокультурная специфика языкового сознания. М., 1996.
3. Ильин И.А. Путь духовного обновления. Путь к очевидности. М., 1993.
4. Лебедева Л.А. Устойчивые сравнения русского языка во фразеологии и фразеографии. Краснодар, 1999.
5. Трубецкой Н.С. История. Культура. Язык. М., 1995.
6. Стернин И.А., Быков Г.В. Коммуникативное поведение в структуре национальной культуры. М., 1996.
7. Кубрякова Е.С. Язык и знание. М., 2004.
8. Бебчук Е.М. Образный компонент в лексическом значении русского существительного. АКД, Воронеж, 1991.
9. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М., 1997.

Iiona Manelidou

Active units of consciousness

Summary

The paper concerns the problem of personal and communicative processes mutual exclusion. Language enables a person to transfer to the level of operating with the forms of thinking. Thinking exists not only in the forms of thought, but is also realized in concrete verbal forms, in which these forms of thought are explicit.

ილონა მანელიძე

ცნობიერების ოპერატიული ერთეულები

რეზიუმე

ნაშრომში წარმოდგენილი პრობლემა შეეხება პიროვნებისა და კომუნიკაციის პროცესების ურთიერთგამიჯვნას. პიროვნება არავერბალურია და ხორციელდება უნივერსალურ –საგნობრივი კოდის მეშვეობით, რომლის ერთეულები გვაძლევენ კონცეპტების კომბინირებისა და აქტუალიზაციის საშუალებას. ენობრივი კომუნიკაციის პროცესი მატერიალურია და ადამიანთა შორის ურთიერთობებში მატერიალური ენობრივი ნიშნების გამოყენების საშუალებას წარმოადგენს.

კულტურა როგორც ურთიერთობის რეგულირების სოციალური ნორმა

კულტურა (ლათ. ცულტურა) არის საზოგადოების, ადამიანის შემოქმედებითი ძალების და უნარების განვითარების ისტორიულად განსაზღვრული დონე, რომელიც ვლინდება ადამიანთა ცხოვრების და საქმიანობის ორგანიზების სახეებში და ფორმებში, და, ასევე, მათ მიერ შექმნილ მატერიალურ და სულიერ ფასეულობებში.

„კულტურის“ ცნება (1) გამოიხატება სხვადასხვა ფორმით, კერძოდ, საქმიანობის სპეციფიკურ ფორმებთან მიმართებაში (მაგალითად, საქმიანი ურთიერთობების კულტურა) და შეიცავს ადამიანთა საქმიანობის შედეგებს, ადამიანურ ძალებს და უნარებს, რომელთა რეალიზებაც ხდება ამ საქმიანობის დროს - ცოდნა, შესაძლებლობები, ინტელექტის დონე, ზნეობრივი და ესთეტიკური განვითარება, მსოფლმხედველობა, ურთიერთობის ხერხები და ფორმები.

სოციალური ქცევის სხვადასხვა სახეების რეგულირების დროს ფართოდ გამოიყენება კულტურის ნორმები.

მთლიანობაში კულტურული ნორმების ცნება თანაფარდობაშია ცხოვრების წესის, ყაიდის, ეტიკეტის რეგულირებასთან. ამ დროს გამოიყენება ნორმატიული წარმონაქმნები - წეს-ჩვეულებები, რიტუალები, ადათ-წესები და სოციალური ქცევის რეგულირების სხვა ფორმები, როგორც სხვადასხვა ერთობების და საზოგადოებების სულიერი და მატერიალური კულტურის ელემენტები.

კულტურის ანალიზის დროს განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მოცემული ერთობის ან ჯგუფის წევრების ურთიერთობის ხარისხობრივად განსაზღვრულ სტრუქტურას, რომელიც განაპირობებს ერთობის ან ჯგუფის წევრებს შორის ურთიერთობების და მათი ურთიერთშემოქმედების, სხვა კულტურული ერთობების წევრების მიმართ დამოკიდებულებების ხასიათს და შინაარსს (2). კულტურული ნორმები უფრო მეტად ვიდრე სხვა სახის ნორმები, ყალიბდება ურთიერთობის სტრუქტურის ტიპის და ხასიათის შესაბამისად, რათა ამ ნორმებმა ასახოს და შეინარჩუნოს ეს სტრუქტურა. ადამიანის ჩართვა მოცემული ერთობის ან ჯგუფის კულტურაში ხორციელდება, უპირველეს ყოვლისა, მის მიერ ამ ურთიერთობის ათვისებისა და რეალიზების მეშვეობით. მხოლოდ ქცევაში და პიროვნულ ნორმატიულ სისტემებში მოცემული ერთობის კულტურული ნორმების რეალიზაცია აქცევს ადამიანს აღნიშნული ერთობის ან ჯგუფის წევრად.

ამა თუ იმ ეროვნების ადამიანი ხდება საკუთარი ეთნიკური ჯგუფის წევრი მხოლოდ მაშინ, როდესაც საკუთარ ქცევაში აითვისებს და რეალიზებას გაუკეთებს ამ ეთნიკური ჯგუფის ნორმებს. ეს დებულება შეიძლება გავრცელდეს ყველა კულტურულ ერთობაზე და ჯგუფზე. ასე, ადამიანი, რომელიც გონებრივ სამუშაოს ეწევა ანუ საკუთარი მდგომარეობით ინტელიგენტია, მხოლოდ მაშინ ხდება ინტელიგენტი თავისი არსით, თუ იგი თავის ქცევაში ნამდვილად უკეთებს რეალიზებას ჭეშმარიტად მაღალ ზნეობრივ და კულტურულ სოციალურ ნორმებს.

სოციალურ ურთიერთობებში და ურთიერთქმედებებში ადამიანი ყოველთვის გამოდის, როგორც ამა თუ იმ სოციალური ნორმის მატარებელი. მისი პოზიცია საზოგადოებრივი ურთიერთობების სისტემაში წარმოადგენს მის „ნორმატიულ სტატუსს“. სოციალური ნორმების გარკვეული სისტემის მიღების და რეალიზების შემთხვევაში ადამიანი ერთვება განსაკუთრებულ სოციალურ ჯგუფში - იმ პირთა ჯგუფში, რომლებიც იზიარებენ, იღებენ და რეალიზებენ უკეთებენ სოციალური ნორმების მოცემულ სისტემას, მასში გაბატონებულ კულტურულ ნორმებს. სპეციალისტების აზრით, სოციალური ნორმები წარმოადგენს აგრეთვე სოციალური კონტროლისა და ქცევის რეგულირების საშუალებებს. ასე გამოიყო მაგალითად, სოციალური ნორმების კატეგორიები - სამართლის, ეტიკეტის, საქმიანი ურთიერთობების კულტურისა და ა.შ. (3).

სოციალური ფსიქოლოგია გამოდის იქიდან, რომ საზოგადოებაში, ადამიანთა ჯგუფებში რეალური, ობიექტური ურთიერთობები, რომლებიც განპირობებულია საზოგადოებრივი ცხოვრების სოციალურ-ეკონომიკური, სამართლებრივი, იდეოლოგიური და სხვა ფაქტორებით, წარმოადგენს სოციალური ნორმების ობიექტურ საფუძველს. მართალია, სოციალური ნორმები ობიექტურია, ისინი არ არის დამოკიდებული ადამიანის სუბიექტურობაზე, მაგრამ ამავე დროს, ნორმები წარმოადგენს გარკვეული სოციალური რეალობის ასახვას.

დასავლურ სოციალურ ფსიქოლოგიაში სოციალური ნორმების შესწავლაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს ან ზნეობრივ, მორალურ ნორმებს, ან კულტურულ ნორმებს.

სტრუქტურულ-ფუნქციონალური და სოციოკულტურული ანალიზის შესაბამისად, სოციალურ ნორმებს აქვს ფუნქციების ორი ტიპი:

1. საზოგადოების და ადამიანთა ჯგუფების წევრთა ქცევის, ურთიერთობებისა და ურთიერთხემოქმედების ეტალონებით, ნიმუშებით, მოდელებით, სტანდარტებით, შაბლონებით უზრუნველყოფის ფუნქცია.
2. სოციუმში ურთიერთობების სტაბილიზაციის, მოწესრიგების, გაწონასწორების ინტეგრაციის ფუნქციები.

ფუნქციების ორივე ტიპი მსგავსია, „კულტურა“ კი განიხილება როგორც ამ ეტალონების, სტანდარტების ნიმუშების „საცავი“. საზოგადოების სოციალური სტრუქტურის, სოციალური ჯგუფებისა და ადამიანების (როგორც სოციალური ქცევის სუბიექტების) შესანარჩუნებლად და უზრუნველსაყოფად სოციალური ნორმები ჩართულია საზოგადოების სოციალური კონტროლის, მისი ნორმატიულ-ფასეულობით სისტემაში - კულტურაში. საზოგადოების განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე ისტორიულად ჩამოყალიბებული ურთიერთხემოქმედების და ურთიერთდამოკიდებულების ფორმების ასახვისას, სოციალური ნორმები გამოდის როგორც ურთიერთობების რეალიზების არხები და საშუალებები. ნორმების შემუშავება, მათი განმტკიცება, გავრცელება უზრუნველყოფილია იმ უფლებამოსილებით, რომელიც ხელთა აქვს ამა თუ იმ სოციალურ ჯგუფს და წარმოადგენს ამ ჯგუფის უფლებამოსილების გამოვლენის, რეალიზების მოქმედ ფორმას. რადგან სოციალურ ნორმებს ცენტრალური ადგილი უკავია ქცევის სოციალური რეგულირების სისტემაში, მათ უდიდესი ფუნქციონალური და იდეოლოგიური დატვირთვა აქვთ. ისინი გამოიყენება როგორც რეგულირების არხები და საშუალებები ყველა სოციალური ჯგუფისა და გაერთიანების მიერ. ამ ნორმების ჩამოყალიბება და არსებობა პირდაპირ არის

დამოკიდებული მათ მიერ ხარისხობრივად განსაზღვრული სოციალური ნორმების შემუშავებასა და გამოყენებაზე, რომლებიც ასახავენ ამ ჯგუფების არსსა და მიმართულებას. სოციალური ნორმების მრავალრიცხოვანი ფუნქციები საზოგადოებაში, ლიზების და შესრულების შესაძლებლობა გაპირობებულია ნორმების განსაკუთრებული დანიშნულებით. საზოგადოების მოთხოვნები სოციალური ნორმების დახმარებით და სოციალური ნორმების ფორმით ეგზავნება და წარედგინება ადამიანს, როგორც პიროვნებას და ამა თუ იმ ჯგუფის, ერთობის, საზოგადოების წევრს. პიროვნების განვითარება მიმდინარეობს ურთიერთმოქმედების და ურთიერთობის სიტუაციაში. ყოველი ურთიერთქმედება და ურთიერთობა უზრუნველყოფილია, რეგლამენტირებულია და დაფუძნებულია სოციალური ნორმების სისტემაზე. ამ პროცესების უზრუნველყოფა დაკავშირებულია სოციალური ნორმების მთელ რიგ ფუნქციებთან. სოციალური ნორმები მთლიანობაში და მათი განსაკუთრებული სახეობა - ჯგუფური ნორმები უზრუნველყოფს ჯგუფის არსებობას, ფუნქციონირებას, ინდივიდის ჩართვას ჯგუფში, ჯგუფური ურთიერთობების პროცესებსა და მექანიზმებში.

პიროვნულ ნორმებზე დაკვირვებისა და ემპირიული კვლევების საფუძველზე ცნობილმა ფსიქოლოგმა შ. შვარცმა (4) შეიმუშავა მთელი რიგი ჰიპოთეზები. იგი აღნიშნავს, რომ პიროვნული ნორმების აქტივაცია ხორციელდება შემდეგ პირობებში: 1. როდესაც ადამიანი იცის, თუ რა შედეგებს გამოიღებს ნორმებთან შეთანხმებული მისი ქმედებები სხვა ადამიანებისათვის. 2. როდესაც პიროვნული ნორმა მოითხოვს ადამიანისაგან ზუსტად ასეთ ქმედებებს. 3. როდესაც ადამიანს უნარი შესწევს, აკონტროლოს საკუთარი ქმედებები და მათი შედეგები, როდესაც იგი აღიარებს პირად პასუხისმგებლობას თავის ქმედებებზე მოცემულ ნორმასთან შესაბამისად. ადამიანის ქცევაზე ზემოქმედება ცნობიერების მეშვეობით, ნორმის პირდაპირი წარდგენით სიტყვიერ ფორმულირებაში ინდივიდის სოციალიზაციისა და მის მიერ ნორმების შესახებ ცოდნის შექმნის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი არხია. მაგრამ ეს გზაც და პიროვნების შინაგანი სამყაროს სტრუქტურული გარდაქმნაც სოციალური ნორმების ზეგავლენით ყველაზე ეფექტურია ქცევის პირობების, ფორმების, ხერხების ორგანიზების დროს, როდესაც მათში ჩადებულია, ობიექტივირებულია აუცილებელი სოციალური ნორმები. პიროვნების ქცევის უმაღლესი სოციალური რეგულატორების ფორმირებისათვის საჭიროა ფართო საზოგადოებრივი პრაქტიკა, საქმიანი ურთიერთობების კულტურა. მთლიანობაში შეიძლება ჩაითვალოს, რომ ადამიანთა ჯგუფების საერთო ნორმატიულ-ფასეულობითი კულტურა „მოცემულია“ და საერთოა ურთიერთქმედების ყველა მონაწილისათვის. კაცობრიობის ისტორიული ცვალებადობის დაუსრულებელ პროცესში უნდა გამოვყოთ და დავაფიქსიროთ ის, რაც საერთოა, მდგრადია ყველა ხალხის ცხოვრებაში. ეს გახლავთ კულტურების ერთიანობა.

საზოგადოების არსებობისა და ცვალებადობა-განვითარების ფაქტორები არ მოქმედებს წმინდა მოცემულობის, თავისთავადი გაშლის წესით. მას აუცილებლობით ერთვის ფაქტორთა მეორე რიგი. ობიექტურად არსებულ მოვლენებსა და პროცესებში აქტიურად ერევა ადამიანთა ნება, მიზნები, ინტერესები და მისწრაფებანი, გამოცდილება და ცოდნა, განწყობილება, საზოგადოებრივი აზრი, გადაწყვეტილებანი, იდეები, თეორიები და ა.შ. მათ ერთობლიობას სუბიექტური ფაქტორების, სულიერი მამოძრავებელი ძალების კატეგორია ასახავს. ისინი ვლინდება ცალკეული ადამიანების და მათი საზოგადოებრივი

ჯგუფების, გაერთიანებების და ორგანიზაციების, ხალხთა მასების სხვადასხვა ინსტანციის მმართველობის მოძრაობის სათავეში მყოფ პიროვნებათა კოლექტიური და ინდივიდუალური ცნობიერების საშუალებით. სულიერი მხარე რომ „გამოგვეკლო“ საზოგადოებისათვის იგი, ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით, საზოგადოებაც აღარ იქნებოდა. ადამიანთა სულიერება უაღრესად რთული, მრავალწახნაგოვანი ფენოქენია, რომლის ქვედა სტრუქტურულ საფეხურად საზოგადოებრივი ფსიქოლოგია გვევლინება. იგულისხმება: სოციალური გრძნობები, ემოციები, განწყობილებანი, ეროვნული ფსიქიკური წყობის თავისებურებანი და სხვ. გნოსეოლოგიური თვალსაზრისით ადამიანთა სულიერება წარმოსდგება უფრო მაღალ-რაციონალურ დონეზე – კულტურული, პოლიტიკური, სამართლებრივი, რელიგიური, ზნეობრივი, მხატვრული, ფილოსოფიური, მეცნიერული იდეების, შეხედულებების, თეორიების – საზოგადოებრივი იდეოლოგიის სახით.

ადამიანთა ყოფიერება, მათი ცხოვრება და საქმიანობა სულიერების აუცილებელი თანამონაწილეობით მიმდინარეობს. სულიერება, უწინარეს ყოვლისა, ადამიანთა ცხოველმოქმედების აქტიური საწყისია. იგი საფუძველია როგორც ცალკეული ინდივიდების, ისე ადამიანთა სოციალური ჯგუფებისა და გაერთიანებების მოქმედებისა ყველა დონეზე, მთელი საზოგადოების ჩათვლით. მაგრამ ადამიანთა ცხოველმოქმედების საწყისის როლს რომ ასრულებს, სულიერების ფუნქცია ამით არ ამოიწურება. სულიერი ძალები აზრს მატებენ ცალკეული ადამიანების, მათი გაერთიანებების, სოციალური ჯგუფებისა და ორგანიზაციების მოქმედებებს. სულიერება ამ მოქმედებათა გარეგნულად უჩინარი, მაგრამ შინაგანად წარმმართველი შინაგანი მარეგულირებელი ძალაა. იგი ადამიანთა შორის ურთიერთკავშირის დამყარებისა და მათი ერთობლივი ძალისხმევით მოქმედების შეგნების ფორმითაც იქნეს თავს. ამ მიმართულებით ვლინდება სულიერი ფაქტორების მათორგანიზებელი ფუნქცია. და ბოლოს სულიერება „გადადის“ და ხორცს ისხამს ადამიანთა პრაქტიკულ მოქმედებაში. სულიერება თავის სრულ გამოხატულებას პოულობს ადამიანთა საქმიანი ურთიერთობების კულტურის ხასიათში.

კაცობრიობის საუკეთესო მოაზროვნეები ყოველთვის ამახვილებდნენ ყურადღებას ადამიანთა ცოდნისა და განათლების, პროფესიული დახელოვნების უდიდეს მნიშვნელობაზე მათი საქმიანობის და ცხოვრებისათვის, ერთმანეთთან ურთიერთობის რეგულირებისათვის.

საქმიანი ურთიერთობების კულტურის მეცნიერული ცოდნის განვითარებით განისაზღვრება შრომის ხასიათის შეცვლა, ადამიანთა ინტელექტუალური დონის ამაღლება, მათი ფსიქოლოგია, ჩვევები და ტრადიციები, მორალური სტიმულები და თვით ცხოვრების წესიც კი (5). სოციალური ნორმების მოქმედების ფსიქოლოგიური მექანიზმების დამუშავებას დიდი მნიშვნელობა აქვს მართვის სფეროში. ნებისმიერი მართვა წარმოადგენს არხს, რომლითაც მმართველობითი ზემოქმედება, მათ შორის, სოციალური ნორმებიც, მიეწოდება საწარმოო კოლექტივების, სოციალური ჯგუფების, გაერთიანებების კონკრეტულ წევრებს. მმართველობითი ზემოქმედების ეფექტიანობა ბევრად არის დამოკიდებული იმ ცოდნის გამოყენებაზე, რომელიც ეხება ადამიანის ნორმატიული ქცევის კანონზომიერებებს, მის მიერ ამ ნორმების მიღების კანონზომიერებებს და საკუთარ ქცევაში მათ სრულად გათვალისწინებას.

საქმიან ურთიერთობებში კულტურის უდიდეს როლს ეხება ვ. ი. ტერეშჩენკო (6), რომელიც 30 წელი საქმიანობდა აშშ-ში. მას შესაძლებლად მიაჩნია ადამიანის უფლებების მმართველობითი შრომის ათი თვისების გამოყოფა.

პირველი თვისება - იყავი ყოველთვის მმართველი და არა „მეხრე“.

რას ნიშნავს ეს? ოდესღაც ჩიკაგოში მოვისმინე უბრალო სოფლელი ბიჭის ისტორია, რომელმაც მუშაობა დაიწყო ქალაქის ყველაზე დიდ უნივერსიტეტში „მარშალ ფილდში“ და ოც წელიწადში გაიკეთა კარიერა: შევიდა ფირმის დირექტორთა შემადგენლობაში, გახდა მილიონერი, გადავიდა ლონდონში და გახსნა საკუთარი სუპერმარკეტი. ასეთი წარმატების ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი იყო ადამიანებთან საქმის დაჭერის განსაცვიფრებელი უნარი. იგი ამ თვისებას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა და ყველა თავისი თანამშრომლისათვის შეადგინა სპეციალური ცხრილი, რომელსაც ერქვა - „გახსოვდეს ყოველთვის, რომ შენ მმართველი ხარ და არა მეხრე“.

„მეხრე“ მისდამი დაქვემდებარებულ კოლექტივს მიერეკება, მმართველი კი - მიუძღვის. პირველმა ყოველთვის „ყველაფერი იცის“ და, რათა შეიქმნას ავტორიტეტი საკუთარ თანამშრომლებთან, ხაზს უსვამს ამას. მეორე კი ასე არ იქცევა: როცა საჭიროა, ასწავლის ადამიანებს, კარნახობს, აგებინებს, მაგრამ თავის ცოდნას ხაზს არ უსვამს.

რაიმე უთანხმოების შემთხვევაში „მეხრე“ მაშინვე იწყებს დამნაშავეს ძებნას. კარგი უფროსი კი ამას არასოდეს სჩადის და უბრალოდ ასწორებს დაშვებულ შეცდომებს. როცა ბრძანებას იძლევა „მეხრე“, ყოველთვის ხაზს უსვამს თავის „მეს“ („მე თქვენ ვიბრძანებთ გააკეთოთ ასე და ასე“), მმართველი კი ამის მაგივრად ამბობს „მოდიოთ გააკეთოთ“. ცხოვრებისეული გამოცდილება მოწმობს, რომ მეორე ფორმულა ბევრად უფრო ეფექტურია, ვინაიდან იგი არ ქმნის ფსიქოლოგიურ ბარიერს უფროსსა და ხელქვეითს შორის.

„მეხრეს“ კიდევ ერთი ნიშანი ის არის, რომ იგი არასოდეს არავითარ ინფორმაციას არ აწვდის თანამშრომლებს, ამიტომ ასეთ კოლექტივში იქმნება ხმების დაყრისა და ჭორაობის ჭაობისებური ატმოსფერო. გონიერი ხელმძღვანელი არასოდეს ეშვება მსგავს „საიდუმლოებამდე“ და რაც შეიძლება სრულ ინფორმაციას აწვდის თავის კოლექტივს ყველაფერზე, რაც ეხება მათ საქმიანობას, ბუნებრივია, გარდა სახელმწიფო საიდუმლოებისა.

ადამიანებს, რაც უფრო კარგად ესმით რა ხდება, მით უფრო ეფექტიანად შეუძლიათ გავლენა იქონიონ მოვლენათა მსვლელობაზე.

ეს არა მარტო შრომისადმი შეგნებულ დამოკიდებულებას უწყობს ხელს, არამედ ბუნებრივ ადამიანურ ინტერესსაც აკმაყოფილებს. თუ ჩვენ ადამიანში არ განვავითარებთ ცნობისმოყვარეობის გრძნობას, ამით დავამუხრუჭებთ მის განვითარებას. მაგალითად, აშშ-ში განსაკუთრებით მცირე საწარმოებში, როცა ნიშნავენ ახალ უფროსს, ადგილობრივ ბიულეტენში მოყავთ მისი სრული ბიოგრაფია: როდის დაიბადა, სად მიიღო განათლება, რა თანამდებობებზე მუშაობდა, დაოჯახებულია თუ არა, რას საქმიანობენ ოჯახის წევრები და ა.შ. ამაში არაფერია უჩვეულო, ადამიანებისთვის სულერთი არ არის ვისთან ითანამშრომლებენ ისინი. და ბოლოს, „მეხრე“ ახერხებს ყველაზე საინტერესო სა-მუშაო გადააქციოს მოსაწყენ და მონოტონურ სამუშაოდ, რის გამოც ადამიანები მოუთმენლად ელიან სამუშაო დღის დამთავრებას. კარგი უფროსი ისე აწყობს სამუშაოს, რომ იგი არა მხოლოდ მატერიალური კეთილდღეობის, არამედ მორალური კმაყოფილების

წყაროდ იქცეს. ამერიკელები თვლიან: თავისთავად მორალური სტიმული ნაკლებფექტურია, თუ მასთან ერთად არ არის მატერიალური დაინტერესება.

მეორე თვისება - საკუთარი თავის რწმენა.

ეს არ არის ყოყმანობა, უბრალოდ რწმენაა იმისა, რომ შეგიძლია შეასრულო დაკისრებული მოვალეობა. ცხოვრება გვიჩვენებს, რომ რწმენის მეშვეობით ადამიანმა შესაძლოა შეუძლებელსაც კი მიაღწიოს.

მესამე თვისება - სიმკაცრე და მომთხოვნელობა.

ჩვენ ზოგჯერ ვფიქრობთ, რომ ხელქვეითებს უყვართ მხოლოდ კეთილი უფროსები. დაე, ასე იყოს, სიკეთე - პოზიტიური თვისებაა და ჩვეულებრივ კარგია, როცა უფროსი კეთილი კაცია, მაგრამ მას უნდა შეეძლოს სიკეთისა და ზომიერი სიმკაცრის შეთანაწყობა. ეს მჭიდროდ არის დაკავშირებული შრომის დისციპლინის პრობლემებთან. საქმიან ურთიერთობებში დისციპლინის უგულვებელყოფაზე მეტი ბოროტება არ არსებობს. ხელმძღვანელები მთელ იმედს თვითდისციპლინაზე ამყარებენ, მაგრამ რეალისტები უნდა ვიყოთ: თვითდისციპლინის აღზრდა ბევრ დროს მოითხოვს. ასე რომ ხელმძღვანელი საკმაოდ მკაცრი და მომთხოვნი უნდა იყოს, რათა კოლექტივში შეინარჩუნოს საჭირო სამუშაო ატმოსფერო.

მეოთხე თვისება - შენი ხელქვეითები ყოველთვის გააკრიტიკე პოზიტიურად.

არ არის მართალი ის უფროსი, რომელიც გამოიძახებს დამნაშავე ხელქვეითს და მხოლოდ მისი შეცდომების ჩამოთვლას დაიწყებს. ეს არაფრის მომცემია, ზოგჯერ კი მხოლოდ აბოროტებს ადამიანს, შეიძლება დაიწყო კრიტიკით, მაგრამ აუცილებლად უნდა დაამთავრო პოზიტიური მითითებებით: როგორ უნდა იმუშაოს მან სხვანაირად. ასეთი კრიტიკა მიზანს აღწევს.

მეხუთე თვისება - დაინტერესებისა და დასჯის უნარი.

საუბარია იმაზე, რომ ცხოვრებაში თქვენ ვერ მოძებნით ორ ადამიანს, რომლებიც ერთნაირად რეაგირებენ კრიტიკაზე ან რაიმე შენიშვნაზე. მაგალითად, უფროსი ახალგაზრდა თანამშრომელს აძლევს შენიშვნას, ის კი აინუნშიაც არ აგდებს მას. იგივე შენიშვნა ასაკით უფროსს კი გააწითლებს და გაანაწყენებს. ამიტომ უფროსი ყოველ ასეთ შემთხვევაში ანგარიშს უნდა უწევდეს კონკრეტულ ადამიანს, მის ხასიათს, ასაკს, განათლებას, სოციალურ მდგომარეობას. მაშინ დაინტერესება და დასჯა მიზანს მიაღწევს.

საერთო წესია: საჯარო კრიტიკა უმაღლესი სასჯელია. გარდა ამისა, ასეთ შემთხვევაში ზოგჯერ ხელმძღვანელიც ვეღარ უწევს კონტროლს სიტუაციას და ხელქვეითი ყოველთვის ადეკვატურად ვერ აღიქვამს საკუთარი თავის მიმართ კრიტიკას, რაც ხშირად სავალალო შედეგებს იწვევს. არასოდეს არ უნდა დაიწყოთ ამ სახის კრიტიკით.

განსაკუთრებით ეფექტურია კრიტიკა პირდაპირ ერთი ერთზე. აი, როცა ეს არ შეეღის ერთხელ, მეორედ, მესამედ, მაშინ უკვე საჭიროა საჯარო კრიტიკა.

მეექვსე თვისება - უფროსის უნარი, დააფასოს თავის თანამშრომლების დრო.

პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ უფროსის მიერ თანამშრომელთა დროის დაუფასებლობით იწყება კოლექტივის მორალური დაშლა. ამით იგი ხელქვეითებს ასწავლის არ დააფასონ მისი დროც. ხელმძღვანელის მაღალი კულტურის ერთ-ერთი მაჩვენებელია მისი მისაღები. მაგალითად, აშშ-ში თქვენ ვერ ნახავთ უფროსის ან ექიმის, ადვოკატის მისაღებს, სადაც თავმოყრილი იქნება ხალხი. იქ ასეთი რამ არ არის, რადგან მიღება ჩაწე-

რით ხდება. და კიდევ: არც ერთი უფროსი არ გამოიძახებს მის ხელქვეით ხელმძღვანელს, თუ იცის, რომ მას მიღების საათები აქვს. იგი მაინც არ მოვა. ჩვენში უფროსს უყვარს ხელქვეითების ჭკუის სწავლება: დააფასე დრო, რაციონალურად მოაწყვე შენი სამუშაო დღე. ჭკუას კი არიგებენ, მაგრამ შემდეგ თვითონვე აღარ აძლევენ ამ შეგონებით მოქმედების შესაძლებლობას. ხშირად გაისმის ჩივილი: რა ძნელია მუშაობა დაუგეგმავი, „ზემოდან“ უცერემონიო გამოძახების გამო.

მეშვიდე თვისება - უფროსის თავაზიანი, კეთილმოსურნე დამოკიდებულება თავის თანამშრომლებთან. პრაქტიკა მოწმობს, რომ როცა უფროსი უხეშია, მაშინ ურთიერთუხეშობა მთელი კოლექტივის დამახასიათებელი ნიშანი ხდება. როგორი გამართლებაც არ უნდა მოუძებნოთ ამას, უხეშობა, უზრდევლობა საბოლოოდ ვერასოდეს იმარჯვებს.

თუკი ხელმძღვანელი კულტურული და თავაზიანია, კეთილმოსურნედ ეკიდება თავის ხელქვეითებს, შენიშვნისთვის შესაბამის ფორმას გამოიხატავს, მაშინ კოლექტივშიც მყარდება კარგი მორალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატი.

მერვე თვისება - ლაპარაკისა და გაჩუმების უნარი.

სოციოლოგიური გამოკვლევები გვიჩვენებს, რომ ჩვენს დროში უფროსები თავიანთი სამუშაო დროის დაახლოებით 70% ლაპარაკობენ, მხოლოდ 30% წერენ, კითხულობენ, ასრულებენ სხვა სამუშაოს. გასაკვირი არ არის, რომ საზღვარგარეთ (იაპონია) მმართველობითი შრომისათვის ადამიანის მომზადების დროს ისეთ კურსებს იყენებენ, სადაც ასწავლიან ლაპარაკის, საქმიანი, გასაგები და სწრაფი განკარგულების გაცემის, საკუთარი აზრის მკაფიოდ გამოხატვის უნარს.

რას ნიშნავს გაჩუმების უნარი? ეს ნიშნავს იმას, რომ კულტურული უფროსი არ უნდა სარგებლობდეს თავისი თანამდებობით და როგორც იტყვიან, არ უნდა აჩუმებდეს თავის ხელქვეითს. ხელქვეითი გაჩუმდება, მაგრამ ასეთ საქციელს არასოდეს აპატიებს უფროსს. ყოველთვის მიეცით ადამიანს საშუალება, გამოთქვას საკუთარი აზრი, ამით თქვენ თავიდან აიცილებთ ზედმეტ დელეგასა და უსიამოვნებას.

მეცხრე თვისება - იუმორის გრძნობა, საღი ხუმრობის შეფასების, ზოგჯერ საკუთარ თავზე გაცინების უნარი.

ეს თვისება, რომელიც ჯერ კიდევ მიუღებელია ჩვენს ქვეყანაში, დიდად ფასობს აშშ-ში. იქ ნორმალურ მოვლენად ითვლება კარიკატურები და ანეკდოტები პრეზიდენტსა და მთავრობაზე. არავიზე არ ყოფილა იმდენი მთავარი ხუმრობა და ანეკდოტი, რამდენიც ფრანკლინ რუზველტზე - აშშ-ს ერთ-ერთ უპოპულარეს პრეზიდენტზე, რომელიც ოთხჯერ ზედიზედ აირჩიეს ამ პოსტზე. ამბობენ, რომ ის მთელი ცხოვრება აგროვებდა მხიარულ, უწყინარ კარიკატურებს საკუთარ თავზე.

ყველაფერი იმაზეა დამოკიდებული, რას ემყარება ავტორიტეტი. თუ საქმე იმაზე მიდგა, რომ ეს პატარა „მეფეა“, რომელიც მაღალ საუფროსო სავარძელში იმ მიზნით ჩასვეს, რომ მან „მართოს“, მაშინ, ბუნებრივია, რაიმე ხუმრობით ან კარიკატურით მისი ავტორიტეტი შეილახება. ხოლო თუ ხელმძღვანელის ავტორიტეტი ეფუძნება მისი ნათელი გონების, პატიოსანი გულისა და მშრომელი ხელების რწმენას, მაშინ ხელქვეითები მასში ხედავენ არა მარტო უფროსს, არამედ კარგ ადამიანს, კულტურულ პიროვნებას, რომლის ავტორიტეტიც ხუმრობით არ შეილახება. რატომ ენიჭება ასეთი დიდი მნიშვნელობა ამ თვისებას? მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის საუკუნეში, რომელსაც თან სდევს ნერვული დაავადებანი მთელ მსოფლიოში, როცა ადამიანს არ შეუძლია გა-

ცინება, გახუმრება, იგი ართულებს თავის ურთიერთობას სხვებთან, იმოკლებს სიცოცხლეს. ის უფროსი, რომელსაც არ შეუძლია ხუმრობა და გაცინება, არა მარტო თავის სიცოცხლეს იმოკლებს, არამედ მნიშვნელოვნად ართულებს თავისი ხელქვეითების ცხოვრებას.

მეათე თვისება - დაინტერესდი, შეისწავლე შენი თანამშრომლები.

ცხოვრებაში არაფერია იმაზე საინტერესო, ვიდრე ადამიანი. ყოველი მათგანი განსაკუთრებით აფასებს საკუთარი თავისადმი ყურადღებას. კარგ ხელმძღვანელს მუდამ უნდა ახსოვდეს ეს. ასეა ისეთ ქვეყანაშიც კი, როგორც აშშ-ია, სადაც ყველაფერი თითქოს დოლარის გარშემო ბრუნავს. თუნდაც ასეთი მაგალითი: ტეხასის ნავთობის კომპანიებს ქვეყანაში ყველაზე სასტიკი ექსპლუატატორების რეპუტაცია აქვთ და აი, მოულოდნელი სენსაცია: ამ შტატის ფირმების მუშებსა და მოსამსახურეებს შორის ყველაზე დიდი პოპულარობით ერთ-ერთი ნავთობის კომპანიის პრეზიდენტი სარგებლობს. ჟურნალისტებმა გამოიკვლიეს, რომ ამ კომპანიის პრეზიდენტის მართვის მეთოდებს შორის არის ასეთი მეთოდი: ყოველი სამუშაო დღის დაწყებამდე იგი იღებდა დოკუმენტს, რომელშიც ფიქსირებული იყო მისი თანამშრომლების პირად ცხოვრებაში მომხდარი სიახლეები. კომპანიის პრეზიდენტის მუშაობის პირველი თხუთმეტი წუთი ეთმობოდა იმას, რომ იგი პირადად ესაუბროდა იუბილარებს, ბედნიერ მშობლებს, რომელთა ოჯახებში გაჩნდა პატარა, თანაგრძნობას უცხადებდა ოჯახებს, რომელთაც უბედურება ეწიათ. შეიძლება მას აქამდე არც კი გაუგონია მრავალათასიანი კოლექტივის ამა თუ იმ მუშაკის გვარი, მაგრამ ადამიანს სიამოვნებდა კომპანიის პრეზიდენტის ყურადღება.

ბუნებრივია, ზემოთ ჩამოთვლილი თვისებები ვერ ამოწურავს მთელ პრობლემებს, მაგრამ აღსანიშნავია, რომ ეს ათი თვისება ძირითადია, რამდენადაც ისინი უზრუნველყოფენ მართვის კულტურისა და ეფექტურობის მაღალ დონეს, გვამღევენ უზარმაზარ უკუგებას.

საქმიანი ურთიერთობების კულტურა – ეს არა მარტო ურთიერთ-ხელსაყრელი გარიგებების სრულყოფის, საზოგადოების სამსახურის კულტურა, არამედ ინოვაციური კულტურაცაა.

დღეისათვის საქმიან ადამიანთა დიდი უმეტესობა არის ინოვაციური კულტურის მატარებელი.

საქმიანი ურთიერთობა წარმოადგენს არა უბრალო სისტემას, რომელსაც მთლიანობის აუცილებელი ნიშნები აქვს, არამედ ეს არის აგრეთვე შინაგანად რეგულირებული (ან უფრო ზუსტად, თვითრეგულირებადი) სისტემა. უწინარესად, ეს არის ურთიერთობათა ერთობლიობა საბაზრო ეკონომიკის სუბიექტებს შორის, ე.ი. პროდუქციის მწარმოებლებს, მეწარმეებს, სახელმწიფო სამსახურებს, საზოგადოებრივ, პროფესიულ კავშირებსა და ასოციაციებს შორის და სხვ. ეკონომიკური დამოკიდებულების ყველა ეს ურთიერთობა, კავშირი და ფორმა განაპირობებს ერთმანეთს და შეადგენს ერთ მთლიანს, სადაც საქმიანი ურთიერთობების კულტურა უდიდეს როლს თამაშობს (7).

კულტურის ყოვლისმომცველი, უადრესად ფართო გაგება გულისხმობს იმ ღირებულებათა სამყაროს, რომელსაც ადამიანები ქმნიან ბუნებასთან და ერთმანეთთან ურთიერთობის პროცესში. ამ მსჯელობიდან გამომდინარე, კულტურის არსებით, შინაგან მახასიათებელს შემოქმედება წარმოადგენს. ამდენად, კულტურა ადამიანთა შემოქმედებითი

საქმიანობის მიზანმიმართული მოღვაწეობის შედეგია. მნიშვნელობა არა აქვს იმას, თუ რა სახის საკმიანობით ვაღწევთ ამ შედეგს თუ გონებრივით.

მატერიალური კულტურის სამყარო და მისი სრულყოფა-განვითარება თავისთავად მეტყველებს ადამიანის თავისუფლებაზე და მის ზრდაზე. იგივე ითქმის სულიერი კულტურის მიმართაც. კულტურის პროგრესი თავისუფლების პროგრესია და პირიქით. სულიერი კულტურის შინაარსს შეადგენს ადამიანის აზრები, წარმოდგენები, განცდები, განწყობილებები, მოთხოვნილებები, იდეალური ცნობიერებისეული მხარე. ამასთან, უნდა ითქვას, რომ არ არსებობს წმინდა მატერიალური კულტურა - თავისუფალი სულიერი ელემენტებისაგან, არც წმინდა სულიერი კულტურა - თავისუფალი ნივთიერი ელემენტებისაგან.

როგორც ცნობილია, საზოგადოება თავის თავს უზრუნველყოფს ადამიანების მიერ შექმნილი, გარკვეული წესების მიხედვით გარდაქმნილი და მის სამსახურში ჩაყენებული ღირებულებებითი სამყაროს საშუალებით.

თუ კულტურის სტრუქტურას საფუძვლად დაუდებთ შინაარსობრივ მხარეს, მაშინ იგი შემადგენელ ელემენტთა მთელი სპექტრით წარმოგვიდგება: თვით ეკონომიკა, ფსიქოლოგია, პოლიტიკა, სამართალი, ზნეობა, ფილოსოფია, ხელოვნება, მეცნიერება, განათლება, რელიგია და ა.შ. და იგი აკუმულირდება საქმიანი ურთიერთობების კულტურაში. შრომის-მოყვარეობა, ჭკუა, განათლება და კულტურა ბედნიერების აუცილებელი ატრიბუტებია.

სოციალური ნორმების გაცნობიერება, აქტუალიზაცია, ადეკვატური პრეზენტაცია ცნობიერების ფენომენალურ ველში, შესაძლებლობას იძლევა ამ სოციალური ნორმების ანალიზისა და შეფასების დროს გამოყენებულ იქნას საზოგადოებრივი, სოციალური კრიტერიუმები. მხოლოდ ცნობიერებაში პრეზენტირებული სოციალური ნორმები ხდება გაცნობიერებული და შეფასებული, რაც შესაძლებლობას აძლევს ადამიანს გამოიმუშაოს ქცევის რეგულირების მაღალი ფორმები და საშუალებები, ღირებულებითი სისტემები და კრიტერიუმები. ეტიკეტის მთელი არსი არსებულ მექანიზმს ემყარება, იგი არის პიროვნების ქცევის ავტარგვიანობის გამსაზღვრელი.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქმიანი ურთიერთობების კულტურის, ეტიკეტის შესწავლა საშუალებას გვაძლევს მაღალ დონეზე იქნას აყვანილი საქმიანი ურთიერთობები.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს სინამდვილეში პირველად, თსუ სოხუმის ფილიალში სამაგისტრო პროგრამის „სოციალურ-პოლიტიკური მეცნიერებები“ ყველა მოდულის მაგისტრანტებს ეკითხებათ ლექციები დისციპლინაში „საქმიანი ურთიერთობების კულტურა“.

ვფიქრობთ, აღნიშნული დისციპლინის შესწავლა დიდ სარგებლობას მოუტანს აგრეთვე ეკონომიკური და იურიდიული ფაკულტეტების მაგისტრანტებს.

ლიტერატურა:

1. Социология культуры. М., 1995.
2. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения. М., 1998.
3. Пенков Е. Социальные нормы - регуляторы поведения личности. М., 1992.
4. Психология и культура, М., 1998.

5. ბ. ლუტიძე. სოციოლოგია (ლექციების კურსი), თბ., 2002.
6. ვ. ი. ტერეშჩენკო. ეკონომისტის საუბრები (30 წელი ამერიკაში), თბ., 2006.
7. Швейцер А. Культура и этика. М., 1993.

Lia Svanidze

Culture as a Social Norm of Relations Regulation

Summary

Culture is discussed in the work as the most important social norm of relations regulation, and a psychological mechanism of its activity. Different aspects of cultural expressions are represented with respect to the specific forms of activity (for example the culture of business relations).

The article touches upon the functional analysis of social norms, their reflection in consciousness and analysis of group relations as conditions for personality transformation.

The author also defines the universal notion of culture, containing a complex of values, which people create during their relationship with nature and each other.

In conclusion, the author underlines the significant role of culture for every sphere of society and necessity of its intensive and thorough study.

Лия Сванидзе

Культура как социальная норма регулирования взаимоотношений

Резюме

В работе рассматривается культура, как значительная социальная норма регулирования отношений и представлен психологический механизм его действия. Показаны различные аспекты проявления культуры относительно специфических форм деятельности (например, культура деловых отношений и др.).

В работе особое внимание уделяется анализу функционирования социальных норм, их отражению в сознании человека, а также анализу группового взаимодействия, как условия преобразования личности. В работе представлено весьма широкое, всеобъемлющее понятие культуры, включающее в себя мир ценностей, который создают люди в процессе взаимоотношений друг с другом и с природой. Здесь ясно видно, что культура - результат творческой целенаправленной деятельности человека. Автор делает вывод, что из-за огромного значения культуры в любой сфере существования общества, ее изучению должно уделяться особое внимание.

ХАРАКТЕРИСТИКА СЕМЕЙ С ПРЯМЫМ И КОСВЕННЫМ ДЕСОЦИАЛИЗИРУЮЩИМ ВЛИЯНИЕМ

В любой школе есть семьи, которые мы называем неблагополучными, функционально-несостоятельными. Дети из таких семей, как правило, плохо учатся, совершают неблагоприятные поступки, доставляют учителям немало хлопот. Основная тяжесть работы с такими семьями ложится на плечи классных руководителей. Но зачастую эта работа характеризуется незнанием механизмов семейной социализации, условий семейного воспитания, что не может позитивно влиять на своевременное выявление и корректирование дезадаптации ребёнка.

Сегодня в семье, как в зеркале, отражаются все проблемы общества: экономическая нестабильность, девальвация духовных ценностей, потеря уверенности в завтрашнем дне. Не все семьи адаптировались к новым условиям, выработали механизмы, позволяющие успешно противостоять негативным внешним воздействиям и успешно решать вопросы, поставленной жизнью. Отсюда алкоголизация, наркомания, рост преступности, рост числа дезадаптированных детей и подростков. В этих условиях остро стоит вопрос совершенствования социально-педагогической работы с семьей и детьми, нуждающихся в психолого-педагогической поддержке; создание благоприятной среды развития и жизнедеятельности ребёнка в семье. А это требует от учителей глубоких знаний в области педагогики, психологии, медицины, коммуникативных, организаторских и диагностических умений; владения социально-педагогическими технологиями.

Представляет интерес понимание семьи как системы, системе объекте социального воздействия (В. Гуров. Е. Мясоедова. В. Сатир и др.)

По мнению американского психолога В. Сатир, семья как система состоит из следующих составных частей: цели (воспитание подрастающего поколения и дальнейшее развитие всех её членов), основных элементов (взрослые и дети, мужчины и женщины), порядка функционирования элементов системы (правила, по которым живёт семья, тип отношений между её членами и особенности их самооценок), энергетика (её дают пища, вода, воздух, активность и жизненные позиции членов семьи в их сочетании друг с другом), взаимодействие с внешним миром (оно связано с отношением к изменениям, происходящим в жизни).

Как считает В. Сатир, семья как система может быть закрытой (и в этом случае она относит её к неблагополучным) и открытой (гармоничная семья).

Сравнительные исследования семей девиантных подростков и благополучных школьников, проводимые различными исследователями показывают, что «трудные» воспитываются в существенно более неблагоприятных семейных условиях, чем их благополучные сверстники. При этом среди неблагоприятных факторов семейного воспитания отмечают прежде всего такие, как неполная семья, аморальный образ жизни родителей, асоциальные антиобщественные взгляды и ориентации родителей,

их низкий общеобразовательный уровень, педагогическая несостоятельность семьи, эмоционально-конфликтные отношения в семье.

С. Беличева, автор фундаментального труда «Превентивная психология» (М.1993), выделяет следующие факторы социального риска, отрицательно сказывающихся на функциях семьи:

- Социально-экономические факторы (низкий материальный уровень жизни семьи, плохие жилищные условия);
- Медико-санитарные факторы (экологически неблагоприятные условия, хронические заболевания родителей, пренебрежение санитарно-гигиеническими нормами);
- Социально-демографические факторы (неполная, либо многодетная семья, семьи с повторными браками и сводными детьми);
- Социально-психологические факторы (семьи с деструктивными эмоционально-конфликтными отношениями супругов, родителей и детей, педагогической несостоятельностью родителей и их низким общеобразовательным уровнем, деформированными ценностными ориентациями);
- Криминальные факторы (алкоголизм, наркомания, аморальный и паразитический образ жизни родителей, семейные дебоши, проявление жестокости и садизма, наличие судимых членов семьи).

Мы полностью разделяем вывод учёных, что наличие того или иного фактора социального риска не означает обязательного возникновения социальных отклонений в поведении детей и подростков, но оно указывает на большую степень вероятности этих отклонений. При этом одни факторы социального риска проявляют свое негативное влияние довольно стабильно и постоянно, другие с течением времени либо усиливают, либо ослабляют своё влияние.

Учёные обращают внимание на тот факт, что особенно усиливается влияние социально-экономического фактора, когда низкий прожиточный уровень семьи выступает в сочетании с низким общекультурным и образовательным уровнем родителей, то есть, иными словами, в семье, имеющей скромные доходы, но достаточно высокий уровень духовной культуры, значительно больше шансов воспитать нормального ребёнка, чем в семье, где высокий жизненный уровень, но низкая духовная культура и неблагоприятный психологический климат. По данным юристов, 8-10 % правонарушителей воспитывались в семьях, доход которых в четыре-пять и более раз превышал среднеминимальный прожиточный уровень, и причины семейного благополучия кроются отнюдь не в низком уровне жизни.

Среди функционально несостоятельных, не справляющихся с воспитанием детей, семей от 50 до 60% составляют семьи, характеризующиеся неблагоприятными социально-психологическими факторами, так называемые конфликтные семьи, где хронически обострены отношения супругов, и педагогически несостоятельные семьи с низкой психолого-педагогической культурой родителей, неправильным стилем детско-родительских отношений. Наблюдаются самые разнообразные неправильные стили детско - родительских отношений: жестоко-авторитарный, педантично-подозрительный, увещательный, непоследовательный, отстранённо-равнодушный, попустительско - снисходительный и др.

06.03.2020
2020.03.03

Вообще надо отметить, что в современной психологии достаточно часто встречается дифференциация типов родительского отношения к детям, типов семейных взаимоотношений и тактических линий в воспитании. Среди типов родительских отношений выделяются следующие:

- Принимающее - авторитарный, при котором родители принимают ребёнка, тепло относятся к нему, требуя социальных успехов и достижений и контролируя его в этих областях;

- Отвергающий с элементами инфантилизации и социальной инвалидизации, при котором родители эмоционально отвергают своего ребёнка, низко ценят его индивидуально-характерологические свойства, видят более младшим по сравнению с реальным возрастом, приписывают дурные наклонности;

- Симбиотический, при котором родители стремятся установить с ребёнком тесный эмоциональный контакт, сочувствовать ему во всех мелочах жизни;

- Симбиотический - авторитарный, который представляет собой гиперопеку, авторитарный контроль поведения и психологической жизни ребёнка.

Наше знакомство с психологическими исследованиями родительского отношения к детям показало, что во многих работах стили воспитания дифференцируются на авторитарный, демократический и попустительский (2).

И. Подласый отмечает, что авторитарный стиль родителей в отношении с детьми характеризуется строгостью, требовательностью, безапелляционностью. Угрозы, понукание, принуждение - вот главные средства этого стиля. У детей он вызывает чувство страха, незащищённости. Психологи утверждают, что это ведёт к внутреннему сопротивлению, проявляющемуся внешне в грубости, лживости, лицемерии. Родительские требования вызывают либо протест и агрессивность, либо обычную апатию и пассивность.

В авторитарном типе отношений родителей к ребёнку А.С. Макаренко выделял две разновидности, которые он называл авторитетом подавления и авторитетом расстояния и чванства. «Авторитет подавления» он считал самым страшным и диким видом. Жестокость и террор - вот основные черты такого отношения родителей (чаще отца) к детям. Всегда держать детей в страхе - таков главный принцип деспотичных отношений. Этот способ воспитания неизбежно даёт безвольных, трусливых, ленивых, забитых, озлобленных, мстительных детей.

«Авторитет расстояния и чванства» проявляется в том, что родители либо в «целях воспитания», либо по сложившимся обстоятельствам стараются быть подальше от детей - «чтобы они лучше слушались».

Контакты с детьми у таких родителей - явление чрезвычайно редкое: воспитание они поручили бабушкам и дедушкам. Родители не хотят уронить свой родительский престиж, а получают обратное. Начинается отчуждение ребёнка, а вместе с ним приходят непослушание и трудновоспитуемость.

Либеральный (попустительский) стиль обычно проявляется в семье как отсутствие всяческих отношений - отстранённость и отчуждённость её членов друг от друга. Отвергающие родительские отношения способствуют усвоению ребёнком негативного опыта общения. Неудовлетворённая потребность в общении и эмоциональном контакте становится основой неадекватной реакции общения ребёнка с другими людьми. Полностью авторитарный стиль отношений сохраняется

в 15 % семей, демократический – в 65%, либеральный (попустительский), соответственно, в 20% семей (по данным И. Подласого).

Понимание механизмов ранней семейной социализации, условий семейного воспитания является чрезвычайно важным моментом, который даёт возможность своевременно выявлять и корректировать проблемы дезадаптации ребёнка.

Как было сказано выше, семьи с прямым десоциализирующим влиянием демонстрируют асоциальное поведение и антиобщественные ориентации, выступая таким образом институтами десоциализации. К ним можно отнести криминально-аморальные семьи, в которых преобладают криминальные факторы риска, и аморально – асоциальные семьи, которые характеризуются антиобщественными установками и ориентациями,

Специалисты отмечают, что семьи с косвенным десоциализирующим влиянием испытывают затруднения социально-психологического и психолого-педагогического характера, выражающихся в нарушениях супружеских и детско-родительских отношениях, это так называемые конфликтные и педагогически несостоятельные семьи, которые чаще в силу психологических причин утрачивают свое влияние на детей.

Наибольшую опасность, отмечает С. Беличева (1), по своему негативному воздействию на детей представляют криминально-аморальные семьи. Жизнь детей в таких семьях из-за жесткого обращения, пьяных дебошей, сексуальной распущенности родителей, отсутствия элементарной заботы о содержании детей зачастую находится под угрозой. Ребёнка ждёт бродяжничество, побеги из дома, полная социальная незащищённость как от жестокого обращения в семье, так и от криминализирующего влияния преступных образований.

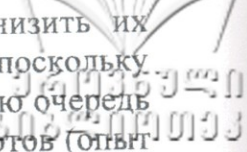
Приведём несколько примеров криминально-аморальной семьи.

Бадри В. 13 лет – в школе практически не учится, дома появляется эпизодически, проводит время в компании уличных детей. Семья оказывает самое негативное влияние на ребёнка. Мать и отец - алкоголики. В доме антисанитария. Нет необходимой мебели. Кроме Бадри, в семье еще двое младших детей. Все воздействия на родителей оказывают безрезультатными. Необходимо одно – изъятие детей и передача на государственное попечение.

Паата Т. 12 лет – учится плохо, систематически прогуливает, бродяжничает, совершает мелкие кражи. Отец покинул семью. Мать не занимается воспитанием ребёнка, ведёт аморальный образ жизни, живёт за счёт часто сменяющихся сожителей, бросает ребёнка без присмотра, на попечительство соседей. Мальчик не имеет самых элементарных условий для жизни и учёбы. Его также необходимо передать на государственное попечение.

Годердзи В. 9 лет – Отец осуждён. Мать постоянно не работает, ведёт аморальный образ жизни. В доме часто собирается пьяная компания. Возникают ссоры и разборки, доходящие до драк. Такая обстановка является криминогенной средой для Годердзия. Ребёнок подавлен, постоянно испытывает страх, боязнь. Решение о передаче Годердзия в детский дом неоправданно затягивается.

Рассмотренные примеры позволяют составить довольно отчётливое представление о криминально-аморальных семьях и необходимых по отношению к ним мерах профилактического воздействия. Своевременные и решительные меры,

принятые по отношению к таким семьям, смогли бы существенно снизить их опасное криминогенное влияние на детей. Однако этого не происходит, поскольку органы профилактики не имеют чёткого представления, кто из них в первую очередь должен заниматься подобными семьями. Создание сети специальных приютов (опыт Германии, Дании, Бельгии), нормативно-правовое обеспечение их деятельности позволило бы расширить возможности помощи детям, оказавшимся в кризисной ситуации.

Иные превентивные меры должны быть применены к семьям, в которых функциональная несостоятельность имеет другие причины. Так, например, асоциально-аморальные семьи, которые хотя и относятся к семьям с прямым десоциализирующим влиянием, тем не менее в соответствии со своими специфическими социально-психологическими характеристиками требуют иного подхода.

На практике к асоциально-аморальным семьям чаще всего относят семьи с откровенными стяжательскими ориентациями, живущие по принципу «цель оправдывает средства», в которых отсутствуют моральные нормы и ограничения. Внешне обстановка в этих семьях может выглядеть вполне благоприятной, уровень жизни достаточно высок, но духовные ценности подменены исключительно стяжательскими ориентациями с весьма неразборчивыми средствами их достижения.

Такие семьи, несмотря на свою внешнюю респектабельность, благодаря своим искажённым моральным представлениям, также оказывают на детей прямое десоциализирующее влияние, непосредственно прививая им антиобщественные взгляды и ценностные ориентации.

По данным административных органов, среди состоящих на учёте подростков 10-15% из асоциально-аморальных семей. Однако эта категория семей и подростков особенно трудна для коррекционно-профилактической работы.

Вряд ли правомерна здесь точка зрения тех, кто считает необходимым изымать детей из асоциально-аморальных семей. Несмотря на негативное влияние, считает С. Беличева, которое оказывается на детей такими родителями, как правило, нет формального повода для принятия решения об изъятии ребёнка из таких семей. Здесь высокий уровень материального благосостояния, трезвый образ жизни, стремление родителей заботиться о своих детях. По отношению к таким родителям и их детям более всего применимы коррекционные методы, основанные на принципах «обратной социализации», когда через взрослеющих детей, которые достаточно наглядно отражают внутренний облик родителей, происходит переосмысление родителями своих собственных позиций. Однако существенным недостатком методов обратной социализации является их запоздалость, прозрение часто наступает слишком поздно, чтобы что-то существенно изменить в личности подростка.

Иного подхода требуют семьи с косвенным десоциализирующим влиянием - конфликтные и педагогически несостоятельные.

Конфликтная семья, в которой по различным психологическим причинам личные взаимоотношения супругов строятся не по принципу взаимоуважения и взаимопонимания, а по принципу конфликта, отчуждения.

Конфликтные семьи могут быть шумными, скандальными, где повышенные тона, раздражённость становятся нормой взаимоотношений супругов, так и

«тихими», где отношения супругов характеризуют полное отчуждение, стремление избегать всякого взаимодействия. Во всех случаях конфликтная семья отрицательно влияет на формирование личности ребёнка и может послужить причиной различных девиантных проявлений.

В конфликтных семьях десоциализирующее влияние проявляется не прямо через образцы аморального поведения или антиобщественные убеждения родителей, здесь имеет место косвенное десоциализирующее влияние, оказываемое за счёт хронически осложнённых, нездоровых отношений родителей.

В работе с семьями, где отношения супругов хронически осложнены и находятся фактически на грани распада, учитель, социальный работник, практический психолог, считает С. Беличева, по сути дела должны выполнять психотерапевтические функции. То есть, в беседе с родителями необходимо, внимательно выслушав обе стороны, попытаться, по возможности, погасить неудовольствие супругов друг другом, показать причины, приводящие к обострению отношений, консолидировать взаимоотношения супругов прежде всего на основе интересов ребёнка.

С конфликтными семьями нужна кропотливая индивидуальная работа по оздоровлению взаимоотношений супругов, требующая большого такта, мудрости, хорошего знания жизни, профессионализма.

Среди семей подростков девиантного поведения, наиболее распространёнными являются педагогически несостоятельные семьи, в которых при относительно благоприятных условиях, неправильно формируются взаимоотношения с детьми, совершаются серьёзные педагогические просчёты, приводящие к различным асоциальным проявлениям в сознании и поведении детей.

По данным многочисленных исследований, среди состоящих на учёте в среднем 45-60% подростков из педагогически несостоятельных семей.

Педагогически несостоятельные, как и конфликтные, семьи не оказывают на детей прямого десоциализирующего влияния. Формирование искажённых ориентаций у детей в этих семьях происходит потому, что за счёт педагогических ошибок, тяжелой морально-психологической атмосферы здесь утрачивается воспитательная роль семьи, и она по степени своего воздействия начинает уступать другим институтам социализации, играющим неблагоприятную роль.

Педагогически несостоятельная семья прежде всего нуждается в психолого-педагогической коррекции стиля семейного воспитания и характера взаимоотношений родителей с детьми, как основных факторов, обуславливающих их косвенное десоциализирующее влияние. Эти семьи прежде всего нуждаются в помощи психолога, способного помочь родителям проанализировать проблемную ситуацию, скорректировать свой стиль и характер отношений с ребёнком.

Литература:

1. Беличева С. А. Основы превентивной психологии. М., 1993.
2. Подласый И. П. Курс лекций по коррекционной педагогике. М., 2002.
3. Алемаскин М. А. Воспитательная работа с подростками. М., 1999.

Summary

The paper discusses some problems of the families with direct and indirect dissocialized influence and the issue connected with children upbringing and education. It investigates the following factors of social risk adversely affecting the families' functions: socio-economic, medico-sanitary, socio-demographic, socio-psychological and criminal factors.

The families with direct dissocialized influence show unsocial conduct and anti-social orientations. They are conflict families that have lost their influence up on their children.

The families with indirect dissocialized influence feel difficulties of socio-psychological and psycho-pedagogical character expressing in breaking of matrimonial and children -parents relations. They are criminal and immoral families with criminal factors of risk and immoral and unsocial families that are characterized by anti-social directions and orientations.

ნინო ჯალაღონია

ოჯახების დახასიათება პირდაპირი და ირიბი დესოციალიზირებული გავლენით რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ოჯახებში არსებული პრობლემები პირდაპირი და ირიბი დესოციალიზირებული გავლენით და ბავშვების აღზრდასთან დაკავშირებული საკითხები. გამოკვლეულია სოციალური რისკის შემდეგი ფაქტორები, რომლებიც ოჯახების ფუნქციებზე უარყოფითად აისახება. ამ რიგისაა: სოციალურ-ეკონომიკური, მედიკო-სანიტარული, სოციალ-დემოგრაფიული, სოციალურ-ფსიქოლოგიური და კრიმინალური ფაქტორები.

ოჯახები პირდაპირი დესოციალიზირებული გავლენით ასოციალურ ქცევასა და ანტისაზოგადოებრივ ორიენტაციებს ამჟღავნებენ. მათ მიეკუთვნებიან კრიმინალურ-ამორალური ოჯახები, სადაც კრიმინალური რისკის ფაქტორები ჭარბობს, და ამორალურ-ასოციალური ოჯახები, რომლებიც ანტისაზოგადოებრივი ორიენტაციებით ხასიათდებიან.

ოჯახები ირიბი დესოციალიზირებული გავლენით სოციალურ-ფსიქოლოგიური და ფსიქოლოგიურ-პედაგოგიური ხასიათის სირთულეებს განიცდიან, რომლებიც კოლექტური, მშობლებისა და ბავშვების ურთიერთობების დარღვევებში გამოიხატება. მათ მიეკუთვნებიან კონფლიქტური და პედაგოგიურად უმწეო ოჯახები, რომლებმაც რიგი ფსიქოლოგიური მიზეზების გამო დაკარგეს თავიანთი გავლენა ბავშვებზე.

ხათუნა ამალლობელი

(საქართველო)

კულტურა როგორც ადამიანური რეალობის
განმსაზღვრელი ფენომენი

კულტურა როგორც რეალობა ადამიანური მოღვაწეობის ყველა სფეროს მოიცავს. ის არსებობს იმდენად, რამდენადაც არსებობს ადამიანის მოთხოვნილება, უფრო მეტიც სწრაფვა, ამალლდეს ყოველდღიურ რეალობაზე და ამ ამალლებით ქმნას ის სამყარო, რომელიც არსობრივად განსხვავდება ბუნებისაგან. ადამიანის არსის გააზრებისას უპირ-ვალეს ყოვლისა გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ის ჯერ იბადება და შემ-დგომ ყალიბდება, იმად, რაც უნდა, რომ გახდეს, ანუ მისი არსებობა წინ უსწრებს მის არსებას. ეს წინ გასწრება გულისხმობს იმის გააზრებას, რომ დაბადებიდანვე ადამიანი მრავალი შესაძლებლობების მატარებელია და მხოლოდ მასზეა დამოკიდებული, როგორ მოახდენს ის ამ შესაძლებლობების გამოვლენასა და რეალიზებას. სწორედ ამიტომ, არც ერთი ცოცხალი არსებისათვის განვითარებას ისეთი მნიშვნელობა არა აქვს, როგორც ადამიანისათვის. ადამიანს შესწევს ძალა გახდეს ადამიანი, შესწევს ძალა ცხოველივით უბრალოდ მომხმარებელი კი არ იყოს, არამედ გახდეს შემოქმედი სრულიად ახალი, უნიკალური რეალობის. „ცხოველს ცხოველობა ეძლევა, ადამიანმა ადამიანობა უნდა მო-იპოვოს“. (2, 17). მეორე მხრივ, ადამიანის არსის გაგებისათვის წმინდა ადამიანური მოთხოვნილებების გააზრება მნიშვნელოვანი მომენტია, რადგან იგი (მოთხოვნილება) შე-იცავს განსაზღვრული სფეროსკენ მიმართული აქტიურობის ტენდენციას. ყოველი მოთ-ხოვნილების დაკმაყოფილება აუცილებლად გულისხმობს გარკვეულ აქტიურობას. და როგორც პირობითად შეიძლება ვისაუბროთ „მაღალ“ და „დაბალ“ მოთხოვნილებებზე, ასევე შეიძლება აქტიურობებიც დავყოთ „მაღალ“ და „დაბალ“ აქტიურობებად. რაც უფრო მაღალია მოთხოვნილება, მით უფრო მაღალია ადამიანის აქტივობაც. სწორედ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების მიზნით ადამიანი გარდაქმნის ბუნებას, საკუთარ თავ-საც და ამ გარდაქმნით ქმნის სრულიად ახალ სინამდვილეს – კულტურას. კულტურა ადამიანის შემოქმედებითი აქტივობის შედეგია. შემოქმედებით აქტივობაში იგულისხმება სუბიექტის მიერ ახლის, ამასთან ღირებულის შექმნა. თავად შემოქმედება კი გულის-ხმობს მიზანდასახულობას და თავისუფლებას. ამდენად, კულტურა შემოქმედი სუბიექ-ტის – ადამიანის მიზანდასახული და თავისუფალი აქტივობის შედეგია.

ადამიანი განსხვავებით ყველა სხვა ცოცხალი არსებებისაგან, სინამდვილესთან სპეციფიკურ მიმართებაში შედის. ამ მიმართების საფუძველია წმინდა ადამიანური თვი-სება – ცნობიერება. ადამიანი ცნობიერი არსებაა – რაც იმას ნიშნავს, რომ ერთა-დერთს – ადამიანს ძალუძს სინამდვილის გარდაქმნა და ის ერთადერთია, რომელიც კი

არ ემორჩილება გარემოს, არამედ თავის ნებასაც ახვევს მას. ის, რაც აქვს ადამიანს განსხვავებით ცხოველისაგან, და რაც საფუძვლად უდევს კულტურას, ეს არის ცნობიერება, შემოქმედების მძლავრი იარაღი. მხოლოდ ცნობიერებას შეუძლია გამოყოფოს ადამიანი ბუნებისაგან და დაუპირისპიროს იგი მას, როგორც დამოუკიდებელი შემოქმედი, თავისი მრწამსის მქონე აქტიური არსება. ადამიანის ცნობიერება ერთიანია, მთლიანი და დაუნაწევრებელი, თუმცა აბსტრაქციაში შესაძლებელია მასში სამი პირობითი მხარის გამოყოფა. ესენია: შემეცნებითი, ემოციური და ნებელობითი პროცესები:

ა. ადამიანმა ზუსტად იცის რა მოთხოვნები აქვს და რას და როგორ აძლევს მას გარემო ამ მოთხოვნების დაკმაყოფილებისათვის, ამ ფუნქციას ასრულებს ცნობიერების შემეცნებელი მხარე, ცნობიერება როგორც გონება.

ბ. ადამიანს აქვს ემოციური მიმართება თავის საგნისადმი და თვით ამ საქმიანობისადმი. არსებითია, რომ აბსოლუტურად ინდიფერენტული ადამიანი ვერაფერს ვერ გააკეთებს. ამ ფუნქციას ასრულებს ცნობიერების ემოციური მხარე, ცნობიერება როგორც გრძნობა. გარემოსადმი ემოციური მიმართება მოქმედების აუცილებელი სტიმულია.

გ. შემოქმედებითი აქტივობის უზრუნველყოფისათვის აუცილებელია ადამიანის ფიზიკური და სულიერი ძალის მობილიზაცია და მათი ამოქმედება საჭირო მიმართულებით. ამ ამოცანას ასრულებს ცნობიერება როგორც ნებისყოფა.

ზემოთ დასახელებული ცნობიერების სამივე მხარე საბოლოო ანგარიშით ერთსა და იმავე ამოცანას ემსახურება, თუმცა ყოველი მათგანი თავის საქმეს აკეთებს. გრძნობაც, ინტელექტიც და ნებელობაც ცნობიერებაა, მაგრამ თითოეული მათგანი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი და ერთმანეთზე დაუყვანადია. ის ფუნქცია, რასაც ასრულებს გრძნობა, შეუსრულებადია გონების მიერ და პირიქით, ისევე როგორც, რასაც ემსახურება ცნობიერება როგორც გონება, მისი შესრულება ნებელობას არ შეუძლია.

სწორედ ცნობიერების ამ სამი მომენტის – ინტელექტუალურის, გრძნობად-ემოციურისა და ნებელობითის ერთიანობა განაპირობებს ადამიანის სპეციფიკურ მიმართებას სამყაროსადმი. თუ ცხოველის მიმართება რეალობისადმი ფაქტიურად უცვლელია ათასწლეულების განმავლობაში და მას მუდამ ერთი და იგივე მოთხოვნები აქვს, ადამიანს სწორედ ცნობიერების საფუძველზე უყალიბდება სინამდვილის მიმართ სპეციფიკური ადამიანური მოთხოვნები, სპეციფიკური ადამიანური პრეტენზიები, რაც მას სინამდვილეზე, გარკვეული აზრით, ამაღლების საშუალებას აძლევს. აძლევს შესაძლებლობას საკუთარი აქტივობა ახალი ღირებულებების რეალიზაციისაკენ წარმართოს.

ადამიანის შემოქმედებითი აქტივობის პირობაა თავისუფლება. თავისუფლება აქტიუნდა იყოს და, ამდენად, ის მიზნის, ღირებულების, იდეალის რეალიზაციას უნდა ემსახურებოდეს. სწორედ ამიტომ, ადამიანის თავისუფალი აქტივობა იმას ნიშნავს, რომ მას გარკვეული აზრით შეუძლია და ვალდებულიცაა არ დაემორჩილოს გარეგან ფაქტორებს და იმოქმედოს „სხვაგვარად“, იმოქმედოს არა ერთხელ და საბოლოოდ დადგენილი და ჩამოყალიბებული ნორმების გათვალისწინებით, არამედ მუდამ „სხვაგვარად“. თავისუფალი ნების მოქმედება ყოველთვის მიმდინარეობს სხვაგვარად მოქმედების ფონზე. სწორედ თავისუფალი ნების მოქმედებით ადამიანმა უნდა გარდაქმნას სამყარო და შექმნას ისეთი პირობები, რომლებიც უზრუნველყოფს შემდგომი გარდაქმნისა და შემოქმედების პირობებს. სწორედ შემოქმედება და, შესაბამისად, თავისუფლება არის ის ძირითადი და

არსებითი ნიშანი, რითაც ადამიანური მოღვაწეობა განსხვავდება ცხოველის ერთმნიშვნელოვნად დეტერმინირებული მოქმედებისაგან.

ყოველივე ზემოთქმულის შეჯამების საფუძველზე ვასკვნით, რომ ადამიანის მნიშვნელოვანი აქტივობით ქმნის კულტურას, რომელიც თავის მხრივ წარმოადგენს ღირებულებების ხორცშესხმას, ადამიანური ღირებულებების რეალიზაციას. ამდენად, ღირებულება კულტურის მთავარი კომპონენტია. კულტურა არ არსებობს ღირებულებათა სისტემის გარეშე და პირიქით. არც ერთ სხვა ცოცხალ არსებას, გარდა ადამიანისა არ სჭირდება ღირებულება. და ეს გასაგებიცაა, რადგან მხოლოდ ადამიანს სჭირდება ღირებულებითი ორიენტაცია, ადამიანი მხოლოდ ღირებულებებისაკენ სწრაფვით ახდენს საკუთარი არსობრივი ძალების სრულ რეალიზაციას. ღირებულება ადამიანურია, ის ადამიანის ორიენტირების პროცესში წარმოიშობა და ადამიანთან ერთად არსებობს. ის მნიშვნელობს იმდენად, რამდენადაც ფასეულია მხოლოდ ადამიანისათვის. მისთვის ღირებული სხვა არ შეიძლება იყოს, თუ არა ის, რაც მის ბუნებას, გვარეობით არსებას შეესატყვისება. ეს უკანასკნელი კი ღირებულების სკალით იზომება.

ყოველი კულტურის მოვლენა ბუნების ფაქტისაგან ღირებულებასთან ნაზიარობით განსხვავდება. რადგანაც ადამიანი არა მხოლოდ ბუნების ნაწილია, არამედ ამავე დროს კულტურის სამყაროს ნაწილიცაა, ამიტომ მას მხოლოდ ფაქტებთან კი არა აქვს საქმე, არამედ ღირებულებებთანაც. ღირებულია ის საგანი, რომელიც ადამიანის რომელიმე არსობრივ ძალას აძლევს რეალიზაციის საშუალებას. ამ თვალსაზრისით კაცობრიობის ისტორია, როგორც არსობრივ ძალთა რეალიზაციის ანუ კულტურის ქმნის პროცესი, ამავე დროს არის ღირებულ ფენომენტთა შექმნის პროცესი.

ამდენად, კულტურა ადამიანის მიზანდასახული, შემოქმედებითი აქტივობისა და მისი არსობრივი ძალების გამოვლენაა, ის სივრცეა, რომლის შექმნითაც ადამიანი ქმნის თავის თავსაც და ახდენს საკუთარი თავის სრულ რეალიზაციას. კულტურის ქმნალობით ადამიანი ქმნის იმ ღირებულებით სამყაროს, რომელიც ემსახურება ადამიანში „წმინდა“ ადამიანურის გამოვლინებას. „ადამიანის არსი მოიცავს ნიშან-თვისებებს – როგორც საკუთრივ ბუნებრივს, მატერიალურს, პირველ რიგში, ბიოლოგიურ-ფიზიოლოგიურს, ასევე სულიერს, არამატერიალურს, შექმნილს კულტურით, ინტელექტუალური შრომით, მხატვრული, მეცნიერული თუ ტექნიკური შემოქმედებით“ (6, 42).

კულტურის თეორიაში ადამიანის მიერ შექმნილ მატერიალურ, სოციალურ და სულიერ რეალიებს კულტურის არტეფაქტებს უწოდებენ. ადამიანის ადგილი კულტურაში – ესაა კულტურის ცენტრის, არტეფაქტების სამყაროს ცენტრის ადგილი. ადამიანი მოიხმარს, ინახავს და ანაწილებს როგორც მატერიალური, ასევე სულიერი კულტურის პროდუქტებს და ამ პროცესში ქმნის საკუთარ თავს როგორც კულტურის სუბიექტს, სოციალურ არსებას. კულტურის სისტემის შექმნით ადამიანი ყალიბდება როგორც სისტემაწარმოქმნელი სუბიექტი, რომლის მთელი შეგნებული ცხოვრება მიმართულია ამ სამი ძირითადი ფასეულობის – მატერიალურის, სოციალურისა და სულიერის შექმნა – შენახვა – გადაცემისაკენ. ადამიანი ახდენს „ცოცხალი“, მარადიული ღირებულებების რეგულირებას, რაც ნიშნავს იმას, რომ მიუხედავად პირობითი საზღვრისა ზემოთდასახელებულ არტეფაქტებს შორის, ფასეულობებს მაინც იერარქიული ხასიათი აქვს. ადამიანი განასხვავებს ერთმანეთისაგან მიზან-ღირებულებებს საშუალება-ღირებუ-

ლებებისაგან. და ამ განსხვავებას განაპირობებს სწორედ სხვაობა იმ სამგვარი რეალობისა, რომლის შემქმნელიც თავად ადამიანია.

მატერიალური კულტურა Homo sapiens ყველა იმ მოთხოვნას აკმაყოფილებს, რაც მისი როგორც ბიო-ფიზიკური არსების შენახვა-არსებობას ემსახურება. ადამიანი თავისი საქმიანობით ქმნის მატერიალური კულტურის ისეთ ფორმებს, როგორიცაა სატრანსპორტო-საკომუნიკაციო და მატერიალური წარმოების საშუალებები, არქიტექტურული ძეგლები თუ არქეოლოგიური ობიექტები, შენობა-ნაგებობები, პარკები თუ ადამიანის მიერ სახეშეცვლილი ლანდშაფტი და ა. შ. მატერიალური კულტურით ადამიანი თავის ფიზიოლოგიურ მოთხოვნილებებსაც იკმაყოფილებს, რაც ვლინდება მაგ. კულინარიული კულტურის დახვეწა-განვითარებაში. უფრო მეტიც, უძრავლეს შემთხვევაში პირველი შეხება სხვა ხალხის კულტურასთან, ჩვენი აზრით, კულინარიით იწყება.

სოციალური კულტურა ემსახურება ადამიანის როგორც სოციალური არსების თვითშენახვასა და განმტკიცებას. სოციალიზაციის პროცესში – სხვა ადამიანებთან ურთიერთობაში – ყალიბდება ადამიანის სოციალური ნიშნები, თვისებები, მისი ცხოვრებისეული ორიენტაციები და შეფასებები, კონკრეტულ-ინდივიდუალური საქმიანობის უნარი და თავისებურებანი. მისი საშუალებით ადამიანში კონკრეტდება სოციალური თანაცხოვრების შედეგად გამოშუშავებული და დამკვიდრებული ღირებულებანი, ნორმები და წესები. (შრომის პროცესში ადამიანი ქმნის არა მხოლოდ საკუთარი მოთხოვნილებების დამაკმაყოფილებელ საგნებს, არამედ საკუთარ თავსაც როგორც სოციალურ არსებას.) სოციალური კულტურა სხვადასხვა საზოგადოებრივი მოვლენების, დაწესებულებების, ინსტიტუტებისა და საზოგადოებრივი ურთიერთობების ერთობლიობაა. ისეთი სოციალური ინსტიტუტები, როგორიცაა სახელმწიფო თავისი მრავალფეროვანი დაწესებულებებით, ეროვნულ-პოლიტიკური, იურიდიულ-სამართლებრივი, სარწმუნო-

ებრივი, ეკონომიკური, სასწავლო დაწესებულებებით, ოჯახით და ა. შ. ემსახურება ერთადერთ მიზანს: ადამიანის როგორც სოციალური არსების ჩამოყალიბება-განვითარებას.

როგორც ვხედავთ, მატერიალური და სოციალური კულტურა ადამიანის ყოველდღიური არსებობის აუცილებელი ფორმებია. თუმცა არც ერთი და არც მეორე არ არის საკმარისი ადამიანური „ყოფნისათვის“. მატერიალური და სოციალური კულტურა და ამ კულტურებით შექმნილი ღირებულებები ადამიანისათვის წარმოადგენს მხოლოდ საშუალებას იმისათვის, რათა მან, როგორც კულტურის შემოქმედმა შეძლოს სპეციფიკურად-ადამიანური, სულიერი პოტენციის რეალიზება. ანუ მატერიალური და სოციალური კულტურა აუცილებელი ბაზაა „საკუთრივ ადამიანური ძალის“ ანუ სულიერი კულტურის განვითარებისათვის.

სულიერი კულტურა მოიცავს როგორც სულიერი მოღვაწეობის შედეგებს, ასევე თვით ამ მოღვაწეობას. სულიერი კულტურით ადამიანი ამკვიდრებს იმ მარადიულ ფასეულობებს, იმ მიზან-ღირებულებებს, რომლებიც კაცობრიობის განვითარების ყოველ ეტაპზე, ნებისმიერ დროსა და სივრცეში, ნებისმიერი ეთნოსისათვის მნიშვნელოვან. სულიერი კულტურის ფორმები: მითოსი, რელიგია, ხელოვნება, მეცნიერება, ფილოსოფია და ზნეობა არსებობს იმდენად, რამდენადაც თითოეული მათგანი ემსახურება მარადიული ღირებულებების – ჭეშმარიტების, მშვენიერებისა და სიკეთის დამკვიდრება – რეა-

ლიზაციას. სულიერი კულტურის ეს არტეფაქტები ინტელექტუალური, სულიერი მოღვაწეობის შედეგებია.

მითი ფასეულობათა ყველაზე ძველი სისტემაა, რომელიც გვაოცებს თავისი გააზრების სიღრმითა და სიდიდით. ადამიანის ფანტაზიით შექმნილი მითოსური სამყარო ემსახურება პროზაული რეალობიდან სასურველ პოეზიის სამყაროში გადაყვანას. ის „ოცნებას რეალურად წარმოსახავს, თავისებურ ვირტუალურ სინამდვილეს ქმნის და ამით კმაყოფილების, სიამაყისა და თვითდამტკიცების მოთხოვნებიდან აკმაყოფილებს.“ (5, 231) რუსი ფილოსოფოსი ა. ლოსევი წერდა: „მითი არც იდეალური ცნებაა, არც იდეა. იგი ცხოვრებაა მითური სუბიექტისათვის, – ნამდვილი სიცოცხლეა. მითი არაა იდეალური ყოფიერება, არამედ – სიცოცხლისეულად შეგრძნებადი, შემოქმედი ნივთიერი რეალობა და სხეულებრივი სინამდვილე.“ (8, 233) მითოსური ცნობიერება სინკრეტული ხასიათისაა, რაც ვლინდება სიცოცხლის ურღვევი მთლიანობის განცდაში.

რელიგიური ცნობიერება მითოსიდანაა აღმოცენებული. მისი საფუძველი რწმენაა. რწმენა იმისა, რომ ადამიანის სიცოცხლე ღირებული და მარადიულია ისევე, როგორც მისი შემოქმედის. რწმენა იმანენტურია, შინაგანია და ამიტომაც ადამიანის არსებობის წესის განმსაზღვრელი. რელიგიური ცნობიერება ახდენს ხალხის (ეთნოსის, ერის) მობილიზაციას ფუნდამენტური ღირებულებების მქონე იდეების გარშემო. ეს მობილიზაცია იმდენად ძლიერია, რომ ფაქტიურად განსაზღვრავს ხალხის (ეთნოსის, ერის) სახეს, მისი ყოფიერების წესს. რელიგია აწესებს ფასეულობათა გრადაციას და ანიჭებს მას სიწმინდესა და შეუვალობას. ძელია არ დაეთანხმო მ. ვებერს: „ნაციონალური ხასიათის ფორმირებაში რელიგია ერთ-ერთ გადამწყვეტ როლს ასრულებს“.

ხელოვნება სულიერი კულტურის ის სფეროა, სადაც ყველაზე ნათლად ვლინდება ადამიანის შემოქმედებითი ბუნება. მართალია, დიდი პოეტი ა. პუშკინი ბრძანებს, რომ შემოქმედება და აღმაფრენა გეომეტრიაშიც ისევე საჭიროა, როგორც ხელოვნებაში, თუმცა ხელოვნებასთან მიმართებაში გასათვალისწინებელია ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება: ხელოვნება თავისი „ენების“ – პლასტიკური, ფერწერული, მუსიკალური, ქორეოგრაფიული და ა. შ. მეშვეობით შეიცნობს რა გარემომცველ სინამდვილეს, ქმნის სრულიად ახალ რეალობას – მხატვრულ რეალობას, რომელშიც შემეცნებითი, შეფასებითი, გარდამქმნელი და კომუნიკაციური ფუნქციები ერთ ორგანულ მთლიანობაშია წარმოდგენილი. ხელოვნება თავისი მრავალფეროვანი ჟანრებით უპირველეს ყოვლისა მშვენიერების დამკვიდრებას ემსახურება.

მეცნიერების სამივე ტიპი (ფორმალური, რეალური და ისტორიული) არსებობს იმდენად, რამდენადაც ობიექტური ცოდნის მოპოვების საგანგებო საშუალებას წარმოადგენს. ანუ მეცნიერება მიმართულია ცოდნის, უფრო სწორად, ჭეშმარიტი ცოდნის მოპოვებისაკენ. მეცნიერება ჭეშმარიტების შემეცნებას ემსახურება და ამდენად, ის ჭეშმარიტების როგორც თავისთავადი ღირებულების დაფუძნებას, რეალიზაციას ახდენს. მეცნიერება მხოლოდ გონის შემოქმედებითი ლაბორატორიაა.

ფილოსოფია როგორც „სიბრძნის სიყვარული“ აგერ უკვე ოცდაექვს საუკუნეზე მეტია, რაც აზროვნების სრულიად უნიკალურ ფორმას წარმოადგენს. მის არსს ადამიანისა და სამყაროს ურთიერთმიმართების კვლევა-ძიება წარმოადგენს. ჯერ კიდევ ანტიკურობის უდიდესი მორალისტის სოკრატეს მიერ წამოყენებული თეზისი – ადამიანის არცოდნის ცოდნის შესახებ, დღემდე ინარჩუნებს ცხოველმყოფელობას. სწორედ ამიტომ,

სრულიად თამამად შეიძლება ვთქვათ, რომ ფილოსოფია მოწოდებაა მუდმივი განვითარებისაკენ. მას შეუძლია გარკვეული ორიენტაცია დაუსახოს ადამიანს და ეთიკურად და კულტურას. ფილოსოფია კულტურის თვითცნობიერებაა.

და ბოლოს, სულიერი კულტურის უმნიშვნელოვანესი ფორმა - ზნეობა. ზნეობა ადამიანთა ქცევის მყარი სისტემაა, რომელსაც ნორმის სახე აქვს და თაობიდან თაობას გადაეცემა. ის კონსერვატიული ბუნებისაა და ნაკლებად ექვემდებარება ცვლილებას. სწორედ ეს მისი უნიკალური ბუნება განსაზღვრავს ტრადიციული საზოგადოების არსებობის წესს, მის იერ-სახეს. ადამიანის ზნეობრივი ქმედება გაპირობებულია თავად მისი (ზნეობის) თავისთავადი მნიშვნელობით. ზნეობა იმიტომაცაა კულტურის თავისებური ფენომენი, რომ მისი საშუალებით ადამიანი საბოლოოდ ემიჯნება ცხოველს, უბრალო არსებობიდან ყოფიერებამდე მალდება. ძალიან ბევრი მოაზროვნე საზოგადოების კულტურული დონის საზომად ზნეობრიობის დონეს მიიჩნევს. უფრო მეტიც, ო. შპენგლერი, ა. ტოინბი, ა. შვაიცერი და სხვები კულტურის კრიზისს ზნეობის კრიზისით ხსნიან. ზნეობის დეფიციტი ზოგადად აიხსნება სოციუმის ცხოვრების წესიდან ზნეობის განდევნით. ეს კი ძალზედ საშიში და აბსოლუტურად მიუღებელი ტენდენციაა. შორს რომ აღარ წავიდეთ, ვაჟას მივმართოთ: "ბილწთ არ შევეკერი ზავითაო", ლაღადებს პოეტი.

და ეს მისი ლაღადისი გაფრთხილებაა: მხოლოდ ზნეობრივი ფასეულობის მიმართ ზემოქმედებით ყალიბდება ადამიანი როგორც კულტურშემოქმედი სუბიექტი. ვფიქრობთ, რომ ჩვენი დღევანდელი რეალობის სიმანხინჯეები სწორედ რომ ზნეობის დეფიციტითაა გაპირობებული. თუმცა ეს სულ სხვა თემაა. ამრიგად, კულტურის განვითარება, კულტურის დონე, საზოგადოებრივი ცხოვრების კულტურულობა იზომება, პირველ რიგში, იმის მიხედვით, თუ რაოდენ ასწია მან ადამიანის ზნეობა, რაოდენ გააუმჯობესა მან ადამიანი, როგორც ზნეობრივი არსება.

სულიერი კულტურის არტეფაქტების ამ მოკლე მიმოხილვიდანაც ნათელია, რომ კაცობრიობის ისტორია მუდმივი ძიების, საკუთარი თავის პოვნის ისტორიაა. ადამიანის გონი ჭეშმარიტების, მშვენიერებისა და სიკეთის ძიებაშია მუდამაჟამს. და ამ გზაზე ადამიანის ყოველი ქმედება აახლოებს მას მიზანთან.

მაშასადამე, ყველაფერს, რასაც ქმნის ადამიანი საკუთარი გონით, გრძნობითა თუ ნებელობით განეკუთვნება კულტურის სფეროს. თ. ლესინგის სიტყვებით რომ ვთქვათ, კულტურის ისტორია „თითქოს თიხის ნაჭერია და მექოთნის ხელში იძენს ფორმას, იძერწება, იხვეწება, მრგვალდება და ლარნაკი ხდება“. ასევე იხვეწება და ფორმდება თავად მექოთნეც - ადამიანიც, რომელშიც ჩვენი აზრით, შემოქმედებითი პოტენციალი, აღმშენებლობითი (ღვთაებრივი) სული გაცილებით სჭარბობს დამანგრეველსა და ეშმაკისეულს. სწორედ ამიტომ ვიტოვებთ უფლებას არ დავეთანხმოთ ფრანგ განმანათლებელს ჟან-ჟაკ რუსოს, რომელიც წერდა: „ყველაფერი კარგია, რაც გამოდის ღვთის ხელიდან, ყველაფერი ფუჭდება ადამიანის ხელში“. კაცობრიობის კულტურის ისტორია გვაოცებს ადამიანის ხელით შექმნილი სამყაროს მრავალფეროვნებითა და მრავალსახეობით, სიღრმითა და სიდიდით, გაქანებითა და მასშტაბებით, სილამაზითა და მშვენიერებით.

და კიდევ ერთი. ჩვენ ვცხოვრობთ მულტიკულტურულ სამყაროში, სადაც ყოველდღიურად, ყოფით დონეზეც კი ურთიერთობა გვაქვს სხვა, ჩვენთვის უცხო კულტურის ადამიანებთან. ადგილი აქვს კულტურის დიფუზიას, რის საფუძველზეც ყალიბდება მარგინალური საზოგადოება და შესაბამისად მარგინალური ყოფა და ცნობიერება.

მარგინალიზაციის ეს პროცესი შეუქცევადია. მას ემატება უახლესი ტექნოლოგიურ-ინფორმაციული (კომუნიკაციური) საშუალებები, რომელიც ფაქტიურად შლის ყველა გვარ საზღვარს და ერთმანეთთან აახლოებს სხვადასხვა კულტურის ადამიანებს. კულტურული დიალოგი და კულტურული კომუნიკაცია – ეს თანამედროვეობის მოთხოვნაა და მისი გათვალისწინებით უნდა აავსოს თავისი ურთიერთობები (როგორც საშინაო, ასევე საგარეო) ისტორიის ყოველმა სუბიექტმა. აღიარო და სცე პატივი სხვა ერის კულტურას საკუთარი კულტურის დომინანტობის ფონზე, ეს ნებისმიერი კონფლიქტის თავიდან აცილების ყველაზე ოპტიმალური საშუალებაა.

ლიტერატურა:

1. ლ. ბერძენიშვილი, ადამიანის უფლებები ქართულ ყოფით კულტურაში. წიგნიდან: ადამიანის უფლებები და ქართული კულტურა. თბ., 2004.
2. ა. ბოჭორიშვილი, რა არის კულტურა? თბ., 1965.
3. ზ. კაკაბაძე, კულტურის ზოგიერთი საკითხი. თბ., 1985.
4. ი. კალანდია, კულტურა როგორც შემოქმედება და პიროვნების შემწყნარებლობა. „ფილოსოფიური ძიებანი“. თბ., 2003. კრებული VII.
5. ე. კოდუა, კულტურის სოციოლოგია. თბ., 2001.
6. კულტუროლოგია. თბ., 2003.
7. ა. ყულიჯანაშვილი, კულტურელოგია. თბ., 2001.
8. კრებული: Культурология. XX век. М., 2002.
9. www.wikipedia.org.

Khatuna Amaglobeli

Culture as a universal phenomenon

Summary

Culture as a reality includes all spheres of human activities. It exists so far as there exists the human need, even aspiration to rise over daily reality and create the world that essentially differs from nature. Culture is a sphere for revealing human capacities.

Culture is formed by everything human creates with his mind, feelings and will. Repeating the words of Lessing, the history of culture “resembles a piece of clay that takes a shape and gets sculpted, perfect and rounded and becomes a jug in the hands of a potter”. The potter himself also develops and becomes perfect. After the author’s opinion the creator’s potential and divine spirit in the potter exceed the destructive spirit. Thus, we should agree with the French enlightener Jean-Jaque Rousseau who wrote: “ Everything that comes from God is perfect and it becomes deteriorated in the hands of human beings.”

History of human culture enraptures us by creations of a man, its diversity, profoundness, dimensions and beauty.

Хатуна Амаглобели

Культура как всеобъемлющий феномен

Резюме

Культура как реальность включает в себя все сферы человеческой деятельности. Она существует постольку, поскольку существует человеческая потребность, более того, стремление возвыситься над каждодневной реальностью и этим создает тот мир, который существенно отличается от природы. Культура - это арена для выявления человеческих возможностей.

Все, что создает человек своим сознанием, чувствами, волей относится к сфере культуры. Говоря словами Лессинга, история культуры «как бы кусок глины, который в руках гончара приобретает форму, лепится, совершенствуется, округляется и становится кувшином». Также совершенствуется и формируется сам гончар-человек, в котором, по нашему мнению, потенциал творца, божественный дух намного превышает разрушительный. Именно поэтому мы вправе не соглашаться с французским просветителем Жан-Жаком Руссо, который писал: «Все хорошо, что исходит из рук божьих, все портится в руках человеческих».

История культуры человечества восхищает нас творением рук человеческих, его многогранностью, глубиной, масштабностью и красотой.

Намик Алиев

(Азербайджан)

АРХИТЕКТУРА И ПОЧТОВЫЕ МАРКИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Архитектура как тема для почтовых марок, пропагандирующих культуру, историю и искусство соответствующих стран, занимает большое место в мировой филателии. Не осталась в стороне и азербайджанская филателия, насчитывающая почти 90-летнюю историю.

В центре внимания азербайджанской почты находились как памятники архитектуры, так и образцы современного градостроения, расположенные в различных регионах Азербайджана. При этом хотя и были случаи, что филателия неоднократно обращалась к одному и тому же памятнику, однако его художественное преподнесение, идея и содержание почтовой марки – отличались друг от друга.

Хотелось бы довести до читателя информацию об архитектурных памятниках Азербайджана, явившихся также предметом национального филателистического искусства.

Прежде всего, о шедевре средневекового азербайджанского зодчества 15-16-го вв. – историко-архитектурном комплексе «Дворец Ширваншахов». Впервые к этой теме азербайджанская почта обратилась в период Азербайджанской Демократической Республики 1918-1920 годов. Первый выпуск марок почты Азербайджана состоялся 20 октября 1919 года, когда по эскизам художника З.Х.Ализаде на тонкой белой бумаге литографской печатью было выпущено 10 беззубцовых марок. На трех из этих марок изображена панорама средневекового Баку, крепостные стены, а на заднем плане – силуэт комплекса Дворца Ширваншахов: Слева – мечеть дворца, справа – минареты мечети «Джума». Размеры марок: 33 x 22,8 мм. Марки различаются цветами. Цвета первой – черный, кофейно-красный и желтый; цвета второй – черный, синий и желтый; цвета третьей – черный, серо-зеленый и желтый. Номинал марок соответственно 2, 5 и 10 рублей, а надписи сделаны на азербайджанском и французском языках.

После установления Советской власти в Азербайджане этот выпуск марок с декабря 1920 года по апрель 1921 года был повторен. Различие состояло в качестве бумаги (она была разной толщины серая, желто-серая, иногда белая), а также в цветах, которые соответствуют маркам: первой – черный, кирпично-красный, желтый; второй – черный, серо-синий, желтый и зеленый; третьей – черный, оливково-зеленый и желтый. Номинал марок был прежним, но на марках номиналом в 5 и 10 рублей орнамент в левой рамке был перевернут.

Забегая вперед отметим, что в октябре 1999 года к 80-летию первых Азербайджанских почтовых марок был выпущен малый лист с изображением четырех из первых марок (художник – Исмаил Мамедов), одна из которых – марка с описанным выше изображением. Кроме того, на полях малого листа имеет место графическое изображение комплекса Дворца Ширваншахов.

В октябре 1921 – январе 1922 гг. состоялся выпуск вновь беззубцовых почтовых марок Азербайджанской ССР по эскизам художника Б.Р.Тединггера. Марки были напечатаны литографией на бумаге различного качества: от самого высокого качества - до газетной. Надписи на марках выполнены на азербайджанском и русском языках. И в этом выпуске несколько марок было посвящено комплексу Дворца Ширваншахов. Прежде всего, на двух марках, номиналом в 10 и 2000 рублей, изображен минарет входящей в комплекс мечети «Джума» («Шахской мечети»), построенной в 1442 году. Первая марка – черного цвета, вторая – сине-серая. Еще на двух марках данного выпуска номиналом в 400 и 1000 рублей изображен архитектурный памятник 15-го века – «Диванхана», входящий в комплекс Дворца Ширваншахов. Памятник представляет собой стоящее по центру строение с восьмиугольным куполом, окруженное обрамляющей четырехугольный двор галереей типа «карван-сарай». Строение украшают резные каменные колонны, а также резьба по камню по всему строению. Первая марка – темно-голубого цвета, а цветовое оформление марки номиналом в 1000 рублей имело место в двух вариантах: 1) темно-синий и кофейно-красный; 2) светло-синий и красный цвета.

После восстановления Азербайджанской Республикой своей независимости почта страны вновь обращается к теме комплекса Дворца Ширваншахов. В январе 1994 года была выпущена серия «Историко-архитектурные памятники» из трех марок номиналом в 2, 4 и 8 манат. На марках соответственно изображены: 1) проецированное изображение «Дворца Ширваншахов»; 2) «Турба (мавзолей)» (15 в.) и 3) «Диванхана» (15 в.). Два последних строения входят в комплекс дворца. Основные цвета марок – соответственно красный, зеленый и синий. В декабре 2003 года на эти марки были сделаны надпечатки нового номинала. Вместо номинала на двух марках в 2 и 4 маната был пробит номинал в 500 манат, а на марке номиналом в 8 манат – номинал в 1000 манат.

22-23 мая 2002 года состоялся визит в Баку Папы Римского Иоанна Павла Второго. В память об этом визите был выпущен блок с почтовой маркой (художник – Х.Мирзоев). На марке изображена встреча Иоанна Павла Второго с Президентом Гейдаром Алиевым, а на блоке панорама Дворца Ширваншахов. Номинал блока 1500 манат. Размеры: марки - 42 x 28 мм, а блока – 80 x 65 мм. Блок был отпечатан во Франции на мелованной бумаге офсетным способом.

Другим значительным памятником Азербайджанской истории и архитектуры, занимающим также значительное место в азербайджанской филателии, является комплекс «Аташгях», расположенный в Сураханы (пригород Баку) - место поклонения огнепоклонниками Огню в эпоху зорастризма. И этот архитектурный памятник нашел свое отражение в первых азербайджанских марках 1919-1921 гг. В выпуске 1919 года две марки номиналом в 25 и 50 рублей изобразили этот комплекс. Номиналом 25 рублей марка выпущена в двух цветовых вариантах: 1) черный, синий и кофейно-красный; 2) черный, синевато-зеленый и кофейно-красный цвета. Марка номиналом в 50 манат выпущена в черном, оливково-зеленом и кирпично-красном цветовом сочетании. В выпуске 1920-1921 гг. эти марки были повторены и несколько отличались по цветовой гамме.

В июне 1994 года в Азербайджане была выпущена серия «Юбилей компании братьев Нобель», состоящая из 4 марок и блока. Известный факт, что состояние

Людовика, Роберта, Петра и Альфреда Нобелей было сделано на Бакинской нефти, а в Баку очень много связано с их жизнедеятельностью, имеются многочисленные исторические документы, а также памятники архитектуры. Центральным местом их пребывания является пригород Баку – Сураханы. В память о нем первая марка из этой серии несет в себе изображение Храма огнепоклонников «Аташгях». Интересно, что на третьей марке изображено первое в мире нефтеперевозящее судно «Зороастр». Марки и блок имеют соответственно номиналы: 15, 20, 25, 50 и 50 манат. Размеры марок, отпечатанных офсетным способом на мелованной бумаге, 52 x 31 мм.

Широко известна во всем мире **бакинская «Девичья башня» (12-й в., архитектор Масуд Давудоглу)**. Нет смысла пересказывать сопровождающую ее прекрасную легенду. Девичья башня также не была оставлена без внимания первыми азербайджанскими марками. В выпуске октября 1921 – января 1922 гг. одна марка фиалкового цвета номиналом в 50 рублей была посвящена этому произведению архитектуры.

В 1992-93 годах филателисты получают в подарок два прекрасных выпуска стандартных (по 4 марки в каждом) азербайджанских марок с изображением Девичьей башни. Марки номиналом в 10; 20; 50 гяпик; 1,5 маната; 50 гяпик; 1; 2,5 и 5 манат имеют соответственно зеленый, красный, желтый, синий, голубой, розовый, оранжевый и светло-зеленый основные цвета. Они напечатаны на мелованной бумаге офсетной печатью размером 24 x 31 мм. В 1995 году на марки был нанесен новый номинал: на первые 4 марки - «250 м.», на остальные – «500 м.». В 2003 году имела место еще одна надпечатка нового номинала в 500 манат на голубой марке с номиналом в 50 гяпик и цифры «2003» вместо «1993».

Прекрасный памятник архитектуры – здание **Азербайджанского Государственного Музея Изобразительных Искусств** – был построен по проекту архитектора Н. фон дер Ноне в 1888-1900 годы. Выпуск марок октября 1921 – января 1922 гг. включал в себя две марки с изображением здания музея. Первая - номиналом в 100 рублей кофейно-красного цвета, и вторая - номиналом в 5000 рублей в двух цветовых вариантах: 1) черный и зеленый цвета; 2) черный, темно-зеленый на светло-зеленом фоне.

Украшением города Баку является здание **Дома Правительства**, построенное в 1952 году, по проекту архитекторов Л. Руднева и В. Мунца. В июле 1993 года состоялся еще один выпуск стандартных марок (31 x 24 мм) с изображением этого произведения архитектуры. Марки номиналом 25, 30, 50 гяпик и 1 манат имели соответственно желтый, зеленый, синий и темно-красный основные цвета. Бурная инфляция тех лет привела к тому, что почта в феврале 1994 года вынуждена была сделать на этих марках надпечатки восьми новых номиналов: на желтой – 50 и 100 манат, на зеленой – 10 и 15 манат, на синей – 20 и 40 манат, на темно-красной – 5 и 25 манат. Таким образом, коллекционеры получили еще 8 экспонатов для своих коллекций.

Неотъемлемой составной частью национальной архитектуры являются **азербайджанские мечети**. В сентябре 1997 года состоялся выпуск серии «Мечети Азербайджана» из трех марок номиналом в 250 манат каждая. На первой марке изображена так называемая Нижняя мечеть Говхар-ага, построенная в г. Шуше

великим азербайджанским архитектором Сафиханом в 1874-1875 годах. На другой марке изображена мечеть Момине-хатын, построенная в Нахчыване в 1871 году другим великим азербайджанским архитектором Аджеми. Кстати, она же была изображена на выпущенной в январе 2004 года марке номиналом в 3000 манат, посвященной 80-летию Нахчыванской Автономной Республики. И, наконец, на третьей марке изображена действующая ныне в Баку мечеть Тазапир, построенная в 1905-1914 годах архитектором Зивар-Беком Ахмедовым. Марки – многоцветные, отпечатаны офсетным способом на мелованной бумаге.

Мавзолей великого азербайджанского поэта Гусейна Джавида изображен на выпущенной в апреле 2003 года марке, посвященной Нахчыванской Автономной Республике. Пятицветная марка отпечатана офсетом на мелованной бумаге, ее номинал – 3000 манат. Еще одному памятнику архитектуры в Нахчыванской автономной республике посвящена марка (28 x 30 мм), выпущенная в мае 2006 года. На ней изображена Турба (мавзолей) «Гюлюстан» в Джульфе, построенная азербайджанским архитектором в XII в.

Характерным для градостроительства средневекового Азербайджана являлось возведение крепостей. **Азербайджанским крепостям** были посвящены три выпуска стандартных марок в исполнении художников И.Мамедова и Х.Мирзоева. В августе 1999 года литографским печатным способом на мелованной бумаге выпущены две марки синего и красного цветов, соответственно номиналом в 1000 и 3000 манат. Обе марки посвящены Мярдяканским крепостям – «Квадратной» XIV в. и «Круглой» XIII в. В мае 2000 года офсетным способом были выпущены еще две марки оранжевого и зеленого цветов номиналом соответственно 100 и 250 манат. На первой марке изображена крепость XIV в. в поселке Рамана, на второй – крепость в поселке Нардаран, построенная в 1301 году архитектором Махмудом Шади оглу. А в июле 2001 года «Азермарка» выпускает марки, посвященные двум Шекинским крепостям, построенным соответственно в XVIII в. и в XII-XIII в.в. Марки, отпечатанные офсетом на мелованной бумаге, фиолетового и желтого цвета, номиналом соответственно 100 и 250 манат. И, наконец, в сентябре 2002 года тиражом в 25 тысяч штук состоялся прекрасный выпуск многоцветного коллекционного малого листа (162 x 60 мм), состоящего из четырех марок (39 x 45 мм), который был посвящен Чемпионату Европы по шахматам в Баку. Фон изображения малого листа составляет знаменитая Бакинская крепость. Номинал каждой марки 1500 манат.

Неповторимыми памятниками азербайджанской архитектуры являются **карван-сара** – средневековые отели. В конце 1999 года теме «Шелкового пути» был посвящен выпуск двух многоцветных марок (номинал по 500 манат каждая) с изображением соответственно Верхнего Карван-сара XIX в. в г.Шеки и одного из Бакинских карван-сара также XIX в. Художник - Х.Мирзоев.

Интересными являются стандартные выпуски, посвященные **городам Карабаха**. В апреле 2002 года были выпущены марки (номиналом в 100 и 250 манат), на которых изображены **мавзолей Молла Панах Вагифа в г. Шуша** и **мечеть 1868-1870 гг. в г. Агдам**. В январе 2003 года состоялся выпуск марки номиналом в 250 манат, посвященной **крепости XVIII в. в г. Аскеран**. А в августе 2003 года была выпущена марка с изображением **Гянджинских ворот в г. Шуша**. Номинал – 1000 манат. Все эти марки отпечатаны офсетом на мелованной бумаге.

Филателия Азербайджана уделила внимание и современной архитектуре. В марте 2005 года была выпущена стандартная двухцветная марка номиналом в 500 манат с изображением **обсерватории в г. Шамахи**. В сентябре 2002 года многоцветная марка (номинал – 3000 манат), посвященная юбилею Бакинского Телеграфа, на которой изображено современное здание **Главного Телеграфа г. Баку**. В феврале 2005 года в честь 5-летия Министерства налогов Азербайджанской Республики был выпущен малый лист из 10 марок номиналом по 3000 манат каждая, на которых изображено здание **Министерства налогов Азербайджана**. А в сентябре 2002 года под девизом «Мир против терроризма» был выпущен красочный малый лист, включающий 3 марки по 1500 манат каждая, с изображением **панорамы Нью-Йорка и двух башенных зданий, разрушенных террористами 11 сентября 2001 года**. Печать всех этих марок офсетная на мелованной бумаге.

И, наконец, хотелось бы сказать еще об одном, к сожалению, существующем памятнике азербайджанской архитектуры. Это - **городок беженцев** из Армении и вынужденных переселенцев из Нагорного Карабаха и других районов Азербайджана. Таких городков в Азербайджане немало. Но мы надеемся, что после возвращения их на свои родные земли в Азербайджане в качестве исторического памятника останется лишь один городок беженцев. В августе 2001 года в честь 50-летия Комиссариата ООН по беженцам почта Азербайджана выпустила блок (100 x 73 мм), на марке (42 x 28 мм) которого изображен палаточный городок беженцев (художник – Х. Мирзоев). Номинал блока 3000 манат.

Литература:

1. Catalogue of the postage stamps of Azerbaijan Republic. 1919-1923 / 1992-2005. 3-rd complemented edition. – Baku: Azermarka, 2005. – 216 s.
2. Catalogue of the postage stamps of Azerbaijan Republic. 2006. – Baku: Azermarka, 2007. – 24 s.
3. Алиев Намик. Германия в азербайджанской марке. – Консалтинг и бизнес (Баку, Азербайджан), 1999, N7-8, с. 70-71.
4. Алиев Намик. Азербайджан и Франция: перекрестки филателии. – Наше время (Баку, Азербайджан), 2000, № 3, с. 56-58.
5. Алиев Намик. Право и филателии. – Ганун (Баку, Азербайджан), 2001, № 1-3, с. 13-15.
6. Алиев Намик. Первые марки Азербайджана. – Бизнесмен (Баку, Азербайджан), 2001, октябрь-декабрь, с. 64.

Namik Aliev

Architecture and postage-stamps of Azerbaijan

Summary

Architecture as a subject matter of postage-stamps is widely practised in the world philately. It is also widely-distributed on stamps of Azerbaijan. This country is known for having 90 years old history of philately. Masterpieces of Azerbaijani cultural and historical monuments are presented on the postage-stamps. The author of the above-given article exposes to readers some examples of Azerbaijani architectural monuments , such as palaces, fortresses, mosques, museums etc.

ნამიკ ალიევი

აზერბაიჯანის არქიტექტურა და საფოსტო მარკები

რეზიუმე

საფოსტო მარკების ერთ-ერთ თემატიკას, არქიტექტურას, რომელიც პროპაგანდას უწევს შესაბამისი ქვეყნის კულტურას, ისტორიასა და ხელოვნებას, მსოფლიო ფილატელიაში თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს. ამ ტენდენციას არ ჩამორჩა აზერბაიჯანული ფილატელიაც, რომელიც არსებობის 90 წელს ითვლის.

აზერბაიჯანის ფოსტის ყურადღების ცენტრში მოქცეული იყო როგორც არქიტექტურული ძეგლები, ისე ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონში არსებული თანამედროვე ქალაქმშენებლობის ნიმუშები. სტატიის ავტორი მკითხველს აცნობს აზერბაიჯანის საფოსტო მარკებზე გამოსახული არქიტექტურის ყველაზე თვალსაჩინო და ცნობილ ნიმუშებს, ისეთებს, როგორებიცაა: სასახლეები, ციხესიმაგრეები, მეჩეთები, მუზეუმები და სხვა.

მარინე ხუბუა

(საქართველო)

კომერციული ბანკების მართვის პროცესში ფინანსური ანალიზის არსისა და როლის სრულყოფის საკითხები

თანამედროვე კომერციულ ბანკში ფინანსური ანალიზი წარმოადგენს ფინანსური მმართველობის არა უბრალო ელემენტს, არამედ მის საფუძველს, რამდენადაც ბანკებში, ცნობილია, რომ დიდია ფინანსური საქმიანობის მოცულობა. მისი მართვა ანალიზის გარეშე წარმოუდგენელია, ეს იქნება ტრადიციული საკრედიტო ოპერაცია, გადახდევინების ოპერაციის ჩატარება, ანგარიშსწორება და ფულის შენახვა, თუ საქმიანობის შედარებით ახალი სახეობა, მაგალითად, დაზღვევა, ლიზინგი, სატრასტო, ბროკერული მომსახურება, სხვა ოპერაციები. ამასთან, თუ სხვადასხვაგვარი საკანონმდებლო შეზღუდვები, რომლებიც საბანკო საქმეს ააცილებს საგანგებო რისკებს, დამანგრეველ კონკურენციას, ზვავისებურ გაკოტრებას, წარმოადგენს საბანკო საქმიანობის რეგულირების გარე ფაქტორებს, მაშინ მართვის ისეთი ფუნქციების დახმარებით, როგორცაა ანალიზი, აუდიტი და კონტროლი, ხორციელდება მისი გარკვეული შინაგანი თვითრეგულირება.

ჩვენი აზრით, ფინანსური ანალიზი, შეისწავლის და ახასიათებს რა ბანკის საქმიანობის ეკონომიკურ ეფექტურობას, წარმოადგენს მის ერთ-ერთ დამოუკიდებელ ფუნქციას. ბანკის საქმიანობის ეკონომიკური ეფექტურობის შეფასების სისტემა უფლებას იძლევა ანალიზის, როგორც მართვის ფუნქციის რეალიზაციისა, რომლის საფუძველსაც წარმოადგენს ბანკის ფინანსური შედეგებისა და ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი.

ფინანსური ანალიზი ეყრდნობა როგორც ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების მონაცემებს, ასევე სხვა ეკონომიკურ და ფინანსურ ინფორმაციას (მონაცემებს). ამასთან, გარდა საკუთარი საქმიანობის ანალიზისა, ბანკებში ფინანსური ანალიზის შემადგენელ ნაწილად ითვლება კლიენტების, პარტნიორების, მევალეების, ფინანსური ანგარიშგების ანალიზი; როგორც სესხის გაცემის, მათი დაბრუნების შემდგომი კონტროლისა და ერთობლივი საქმიანობის პროცესის მნიშვნელოვანი ელემენტი.

ანალიზის ფუნქცია, როგორც ფინანსური პროგნოზირების და მოდელირების ინსტრუმენტი, რეალიზირდება დღეს ბანკის ბიზნეს-გეგმის ძირითადი განაყოფების შესწავლისა და შეფასების პროცესში. ამასთან შეუსწავლელი რჩება ფინანსური ანალიზის როლი ფინანსური პროგნოზირებისა და დაგეგმვის უფრო მნიშვნელოვანი ძირითადი ეტაპების განხორციელებაში, ისეთების, როგორცაა ფინანსური საპროგნოზო საბუთების შედგენა (საპროგნოზო ანგარიშგება მოგებისა და ზარალის შესახებ; საპროგნოზო ბა-

ლანსი), ფულადი სახსრების მოძრაობის პროგნოზირება; დეკადების, თვეებისა და კვარტლის მიხედვით ლიკვიდრობის დაგეგმვა; ბანკის ძირითადი დონის პროგნოზირება; საბაზრო ურთიერთობების პირობებში განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობის ბანკის კაპიტალის ღირებულების განსაზღვრას, მისი შეფასების მეთოდს ფინანსური ანალიზი წარმოადგენს. ამ საკმაოდ ძნელი ამოცანის გადაწყვეტა შესაძლებელია ძირითადად ორი – ე. წ. ბუღალტრული და ეკონომიკური ხერხით. კაპიტალის ღირებულების განსაზღვრის ბუღალტრული მოდელი ფართოდ გამოიყენება საქმიან სამყაროში, რადგან გასაგები და პრაქტიკაში ადვილად გამოსაყენებელია.

ბანკის საკუთარი კაპიტალის საბაზრო და საბალანსო შეფასებას შორის სხვაობა მდგომარეობს ე. წ. დაფარულ კაპიტალში. ფინანსური ანალიზის ამოცანაში შედის ორივე ხერხით გაანგარიშებული კაპიტალის სიდიდის შეფასება, აგრეთვე ბანკის დაფარული კაპიტალის მოცულობის შეფასება და მისი ძირითადი წყაროების გამოვლენა, რომლებიც შეიძლება იყოს: ბალანსში არასწორი ასახვა საკრედიტო და საპროცენტო რისკისა, ბალანსგარეშე სახეობების საქმიანობით და სახელმწიფო გარანტიებთან დაკავშირებული ბუნდოვანი მოთხოვნებისა და ფასეულობების იგნორირება, რომელიც საერთოდ მიღებული საბუღალტრო წესებით არ არის დაფიქსირებული, აგრეთვე კაპიტალის სხვა წყაროები.

ფინანსური მართვის ცალკეული სახეობების განხორციელებისას (აქტივები, პასივები, ლიკვიდურობა, რისკი, კაპიტალი), ფინანსური ანალიზი წამოადგენს ყოველი მითითებული მართვის სახეობის რეალიზაციის ინსტრუმენტს და მათი შემდგომი შეფასების მეთოდს.

აქტივების მართვის მსვლელობაში ისმება მათი უმაღლესი მომგებიანობის მისაღწევი ამოცანა ლიკვიდურობისა და რისკიანობის დასაშვები დონის დაცვით. ამ ამოცანის გადაწყვეტა შესაძლებელია მხოლოდ ფინანსური აქტივების სისტემური ანალიზისა და აქტივების შესაბამისი სტრუქტურების მიზანდასახული მოქმედების საფუძველზე.

პასივების მართვა დაკავშირებულია შემდეგი საკითხების დასმასა და გადაწყვეტასთან: შემოსავლის არმომტანი სახსრების ანალიზი, აუცილებელი საკრედიტო რესურსების ძიების ძირითადი მიმართულებების შესწავლა, კლიენტების წინაშე აღებული ვალდებულებების შესასრულებლად აქტიური ოპერაციების გასავითარებლად „არაძვირი“ რესურსების მოზიდვის შესაძლო საშუალებების ანალიზი.

ბანკის კაპიტალის მართვის დროს პირველყოვლისა უნდა ჩავატაროთ მისი სტრუქტურისა და საკმარისობის ანალიზი, რომელთა ხარისხი და დონე ერთდროულად ახასიათებს ბანკის კაპიტალის მართვის ეფექტურობასაც.

რისკის მართვის ძირითადი მეთოდი ანალიზია. მისი დახმარებით გამოიკვლევა და ფასდება რისკის გამოჩენის პირობები, მოსალოდნელი ზარალის მასშტაბები, რისკის თავიდან აცილების საშუალებები, მისი ანაზღაურების წყაროები.

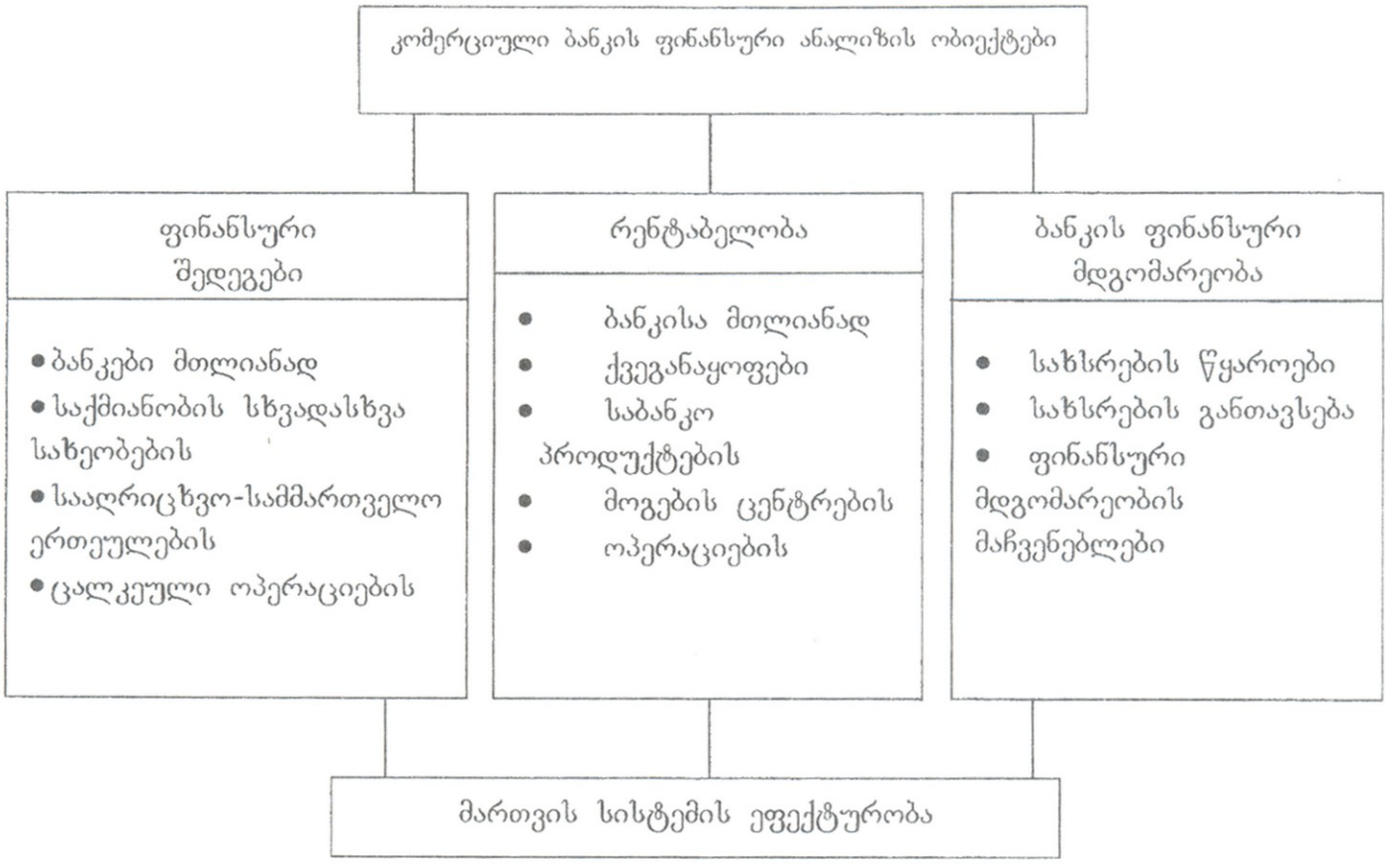
ბანკის აქტივების მართვის ბევრი სახეობა, კერძოდ კრედიტების მართვა, ინვესტიციების, უძრავი ქონების კომერციული ოპერაციები და ა.შ. შეესაბამება ბანკის საქმიანობის სახეობებს, ამიტომ მისი ფინანსური მაჩვენებლები აქტივების მოცემული სახეობების მართვის ხარისხის ინდიკატორს წარმოადგენს.

ფინანსური ანალიზის ობიექტები არის ბანკის ფინანსური შედეგების მაჩვენებლები, ბანკის შედეგიანობისა და ფინანსური მდგომარეობის მაჩვენებლები; ფინანსური მმარ-

თველობის სისტემის ეფექტიანობის მაჩვენებლები; საბანკო მომსახურების ეფექტურობა; ოპერაციების ტექნოლოგიები, ფინანსური უსაფრთხოების სისტემები და სხვა, ანალიზის გაღრმავების მიხედვით მისი ობიექტები დეტალიზებულია (სქემა. 1. 2.).

სქემა 1. 2. ბანკის ფინანსური ანალიზის ძირითადი ობიექტების შემაღვენლობა.

ბანკის მიერ მიღწეული ფინანსური შედეგების სიდიდე წარმოადგენს გარე და შიდა ფაქტორების მთელი კომპლექსის ანარეკლს, რომლებიც მასზე ზემოქმედებას ახდენს. რომელთა შორისაა: ბანკის გეოგრაფიული ადგილმდებარეობა, მისი მომსახურების ზონაში საკმარისი კლიენტურის ბაზის არსებობა, კონკურენციის დონე, ფინანსური ბაზრის განვითარება, რეგიონის სოციალურ-პოლიტიკური სიტუაცია, სახელმწიფო მხარდაჭერის და სხვა ფაქტორების არსებობა. ასევე საკუთარი კაპიტალის სიდიდე, აქტივების მოზიდვისა და სახსრების განთავსების მოცულობა, რომლებსაც მოაქვს და არ მოაქვს შემოსავალი, ბანკთაშორის დანახარჯების, ზარალის და მოგების დონე, პროგრესული ტექნოლოგიის გამოყენების მასშტაბები. შიდა კონტროლის ორგანიზაცია, აუდიტის დონე და სხვა ფაქტორები, რომლებიც დამოკიდებული არის თვით ბანკების საქმიანობაზე, მათი მართვის ხარისხზე. ბანკის ხელმძღვანელობისა და პერსონალის ყველა პოზიტიუ-

რი და ნეგატიური მოქმედება გამოიხატება განზოგადებული სახით ბანკის საქმიანობის საბოლოო შედეგში – მოგებაში.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ფინანსური ანალიზი შეისწავლის ურთიერთობებს, გამოხატულს ფინანსურ კატეგორიებსა და მაჩვენებლებში. ამასთან, მისი როლი კომერციული ბანკის მართვაში იმაში მდგომარეობს, რომ იგი წარმოადგენს მმართველობის დამოუკიდებელ ფუნქციას, ფინანსური მმართველობის ინსტრუმენტს და მისი შეფასების მეთოდს.

Marine Khubua

Improvement of the Role and Essence of Commercial Banks Financial Analysis

Summary

Complex approach towards study of commercial banks activity allows us to estimate efficiency of their performance; to maximize income and minimize expenses; to increase profitability; to provide acceptable rates of capital and assets increase; to master new technologies of bank management; to avoid financial losses and bankruptcy. Banks financial results and state directly depend upon efficiency of their current management.

Марина Хубуа

Вопросы совершенствования сути и роли процессов финансового анализа коммерческих банков

Резюме

Комплексный подход к изучению деятельности коммерческих банков дает нам возможность оценить эффективность реализации целей банка; максимализацию доходов, минимализацию расходов; повышение рентабельности; обеспечение повышения темпов капиталов и активов; управление деятельностью банка и совершенствование современных технологий. Реализация всего комплекса деятельности банка во многом определяется его финансовым положением в конкретный момент времени.

სადაზღვევო მომსახურების ეკონომიკურ-სტატისტიკური ანალიზი საქართველოში

მსოფლიო განვითარების პროცესში საქართველოს ჩართვა ობიექტურად განაპირობებს ეკონომიკის ტრანსფორმაციას, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ქვეყანაში საფინანსო-ეკონომიკური მდგომარეობის სტაბილიზაცია და სოციალურად ორიენტირებულ საბაზრო ეკონომიკისათვის პირობების მომზადება. ამ ამოცანების გადაწყვეტაში მნიშვნელოვანი ადგილი სადაზღვევო ბაზრის ფუნქციონირების სწორად მართვას ენიჭება.

თანამედროვე ეტაპზე სადაზღვევო ბაზრის როლისა და მნიშვნელობის ზრდამ განაპირობა დაზღვევის სფეროს კვლევის აქტუალურობა. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, საქართველოს მსოფლიო პროცესში ჩართვამ ობიექტურად განაპირობა ეკონომიკური გარადაქმნები, რომელშიც დაზღვევას, როგორც ფინანსების შემადგენელი კატეგორიების განუყოფელ ნაწილს, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. სადაზღვევო საქმეში მონაპოვია ხელს არ უწყობს სადაზღვევო ბაზრის განვითარებას, რადგანაც კონკურენტული გარემო მთლიანად უარყოფილია და ეროვნული ეკონომიკა მხოლოდ ერთ კომპანიაზე დამოკიდებული, რომლის გაკოტრების შემთხვევაშიც ნეგატიური მოვლენების მთელ ჯაჭვს ვხვდებით. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პირობებში ქართული სადაზღვევო კომპანიები კაპიტალის სიმცირის გამო აქტიურად მიმართავენ გადაზღვევის ოპერაციებს. იგი საშუალებას აძლევს მინიმალური კაპიტალის მქონე ქართულ კომპანიებს დაფარონ მაქსიმალური ზარალი. გარდა ამისა დაზღვევა საუკეთესო საშუალებაა ინტეგრაციის პროცესის დასაჩქარებლად, საზღვარგარეთული გამოცდილების გასაზიარებლად, კვალიფიკაციის დონის ასამაღლებლად და ა.შ. საქართველოში მიმდინარე სადაზღვევო პროცესებით დაინტერესებულნი არიან და საქართველოს დაზღვევის ზედამხედველობის სამსახურთან აქტიურად თანამშრომლობენ მსოფლიოს სადაზღვევო, გადაზღვევის და საბროკერო კომპანიები.

საქართველოში მიმდინარე ეკონომიკური და სოციალური რეფორმების ფონზე ნათლად გამოიკვეთა სოციალური დაცვის ალტერნატიული მექანიზმების შექმნის აუცილებლობა. ამ მხრივ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით სახელმწიფოში სადაზღვევო საქმიანობის ცივილიზებული ფორმების დანერგვას.

სადაზღვევო სფერო სოციალური რეფორმის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნაწილია. დაზღვევა, როგორც ეკონომიკური ურთიერთიერთობათა სისტემა, ქმნის მოსახლეობის სოციალური გარანტიების ალტერნატიულ, სახელმწიფოსგან დამოუკიდებელ ბერკეტებს და საკუთარ თავზე იღებს სოციალური პრობლემების გარკვეული სპექტრის მოგვარებას. განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში დაზღვევა უკვე დიდი ხანია ჩამოყალიბდა როგორც სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების მარეგულირებელი ინსტრუმენტი და შეიძინა ალტერნატიული სოციალური რეგულატორის ფუნქცია.

1992 წლიდან საქართველოში დაიწყო სადაზღვეო კომპანიების შექმნა, რომლებიც ცდილობდნენ ჩანაცვლებოდნენ სახელმწიფო დაზღვევას, თუმცა მათ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში არ გააჩნდათ საჭირო რეზერვები, ამიტომ რეალურ გარანტიად ვერ გამოდიოდნენ. სადაზღვეო ბაზარზე არსებული ფირმები პირობითად ორ ნაწილად იყოფა:

1. ფირმები, რომელიც აზღვევს რისკებს უნივერსალურად ანუ ფლობს ფართო (მსხვილ) პორთფელს.

2. ფირმები, რომლებიც სპეციალიზებულია შეზღუდულ ჯგუფურ დაზღვევაზე ანუ აზღვევს რისკთა გარკვეულ კატეგორიას. მაგ. სამედიცინო დაზღვევა, ყველაზე გავრცელებულია ტვირთის, უბედური შემთხვევის, სიცოცხლის, ტრანსპორტის და სამედიცინო დაზღვევა. მიღებული პრემია უნდა აღემატებოდეს გასაცემ თანხას, თუმცა ბაზარზე მიღებული ან მოსალოდნელი რისკის შეფასება უფრო ძვირად ხდება. პრემია მაღალია, ამიტომ სადაზღვეო კომპანიას არ უხდება ფიქრი იმაზე, თუ სად განათავსოს რისკები ანუ აქტივები, რათა მიიღოს მაქსიმალური მოგება. მათთვის მიმზიდველია ის, რომ შექმნან შევილობილი კომპანიები და აქტივები განათავსონ სავაჭრო სამრეწველო დარგში. აგრეთვე ისინი წარმატებით მონაწილეობენ ფასიანი ქაღალდების ბაზარში და ახდენენ სხვადასხვა სახით დაკრედიტებას.

საქართველოში რეფორმა დაზღვევის სფეროში 1997 წლიდან მიმდინარეობს და ამ უმოკლესი პერიოდის განმავლობაში შესაძლებელი გახდა გარკვეული წარმატებების მიღწევა. აღნიშნული რეფორმა ითვალისწინებს სახელმწიფოს მხრიდან ძირითადი პრიორიტეტების და მიდგომების ჩამოყალიბებას, როელიც შესაძლებელია დაიყოს ორ მთავარ ჯგუფად:

1. სადაზღვეო ბიზნესისა და სადაზღვეო ურთიერთობების მარეგულირებელი საკანონმდებლო წარმატებული ბაზის ჩამოყალიბება;

2. სახელმწიფოს მხრიდან სადაზღვეო კომპანიების წარმატებული ფუნქციონირებისა და განვითარებისადმი მხარდაჭერა.

გადაუჭარბებლად უნდა ითქვას, რომ საქართველოში ჩამოყალიბდა დაზღვევის სფეროს მარეგულირებელი საერთაშორისო სტანდარტების დონის საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების ბაზა. საქართველოს სადაზღვეო ბაზრისადმი სახელმწიფოს მხრიდან ამგვარმა მიდგომებმა ჩამოაყალიბა მისი განვითარებისათვის ხელსაყრელი გარემო. სადაზღვეო კომპანიების მიერ ბაზრის ათვისების მაჩვენებლის ზრდის პარალელურად მნიშვნელოვანად გაიზარდა საქართველოს მზღვეველთა პროფესიული ღონე, რამაც თავის მხრივ ასხვა კპოვა საზოგადოებისადმი შეთავაზებული სადაზღვეო პროდუქტის ხარისხზე.

დაზღვევის მრავალი სახე არსებობს, ამიტომ აუცილებელია მისი კლასიფიკაცია. სახეების მიხედვით დაზღვევა იყოფა:

1. პირადი დაზღვევა, რომელიც მოიცავს: სიცოცხლის, უბედური შემთხვევისა და სამედიცინო დაზღვევას;

2. ქონებრივი დაზღვევა – ტრანსპორტის, ტვირთის, ფინანსური რისკებისა და საკუთრების;

3. პასუხისმგებლობის დაზღვევა – სამოქალაქო (პასუხისმგებლობის ავტომფლობელების შემთხვევაში); გადამტვირთავის პროფესიული პასუხისმგებლობისა და სხვა.

2006 წელს გაგრძელდა სადაზღვევო ბაზრის განვითარების ტენდენცია. გაიზარდა საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის მოცულობა, სადაზღვევო კომპანიების პროფესიონალიზმის დონე და საერთაშორისო ინტეგრაციის მიმართულებით საქართველოს სადაზღვევო ბაზარმა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა.

სტატისტიკური მონაცემები საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ დაზღვევის ყველა სახეობაში აღინიშნება ძირითადი საფინანსო მაჩვენებლების გაუმჯობესება.

2006 წლის განმავლობაში სადაზღვევო კომპანიათა მიერ მოზიდულმა ჯამურმა სადაზღვევო პრემიამ შეადგინა 61.577.524 ლარი, ანუ დაფიქსირდა 36.5%-იანი ზრდა. სადაზღვევო პრემიის წლების მიხედვით ზრდის დინამიკას შემდეგი გრაფიკული სახე აქვს მიღებული:

ზრდის ტემპი შეინიშნება ერთ სულ მოსახლეზე გადახდილი სადაზღვევო პრემიის მაჩვენებლების მიხედვითაც. წლების მიხედვით იგი შემდეგნაირად განაწილდა.

1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1,0	2,0	3,1	4,0	6,0	6,0	8,5	10,5	14,4
ლარი	ლარი	ლარი	ლარი	ლარი	ლარი	ლარი	ლარი	ლარი

2006 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტის მიმართ სადაზღვევო პრემიის ელასტიურობის კოეფიციენტი (სადაზღვევო პრემიის ზრდის მაჩვენებელი მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის მაჩვენებელთან მიმართებაში მოცემული პერიოდისათვის) 2-ის ტოლია. ე.ი. 2006 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტთან შედარებით სადაზღვევო ინდუსტრიის ზრდის ტემპი 2-ჯერ მეტი იყო.

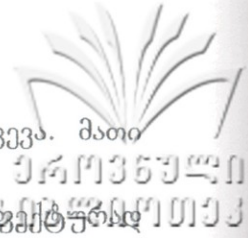
ჯამურმა სადაზღვევო პრემიამ მთლიანი შიდა პროდუქტთან მიმართებაში 2006 წელს 0.53% შეადგინა, 2005 წელს 0.46%, 2004 წელს 0.45%, 2003 წელს 0.35%, 2002 წელს -0.0, 2001 და 2000 წლებში - 0.3% და 0.263% იყო.

2006 წლის განმავლობაში სადაზღვევო კომპანიების მიერ ანაზღაურებულმა ზარალმა 15.951.878 მილიონი ლარი ანუ მთელი ჯამური პრემიის 25.9% შეადგინა.

მთლიანად დაზღვევის სფეროში შეინიშნება სადაზღვევო ბაზრის ათვისების როგორც ხარისხობრივი, ასევე რაოდენობრივი მახასიათებლების ზრდის დადებითი ტენდენცია, რომლის მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ის, რომ სადაზღვევო ორგანიზაციები კარდინალურად აუმჯობესებენ მენეჯმენტსა და მარკეტინგულ ღონისძიებებს, ასევე თანდათან იზრდება როგორც ორგანიზაციების, ასევე მოსახლეობის სადაზღვევო კულტურის დონე, რაც აუცილებელი წინაპირობაა, ქვეყნის სადაზღვევო სისტემის ეფექტური ფუნქციონირებისათვის.

2006 წელს სავალდებულო დაზღვევის სახეების წილი წინა წლებთან შედარებით მნიშვნელოვნად შემცირდა ნებაყოფლობითი დაზღვევის სახეობების შემოსავლების ზრდის ხარჯზე, რაც ნათლად მიუთითებს, როგორც ბიზნესის სფეროს, ისე ზოგადად მოსახლეობის დაზღვევის კულტურის ამაღლებას.

2006 წელს მნიშვნელოვნად გაიზარდა დაინტერესება დაზღვევის ისეთი პროდუქტებით, როგორიცაა: ქონების დაზღვევა, სამედიცინო დაზღვევა, სახმელეთო სატრან-

სპორტო საშუალებათა დაზღვევა და სამოქალაქო პასუხისმგებლობის დაზღვევა. მათი ხვედრითი წილი მთელ სადაზღვევო ბაზარზე 66.7% შეადგენს.

სადაზღვევო პროდუქტის საიმედოობის მაღალ დონეს განაპირობებს განხორციელებული გადაზღვევის პოლიტიკა, რაც სადაზღვევო პორტფელის დაბალანსების პრაქტიკის გამოყენებით საშუალებას იძლევა ოპერატიულად იქნას დაფარული ზარალი. 2006 წელს სადაზღვევო კომპანიათა გადახდისუნარიანობის ამალგებისა და აღებული რისკების გადანაწილების მიზნით, ცამეტი სადაზღვევო კომპანიის მიერ გადაზღვევაზე მიმართული იქნა 27.991.025 ლარი, ანუ მთლიანი ჯამური პრემიის 45.4%. ამასთან აღსანიშნავია, რომ დაზღვევის სახეობებიდან მაღალი ზარალიანობით ხასითდება სამედიცინო, სახმელეთო სატრანსპორტო საშუალებათა და სამოქალაქო პასუხისმგებლობის დაზღვევა.

№	დაზღვევის სახეობები	ზარალიანობის კოეფიციენტი (სახეობის ზარალი/სახეობის შემოსავალი)%
1	სამედიცინო დაზღვევა	62.6
2	სახმელეთო სატრანსპორტო საშუალებათა დაზღვევა	46.6
3	სამოქალაქო პასუხისმგებლობის დაზღვევა	37.5
4	უბედური შემთხვევისაგან დაზღვევა	27.8
5	ავტომობ. ტრანს. მფლობელთა სამოქ.პასუხისმ. სავალდ. დაზღვევა	24.4
6	სიცოცხლის დაზღვევა	24.3
7	გადამზიდველთა სამოქალაქო პასუხისმგებლობის დაზღვევა	11.0
8	ქონების ნებაყოფლობითი დაზღვევა	7.3
9	სავალდებულო ხანძარსაწინააღმდეგო დაზღვევა	7.3
10	ავტომობ. ტრანს. მფლობელთა სამოქ.პასუხისმ. ნებაყოფ. დაზღვევა	5.2
11	საპენსიო დაზღვევა	3.9
12	პროფესიული პასუხისმგებლობის დაზღვევა	3.4
13	ტვირთების დაზღვევა	2.9
14	საჰაერო-სატრანსპორტო საშუალებების დაზღვევა	1.5
15	ფინანსური რისკების დაზღვევა	0.0
16	საწყალოსნო სატრ. საშუალებების დაზღვევა	0.0
17	ვალდებულებების შეუსრულებლობის პასუხისმგებლობის დაზღვევა	0.0

სადაზღვევო ბაზრის ძირითადი ფინანსური მაჩვენებლების ანალიზი ადასტურებს, რომ საქართველოში სადაზღვევო ბაზარი ცივილიზებულ სახეს იღებს, თანდათან იკვეთე-

ბა მისი განვითარების ტენდენციები და დასტურდება მიმდინარე სადაზღვევო რეფორმების მიმართულების სისწორე რომელიც დღითიდღე უხლოვდება საერთაშორისო მაკროეკონომიკური სტანდარტების აპრობირებულ სადაზღვევო საქმიანობის ნორმებსა და სტანდარტებს.

Maia Giorgobiani, Abesalom Gabrichidze

Economic and Statistical Analysis of the Insurance Service in Georgia

Summary

Analysis of the major financial indicators of the insurance market demonstrates that the insurance market in Georgia is becoming more civilized these days. Gradually, trends of its development and relevance of the reforms are confirmed. On daily basis, the insurance market more and more complies with international insurance norms and standards. Positive trends of increase in the use of insurance market is obvious respecting quality, as well as quantity in the whole insurance sphere.

Майя Гиоргобиани, Абесалом Габричидзе

Экономико-статистический анализ страховых услуг в Грузии

Резюме

Анализ основных финансовых показателей страхового рынка подтверждает тот факт, что в Грузии страховой рынок принимает цивилизованный характер, постепенно проявляются тенденции его развития и подтверждается правота реформ, которые с каждым днем приближаются к международным стандартам.

Kamal Makili-Aliyev
(Azerbaijan)

RELATIONSHIP BETWEEN THE ICC AND THE UNITED NATIONS

Introduction:

In this article I will: firstly, discuss the relationship between the International Criminal Court and the United Nations (hereinafter ICC and UN respectively) through the analysis of the Negotiated Relationship Agreement between the ICC and the United Nations; secondly, draw the picture of the relations between ICC and UN Security Council; thirdly, I will argue that Security Council, acting under Chapter VII of UN Charter, can extend the ambit of jurisdiction of ICC, without amendment of Rome Statute; finally I will make concluding arguments and statements.

Relationship between International Criminal Court and United Nations:

This relationship is based on the special agreement between the United Nations and ICC. This agreement is called Negotiated Relationship Agreement between the ICC and the United Nations and was adopted in 2004 (hereinafter Relationship Agreement). To show the general picture of the relationship between UN and ICC, I will analyze this agreement and show most important connection between aforementioned international bodies. Relationship Agreement in its Preamble affirms that Rome Statute of ICC reaffirms the Purposes and Principles of the Charter of the UN./See Negotiated Relationship Agreement between the International Criminal Court and the United Nations, http://www.icc-cpi.int/library/asp/ICC-ASP-3-Res1_English.pdf, visited 9 April 2007 (hereinafter Relationship Agreement), Preamble/.

From this we can conclude that relationship between UN and ICC was pre-developed in Rome Statute itself tying these two institutions together. However, furthermore in its Preamble Relationship Agreement identifies that in accordance with the Rome Statute ICC is independent permanent institution established in relationship with the United Nations system /*ibid.*/. This clause in preamble draws the actual line in the relationships of UN and ICC – that ICC independent international judicial body, however established in relationship with United Nations.

/In the third paragraph of the Preamble of the Relationship Agreement we can find another important clause stating that important role was assigned to ICC in dealing with most serious crimes in the international community that threaten *peace, security* and well-being of the world *ibid.*/.

This mentioning of the international peace and security in connection with the role of ICC suggests that drafters of the agreement inserted this clause to show the connection of ICC with UN Security Council, whose primary responsibility is maintenance of international peace and security as provided in article 24(1) of the UN Charter. This will be important in further discussion in this essay.

One of the most important obligations provided by Relationship Agreement is obligation of cooperation and coordination between UN and ICC, under which both parties agree to “cooperate closely whenever appropriate, with each other and consult each other on matters of mutual interest” /Ibid., art. 3/. This obligation shows particular concern of the UN in ICC work and on the other hand enables ICC to ask UN for assistance at any time.

Reciprocal representation and exchange of information are also included as provisions in Relationship Agreement /Ibid., art 4-5/. They serve to deepen the matters of cooperation between UN and ICC.

There is however no obligation of ICC to submit reports to the UN. That comes from the independence of the ICC from United Nations System. Only if ICC “deems it appropriate”, it can submit reports to UN by cooperating with Secretary-General /Ibid., art. 6/.

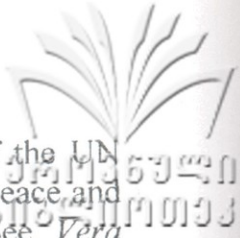
Article 13 of the Relationship Agreement is very important as it deals with financial matters. Funding of ICC dependable on the General Assembly decisions is left as a subject to separate agreements / Ibid., art. 13/. But as it can be seen from the essence of aforementioned article, even partial financial dependence ties up ICC to UN even closer.

On part of cooperation between UN and ICC it can be seen from the agreement that UN undertakes obligation: a) to provide ICC with necessary information and documents (this is actually a right of the ICC under article 87(6) of Rome Statute) upon its request; b) to waive obligation of confidentiality of any UN official whose testimony needed in front of ICC (if necessary); c) to waive any UN officials privileges and immunities, if such person is alleged to be criminally responsible under crime within the jurisdiction of ICC, to let the ICC exercise its jurisdiction over that person /Ibid., arts. 15, 16, 19/. These obligations show that UN acknowledges itself to be responsible for the jurisdiction of ICC to be exercised freely, and to ensure that its authority would not be a barrier in front of international criminal justice.

All that are mentioned above show that ICC is an independent international judicial body, working however in close relationship with UN and established system of interdependence between these two international bodies.

Relations between UN Security Council and International Criminal Court:

This relationship was initially outlined in article 23 of the 1994 Draft Statute of ICC and then substantially rethought in Rome and partially settled through the adoption of articles 5, 13(b) and 16 of the Rome Statute See, /Vera Gowlland-Debbas, "The Role of the Security Council in the New International Criminal Court from a Systemic Perspective", in L. Boisson de Chazournes and Vera Gowlland-Debbas (ed.), *The International Legal System in Quest of Equity and Universality, Liber Amicorum Georges Abi-Saab, Martinus Nijhoff, 2001, pp.629-650*/. The linkage between political and judicial organs is based on the recognition that the functions of the ICC and the UN Security Council (hereinafter SC) are complementary in the respect of the four crimes over which ICC assumes jurisdiction –

crimes which in its recent practice, the SC has determined, under article 39 of the UN Charter, to be constituent with elements of threats to or breaches of international peace and security, hence falling under its primary responsibility under the UN Charter./ See, Vera Gowlland-Debbas, "The Relationship between Political and Judicial Organs in the Light of the Role of the Security Council in the new International Criminal Court", in L. Boisson de Chazournes et al. (eds.) *International Organisations and International Dispute Settlement: Trends and Prospects (forthcoming)*. This is also confirmed by the provisions of Relationship Agreement Preamble discussed above in this essay /Relationship Agreement, footnote 1, Preamble/.

Provisions of Rome Statute empowered SC with some rights concerning both jurisdiction of the ICC and its procedure. First, as given under article 13(b) of Rome Statute, SC can, acting under VII, refer to the Prosecutor "a situation in which one or more of such crimes [four crimes under ICC jurisdiction] appears to have been committed"/ See Rome Statute of International Criminal Court, A/CONF.183/9, 1998, art. 13(b)/. This can be seen as an alternative way that triggers ICC jurisdiction. Second, as given under article 16 of Rome Statute, SC can adopt resolution under Chapter VII of UN Charter to defer investigation or prosecution held under the Rome Statute for the period of 12 months after such resolution was adopted /Ibid., art. 16/. This shows that SC can also stop ICC procedure at its own will for 12 months with possibility of extension of upholding period. Third, as given under article 87(5) and (7) ICC may refer instances of non-cooperation of States with ICC to the SC /Ibid, art 87(5) and (7)/. This shows that SC has been enlisted as an enforcement mechanism to ensure cooperation of States with ICC, though there is no mentioning of how this enforcement is to take place, presumably the SC could consider refusal of cooperation under Charter VII of the UN Charter with all the consequences thereof./ See, footnote 9, Vera Gowlland-Debbas/.

Furthermore, these three rights of SC were reaffirmed in the Relationship Agreement and the procedural matters of cooperation between SC and ICC on behalf of these rights were settled in the article 17 of aforementioned agreement. Provisions of article 17 mainly establish systems of cooperative referrals and reports of the issues that may arise under aforementioned articles of Rome Statute between UN, ICC, SC, Secretary-General, President of ICC /and Prosecutor of ICC Relationship Agreement, footnote 1, art. 17/.

As it can be seen from mentioned above SC and ICC inter-dependence is very high and powers of the SC concerning ICC both jurisdiction and procedure should not be underestimated. I would like to conclude this with statement of Morten Bergsmo¹ that ICC will depend on the support of the SC in order to function effectively, because ICC territorial jurisdiction is limited to the states that accepted its jurisdiction and SC referrals to the ICC pursuant to Chapter VII of the UN Charter may concern any situation that threatens international peace and security in UN Member States, can widen the scope of the territorial jurisdiction of ICC significantly.²

Limitation and extension of the International Criminal Court jurisdiction by Security Council:

In this section of my essay I will argue that: 1) Security Council can extend jurisdiction of ICC through the provisions of article 13(b) of Rome Statute 2) Security Council can extend jurisdiction of ICC through article 87 of Rome Statute; 3) that there

already is a precedent of limiting the ICC jurisdiction by SC using article 16 of Rome Statute and thus precedent of extension of jurisdiction of ICC is also possible in the future.

1. In Resolution 1593 of 31 March 2005, the SC referred situation in Darfur to ICC and decided under Chapter VII of UN Charter to “refer the situation in Darfur since 1 July 2002 to the Prosecutor of ICC”.³ SC adopted this resolution and referred this case to ICC acting under provisions of article 13(b) of Rome Statute. Sudan never ratified Rome Statute and thus under article 34 of the Vienna Convention of the Law of the Treaties is not obliged to act according to it. However SC imposed such obligations in its Resolution 1593 by referring the crimes that occurred in Darfur to ICC jurisdiction (and in addition to cooperate fully with ICC and its Prosecutor).⁴ With this SC extended the ICC jurisdiction other the Sudan, though Sudan is non-party to the Rome Statute.

2. According to the article 86 of the Rome Statute, state-parties to this treaty are obliged to “cooperate fully” with ICC.⁵ Once again here, as mentioned before, States non-parties to Rome Statute are not obliged to cooperate with the ICC. On the other hand States non-parties can be brought under an international obligation to cooperate with ICC by “any other appropriate basis”.⁶ This kind of “basis” could be provided by a resolution of SC under article 41 of the UN Charter, imposing obligations upon all Member States to apply measures to give effect to SC decisions.⁷ This clearly shows that there is another way for the SC to extend ICC jurisdiction without amending the Rome Statute.

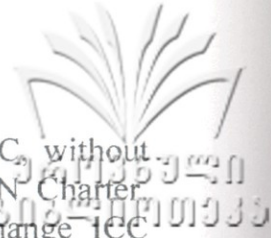
3. On 12 July 2002 SC adopted Resolution 1422 which grants immunity from ICC to the personnel of states non-parties to Rome Statute involved in the UN established or authorized missions for a renewable twelve-month period.⁸ With this SC seriously limited jurisdiction of ICC, excluding part of the UN personnel from ICC jurisdiction. It was however argued that SC Resolution 1422 is unlawful.⁹ Carsten Stahn¹⁰ for instance argues that SC Resolution 1422 conflicts with articles 16, 12(2) and 27 of Rome Statute.¹¹ This Resolution was also criticized by Human Rights Watch for “two reasons: (i) it grossly distorts the meaning of article 16 and 27 of the Rome Statute in ways that weaken the independence of court; and (ii) by amending a multilateral treaty in this way the Security Council have overstepped its authority under the United Nations Charter”.¹² In any case Resolution 1422 is still there and limits jurisdiction of ICC. And from my point of view this precedent of limitation itself can be seen as a good enough starting point for further precedents of limitation or extension of ICC jurisdiction by SC, even if we forget about 1 and 2 points that I have made before.

In discussed above, I have argued that SC can (and already have) extend ambit of jurisdiction of ICC, without amendment of Rome Statute, acting only with regards to Chapter VII of UN Charter.

Conclusion:

In this article I discussed relationship between UN and ICC. This relationship can be basically indicated as close cooperation relationship between two independent international bodies.

I have also showed very close legal ties between ICC and UN Security Council and their established inter-dependence through the provisions of the Rome Statute and Relationship Agreement.

Finally, I have argued that SC can extend ambit of jurisdiction of ICC, without amendment of Rome Statute, acting only with regards to Chapter VII of UN Charter. However I must admit that only political will of SC is not enough to change ICC jurisdiction. Because, request of SC through its resolution to change ICC jurisdiction, can be found by ICC exceeding the limits of certain articles of Rome Statute and with this overrule the SC decision. Also if any arguments about legality of SC decision to change ICC jurisdiction will arise (like in case of Resolution 1422), UN Member States can always refuse to comply with provisions of SC Resolution, and base their argument on Article 25 of the Charter, where they are obliged to carry out decisions of the SC in accordance with the Charter.¹³ This means that though SC is able to change ICC jurisdiction, but not necessarily at any time and based purely on its political will.

Literature:

1. Legal Adviser in the Legal Advisory of the Office of the Prosecutor of the ICTY
2. See, Morten Bergsmo, Occasional Remarks on Certain State Concerns about the Jurisdictional Reach of the International Criminal Court, and Their Possible Implications for the Relationship between the Court and the Security Council, *Nordic Journal of International Law* 69: 87–113, 2000.
3. UNSC Res 1593 (2005) UN Doc A/RES/1593 para. 1
4. UNSC Res 1593 (2005) UN Doc A/RES/1593 paras. 1-2
5. See, Rome Statute, footnote 12, art. 86
6. See, Rome Statute, footnote 12, art. 87(5)
7. See, Luigi Condorelli and Annalisa Ciampi, “Comments on the Security Council Referral of the Situation in Darfur to the ICC”, *Journal of International Criminal Justice* 3 (2005), 590-599, p. 593
8. See, UN Doc. S/RES/1422 (2002)
9. See, e.g. Neha Jain, “A Separate Law for Peacekeepers: The Clash between the Security Council and the International Criminal Court”, 2005, 16 *EJIL* 239. See also Robert Cryer and Nigel D White, “The Security Council and the International Criminal Court: Who.s Feeling Threatened?”, 2002, 8 *Yearbook of International Peacekeeping* 141
10. LL.M (Köln-Paris), Fellow of the Max Planck Society for the Advancement of Science, currently NYU, School of Law.
11. See, Carsten Stahn, “The Ambiguities of Security Council Resolution 1422 (2002)”, 2003, 14 *EJIL* 85.
12. See, Human Rights Watch, “The ICC and the Security Council: Resolution 1422. Legal and Policy Analysis”, <http://www.hrw.org/campaigns/icc/docs/1422legal.htm>, visited 9 April 2007.
13. See, Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice, Department of Public Information, United Nations, New York, art. 25

Камал Макили-Алиев

Отношения Международного Криминального Суда и ООН

Резюме

Данная работа касается изучения отношений между Международным Криминальным Судом и ООН, которые узаконены соглашением между этими двумя организациями. Международному Криминальному Суду отводится важная роль в урегулировании проблем, связанных с такими серьезными преступлениями, которые являются угрозой миру и безопасности для мирового сообщества. В соглашении важным пунктом является сотрудничество и координация Международного Криминального Суда и Совета Безопасности.

ქამალ მაქილი-ალიევი

ურთიერთობა საერთაშორისო კრიმინალურ სასამართლოსა და გაეროს შორის

რეზიუმე

სტატია ეხება ურთიერთობის შესწავლას საერთაშორისო კრიმინალურ სასამართლოსა და გაეროს შორის. იგი ეფუძნება ამ ორ ორგანიზაციათა შორის ხელშეკრულებას. საერთაშორისო კრიმინალურ სასამართლოს ენიჭება დიდი როლი ისეთი პრობლემების მოგვარებაში, რომელიც უკავშირდება სერიოზულ დანაშაულებს. ამგვარი დანაშაულები საფრთხეს უქმნიან მშვიდობასა და უსაფრთხოებას მსოფლიოში. შეთანხმებაში მნიშვნელოვანი პუნქტია თანამშრომლობა და კოორდინაცია საერთაშორისო კრიმინალურ სასამართლოსა და უსაფრთხოების საბჭოს შორის.

რობერტ მესხი

(საქართველო)

„არდავინყება მოყვრისა“

(ბილალ დინდარის (მიქელაძის) თბილისში ვიზიტის გამო)

მართლაც რომ, ფასდაუდებელია წინაპართაგან ბოძებული ყოველი სიბრძნე – ქვასა და ქალაქზე წარწერილი თუ ერის ხსოვნაში ჩაკირული. მარტო რუსთველი რად ღირს: „ვინ მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერიაო“, – რომ გვასწავლის და ერთთავად გვიცოცხლებს ქართლის ცხოვრების ეპოპეას, ჩვენი მატთანის ძლევაძოსილ ფურცლებს.

ქართველთა ისტორია ხომ მოყვრის დაუსრულებელი ძიების ისტორიაა. მოყვარეს ვეძებდით ყველგან: დასავლეთსა თუ აღმოსავლეთში, ჩრდილოეთსა თუ სამხრეთში, ზღვათა უკიდევანო სივრცესა თუ ცის ეფემერულ ლაყვარდებში... ვპოულობდით კიდევ, ზოგჯერ – ნაღდასა და უშურველს, ზოგჯერ – ქლესას და ორპირს, ხან შედარებით დიდი ხნით, ხანაც – ამოსული მზის გადახრამდე...

ახლაც ასე ვართ ქართველნი: უცხოეთში წასულთ ქართული სიტყვის გაგონებისას თვალზე სიხარულის კურცხალი გვადგება და ვიდრე თვისტომს აღმოვაჩნეთ, მოუსვენრობა გვიპყრობს, მერე მწუხრისფერი ნოსტალგია მოდის და სიზმრებში სამშობლოს თვალწარმტაცი სანახები და იქ დარჩენილთა (ცოცხალთა თუ გარდაცვლილთა) ძვირფასი სახეები გვსტუმრობენ.

აღბათ, მსგავსმა სიზმრებმა აპოვინა საქართველო ბევრ ჩვენს თანამემამულეს და, მათ შორის, თურქეთის ქალაქ სამსუნში მცხოვრებ ბილალ დინდარსაც (მიქელაძეს), რომელიც 18 ივნისს სოხუმის უნივერსიტეტის „კულტურათაშორისი ურთიერთობების საზოგადოების“ მოწვევით თბილისში ჩამობრძანდა.

„Kim dostunu aramazsa, kendi canına düşmandır evvel“, – ასე აჟღერდა ტკბილ-ხმოვან თურქულ ენაზე ზემოთ მოხმობილი რუსთველისეული აფორიზმი. გულისხმიერი და თავდაუზოგავი მუშაობის შემდგომ კი ბატონმა ბილალმა სრულად თარგმნა გენიალური „ვეფხისტყაოსანი“ და პირველმა გააცნო იგი თურქ (და არა მხოლოდ თურქ) მკითხველს.

ფილოსოფიის დოქტორი და სამსუნის უნივერსიტეტის პრორექტორი სორბონის უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულია. იმხანად, ანუ მისი ახალგაზრდობის წლებში, როგორც თვითონ აღნიშნა, თურქეთში ფრანგულ ენასა და კულტურას აფეტიშებდნენ და მშობლებმაც შვილის პარიზში გაგზავნა გადაწყვიტეს. სწორედ იქ, შორეულ საფრანგეთში, შეხვდა მიქელაძეთა დიდებული გვარის წარმომადგენელი თავის თვისტომთ,

ფრანგულად თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“ წაიკითხა და გადაწყვიტა მისი გმირები თურქულადაც აემეტყველებინა.

თუმცა ბევრად უფრო ადრე, მანამ სანამ სწავლას მოწყურებული ახალგაზრდა საფრანგეთში აღმოჩნდებოდა და იქ მთელ ექვს წელიწადს გაატარებდა, მიქელაძეთა სტუმართმოყვარე და პატივცემული ოჯახი სამტრედიის ცხოვრობდა, საიდანაც მოგვიანებით ქობულეთში, შემდეგ კი სარფში გადავიდა. სარფი მაშინაც, ისევე როგორც ამჟამად, ორ ნაწილად იყო გაყოფილი. არსებობდა „სარფი მოლენი“ (გამოღმა სარფი – საქართველოში) და „სარფი მელენი“ (გაღმა სარფი – თურქეთში). სარფიდან ბილალ დინდარის წინაპრები სამსუნში გადასახლდნენ, სადაც დამკვიდრდნენ კიდევ. ბატონი ბილალი 1946 წელს დაიბადა და იგი თურქეთში მცხოვრებ მიქელაძეთა მეოთხე თაობის წარმომადგენელია.

1990 წელს საქართველოში პირველად ჩამოსული ბილალ დინდარი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს ეწვია, სადაც რუსთაველის კაბინეტში სხვადასხვა ენაზე თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“ ნახა. მათ შორის არ იყო თურქულენოვანი თარგმანი. სწორედ მაშინ გაჩნდა იდეა რუსთაველის გენიალური პოემის თარგმნისა, თუმცა არსებობდა ერთი ფრიად საგულისხმო ბარიერი – ქართული სალიტერატურო ენის არცოდნა. ბილალ დინდარმა მეგობარს, აზერბაიჯანელ ლინგვისტს ზეინელაბდინ მაკასს მოუხმო და თურქული თარგმანისთვის პოემის აზერბაიჯანული თარგმანი გამოიყენა. ამ ორი მკვლევრის თანაავტორობით 1991 წელს სამსუნში თურქულ ენაზე აქლერებული „ვეფხისტყაოსანი“ გამოიცა.

სოხუმის უნივერსიტეტში პოემის ფაბულასა და პერსონაჟებზე საუბრისას ბილალ დინდარმა ხაზი გაუსვა რუსთაველის სიბრძნისმეტყველებას, ისაუბრა „ვეფხისტყაოსნის“ ფილოსოფიურ წიაღსვლებზე, ქართულად და თურქულად წაიკითხა პოემის ის ეპიზოდები, რომლებმაც მთარგმნელი ყველაზე მეტად აღაფრთოვანა, მათ შორის, სტრიქონები, რომლითაც ვეზირებმა დამწუხრებულ როსტევან მეფეს მიმართეს:

„თუცა ქალია, ხელმწიფედ მართ ღმრთისა დანაბადია;
არ გათნევთ, იცის მეფობა, უთქვენოდ გვითქვამს კვლა დია;
შუქთა მისთაებრ საქმეცა მისი მზებრ განაცხადია.
ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“.

“O bir kadın olsa bile, onda Hakkın cilvesi var,
Lâyıkdır o saltanata, sensiz bile verdik karar.
Cemâli gül, kemâli bol, şüphesiz bir güneşdir o
Dişi aslan da aslandır, böyle söylemiş atalar”.

ამ სტროფის გარდა, ბილალ დინდარმა სოხუმის უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებლებთან და სტუდენტებთან შეხვედრაზე პოემის სხვა ადგილებიც მოიხმო და თურქულ-ქართულ ლიტერატურულ (და არა მხოლოდ ლიტერატურულ) ურთიერთობებზეც ისაუბრა. აღინიშნა, რომ ეს ურთიერთობები შედარებით გამოცოცხლდა გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან, მას შემდეგ, რაც „რკინის ფარდა“ დაიმსხვრა და საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოცხადდა. მიუხედავად იმისა, რომ ქართველი მკითხველი უყურადღებოდ არ ტოვებს თურქ ავტოროთა შემოქმედებას, სასურველია, ორი ქვეყნის

ლიტერატურულმა და, ზოგადად, კულტურულმა ურთიერთობებმა უფრო ინტენსიური და მჭიდრო ფართო ხასიათი მიიღოს.

თურქულად თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“ იმთავითვე გავრცელდა სამსუნის ყველა წიგნის ძალაზიასა და ბიბლიოთეკაში. პოემის გამოცემით განსაკუთრებით გაიხარეს ქართველებმა, რომელთაც რუსთაველის უკვდავი ქმნილების წაკითხვის საშუალება მიეცათ.

აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარემ თეიმურაზ მჟავიამ, რომელიც ამ შეხვედრას ესწრებოდა, მაღლობა გადაუხადა სტუმრებს მობრძანებისთვის და აღნიშნა, რომ ყოველნაირად ხელს შეუწყობს სამსუნისა და სოხუმის უნივერსიტეტებს შორის ურთიერთობების შემდგომ განვითარებას.

— ჩვენ სულ უფრო მჭიდროდ ვუკავშირდებით დასავლეთის კულტურულ და საგანმანათლებლო სივრცეს. ხდება ძველი სისტემის ტრანსფორმირება და ბოლონიის პროცესის მოთხოვნათა შესაბამისად ერთიანი ევროპული სისტემა იქმნება, — აღნიშნა სოხუმის უნივერსიტეტის დირექტორმა, პროფესორმა ალექსანდრე შანგუამ, — რეფორმის ჩატარების პირობებში მნიშვნელოვანია უნივერსიტეტებს შორის კავშირები, რომლებიც სამომავლოდ კიდევ უფრო გაღრმავდება.

„კულტურათაშორისი ურთიერთობების საზოგადოების“ თავმჯდომარემ, პროფესორმა ინდირა ძაგანიამ, ასევე სოხუმის უნივერსიტეტის თანამშრომლებმა, პროფესორებმა: ზურაბ პაპასქირმა, მარინე ჯაიანმა, ლია ახალაძემ, ხათუნა ამაღლობელმა და სხვებმა ხაზი გაუსვეს ბილალ დინდარის (მიქელაძის) წვლილს ქართულ-თურქული ლიტერატურული ურთიერთობების, საქართველოსა და თურქეთის უმაღლესი სასწავლებლების, კერძოდ, სოხუმისა და სამსუნის უნივერსიტეტების დაახლოებისა და დამეგობრების საქმეში და ქართული სათვისტომოს ბრწყინვალე წარმომადგენელს შემდგომი შემოქმედებითი წარმატებები უსურვეს.

თავის მხრივ, ბატონმა ბილალ დინდარმა აღნიშნა, რომ იგი ხელახლა გეგმავს თავისი თარგმანის, ამჯერად უკვე ილუსტრირებული „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემას, რომლის პრეზენტაციაც საქართველოს დედაქალაქში გაიმართება.

19 ივნისს ბილალ დინდარსა და „კულტურათაშორისი ურთიერთობების საზოგადოების“ თავმჯდომარეს, პროფესორ ინდირა ძაგანიას საქართველოს პარლამენტში უმასპინძლეს. გაიმართა შეხვედრა საქართველოს პარლამენტის განათლებისა და მეცნიერების კომიტეტის თავმჯდომარესთან ნოდარ გრიგალაშვილთან, რომელიც სტუმრებთან შეხვედრისას სამსუნის უნივერსიტეტის სტრუქტურული შემადგენლობითა და საქმიანობით დაინტერესდა. ნ. გრიგალაშვილის კითხვაზე, რომელიც სამსუნის უნივერსიტეტში ქართული ენის სწავლებას შეეხებოდა, ბატონმა ბილალმა დანაწევრებით უპასუხა, რომ აქამდე სამსუნის უნივერსიტეტში ქართული არ ისწავლებოდა, თუმცა ამჟამად ქართული ენის კათედრის გახსნაზე ინტენსიურად მსჯელობენ. თავის მხრივ, ბილალ დინდარმა საქართველოს საგანმანათლებლო სივრცეში დანერგილ სიახლეებზე ჩამოაგდო საუბარი და ნოდარ გრიგალაშვილი სამსუნში მიიწვია.

საინტერესოდ წარიმართა შეხვედრა საქართველოს პარლამენტის აგრარული კომიტეტის თავმჯდომარესთან ედვარდ სურმანიძესთან და მის თანაშემწესთან სოფიკო

მეგრელიძესთან. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ უკანასკნელმა სტაჟირება სამსუნის უნივერსიტეტში გაიარა. ბილალ დინდარმა, მართლაც რომ, მამობრივი თანადგომა გაუწიო ქართველ სტაჟიორს, რომელიც დედამისის მოგვარე – მეგრელიძე – აღმოჩნდა. შეხვედრაზე გაიმართა გულითადი საუბრები საქართველოსა და თურქეთის აგრარული პოლიტიკის შესახებ.

პარლამენტშივე გაიმართა შეხვედრა ფონდ „ქართველ და რუს ხალხთა კავშირის“ თბილისის ფილიალის დირექტორთან ოთარ ჯაფარიძესთან. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოსა და რუსეთს შორის ურთიერთობას დღეს მეგობრობას ვერავინ უწოდებს, მსგავსი ფონდის დაარსება ორივე ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანი და წინგადადგმული ნაბიჯია. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ფონდი რუსეთის დედაქალაქში დაარსდა და მასში მოსკოვში მცხოვრებ ქართული დიასპორის თვალსაჩინო წარმომადგენლებთან ერთად გაერთიანებული არიან ცნობილი რუსი მოღვაწეები.

სტუმრები მოიხიბლნენ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს შენობით, სადაც გაიმართა შეხვედრა ვახტანგ თორდიასთან. საქართველოს უზენაეს სასამართლოში შეიქმნა „საქართველოს მეგობრების ასოციაცია“, რომელიც სხვადასხვა ქვეყნის გამოჩენილ პიროვნებებს აერთიანებს. მათ უყვართ ჩვენი სამშობლო და მას წინსვლასა და აღორძინებას უსურვებენ. ვ. თორდიასთან შეხვედრაზე ბილალ დინდარი ამ ასოციაციის თანათავმჯდომარედ აირჩიეს.

მორიგი შეხვედრა საქართველოს ფიზიკური აღზრდისა და სპორტის სახელმწიფო აკადემიის რექტორთან, პროფესორ ელგუჯა გუგუშვილთან შედგა. შეხვედრაზე ისაუბრეს საქართველოში პოპულარულ სპორტის სახეობებზე, მათ შორის, ტანვარჯიშსა და საწყალოსნო სპორტზე, ასევე მწვერთნელების დაქირავების პერსპექტივაზე, საქართველოს სპორტის აკადემიის საქმიანობაზე, სტუდენტთა კონტინგენტსა და კურსდამთავრებულთა შემდგომ დასაქმებაზე.

სტუმრებმა დაათვალიერეს საქართველოს სპორტის ისტორიის მუზეუმი, რომლის დირექტორმა სახელოვანი ქართველი მოჭიდავის გივი კარტოზიას სურათთან მიახლოებისას ერთი მეტად საინტერესო ისტორია გაიხსენა. სტამბულში გამართულ საერთაშორისო ასპარეზობაზე გივი კარტოზია თურქ ფალავანს უნდა შეხვედროდა. ორთაბრძოლა ფინალური იყო და გამარჯვებული პირველ საპრიზო ადგილთან ერთად ოქროს მედალს ეუფლებოდა. ქართველ მოჭიდავეს ტრავმა აწუხებდა, მხარი სტკიოდა. თურქი მოჭიდავე წარმოშობით ქართველი აღმოჩნდა და საჭიდაო ხალიჩაზე გასულმა კარტოზიას ქართულად მიმართა: ნუ გეშინია, არაფერს ვავნებ შენს მტკივან მხარს, ოქრო საქართველოში წაიღეო... ამის გაგონებაზე ბილალ დინდარს თვალები დაენამა; ცრემლები მოეძალათ სხვებსაც...

ბილალ დინდარის საქართველოში ვიზიტი, რომელიც ქ-ნ ინდირა ძაგანიას მიერ გახლდათ ორგანიზებული, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საგარეო ურთიერთობათა დეპარტამენტის დირექტორთან, ქალბატონ თეა გერგელავასთან შეხვედრით დასრულდა. თ. გერგელავა, რომელმაც გულთბილად მიიღო სტუმრები, სამსუნის უნივერსიტეტის საქმიანობით დაინტერესდა. შეხვედრაზე გადაწყდა, რომ თსუ საგარეო ურთიერთობათა დეპარტამენტი მჭიდროდ ითანამშრომლებს სამსუნის უნივერსიტეტთან. შეხვედრას ესწრებოდა თსუ სამედიცინო ფაკულტეტის დეკანი გიორგი ცისკარიძე, რომელთანაც სტუმრებმა მედიცინის პრობლემატიკაზე ისაუბრეს.

ქართული
ენების
სამეცნიერო
ცენტრი

როგორც ცნობილია, თურქეთში ქართველთა ყველაზე მრავალრიცხოვანი ჯგუფი პორაა. გასული საუკუნის 90-იან წლებამდე ამ ქვეყანაში მცხოვრებ ქართველებს (და არა მხოლოდ მათ) ეკრძალებოდათ დედა-სამშობლოსთან ურთიერთობა, საკუთარი წარმომობის გარკვევა, საქართველოში დარჩენილი ნათესავების, წინაპრების ნასახლარებისა თუ საძვალეების მოძიება... საქართველოში მცხოვრებ ქართველთ კი (ბედნიერ გამონაკლისთა გარდა) ჩვენებურებთან მისასვლელი გზები ჰქონდათ მოჭრილი. მათ, რომლებმაც მამული ფრინველის გალიას დაგვიმგვანეს, ცხადია, დაავიწყდათ, რომ „რა ხელს ჰყრის პატივს ნაზი ბუღბული, გალიაშია გამომწყვდეული?“ თუმცა მაშინ ხომ ხმელეთის ერთი მეექვსედი ერთ დიდ გალიას ჰგავდა...

თურქეთში კი გვყოლია და ვინ გვყოლია?! როგორი გულის ქართველობა გვყოლია, როგორი სითბოს გამცემი, როგორი სიყვარულის დამტარებელი... როგორ მოგვნატრებია ეს ქართველობა, სულით ხორცამდე მშობლიური, თხემით ტერფამდე საკუთარი... და რამხელა ბედნიერებაა, რომ დღეს კვლავ ერთად ვცეკვავთ და ვმღერით ქართულად, კვლავ ერთად ვკითხულობთ მშობლიურ „ვეფხისტყაოსანს“ და ერთხმად ვიმეორებთ რუსთაველის ფასდაუდებელ სიბრძნეს: „არდავიწყება მოყვრისა აროდეს გვიზამს ზიანსა...“

Oktay Kuru
(Turkey)

FABLE

The Valuable Salt

Once upon a time, when fleas were barbers and camels worked in public baths and I rocked my mother's cradle, this is how the story goes.

Once upon a time there was a king who had three daughters. One day he called his daughters to him and asked how much they loved him. The eldest daughter said as much as the world, the middle one as much as an embrace and the youngest as much as salt.

The king was angry at his youngest daughter's answer, and handed her over to the executioner. The executioner took her off to the mountain to behead her. The girl begged him not to kill her, reminding him that he too was a father.

The executioner was unable to resist, and killed an animal in her place, smeared its blood over the girl's blouse and took it to the king.

The young girl wandered away, far away, and eventually came to a village. She was taken in by one of the wealthy inhabitants of the village, grew up, and became a beautiful maiden. The fame of her beauty spread far and wide, and destiny decreed that she married a king's son.

A while passed. She told her husband her true story, and suggested they invite her father for dinner. Her husband agreed. The preparations were made and her father, the king, invited to the feast.

The girl's father came to the feast on the appointed day with his retinue. When he and his companions had sat down, the different courses began to appear. However, the girl had instructed the cook not to put any salt in any of them. Whichever course the king tried he left untouched.

At that moment, the girl leapt to the king's feet, and told him that she had heard that he had had his youngest daughter killed for only loving him as much as salt. The king agreed. She then announced her true identity, and explained that she had had the food cooked without salt in order for him to understand what a valuable thing salt was.

The king was ashamed of his deeds, and embraced his daughter. A new period then opened. They were all happy, so let us now go to bed.

Flood myth

In the Turkish mythology, there are lots of examples in Altay Turk's legends. Here is a legend about Altay Flood. It's very similar to Noah's legend.

When the flood surrounded everywhere, Tengiz was the king on the earth. There was a man called Nama under his command. Nama had three children; Sazan, Sur Uul and Balik.

Ulgen(God) ordered Nama to make a wooden box. Nama had his 3 children made this box. His sons made this box on a mountain. After that Nama and his family got some animals and entered the box

The fog surrounded the earth. The darkness fell on the earth. There came lots of water from the rivers, the seas and under the earth. It rained a lot. Seven days later wooden box started to swim. Nama made his biggest son opened the window. He looked around and said that everywhere was sunk under the water, he could only see the summits of the mountains.

At the end, wooden box came to the Eight Mountains. Box landed on a mountain. Nama opened the window and he let the raven free. The raven didn't come back. On the second day he let the crow free. The crow didn't come back either. On the third day, he let the magpie free but none of them returned. On the fourth day he let the pigeon free but the pigeon returned with a branch in his beak. He understood why the other birds didn't return. They stayed there to eat the dead gazelle, dog and horse. He was very nervous when he heard this.

Continuation of the legend, when Nama got older he killed his wife because she wanted him to kill the animals they had saved. At the end he and his son Uul went to heaven. They became a 5-star group in heaven. The heros of the legend became Yayık Khan. According to Altay Turks, it was a spirit which saved people and brought them life. And Yayık Khan was a mediator between Ulgen(God) and people.

Ferhat and Şirin

Amasya is also famous worldwide because of a legend well-known especially in the East: the story of Ferhat and Sirin. According to this legend Ferhat was a famous craftsman who lived during the Persian time in Amasya. One day he was called to a small palace built for Sirin, Queen Mehmene Banu's sister, to show his art on its doors and walls. But something unpredictable happened when Ferhat and Sirin saw each other. They fell in love. Ferhat went to Queen Mehmene Banu and told her that he wanted so marry Sirin. The Queen didn't want this marriage and told Ferhat, "If you want to marry my sister Sirin, you must dig a huge channel right in the middle of the Elma (Apple) mountains of the city. Then, you must make the water come through this channel to the city. If you succeed, you may marry my sister. If you fail, forget her." It was a 'mission impossible'.

With the power of love, Ferhat started to dig the mountain. But when he was just about to finish the channel, he received a message from Mehmene Banu: Sirin is dead. With great anger Ferhat threw his hammer in the air but the hammer fell on his head and he died on the mountain he was digging. However, the message was a lie and after having heard about

it Sirin went to the mountain and there she saw Ferhat's dead body. She jumped from the rocks of the mountain and killed herself.

Ferhat and Sirin couldn't be together while they were alive but now their graves are next to each other. People believe that every spring there are two roses growing from each grave and while the roses are about to touch each other, a black bush appears in the middle of them and doesn't allow the roses to kiss each other.

Октай Куру

Басни

Резюме

Вышеприведенные притчи являются великолепным достоянием древней турецкой мифологии. Октай Куру занимается их изучением и переводом с турецкого языка на английский. Его притчи «Миф о потопе», «Цена соли», «Ферхат и Сирина» раскрывают читателю необыкновенно красочный и сказочный мир древних мифов, легенд и сказаний.

ოქტაი ქურუ

იგავ-არაკები (თარგმანი თურქულიდან)

რეზიუმე

ეს იგავები თურქული მითოლოგიის ნიმუშია. ოქტაი ქურუ სწავლობს მათ და თარგმნის ინგლისურ ენაზე. იგავებში „მითი წარღვნაზე“, „მარილის ფასი“, „ფერხარტი და შირინი“ გამოვლენილია მითოსური ცნობიერების, ენისა და სტილის თავისებურებანი.

* * *

...მისი ადრეული მოთხრობები ზღვისპირა ქალაქში დარჩა. იმ მოთხრობებში არ წიოდნენ ტყვიები, არ ფეთქდებოდნენ ყუმბარები, არ ითხრებოდა სანგრები... თბილისში დაწერილ ნაწარმოებებში აღმოდებული ქალაქი აირეკლა, ნაცნობ-მეგობრების, მეზობლების, ქალაქის კოლორიტების სახეები გაცოცხლდა. „კოლორიტები“ – სწორედ ასე ერქვა ახალგაზრდა სოხუმელი მწერლის გელა ჩქვანავას მოთხრობათა პირველ კრებულს, რომელიც 2004 წელს გამოცემლობა „ლიოგენეში“ დაისტამბა. თუმცა მანამდე იყო პირველი და დღეს უკვე საკმაოდ პრესტიჟული ლიტერატურული კონკურსი „პენ-მართონი“, რომელშიც სოხუმელმა მწერალმა გაიმარჯვა... ამ გამარჯვებას საყოველთაო აღიარება მოჰყვა. მისი სიტოთი და სიყვარულით გაჯერებული მოთხრობები რუსულ ენაზე ითარგმნა. შედეგად ისინი წაიკითხეს აფხაზეთში, ასევე მოსკოვში, სანკტ-პეტერბურგსა და რუსეთის სხვა ქალაქებში. რუსეთის უდიდესმა ლიტერატურულმა ჟურნალმა «Дружба народов» (№4, 2007) სრულად გამოაქვეყნა გელა ჩქვანავას რომანი „ტორეადორები“, რომელიც თბილისში 2005 წელს გამოიცა და რისთვისაც ავტორს კიდევ ერთი ლიტერატურული პრემია – „საბა“ მიეკუთვნა.

რუბრიკით „მხატვრული ლიტერატურა“ ჩვენი ჟურნალი პერიოდულად გამოაქვეყნებს იმ პროზაულ თუ პოეტურ ნაწარმოებებს, აგრეთვე თარგმანებს, რომლებიც თავიანთი თემატიკით ეხმიანებიან კულტურათაშორის ურთიერთობებს, ხელს უწყობენ ხალხთა შორის მშვიდობასა და ურთიერთგაგებას, ქადაგებენ მიტევებასა და სიყვარულს, გვიკვალავენ ერთმანეთის გულებთან მისასვლელ ბილიკებს...

უნდა აღინიშნოს, რომ გელა ჩქვანავას მოთხრობათა კოლორიტული პერსონაჟები მალე თურქულ ენაზეც ამეტყველდებიან.

გელა ჩქვანავა

(საქართველო)

ბედისწერა

კახა პაჭკორიას, მამამისივით, უბნის რწმუნებულ ოტია პაჭკორიასავით, ფიცს, მაგრამ მამამისსავე მსგავსად მიამიტურად კეთილი გულის ბიჭს, გაზაფხულის ერთ მშვენიერ დღეს მოეჩვენა, რომ ღმერთს ის იმისთვის გაეჩინა, რათა ერთი თავისი თანაკურსელი თეთრპირისკანიანი და ცისფერთვალეა გოგო გაებედნიერებინა იმით, რომ ყოველ დღლით მის მიერ პირდაპირ ლოგინში მორთმეული ყავა ეხვრიბა. მაგრამ აღმოჩნდა, რომ, თეთრპირისკანიან და ცისფერთვალეა გოგოს საკუთარ ბედთან დაკავშირებით სულ სხვა გეგმები ჰქონდა, რომლის განხორციელებას ის კახა პაჭკორიაზე გაცილებით განათლებული, გაცილებით სიმპათიური და, რაც მთავარია, კახა პაჭკორიაზე სულ ცოტა ერთი თავით მაღალი ბიჭის საშუალებით აპირებდა, რომელიც თურმე პირდებოდა,

რომ ცოლს ყავას თვითონ მიაერთმევედა ლოგინში. როგორც ცნობილია, ბედი პრაქტიკულად სებს უფრო სწყალობთ ხოლმე, კახა პაჭკორია კი პრაქტიკოსი იყო და როგორც ეცნო თეთრპირისკანიან და ცისფერთვალება გოგოს მანერულ ოცნებებს, მაშინვე მიხვდა, რომ გოგოს მოსახიბლად ცოტა შანსები ჰქონდა, ამიტომაც მან თავისი ოცნების განსახორციელებლად, ანუ ცოლის მიერ პირდაპირ ლოგინში მორთმეული ყავის სურნელით დასატკობად, თეთრპირისკანიანი და ცისფერთვალება გოგო მოიტაცა. თეთრპირისკანიანი და ცისფერთვალება გოგოს, როგორც ყველა ქედმაღალ, პრეტენზიულ და მეოცნებე არსებას, უტიფრობა აბნედა და თრგუნავდა. ის კახა პაჭკორიას უტიფარმა საქციელმა იმდენად დათრგუნა, რომ მოტაცებიდან სულ რაღაც ერთ საათში ძალიან ადვილად დასთანხმდა ცოლობაზე და ქორწილის დღეც მალე დაინიშნა.

ასმათ პაჭკორიამ, კახას დამ და პროფკავშირის ლიდერმა, რომელიც გათხოვების სურვილსა და ზედმეტ ენერგიას სწრაფ სიარულსა და საზოგადოებრივი საქმეების პატიოსნად შესრულებაში ხარჯავდა, თავისი ხელით შეავსო მეზობლებისათვის განკუთვნილი ქორწილში მოსაწვევი ბარათები და ისინი სანაპიროს ქუჩის ცალხელა ფოსტალიონს გაატანა დასარიგებლად. მოსაწვევებზე ადრესატები, შემოკლებული ვარიანტით, „ბ-ონ“-ებად, ან „ქ-ონ“-ებად კი არ იყვნენ მოხსენიებულნი, როგორც ეს ჩვეულებრივ ხდებოდა ხოლმე მსგავს შემთხვევაში, არამედ მიმართვის ფორმა სრული სახით, ანუ, „ბატონ“-ად და „ქალბატონ“-ად იყო აღნიშნული, რამაც სანაპიროს ქუჩელებს აფიქრებინა, რომ ასმათ პაჭკორია, პროფკავშირის პერსპექტიული ჩინოსანი მათ აპამპულებდა. მაგრამ, როხროხა ოტია პაჭკორიამ, რომელსაც გრძელ და წაწვეტებულბოლოებიანი საყელოიანი ბაილონის პერანგების ტარება უყვარდა და თავის რძისფერ „გაზ-21“-ში ჩაჯდომისთანავე ისე გადამეტებულად სერიოზულდებოდა, თითქოს კატაფალკის საჭეს მისჯდომოდა, სახალხოდ განაცხადა, ჩემს ქალიშვილს მეზობლების მასხრად აგდება არც უფიქრიაო. ოტია პაჭკორიამ ეს ისე გულწრფელად თქვა, რომ მას ყველამ დაუჯერა, თვითონ ასმათ პაჭკორიამ კი ამ გაუგებრობის გამო ცოტათი იტირა კიდევ, ხოლო მამამისის მიერ ქორწილში დასაკლავად ანაკლიიდან თუ დარჩელიდან ჩამოყვანილ და პაჭკორიების ლამაზი სახლის უკან მდგარ კოხტა ფარდულში დამწყვდეულ ხარზე კი განაცხადა, ირემივით მეტყველი თვალები აქვსო. ასმათ პაჭკორია ხარის ფუნას მის მიერ სახლის წინ გაშენებულ ვარდებს უყრიდა, ხარის სანახავად მოსულ მეზობლის ბავშვებს კი ქორწილის სუფრისთვის შექმნილ, ლიმონათის ქარხნის მთავარი ტექნოლოგის, ბუთხუზ ყუფუნიას ქალიშვილის, ელენე ყუფუნიას მიერ მორთმეულ საგანგებო ჩამოსხმის ფეიხოას ლიმონათით უმანსპინძლდებოდა.

ქორწილამდე ორი დღით ადრე, დილით, ოტია პაჭკორია მისმა ცოლმა ცაქვამ გამოაღვიდა და მშრალ თვალებზე თავშალის ბოლოები ამოისვა, როგორც მაშინ სჩვეოდა ხოლმე, როცა რამე გულისამაჩუყებელი ისტორიის მოყოლას აპირებდა.

— ცუდი სიზმარი ვნახე ძალიან! — ტრაგიკული ტონით ამცნო ცაქვამ ქმარს. — ცხონებული მამაშენი მესიზმრა, ორი ზომით დიდი ფეხსაცმელები ეცვა, როგორც სიცოცხლეში სჩვეოდა ხოლმე კოყიყების გამო. იგრძნო მიცვალებულის სულმა, მისი შვილიშვილი რომ ბედნიერდება და იმიტომ გამომეცხადა-მეთქი, ვიფიქრე სიზმარშივე მე ქორწილის სუფრაზე გამოსატანი ღვინო დაატაშნიკე-მეთქი, შევთავაზე. რა დროს ღვინოა, ჩემო რძალო, ჩემი „მაუზერის“ წასაღებად მოვედი, ახლავე თუ არ წავიდე, ჩემს ბიჭს ძალიან დიდი უსიამოვნება მოეღის მაგ იარაღის გამო, მითხრა. კიდევ უნდოდა

რადაციის თქმა, მაგრამ გივი კილასონიას სულმა გამოიარა ამ დროს თავისი ცხენი და ჩემი წასვლის დროაო, მითხრა მამაშენმაც, შემოუსკუპდა გივის ცხენზე და გაქრნენ ორივენი. „მაუზერი“ მივეცი თუ არა, არ მახსოვს კარგად.

ცაქვა პაჭკორია დაფიქრდა და შუბლშეჭმუნხული მიაჩერდა კედელზე დაკიდებულ აწვანსვენებული მამამთილის გადიდებულ ფოტოსურათს.

– ოტია ჩემო, თუ გიყვარდე და ცოტაოდენი ხათრი მაინც თუ გაქვს ჩემი, მოაშორე მაგ რევოლვერი სახლიდან ქორწილის დღეებში მაინც. დღეიდან მეზობლებითა და სტუმრებით აივსება აქაურობა. ათასი მტერი გყავს შენი სამსახურის გამო, ეშმაკმა უწყის, ვის რა უღევს გულში. არადა, ყველამ იცის მამისეულ „მაუზერს“ სახლში რომ ინახავ... დამიჯერე, ოტია, ენდე ცოლის სიზმარს!.. ტყუილუბრალო ლაპარაკი არ იცოდა მამაშენმა!

ოტია პაჭკორიამ ბანჯგვლიანი მკერდი მოიფხანა და მამამისის ფოტოსურათს გაუღიმა.

– კარგი გიქნია ღვინო რომ შესთავაზე. ზედიზედ ორჯერ დამესიზმრა ამასწინათ, ღვინო მწყურიაო, მეუბნებოდა. იმისთვისაც ვერ მოვიცალე საფლაგზე ავსულიყავი და ჭიქა ღვინო წამექცია, – დანანებით აღნიშნა ოტიამ და იმაზე ფიქრს შეუდგა, ვისთვის მიუბარებინა მამისეული იარაღი.

– დინჯი კაცი უნდა შეარჩიო, ჩემო ოტია, – ფრთხილად შეაპარა ცაქვამ ქმარს. – დოღო ბასილაიასავით დინჯი კაცი არ დადის ჩვენს ქუჩაზე. საიდუმლოს შენახვაც იცის და სახლიდანაც ვერ გამოდის ამ ბოლო დროს. ფილტვების ანთების დიაგნოზით წევს უკვე მეექვსე დღეა.

– შენ ხომ იმისი არ გეშინია, რომ ქორწილის დღეს დავთვრები და სროლას ავტეხავ, როგორც ცხონებულმა მამაჩემმა გაისროლა იმ „მაუზერიდან“ შენ რომ შემოგიყვანე სახლში მაშინ? – ეჭვი გამოთქვა ოტიამ.

– რატომ მაკადრებ მაგას, ოტია! ხომ გითხარი როგორი სიზმარიც ვნახე? – გული დასწყდა ცაქვას.

ოტია პაჭკორიამ ამოიოხრა.

– ცხონებული მამაჩემი იტყოდა ხოლმე, ორი რამის არც განათხოვრება და არც სხვისთვის მიბარება არ შეიძლება – ცოლისა და იარაღისო, – თქვა ოტიამ. – მაგრამ, ჯანდაბას, ამ ერთხელ დაგიჯერებ. მართალი ხარ შენ – ყველამ იცის, რომ „მაუზერი“ სახლში მიღევს და რამე ოინი არ მომიწყონ. ეგერ, გოგი ხარაზია მამისეულ შაშხანას რომ ინახავს უნებართვოდ, ანონიმური წერილები მოდის სულ მილიციაში ამის გამო... ოღონდ გაფრთხილებ, რძლის შემოსვლა ოჯახში კანონიერად გაფორმებული თოფის გასროლით უნდა აღვნიშნო მტრების ჯინაზე და არ შემეწინააღმდეგო იცოდე!

– მაგაზე უარს როგორ გეტყვი, შე კაცო! – დაუყვავა ცაქვამ ქმარს.

ნახევარი საათის შემდეგ ოტია პაჭკორია ფილტვების ანთების დიაგნოზით ლოგინში ჩაწოლილ დოღო ბასილაიას ესტუმრა ღვინით სავსე დოქითა და ორი ხაჭაპურით ხელდამშვენებული.

– საქორწილო ღვინო მინდა გაგასინჯო, დოღო ბატონო, – უთხრა ოტიამ დოღო ბასილაიას და თან მასპინძლის საწოლის თავზე ჩამოკიდებულ მისი მშობლების გადიდებულ ფოტოსურათს შეჰკლიმა. – ერთი სათხოვარიც მაქვს კიდევ, მეტად დელიკა-

ტური და წინასწარ გაფრთხილებ, თუ არ შეგიძლია მისი შესრულება უარის თქმა არ მოგერიდოს იცოდე!

— რა სათხოვარია ასეთი? — დაინტერესდა დოდო ბასილაია. — ცოტა მოძორებით დავექეი თუ კაცი ხარ, თხის ქონით დამიზილა ამ დილით ზურგი ნაილიმ. ისე ვყარვარ საკუთარი თავი მეზარება. წუხელ კიდევ სულ ძმრიან ტილოებს მაფენდა შუბლზე. დილით სამასახურში წავიდა და სახლის დალაგებაც ვერ მოასწრო ხეირიანად.

ოტია პაჭკორიამ სერვანდიდან ბროლის ორი საღვინე ჭიქა გამოიღო და მასპინძლის საწოლთან ტაბურეტზე ჩამოაწყო.

— დაულაგებლობა ჩემი სახლის უნდა ნახო შენ! მეზობლის ქალები დილიდან ცაქვას ეხმარებიან ავეჯის გადაწყობაში და ფართის გამონთავისუფლებაში. ყველაფერი ყირაზე დააყენეს. ხვალ დღევანდელზე უფრო მეტი ხალხი მოვა, შენ კიდევ ისეთი კაცი ხარ, საიდუმლოს შენახვა იცი, ჰოდა, თუ შეგიძლია მამაჩემისეული „მაუზერი“ შემიწახე სამი დღით.

დოდო ბასილაიამ მისადმი გამოვლენილი ნდობისათვის მადლიერად გაუღიმა სტუმარს და საწოლზე წამოჯდა.

— მაგაზე როგორ გეტყვი უარს, ოტია ბატონო! რა კაცი ვიქნები მაშინ, შენისთანა კარგ კაცს ერთი „მაუზერი“ და ამ „მაუზერის“ შენახვის საიდუმლო თუ ვერ შევუნახე! მართალი ხარ შენ — სიფრთხილეს თავი არ სტკივა. ყველამ იცის, რომ სახლში „მაუზერს“ ინახავ, ხისბუდიანსა და თერთმეტტყვიანს. მოშურნეც ბევრი გყავს, ჰოდა, სწორს აკეთებ რასაც აკეთებ. შენს მოტანილ ღვინოსაც დავლევ, რომ იცოდე. იმდენი წამლით გამჭყობა ნაილიმ, ისინი ჩემს ორგანიზმში ერთმანეთთან შეგუებასა და ბრძოლას უნდებიან ჩემი დაკვირვებით და თავისი საქმის გასაკეთებლად ვერ იცლიან. მისი გულისთვის ერთმანეთს წაჩხუბებული მამაკაცების შემყურე ლამაზი ქალის არ იყოს, ისე რომ ამოხდება სული, კაცი ვერ იგემაო, იტყოდა ასეთ შემთხვევაში დარეჯან კვარაცხელიას ცხონებული მამა, თეოფილე კვარაცხელია, სწორედ მასე ვარ მეც. ხაჭაპურისთვის თეფშებიც სერვანდიდან გამოიღე, თორემ სამზარეულოში ჭურჭლის ნასახიც არაა დარჩენილი მე მგონი, ჩემმა ბოთე სიძემ დაამსხვრია გუშინწინ, ნაილისთან შესარიგებლად რომ მოვიდა მაშინ. თუ არ შემირიდები დავლევწავ ირგვლივ ყველაფერსო და შეასრულა კიდევ... ჩამამწარა სიბერე ჩემმა სიძემ. თუ რამე ცოდვა მქონდა ჩადენილი ახალგაზრდობაში, მიწია ამ სიბერეში სიძის წყალობით! — ამოიოხრა დოდო ბასილაიამ და თვალებიც აუწყლიანდა.

ოტია პაჭკორიას დოდო ბასილაია შეეცოდა და იმანაც ამოიოხრა თანაგრძნობის ნიშნად.

— მომეცი აქეთ შენი იარაღი. ბალიშის ქვეშ ამოვიდებ და შენი წასვლის შემდეგ გადავმაღავ საიმედო ადგილას, — უთხრა დოდომ სტუმარს. — კარგს იზამ, თუ საფლავზეც ახვალ და ჭიქა ღვინოს წაუქცევ მამაშენს. იციან ზოგჯერ მიცვალებულებმა უყურადღებობისათვის გაბრაზება და მართლებიც არიან რომ იცოდე!

— ხარი უნდა დავკლათ ხვალ დილით. ყვერებს შევაწვევინებ შენ რომ გიყვარს ისე და ჩემი ხელით მოგართმევ! — დაჰპირდა ოტია მასპინძელს.

ოტია პაჭკორიას ჭიშკართან სანაპიროს ქუჩის ძაღლებმა გათენებამდე მიწვეს შეგროვება.

– ძაღლები კი არა, სვაეები არიან ეს უპატრონოები!.. მაინც როგორ იგრძნეს, რომ ხარი უნდა დაეკლათ დღეს! – წამოიძახა გაოცებულმა ოტია პაჭკორიამ და დანების ალესვას შეუდგა.

– ქორწილი ხომ ხვალ არის. იქნებ ხვალ დაგვეკლა ხარი, – სთხოვა ასმათმა მამას.

– ხვალ ბევრი საქმე გვექნება, ვერ მოვასწრებთ! – მოუჭრა ოტიამ.

– ასეც ვიცოდი, რომ უარს მეტყოდი, – დასევდიანდა ასმათი.

– საიდან იცოდი?

– ძაღლები ხომ შეიკრიბნენ უკვე ჩვენ სახლთან?.. ძაღლები ყველაფერს შეუმცდარად გრძნობენ.

ოტია პაჭკორიას ხასიათი წაუხდა – საქმე იმაში იყო, რომ მას როგორც მილიციელს ზურგსუკან ქოფაკს ეძახდნენ. ასმათი მიხვდა მამის დანაღვლიანების მიზეზს, ლოყაზე აკოცა და პირველს თვითონ აუწყლიანდა თვალები.

– ხარი იმისთვისაა, რომ უნდა დაიკლას და ქორწილში შეიჭამოს. ბუნების კანონია ასეთი, – შენიშნა ოტიამ. – გულთან მიტანა იცი ყველაფრის. ასე არ შეიძლება!

– მართალი ხარ შენ, მამაჩემო. ჩემი გადაჭარბებული მზრუნველობის ბრალია ყველაფერი. გადაჭარბებული, რაც არ უნდა იყოს ის, ცუდად მთავრდება ყოველთვის. აი, მეზობლების მოსაწვევები გადაჭარბებული ზრდილობით რომ შევავსე, სხვანაირად მიიღეს! – დაიჩივლა ასმათმა.

ოტიამ ქალიშვილს შუბლზე აკოცა.

– შენ შენით გააკვლიე გზა ცხოვრებაში და რაც ასეთ შემთხვევისათვის ძალიან უცნაურია, მაინც ბავშვად დარჩი! – უთხრა ოტიამ ქალიშვილს. – დასაკლავი უნდა დაიკლას, დასაჭერი დაჭერილ უნდა იქნას და მოსარტ... – აქ ოტიამ ენაზე იკბინა, რადგან კინაღამ უბნის ინსპექტორთათვის საყვარელი უხამსი ფრაზა დაახეთქა.

– შენც ისეთივე დარჩი, როგორიც ცოლის შერთვამდე იყავი ალბათ – ყმაწვილივით უხამსი! – შენიშნა ასმათმა და მამას კიდევ ერთხელ აკოცა ლოყაზე.

ოღნავ შეცბუნებულმა ოტია პაჭკორიამ თავისი ვაჟკაცური ღიმილი გადაიფინა სახეზე და დანების ლესვა განაგრძო.

ხარის დაკვლა დილის ათი საათისთვის დაეთქვათ მეზობლებს. ხარი ოტია ბენდელიანს უნდა დაეკლა, მან კი თანამემწეებად ბუთხუზ ყუფუნია და მამია ციმინტია დაასახელა. ოტია ბენდელიანი ოტია პაჭკორიას სახლში ათის ნახევრისთვის გამოცხადდა. ის ყველა საქმეს ძალიან სერიოზულად ეკიდებოდა და გულიანად აკეთებდა დაწყებული ცოლთან კინკლაობით, რომელიც მისი გულმოდგინების წყალობით სერიოზულ ჩხუბში გადაიზრდებოდა ხოლმე და ზამთრისთვის ფანჯრის ჭურჭუტანების საგონავით ამოვსებით დამთავრებული, რომლის მოსაშორებლად გაზაფხულობით ოტია ბენდელიანის ოთხივე ბიჭს ოფლად გაღვრა უწევდათ. ოტია ბენდელიანი იმ დილით მოსახელის სახლში თავისი ოთხი ვაჟით გამოცხადდა. ოტია ბენდელიანის ბიჭები საქონლის მოხარშულ ფილტვებსა და ელენთაზე გიჟდებოდნენ, ოტია პაჭკორია კი მათ დაჰპირებოდა, ერთსაც და მეორესაც მთლიანად თქვენ გითმობთო.

– ჩემი ხელით მოგიხარშავთ ფილტვებსაც და ელენთასაც, – უთხრა მათ წინა დღით უბნის ინსპექტორმა. – რომ გაიზრდებით და ცოლს შეირთავთ, სხვა თუ არა ფერი, ტკბილად მაინც მომიგონებთ და საქორწილო სუფრაზე სადღეგრძელოში მასწებნებთ.

ოტია ბენდელიანს სეხნიის გულუხვობამ ისე აუჩუყა გული, რომ ხარის პატრონს დაჰპირდა, ხარის ტყავისაგან ისეთ ფიტულს დაგიშადებ, მხარეთმცოდნეობის მუზეუმიდანაც კი მოვლენ მის სანახავად. ოტია ბენდელიანი მთელს ქალაქში ცნობილი იყო როგორც ჯიხვების, ტახებისა და დათვების ფიტულების დამზადების დიდოსტატი. ფიტულის დამზადების საიდუმლოს ბაბუაჩემმა მაზიარა და უფლება არა მაქვს გარემე კაცს გადავცე ეს საგვარეულო ცოდნაო, აცხადებდა. ცოტას თუ სჯეროდა იმისა, რომ ოტია ბენდელიანი ფიტულის დამზადების რამე განსაკუთრებულ საიდუმლოს ფლობდა, იმიტომ რომ ოტია ბენდელიანს ყველაფრის საიდუმლოების ბურუსში გახვევა უყვარდა და ყველაფრის გახვიალება სჩვეოდა, სამაგიეროდ მისთვის სიტყვის კაცად ყოფნა ძალიან ბევრს ნიშნავდა, ამიტომ ოტია პაჭკორიას არც გაჰკვირვებია რომ მისი სეხნია დათქმულ დროზე ნახევარი საათით ადრე გამოცხადდა. ოტია ბენდელიანისთვის საქონლის დაკვლა მთელ რიტუალს წარმოადგენდა და ამ დროს ისე სერიოზულდებოდა, თითქოს რამე მისტიურ ჩვეულებას ასრულებდა.

ოტია ბენდელიანმა მასპინძლის დანას ფხა ცერა თითით შეუმოწმა და დაიჭყანა.

– ეს არის კარგი დანა მაქვსო, რომ თქვი? – უსაყვედურა ოტია ბენდელიანმა სეხნიას, – ამ დანით ხარი კი არა რაჟიკო კეზუას ინდაური არ დაიკვლება. კი მიგრძნობდა გული, რომ ჩემი დანა უნდა მომეტანა. ახია ჩემზე, სულ ასე მემართება ხოლმე, როცა საკუთარ გულისთქმას არ ვუჯერებ!

ოტია ბენდელიანმა ასმათ პაჭკორიას მოვლილ ვარდის ბუჩქებს გადახედა და ჭიშკრისკენ დააღირა.

– სახლში გადავალ და ჩემს დანას მოვიტან, მანამდე კი ხარი გამოუშვით ფარდულიდან, – დაიბარა მან ჭიშკარში გასვლამდე და საკუჭმაჭე საქონლის წელების გასარეცხად მომავალ, აღიარებულ მეკუჭმაჭე ქიონია ესვანჯიას ნაზი ყვითელი ფერის ახალი ბოტები შეუთვალა. ქიონიამ ყვითელბოტებიანი ფეხები პაჭკორიების ჭიშკართან შეკრებილ ძაღლებს დაუბაკუნა.

– ბოტები იმიტომ ჩავიცვი, რომ ფეხები არ დამსველებოდა წელების რეცხვისას, – აუხსნა ქიონიამ ოტია ბენდელიანს.

ოტია ბენდელიანი მიხვდა, რომ მეზობლის ბოტებს სულელური დაჟინებით უშტერებდა თვალს, ბავშვივით დაიმორცხვა და გზაზე გამოვიდა.

ამასობაში ხარის სანახავად მისულ ოტია ბენდელიანის ბიჭებს ხარი ფარდულიდან გამოექცათ. სიბნელეს შეჩვეულ ხარს დღის შუქმა თვალები მოსჭრა, არეული ნაბიჯებით გამოიარა სახლის მობეტონებული ლაფარო და გაოცებული მიაშტერდა სახლის წინა ეზოში შეკრებილ ხალხს.

– ხარი გამოიქცა! – იკვილა ჭიშკარში შემოსულმა ქიონია ესვანჯიამ და ყვითელბოტებიანი ფეხები ენერგიულად დააბაკუნა, თითქოს ისევ ძაღლებს უწყრებო.

– რა გაკვივლებს მერე, შე ქალო, კი არ იკბინება! – უსაყვედურა მას მამია ციმინტიამ და ხარს ქათამივით აუქმია.

უკანა ეზოში გამავალი ლაფაროდან პირველი შეროზი ბენდელიანი გამოვიდა. მარჯვლი მუდან ჩაჩაჩული რომ ჰქონდა და ბაყაყების დაჭერასა და, განსაკუთრებით, გაბერვაში თავის უფროს ძმას, თორნიკეს რომ არ უდებდა ტოლს.

– ხარი გამოგვექცა, მე ამის დედა ვატირე! – განწირული ხმით იყვირა შეროზი ბენდელიანმა და ქვა რომ ვერსად იპოვა, ცალი ფეხსაცმელი წაიძრო და ხარს დაუმიზნა.

– რა ქვია ამ ხარს, ოტია ბიძია? – საქმიანად იკითხა თორნიკე ბენდელიანმა და იმანაც წაიძრო ფეხსაცმელი.

ხარმა, როგორც იქნა, შეაჩვია თვალი სინათლეს, გამოერკვა, ერთბაშად გაამაყდა, თვალები დააბრიალა და ღინჯად დაბზრიალდა საკუთარი ღერძის გარშემო.

– ნახეთ რა ქელი აქვს, რა ჯიშინია ეს ოხერი! – აღფრთოვანება ვერ დამალა ბუთხუზ ყუფუნიაძე.

– ორას კილო ხორცს მაინც დაყრის! – ივარაუდა მამია ციმინტიაძე. – აი, ნახეთ თუ არა, აგერა ვარ მე და აგერ – ხარი!

– დაგახვეთ ყურებს! – შვილების მისამართით დაიღრიალა გზიდან ოტია ბენდელიანმა.

– დაკეტეთ ჭიშკარი! – იყვირა ოტია პაჭკორიამ.

ხარი კიდევ ერთხელ დატრიალდა საკუთარი ღერძის გარშემო და, თითქოს ოტია პაჭკორიას ყვირილი მითითებდა აღიქვაო, ჭიშკრისკენ წავიდა. ღია ჭიშკარში შემოსული ძაღლები ხარს უკან ამოუდგნენ და წკავწკავანარევი ყეფით შეუტიეს.

– ნახეთ როგორ უთანთალებს დაბაბი სიარულისას! – ხელები მოიფშვნიტა მამია ციმინტიაძე. – ორას კილოს ასცდება, რასაც ეს ხორცს დაყრის!

– მშვილდოსან, ნუ აფრთხობ ხარს! – დაუღრიალა ოტია პაჭკორიამ თავისი სეხნიის შუათანა ბიჭს.

– გიმზერ! – დაიღრიალა ოტია ბენდელიანმა გზიდან, მალევე მიხვდა, რომ უმცროსი გიმზერი მშვილდოსანში აერია, მაგრამ იხტიბარი არ გაიტეხა, პაჭკორიების ჭიშკრისკენ გაქანდა ხარის ეზოში შესაბრუნებლად და დროზე რომ არ ეგანა ხარი უეჭველად გადაქელავდა.

– ბოშათა უბნისკენ მაინც უქენი პირი! – უყვირა ოტია პაჭკორიამ სეხნიას.

ხარი წამით შედგა, ბოშათა უბნისკენ გაიხედა, დაბერილი ნესტოებით ჰაერი შეისუნთქა, ბოშათა უბნიდან მობერილი სიო ამკარად არ მოეწონა, უკანა ფლოქვები ასფალტს გაჰკრა და სანაპიროს ქუჩის დასაწყისისკენ წაძუნძულდა.

ხარის გრაციით აღფრთოვანებულმა მამია ციმინტიაძე, მის მიერ ხარისთვის ბალახის მოსაჭრელად ოტია პაჭკორიასთვის ორი დღის წინ ნათხოვარ თავის ლურჯტარიან სეკატორს დაავლო ხელი და ყველაზე თამამად გამოენტო ხარს.

– კულში ჩაავლე ხელი და მობრუნდება! – მიაყვირა მამიას ბუთხუზ ყუფუნიაძე.

ძაღლებიდან პირველმა მერაბ ურიდიას ახალგაზრდა ძუკნამ დასძლია შიში, ხარს გვერდიდან მოუარა და მუცელში წაჰკრა კბილი. პარმენ გოგიას ნაღვლიანთვალე-ბა გოშია კი ხარს კოჭებში წაეტანა.

– რა ჰქვია ამ ხარს, რა ჰქვია-მეთქი? – აკივლდა არიანა ანთია. – დაუძახეთ ვინმე სახელი და გააჩერეთ!

ხარი ძაღლების დასაფრთხობად ადგილზე დაბრზრიალდა და ოტია ბენდელიანს რქა ოდნავ გაჰკრა მუცელზე. ოტიამ განწირული ხმით იყვირა და გზისპირა თხრილში დაიძალა. ოტია ბენდელიანის ცოლის, ყუყუნა ხარაზიას კვილმა მამია ციმინტიას ხარისთვის კუდში ხელის ჩავლების სურვილი დაუკარგა. ალაპი სამუშაომ მამია ციმინტიას სეკატორი გამოსტაცა ხელიდან და ხარს ესროლა. სეკატორი ხარს გავაზე მოხვდა ტარით. ხარი ასფალტზე დაცემულ სეკატორს გაოცებული დააშტერდა და მის დასასუნადაც გაემზადა, მაგრამ ამასობაში რაჟიკო კეზუას ძაღლს, რაკი საკუთარი სახლის სიხლოვეს იგულა თავი, გული მოეცა და ღაბაბზე ჩამოეკიდა კბილებით ხარს.

– ესროლე, გოგი, შაშხანა ესოლე! – დაუყვირა ყუყუნა ხარაზიამ თავისი ოთახიდან გამოსულ ძმას, გოგი ხარაზიას.

– არ ესროლო, ხალხს არ მოხვდეს შემთხვევით და არ დაიღუპო თავი. ნაბუხასევზე ხარ და ხელები გიკანკალებს! – მშვიდად ურჩია გოგის მისმა სახლის მეწილემ, მეორე სართულის აივანზე, გოგის გვერდით სარწეველა სავარძელში მონაგნავე დარეჯან კვარაცხელიამ.

გოგი ხარაზია ოთახში შებრუნდა და იქიდან შაშხანით შეირადებული დაბრუნდა.

ხარმა იბღავლა და რაჟიკო კეზუას, ძაღლაკიდებული რაჟიკო, კეზუას ჭიშკარს გასცდა ძუნძულთ.

ოტია პაჭკორიამ რაჟიკო კეზუასა და პარმენ გოგიას ეზოებს შორის გამავალ საცალფენო გზისკენ თითი გაიშვირა და რაღაცის დაყვირება მოინდომა, მაგრამ ჰაერი არ ეყო და პირი უმწეოდ დააფჩინა.

– იმ გზით თუ წავიდა, პირდაპირ ზღვისპირა სკვერში ამოყოფს თავს, იქიდან პლაჟზეც გავა და ხალხს დააწიოკებს! – სათქმელს მიუხვდა თხრილიდან თავწამოყოფილი ოტია ბენდელიანი სეხნიას, ცოლისძმისკენ გაიხედა, შაშხანამომარჯვებული გოგი ხარაზიას დანახვაზე ისევ თხრილში ჩაებერტყა და იმანაც უმწეოდ დააფჩინა პირი – ადელკებისაგან ჰაერი არ ეყო დასაყვირებლად.

– არ ესროლო, გოგი. ხალხს არ მოარტყა შემთხვევით! – კიდევ ერთხელ ურჩია გოგი ხარაზიას მისმა სახლის მეწილემ დარეჯან კვარაცხელიამ.

ხარმა რაჟიკო კეზუასა და პარმენ გოგიას ეზოებს შორის გაკიდულ ფეხის გზას გვერდი აუარა და სანაპიროს ქუჩას გაუყვა ქალაქის ცენტრისკენ. რაჟიკო კეზუას ძუკნა ისევ ღაბაბზე ეკიდა.

– ქალაქისკენ მიდის! – იყვირა ასმათ პაჭკორიამ, აქამდე ჩუმად რომ იყო, ერთბაშად აიწყვიტა, სულ მალე დაწინაურდა, ფეხებში წამობლანდული თალიკო მასხულის თეთრი ფინია ღონიერი პანდურით ალაპი სამუშაოს რკინის ღობეს მიანარცხა, სიჩქარეს უმატა, ხარსაც გადაუსწრო, მერე უცებ მოტრიალდა და ხარს ცხვირწინ აესვეტა. ხარი ასეთმა უტიფრობამ დააბნია და ადგილზე გაქვავდა. ოტია პაჭკორიამ რაღაც გაურკვეველი იხავლა და ორიოდ წამში ქალიშვილის გვერდით გაჩნდა.

– კონია, გააღე ჭიშკარი, შენს ეზოში შევაგდოთ ხარი! – კონია ლაკერბაიას სახლის მისამართით იყვირა ოტია პაჭკორიამ. დამახილზე ლაკერბაიების სახლიდან ბავშვები გამოცვივნენ.

– მომეცი ახალვე შაშხანა, ბავშვებს არ მოარტყა! – მკაცრად მიმართა დარაჯანმა გოგი ხარაზიას.

– გამოიტანე მაუზერი და ესროლე ხარს! – უყვირა ოტია პაჭკორიამ, თავისი სახლის აივანზე საბანწამოფარებულად გამოსულ დოდო ბასილაიას. – ესროლე, თორემ დახოცავს ეს უპატრონო ხალხს!

– ბავშვები გაწიეთ და ახლავე დაგბრუნდები! – იყვირა დოდო ბასილაიამ, საბანი აივნის მოაჯირზე ნაბადივით გადაკიდა და სახლში შევარდა.

ოტია ბენდელიანი ხართან მამია ციმინტიას სეკატორით შეიარაღებული გამოჩნდა და ლაკერბაიას ბავშვებს მოუღერა.

– შედით ახლავე სახლში, თქვე მამაძაღლებო, კოჩია გამოვიდეს, ჭიშკარი გააღოს! – უყვირა ოტია ბენდელიანმა ლაკერბაიების ბავშვებს.

– დაწექით ახლავე ყველა დაწვეს, მე თქვენ გელაპარაკებით! – იჭექა თავისი აივნიდან გოგი ხარაზიამ.

– სანამ ყველა არ დაწვება, არ ისროლო, იცოდე! – გააფრხილა გოგი ხარაზია დარეჯან კვარაცხელიამ.

– ჩემი ბავშვები სად არიან? – იკითხა ოტია ბენდელიანმა, როცა ლაკერბაიების ბავშვები სახლში შევიდნენ.

– აქა ვართ! – ფეხსაცმელი გამოსტაცა გიმზერს ხელიდან მშვილდოსან ბენდელიანმა.

ოტია ბენდელიანმა შვილები სათითაოდ ჩაყარა გზისპირა თხრილში.

– სად ვესროლო კონკრეტულად? – იკითხა აივანზე ოტია პაჭკორიას მამისეული „მაუზერით“ გამოსულმა დოდო ბასილაიამ.

– სადაც მოარტყამ, ოღონდ იარაღი ორივე ხელით დაიჭირე! – უპასუხა ოტია პაჭკორიამ და ოტია ბენდელიანის წაბადვით ასმათ პაჭკორია გზისპირა თხრილში ჩაჩეხა.

ხარი ამდენმა გადაძახილმა დააბნია და ადგილზე დატრიალდა. ოტია პაჭკორია შუა გზაზე დადგა, ხელები გაშალა, წინ წახრილმა თავიც ჩალუნა და ხარს წარბებსქვემოდან შეუბღვირა ანთებული თვალებით. ხარმა ოტია პაჭკორიას პოზა ორთაბრძოლაში გამოწვევად მიიღო, წინა ფეხები ასფალტს გაჰკრა, თავი დახარა და ნესტოები დაბერა.

დოდო ბასილაია მიხვდა, რომ ყველაფერს წამები წყვეტდა, პისტოლეტი ხარს თავში დაუმიზნა და სანამ სასხლეტს გამოჰკრა, ცალი თვალი ცისკენ გააპარა, რათა ღმერთისთვის დახმარება ეთხოვა.

– ღმერთო, შენ მიშველე! – გაისმა სიჩუმეში დოდო ბასილაიას ხმა.

– თუ არ დაწექით, პირდაპირ თქვენ დაგახლით! – უღრიალა მეზობლებს გოგი ხარაზიამ.

ოტია პაჭკორიას გარდა ყველანი გზისპირა თხრილს მიაწყდა.

ზედიზედ ორი გასროლის ხმა გაისმა – ჯერ ოტია პაჭკორიას „მაუზერისა“ და, თითქმის იმავე წამს გოგი ხარაზიას შაშხანისა.

დოდო ბასილაიას ნასროლი ხარს თავში მოხვდა და მაშინვე ასფალტზე დაანარცხა. გოგი ხარაზიას შაშხანიდან გამოვარდნილმა ტყვიამ კი, რაკი სამიზნე ადგილზე არ დახვდა, კოჩია ლაკერბაიას ჭიშკრის რკინის ბოძს გაჰკრა, მიმართულება იცვალა და რიკოშეტით ასხლეტილი ოტია პაჭკორიას ჩაეჭვდა პირდაპირ ბარძაყში.

ოტია პაჭკორიამ, ავღანეთის ომის ვეტერანმა, სანამ დაეცემოდა, მოასწროდა ნაჭრილობებზე დაიხედა.

— გოგი ხარაზიას ნასროლი მომხვდა! — აღნიშნა ნატყვიარებში მეტად გამოცდილმა ოტია პაჭკორიამ. — მაგრამ რათ გინდა, მაინც ამიხდა ცოლის სიზმარი. ოღონდ ახლა კივილი არ გამაგონონ ქალებმა!.. მე მგონი, ძვალი მთელია. დაღლილი ტყვია მომხვდა.

ქალების კივილმა სანაპიროს ქუჩა შესძრა.

ასფალტზე დაცემული ოტია პაჭკორია ტკივილისა და სიბრაზისაგან კბილებს აკრაჭუნებდა და ნატყვიარს წაფარებული ხელის თითებს შორის გამოჟონილ სისხლს მეორე ხელით იწმენდდა.

— ასე მოუვა ყველას, ვინც ცოლის ჭკუაზე ივლის! — უთხრა მან თავის ქალიშვილს. — ცოლისა და იარაღის სხვისთვის მიბარება არ შეიძლება, სახლში უნდა ინახავდე ორივეს!

— ჩემი ნასროლი ტყვია ხომ არ მოხვდა? — თავისი აივნიდან ჩამოსძახა ოტია პაჭკორიასთან შეკრებილ მეზობლებს დოღო ბასილაიამ.

— არა, ნუ გეშინია, გოგი ხარაზიასი მოხვდა! — დაუყვირა მას პასუხად მამია ციმიშვილი. — შენ რომ დაგეცილებინა ხარისთვის, მაშინ გოგის ტყვია ხარს მოხვდებოდა და ოტია გადარჩებოდა!

— ძალიან კარგი, თუ ჩემი ტყვია არ მოხვედრია! — თქვა დოღო ბასილაიამ და გული წაუვიდა.

— ახლა წინანდელზე უფრო მეტი სისხლი წამოვა, მაგრამ შენ არ შეგეშინდეს! — გააფრთხილა ოტია პაჭკორიამ ქალიშვილი. — ეხ-ხ, ნაილი ბასილაია სახლში რომ იყოს, ფეხს გადამინასკვავდა რეზინის ჩალიჩათი და სისხლდენას შემინერებდა!

— ჩემი ბრალია ყველაფერი, მე ვუთხარი ოტიას იარაღი დოღო ბასილაიას მიბარე-მეთქი! — კივილიდან მოთქმაზე გადავიდა ცაქვა პაჭკორია.

ოტია ბენდელიანმა ჭრილობის სიღრმის გაზომვა მუნდშტუკით განიზრახა, რისთვისაც მას ცოლმა, ჟუჟუნა ხარაზიამ კეფაში უთაქა.

— საავადმყოფოშია კაცი სასწრაფოდ წასაყვანი, მაგრამ იქ მილიციას გამოიძახებენ. ჯობია ახლავე ამოვიღოთ ტყვია, მერე ოტია იტყვის, ჩემი ტაბელური იარაღი გამივარდაო და საქმეს არ აღძრავენ, — თქვა ოტია ბენდელიანმა.

ოტია პაჭკორია სეხნიას ნათქვამზე სახეზე გადაფითრდა.

— ღომში ჩახარშული ყველი კი არ არის, შე კაცო, ტყვიაა! — თქვა ოტია პაჭკორიამ.

— საქსოვი ჩხირით ამოვიღოთ ტყვია! — შესთავაზა ორივე ოტიას გოგი ხარაზიამ. — როგორ შევუმოწმო ხარს პულსი?.. შეიძლება მკვდარი არ არის ბოლომდე!

— საკონტროლო ესროლე შუბლში! — ურჩია მას რაფიკო კეზუამ.

— არაფერსაც არ ვესვრი. ზედმეტი ფაქტები მინდა კიდევ მე?! — გაჯიუტდა გოგი ხარაზია, ოტია პაჭკორიასთან ჩაიჩოქა და თავზე გადაუსვა ხელი. — ჩემი შამხანის ხსენება არ უნდა იყოს ამ საქმეში, იცოდე!

— არ უნდა გამეტანა იარაღი სახლიდან! — თქვა ოტია პაჭკორიამ და ქიონია ესვანჯიას ყვითელ ბოტებზე გაუშტერდა მხერა. — შეიძლება გული წამივიდეს, იმიტომ

რომ ყვითელი წრეები მიტრიალებს თვალებში. ავლანთშიც ყვითელი წრეები
აღდა როცა დავიჭერი, მაგრამ თქვენ ნუ შეგეშინდებათ!

– აი, რას ნიშნავს გამოცდილება! – შენიშნა მამია ციბინტიამ.

– ღმერთო, რა ვაჟკაცია! – ასლუკუნდა ქიონია, რომელიც ვერ ხვდებოდა, რომ
მისი ყვითელი ბოტები გულის წასვლის მაუწყებელ თვალში დატრიალებულ წრეებად
აღიქვა ოტია პაჭკორიამ.

– არ უნდა გამეტანა იარაღი სახლიდან და არ ამიხდებოდა მაშინ ცაქვას ცული
სიზმარი! – თქვა ოტია პაჭკორიამ და გონის დასაკარგად მოემზადა.

– ბედისწერაა ეს ყველაფერი!.. ვერსად წაუხვალ ბედისწერას! – შენიშნა დარე-
ჯან კვარაცხელიამ და გოგი ხარაზიას ბეჭზე უპწკინა. – ადექი ახლავე და გადამალე
მაგ შაშხანა, სანამ მილიცია მოსულა!..

ფილოლოგია – PHILOLOGY – ФИЛОЛОГИЯ

1. მარინე ჯაიანი 3
 ქართულ-ინგლისური კულტურული ურთიერთობების ისტორიიდან
 (მარჯორი და ოლივერ უორდროპების მთარგმნელობით-შემოქმედებითი საქმიანობა)
Marina Jaiani
From the History of Georgian and English Literary Relations
Марина Джаниани
Из истории грузино-английских литературных взаимоотношений
 (Художественно-переводческая деятельность М. и О. Уордропов)
 (Translating Activities of M. Wardrope and O. Wardrope)
2. დავით გოცირიძე..... 13
 ინფორმაციის სისტემატიზაციის პრინციპები დამწერლობამდელ და
 ინფორმაციულ-საძიებო სისტემებში
David Gotsiridze
Maxims of information systematization in prelettering and data retrieval systems
Давид Гоциридзе
Принципы систематизации информации в дописьюменной и информационно-поисковых системах
3. ლუარა სორდია 18
 აპოკალიფსური საზეები გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში
Luara Sordia
Apocalyptic Images in the poetry of Galaktion Tabidze
Луара Сордия
Апокалиптические образы в поэзии Галактиона Табидзе
4. ოლღა პეტრიაშვილი 24
 დასავლეთევროპული გროტესკის ევოლუცია
Olga Petriashvili
The West-European Grotesque Evolution
Ольга Петриашвили
Эволюция западноевропейского гротеска
5. ოლღა ქავთარია 30
 აღმოსავლეთი და დასავლეთი (თ. დოსტოევსკი და ჰერმან ჰესე)
Olga Kavtaria
The East and the West (Th. Dostoevski and H. Hesse)
Ольга Кавтария
Восток и Запад (Ф.М. Достоевский и Г. Гессе)

6. მანანა შელია.....	
შეყვანილობის პროცესის აქტივობა სიტყვის დეფინიციურ-ასოციაციური ანალიზის დროს	
Manana Shelia	
<i>Cognitive Process Activization in Definitive Associative Analysis of a Word</i>	
Манана Шелия	
<i>Активность познавательных процессов в дефиниционно-ассоциативных анализах слова</i>	
7. მარია ფილინა.....	40
„პოეტი-წინასწარმეტყველი“ პოლონელ „კავკასიელ“ პოეტთა ლირიკაში	
Maria Filina	
<i>“Poet-the Prophet” in the lyrics of the Polish “Caucasian” Poets</i>	
Мария Филина	
<i>«Поэт-пророк» в лирике польских «кавказских» поэтов</i>	
8. ნაზი შამუგია.....	46
სალიტერატურო ენა და ერის თვითმყოფადობა	
Nazi Shamugia	
<i>Literary Language and Nation Originality</i>	
Нази Шамугия	
<i>Литературный язык и национальная самобытность</i>	
9. თამარ ჯოდჯუა.....	51
გრამატიკის როლი ინგლისური ენის, როგორც უცხოურის, კომუნიკაციური სწავლების პროცესში	
Tamar Jojua	
<i>The Role of Grammar in the Process of Communicative Teaching Of English as a Foreign Language</i>	
Тамар Джоджуа	
<i>Роль грамматики в процессе коммуникативного обучения английскому, как иностранному языку</i>	
10. მარინა აროშიძე, ნინო აროშიძე.....	57
ანეკდოტი, როგორც კლიშირებული ტექსტი და მისი კულტურათათმობის სივრცეში ფუნქციონირების თავისებურებები	
Marina Aroshidze, Nino Aroshidze	
<i>Anecdote as a kind of Cliché Texts and its Functioning in Intercultural Context</i>	
Марина Арошидзе, Нино Арошидзе	
<i>Анекдот как клишированный текст и особенности его функционирования в межкультурной среде</i>	

11. მარინე ტურავა..... 63
 ჟანრი ლიტერატურაში, ღია და დახურული ფორმები
Marina Turava
Genres in Literature, Open and Closed forms
Марина Турава
Жанр в литературе, открытые и закрытые формы
12. ლალა ახმედოვა..... 68
 პარაფსიქოლოგიური მოვლენები ქალაქური პროზის კონტექსტში რუსულ
 და აზერბაიჯანულ ლიტერატურულ მასალებზე დაყრდნობით
Lala Akhmedova
Parapsychologic Events in the Context of the Russian and Azerbaijani City Prose
Лала Ахмедова
*Обращение к парапсихологическим явлениям в контексте городской прозы
 на материале русской и азербайджанской литературы*
13. ელდინო წერეთელი..... 73
 ბოლესლავ პრუსის „ფარაონი“ და გენრიკ სენკევიჩის „კამო გრადეში“
 (შედარებით-ტიპოლოგიური ანალიზი)
Eldino Tsereteli
*The novel of Boleslav Prus "Pharaoh" and the novel of Genrik Senkevich
 "Kamo Griadesh" (comparative and typological analysis)*
Элдино Церетели
*Болезлав Прус «Фараон» и Генрик Сенкевич «Камо грядеши»
 (сравнительно-типологический анализ)*
14. მაკა კაჭარავა..... 78
 დეზაბრევიაციის კულტუროლოგიური, ფსიქოლოგიური, სემასიოლოგიური
 და სემანტიკური ასპექტები
MaKa Kacharava
Psychological, cultural, semasiological and semantical aspects of disabbreviations
Мака Качаравა
*Культурологический, психологический, семасиологический и семантический
 аспекты деабревиации*
15. მაია მარღანია..... 86
 „კარგისა“ და „ცულის“ კატეგორიისათვის გაზეთის ენაში
Maia Margania
On the category of "good" and "bad" in the newspaper language
Майя Маргания
О категориях «хорошо» и «плохо» в языке газеты

ისტორია – HISTORY – ИСТОРИЯ

16. ომარ არდაშელია..... 91
თურქეთში წიგნის ბეჭდვის ისტორიის სათავეებთან
Omar Ardashelia
Origins of Book-Printing Business in Turkey
Омар Ардашелия
У истоков истории книгопечатания в Турции
17. იგორ კეკელია, აბდულ სურმავა..... 98
*გვარებისა და გვარსახელების ეთნოისტორიული შესწავლისათვის
(სამეგრელოს ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით)*
Igor Kekelia, Abdul Surmava
*Ethnical and Historical Study of Surnames and Geneology
(on basis of ethnographic materials of Mingrelia)*
Игорь Кекелия, Абдул Сурмава
*К этноисторическому изучению фамилий и родословной
(по этнографическим материалам Мингрелии)*
18. დაზმირ ჯოჯუა..... 104
ქართლოცენტრიზმი და კავკასიური ერთობის გეოცივილიზაციური საფუძვლები
Dazmir Jojua
Kartlocentrism and Geocivilization Background of the Caucasian Identity
Дазмир Джоджуа
Картлоцентризм и геацивилизационные основы кавказского единства

**პედაგოგია და ფსიქოლოგია – PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY –
ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ**

19. ილონა მანელიძე..... 114
ცნობიერების ოპერატიული ერთეულები
Iloa Manelidze
Active units of consciousness
Илона Манелиду
Оперативные единицы сознания
20. ლია სვანიძე..... 120
კულტურა როგორც ურთიერთობის რეგულირების სოციალური ნორმა
Lia Svanidze
Culture as a Social Norm of Relations Regulation
Лия Сванидзе
Культура как социальная норма регулирования взаимоотношений

21. ნინო ჯალაღონია..... 130
 ოჯახების დაზარალება პირდაპირი და ირიბი დესოციალიზირებული გავლენით
Нино Джалагония
Характеристика семей с прямым и косвенным десоциализирующим влиянием
Nino Jalagonia
Characteristics of families with direct and indirect dissocialized influence

კულტუროლოგია – CULTUROLOGY – КУЛЬТУРОЛОГИЯ

22. ხათუნა ამაგლობელი..... 137
 კულტურა როგორც ადამიანური რეალობის განმსაზღვრელი ფენომენი
Khatuna Amaglobeli
Culture as a universal phenomenon
Хатуна Амаглобели
Культура как всеобъемлющий феномен

23. ნამიკ ალიევი 145
 აზერბაიჯანის არქიტექტურა და საფოსტო მარკები
Namik Aliev
Architecture and postage-stamps of Azerbaijan
Намик Алиев
Архитектура и почтовые марки Азербайджана

ეკონომიკა – ECONOMICS – ЭКОНОМИКА

24. მარინე ხუბუა..... 151
 კომერციული ბანკების მართვის პროცესში ფინანსური ანალიზის არსისა და როლის სრულყოფის საკითხები
Marine Khubua
Improvement of the Role and Essence of Commercial Banks Financial Analysis
Марина Хубуа
Вопросы совершенствования сути и роли процессов финансового анализа коммерческих банков

25. მაია გიორგობიანი, აბესალომ გაბრიჭიძე 155
 სადაზღვევო მომსახურების ეკონომიკურ-სტატისტიკური ანალიზი საქართველოში
Maia Giorgobiani, Abesalom Gabrichidze
Economic and Statistical Analysis of the Insurance Service in Georgia
Майя Гиоргобиани, Абесалом Габричидзе
Экономико-статистический анализ страховых услуг в Грузии

სამართლისმცოდნეობა – JURISPRUDENCE – ПРАВОВЕДЕНИЕ

26. **კამალ მაქილი-ალიევი** 160
ურთიერთობა საერთაშორისო კრიმინალურ სასამართლოსა და გაეროს შორის
Kamal Makili-Aliyev
Relationship between the ICC and the United Nations
Камал Макили-Алиев
Отношения Международного Криминального Суда и ООН

დიასპორა – DIASPORA – ДИАСПОРА

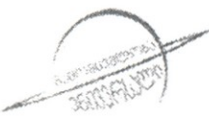
27. **რობერტ მესხი** 166
„არდავიწყება მოყვრისა“ (ბილალ დინდარის (მიქელაძის) თბილისში ვიზიტის გამო)
Robert Meskhi
“Memory of the Beloved” (On a Visit of Bilal Dindar (Mikeladze) to Tbilisi)
Роберт Месхи
«Помни ближнего» (о визите в Тбилиси Билял (Микеладзе) Диндара)

მხატვრული ლიტერატურა – FICTION – ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА

28. **ოქტაი კურუ** 171
ივავ-არაკები (თარგმანი თურქულიდან)
Oktaı Kuru
Fables
Октай Куру
Басни (перевод с турецкого)

29. **გელა ჩქვანავა** 174
ბედისწერა
Gela Chqvanava
The Fate
Гела Чкванавა
Судьба

ჟურნალის ელექტრონული ვერსიაა:
<http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe>

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“
თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

17.25/18.

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

9 771512 436007